

გეორგ კიულევინი

ნორმალურიდან ჯანსაღისაკენ

დაავადებული ცნობიერების
გათავისუფლების გზები

გეორგ კულევინი
ნორმალურიდან ჯანსაღისაკენ
დაავადებული ცნობიერების
გათავისუფლების გზები

Georg Kühlewind
VOM NORMALEN ZUM GESUNDEN
Wege zur Befreiung des erkrankten Bewußtseins

მთარგმნელები
რუსუდან ბეჟაშვილი
ომარ ბერძენიშვილი
ირინა ჯიოევი

რედაქტორი
თინათინ ბოლქვაძე

მხატვარი
ჰანს მიულერი

დიზაინი და დაკაბადონება
ზაზა ტურაბელიძე

COPYRIGHT © 1983 Verlag Freies Geistesleben GmbH, Stuttgart
Gesamtherstellung: Franz Spiegel Buch GmbH, Ulm

საავტორო უფლება © 1983 გამომცემლობა „ფრაიეს გაისტესლესენ“, შტუტგარტი
საავტორო უფლება ქართულ გამოცემაზე © 2001 გამომცემლობა „დიოგენე“
ყველა უფლება დაცულია

პირველი ქართული გამოცემა 2001

ISBN 99928-59-96-2

შინაარსი

ენისინიფიკაფიკა, რიფილიც უნდა ნაიკითხოთ – სსშა გზა არ არის!

5

1. ინფინტარინა	
1.1 მოსამზადებელი ნაწილი	9
1.2 პირველი სანყისები	14
1.3 მეტყველება და აზროვნება	20
1.4 ზეცნობიერი	23
1.5 აღამიანი და მისი სამყარო	27
2. ცნოზირების დააადაება	
2.1 მშვინეიერი პრობლემების ფენომენი	29
2.2 შემეცნების უარყოფა	30
2.3 დაადაების მიზეზები	43
3. მცირედი ფსიქოლოგია	
3.1 მშვინეიერი ცხოვრების შინაგანი მზარე	49
3.2 ქვეცნობიერი ჩვევების ნყარო	54
3.3 ეგოისტურობა	62
3.4 ქვეცნობიერის ჩამოყალიბება	69
3.5 ნახეერად თავისუფალი ძალები	79
4. პიზიანური ღონისძიებანი სამშვინეილისათვის	
4.1 სამშვინეილის პიგიენის თაობაზე ზოგადად და ლირიკულად	81
4.2 ლაპარაკი და მოსმენა	86
4.3 დროის პრობლემა	94
4.4 თვითგანხორციელება და თვითშემეცნება?	
მე-ს განცდის პრობლემა	112
4.5 მე და შენ	117
4.6 აღქმის ნერთნა	125
5. შემეცნების გზის სტრუქტურა	
5.1 რა არის შემეცნების გზა?	134
5.2 შტუდირება	137
5.3 კონცენტრაციის სავარჯიშოები	146
5.4 მედიტაცია	152
5.5 გათავისუფლება ჩვევის აღამიანისაგან	166
6. აღამიანის თავისუფლების შესახებ	
6.1 რატომ ვსაუბრობთ ახლა თავისუფლებაზე?	187
6.2 რა არის თავისუფლება?	188
6.3 თავისუფლების რეალობა	191
6.4 რა ძალუძს თავისუფალ აღამიანს?	194

წინასიტყვაობა, რომელიც უნდა წაიკითხოთ

– სხვა გზა არ არის!

„განა ისედაც თავზესაყრელი საქმე არა მაქვს ცხოვრებაში, სამსახურში, ოჯახში?... შემთხვევით, ხომ არ გგონიათ, რომ საქმე გამომღევია?! ეკონომიკის ჩავარდნა, ჩემო ბატონო, ინფლაცია, ნავთობის კრიზისი, გარემოს დანაგვიანება... სწორედ ესლა მაკლია, რომ ახლა კიდევ ცნობიერების მდგომარეობაზე ვიდარდო! განა ეს ფილოსოფოსების, ფსიქოლოგების, შემეცნების თეორეტიკოსებისა და მსგავს მოცლილთა საქმე არაა? თქვენ რა, გინდათ, დავიჯერო, რომ ჩემი ცნობიერება დაავადებულია? თუმცა ხანდახან კი მეჩვენება, თითქოს ასეცაა, მაგრამ სერიოზულად განა შეიძლება ამის მტკიცება?“

გულმონყალე მკითხველო, ეჭვს როგორ შევითან თქვენს სიმართლეში; მხოლოდ ორ პატარა ცდას შემოგთავაზებდით, თუკი სანიანალმდეგო არაფერი გექნებათ. საქმე ისაა, რომ, ჩემი აზრით, ყველა თქვენი საზრუნავი „ცხოვრებაში“ და, ასე გასინჯეთ, საკუთარ სახლშიც კი დღევანდელი ცნობიერების მდგომარეობითაა განპირობებული – დღევანდელი კაცობრიობისა და, კერძოდ, თქვენი ცნობიერების მდგომარეობით. არ გჯერათ? ახლავე დარწმუნდებით ამაში. ნება მიბოძეთ, წარმოგიდგინოთ ჩემი ჯინი, ჩემი ჯადოქარი ჭინკა.

აი, ისიც აქ არის! და რაკილა მე – „ათას ერთი ღამის“ კითხვით განსწავლულმა – იგი ბოთლის ტყვეობიდან ვიხსენი, შემპირდა, რასაც ინატრებ, შევასრულებო. ასე რომ, ვალშია ჩემთან. მაშ, შემისრულოს:

1) გარემოს დანაგვიანება, როგორც ასეთი, ალგავოს პირისაგან მიწისა; პაერი, წყალი, ტყე, ნიადაგი იმავე მდგომარეობაში დააბრუნოს, როგორც, ვთქვათ, 1750 წელს იყო – როცა ი.ს. ბახი გარდაიცვალა.

2) ნავთობის რეზერვუარები შეავსოს, წიაღისეული – კალა, ტყვია, მანგანუმი და ა.შ. აღადგინოს, როგორც ხსენებულ წელს იყო.

3) არავითარი ინფლაცია! ფასები და ჯამაგირები – ისე, როგორც 1960 წელს იყო! და ყველაფერი ეს – ხვალ დილამდე!

ამას იგი შესანიშნავად მოაგვარებს. ერთს კი ჩაიჭირებებს, ჩემი სიტყვების გამგონე. რატომო, მეკითხებით თქვენ?

ახლა თქვენ თვითონ მითხარით: რა გამოვა აქედან? რა იქნება მერე? ერთი კვირის მერე? ერთი წლის მერე? მოგეხსენებათ: ხვალ თუ ზეგ ყოველივე ეს ისევ იმ სახეს მიიღებს, როგორიც დღესა აქვს. და რას ნიშნავს ეს? ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ ჩვენი შინაგანი სამყაროს სტრუქტურა, ცნობიერება არ შეიცვალა, ფუჭია ჯადოქრის გარჯა!

„მამ კარგი“, – მეტყვით ახლა თქვენ, – „დავუშვათ, საერთოდ კაცობრიობის ცნობიერებაში მართლაც რაღაც ვერ არის რიგზე; მაგრამ ჩემი ცნობიერება ხომ სავსებით ჯანსაღია; ჩემზე რომ ყოფილიყო დამოკიდებული, ნამდვილად ვიზრუნებდი, მთელი ეს გაჭირვება უკან აღარ დაბრუნებულიყო“.

ნუ განმირისხდებით, ძვირფასო მკითხველო, მაგრამ... არ მჯერა თქვენი. არც თქვენა ხართ გამონაკლისი ცნობიერების სიჯანსაღის თვალსაზრისით. ჩვენ ყველანი ცოტ-ცოტა ნაწიადმყოფებთ. – არა? არ მეთანხმებით? კეთილი! თუ ცნობიერება ჯანსაღია, მაშინ კაცი საკუთარი სახლის (მხედველობაში მაქვს ცნობიერების სახლი) ბატონ-პატრონი უნდა იყოს, ხომ ასეა? თქვენ კი? მართლაც ხართ ბატონი? ისეთი რამ არასოდეს ჩაგიდენიათ (გგულისხმობ არა სამსახურებრივ, არამედ პირად სფეროს), რაც შემდეგ სანანებლად გაგხდომიათ? კეთილი! აბა, ერთი, სულ მარტივი რამ სცადეთ. თუკი პირადად თქვენი ცნობიერება ჯანსაღია, მაშინ, ალბათ, შეძლებთ სამი წუთის განმავლობაში რაიმე განსაზღვრულ თემაზე იფიქროთ ისე, რომ თემიდან არ გადაუხვიოთ: ვთქვათ, ყელსახვევზე, რომელიც გიკეთიათ. და თუ არ გიკეთიათ, გამოძებნეთ რაიმე, რაც შეიძლება მეტად მოსაწყენი საგანი. სცადეთ! მამ: სამი წუთის განმავლობაში იფიქრეთ მხოლოდ ყელსახვევზე! შეეთანხმდით?

.....
კი მაგრამ, ჩემო კარგო, როგორ აღმოჩნდით უცებ აზორის კუნძულებზე? რა კავშირი აქვს აზორის კუნძულებს ყელსახვევთან? ჩანს, თქვენი ცნობიერების სრული უფალი ჯერ მაინც ვერა ხართ.

ნუ აღელდებით! მარტო თქვენ როდი ხართ ამ დღეში. თქვენ ამ სისუსტეს მთელ რიგ პროფესორებთან, პოლიტიკოსებთან და ყველა „ჭეშმარიტ პრაქტიკოსთან“ ერთად იზიარებთ. როგორც ჩანს, აღწერილი სიტუაცია დღევანდელ სამყაროში, ჩვენს ცივილიზაციაში სწორედ მათი წყალობით

მივიღეთ. და თუკი ყოველი მათგანი, ისევე როგორც ეს თქვენ შემთხვევაში აღმოჩნდა, საკუთარ ცნობიერებას სრულად არ ფლობს, მაშინ... მაშინ რაღა გასაკვირია, რომ ზოგი რამ, რასაც ისინი აკეთებენ ან რისკენაც მოგვიწოდებენ, კეთილგონიერებიდან კი არ მომდინარეობდეს, არამედ...

დიახ, ახლა კი საქმე მართლაც სერიოზული ხდება. მაგრამ მე ვფიქრობ, მთელი ამ პრობლემატიკის მიზეზი ისაა, რომ ჩვენ არ ვიცით, ვინ არის, რას წარმოადგენს ადამიანი, როგორც ასეთი. და ეს არ ვიცით იმიტომ, რომ ჯეროვანი წარმოდგენა არა გვაქვს ადამიანის სიტყვის, ადამიანის მეტყველების და, საერთოდ, სიტყვის შესახებ. ამიტომაც სიტყვასთან ჩვენი კონტაქტი ესოდენ გაძნელებული: სმონტანურად (უშუალოდ) სწორი სიტყვის მიგნების უნარი ჩვენ არა გვაქვს, ან, თუ გვაქვს – მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში. ყველაფერი, რასაც ჩვენ ერთმანეთის მიმართ, ერთმანეთისათვის თუ ერთმანეთის საწინააღმდეგოდ ვიქმთ – მეტყველებაა, ან, ყოველ შემთხვევაში, მეტყველება უნდა იყოს. ჩვენ კი ყველაფერი გვაინტერესებს, გარდა სიტყვისა, რომლითაც და რისი შემწეობითაც ვიქმთ ყველაფერს. და ვინაიდან არ ვიცით, რა არის სიტყვა, არც ის ვიცით, ვინ არის ადამიანი. ხოლო თუ არ ვიცით, ვინ არის ადამიანი, არც ის გვეცოდინება, რა არის ადამიანისათვის სასიკეთო და რა არა (ჩვენს „ინსტინქტებს“ ამ საკითხში, ასე ჩანს, ვერ დავეყრდნობით). მაშ, რა გასაკვირია, რომ საქმე მრუდედ მიდის? თან კიდევ, ჩვენ არ გვიყვარს გარჯა, თავის შენუხება. ყოველი ჩვენთაგანი ფიქრობს: „ჩემი და მთელი ქვეყნიერების სასიცოცხლო პრობლემების მოსაგვარებლად მე ისედაც საკმაოდ კეთილი და ჭკვიანი ვარ, და რაღა საჭიროა, რომ რაღაც განსაკუთრებულ ღონისძიებებს მივმართო?! კეთილი და პატიოსანი, მაგრამ... დიდ ხელოვანთ ყოველდღიურად საათობით ვარჯიში სჭირდებათ; ჩვენ კი – ჩვენ, ვინც შემეცნებისა და ზნეობრივი საკითხების სფეროში, იქნებ, სულაც არა ვართ ესოდენ დიდი ვირტუოზები – რამდენ ხანს ვანდომებთ ჩვენს ვარჯიშს ამ საყოველთაო-ადამიანურ სფეროში?

უკვე ჩამესმის: „მსოფლიოს მოსახლეობის ორი მესამედი შიმშილობს, აქეთ ატომური ომის საფრთხეა, იქით – სამეურნეო კრიზისი და ა.შ. და ა.შ. და შენ გინდა ძვირფასი დრო და უძვირფასესი ძალები ასეთ არაპრაქტიკულ რამეებში ვფლანგო? განა ეს მორალურად გამართლებულია?!“ მე კი, აი, რას ვფიქრობ: ეს რომ ასეა, როგორც თქვენ ბრძანეთ, რომ ომი, შიმშილობა, ჭარბწარმოება და ა.შ. გვემუქრება, ეს ჩემწაირმა არაპრაქტიკულმა ადამიანებმა კი არა, არამედ სწორედ „პრაქტიკოსებმა“ მოიმოქმედეს, მათ დაუშვეს ასეთი რამ. ასე რომ, იქნებ უმჯობესი ყოფილიყო, ბრმად არ მივდობოდით ამ პრაქტიკოსთა სიტყვას – ყოველ შემთხვევაში, ამით, ალბათ, არაფერს წავაგებდით. და იქნებ სულაც იმიტომაც მოზღვავედა ეს საშიშროებები, რომ ამ ე.წ. პრაქტიკოსთა გარემოში და, საერთოდ, მთელს მსოფლიოში ჯეროვანი ყურადღება არ ეთმობა შემეცნებითი და მორალური უნარის წვრთნას, და ის განუვითარებელი რჩება...

სხვათა შორის: თქვენი მორალური მოსაზრებები დროისა და ძალების ფლანგვასთან დაკავშირებით ბევრად უფრო საფუძვლიანი აღმოჩნდებოდა, თუ ამას კონოთეატრებში და ფეხბურთის მოედნებზე განაცხადებდით, ანდა კარტის თამაშისას გაგახსენდებოდათ. რაო? როგორ ბრძანეთ? მსოფლიო შიმშილობსო?.. და თქვენ თამაშობთ, ან კრიმინალურ და პორნოგრაფიულ ფილმებს უყურებთ? ასე არაა?..

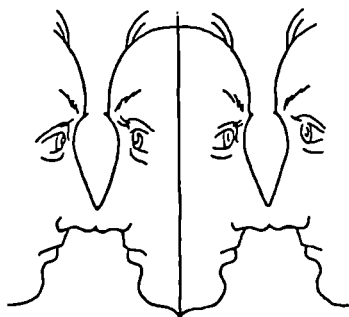
ახლა კი, ვფიქრობ, დროა, საქმეს შევუდგეთ.

თავდაპირველად შევეცადოთ, ფენომენოლოგიურად დავადგინოთ, რას მოიცავს ცნობიერება, ანუ მისი აღწერა ჩავატაროთ. შემდეგ ცნობიერების დაავადების ზოგად სიმპტომთა კვლევას შევუდგებით. ამას მოჰყვება მცირედი ფსიქოლოგია – შემდგომში შემოთავაზებული ჰიგიენური ღონისძიებების არსის გაგების ხელშესაწყობად. შემდგომ ამისა მათთვის, ვისაც საკუთარ ცნობიერებაზე არა მხოლოდ ჰიგიენური ზემოქმედების მოხდენა სურს, არამედ მისი განვითარებაც სწადია, მოკლედ ცნობიერების სავარჯიშოებთან დაკავშირებულ მითითებებს შევხებით. დასასრულ, ადამიანის თავისუფლების პერსპექტივაა წარმოდგენილი.

I. ინვესტირებაში [აღწერა]*

1.1. მოსამზადებელი ნაწილი

თვალი მოვაველოთ ცნობიერების სფეროს. რას ვპოვებთ აქ? ოლონდ, გეთაყვა, ახლა ნუ მკითხავთ, ცნობიერება რა არისო. მაღლობა ღმერთს, ვიცი, რომ სადღაც გულის კუნჭულში მაინც საკუთარი გამოცდილებით კარგად მოგეხსენებათ, რა არის ცნობიერება, თორემ მის შესახებ საერთოდ რომ არაფერი გცოდნოდათ, მე ჩემი ახსნა-განმარტებებით ვერას გავხდებოდი! და აი, ცნობიერების სფეროში ჩვენ მიერ დადგენილი პირველი ფაქტი სწორედ ესაა: ცნობიერება რომ აღმოვაჩინოთ, ამისთვის აუცილებელია, რომ ცნობიერება გვქონდეს. ცნობიერებამ საკუთარი თავი თავად უნდა დაინახოს. ვერანაირი ახსნა-განმარტება საქმეს ვერ უშველის, თუკი პირადი გამოცდილება (თვით-გამოცდილება) არ არსებობს.

ახლა კი, მაშ, რას ვპოვებთ ჩვენ – რას პოვებს ცნობიერება ცნობიერებაში? ამ ნუთში (იმედია) – აზროვნებას. ოლონდ ახლა არ მკითხოთ, აზროვნება რა არისო. მე ეს არ შემიძლია აგისხნათ, შემიძლია მხოლოდ მიგიითითოთ მასზე და გითხრათ: აი, რასაც თქვენ ახლა აკეთებთ, ეს არის აზროვნება. აზროვნებამ თვითონ უნდა დაინახოს საკუთარი თავი, თვითონ უნდა დაადგინოს თავისი თავი, როგორც აზროვნება. ახლა კი, ერთი არცთუ ისე ზრდილობიანი კითხვა უნდა დაგისვათ: უკანასკნელად როდის გაგიელვათ თავში ახალმა აზრმა? აბა, გაიხსენეთ! გონებამახვილი კაცი, ცხადია, არ დაახანებს და მეტყვის: „აი, სწორედ ახლა! ეს-ესაა აღმოვაჩინე, რომ ადამიანი რაიმე ახალს, როგორც წესი, იშვიათად თუ გაიფიქრებს. ჰმ აზრს თუ არ ჩავთვლით, სრულებით ვერ ვიხსენებ, როდის გამიჩნდა თავში ახალი აზრი.“

მაშ, რაღას ვაკეთებთ მთელი დღის განმავლობაში?! საქმე ისაა, რომ აზრები, მზა აზრობრივი სურათები კი მუდამ გეიტრიალებს თავში, მაგრამ ეს არ არის ახალი აზროვნება, ეს აზროვნებაა მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მზა აზრები ერთმანეთს აზროვნების უნარის მეშვეობით უკავშირდება. მაგრამ ეს დაკავშირება ც შეიძლება ლოგიკის, აზროვნების გარეშეც განხორციელდეს: მაშინ ამ

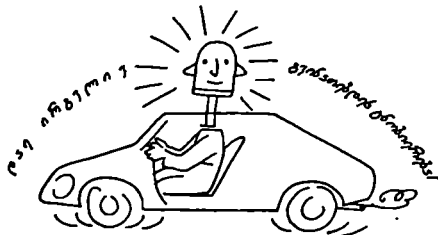
* აქდა შემდეგ, ყველგან კვადრატულ ფრჩხილებში მოცემულია რედაქტორის შენიშვნა.

ფენომენს „ასოციაციას“ უწოდებენ. სწორედ ასოციაცია იყო ის, რამაც ყელ-სახვევიდან ასე შორს გადახვევა გამოიწვია (ხომ ხედავთ: ახლა მაინც მოგიწევთ, წაიკითხოთ წინასიტყვაობა, თუკი აქამდე არ წაგიკითხავთ).

მოზრდილისათვის უმეტესობა იმ აზრებისა, რომლებსაც იგი აწყდება, ნაცნობია. პატარა ბავშვისთვის კი, რომელიც ლაპარაკსა და აზროვნებას ეს-ესაა „სწავლობს“ (როგორ ახერხებს ამას, აზროვნება რომ არ ძალუძს?!), ყველა აზრი ახალია.

ყველაფერი დანარჩენი, რაც კი ცნობიერებაში მოიპოვება, აზროვნების, მოაზროვნე ყურადღების მეშვეობით მიიკვლევა და აღინერება. ოღონდ ახლა არ მკითხოთ, ყურადღება რას ეწოდებაო. ვერ გიპასუხებთ, იმავე მიზეზების გამო, რაც ცნობიერებისა და აზროვნების შემთხვევაში მოგახსენეთ. მრავალი ცნებაა ასეთი, რომლებსაც ვერ განსაზღვრავ. თავად განსაჯეთ: ერთი სიტყვის განსასაზღვრად, სულ მცირე, სამი სხვა სიტყვა მაინც მჭირდება. თუ მათ განსაზღვრასაც შევედევით, უკვე ცხრა დამჭირდება და ა.შ. ეს ნმ. თომა აქვინელსაც მოეხსენებოდა, დღეს კი ხშირად ავინყდებათ. რასაკვირველია, მეცნიერების სფეროში განსაზღვრავენ ხოლმე ამათუიმ ცნებას, მაგრამ ეს შესაძლებელია მხოლოდ იმიტომ, რომ უამრავი სხვა სიტყვა თუ ცნება განსაზღვრების გარეშეა მოცემული, მათ შორის – ისეთი ცნებებიც კი, როგორიცაა ყოფიერება, სივრცე, დრო და ა.შ. – ე.ი. კატეგორიები.

ზრდასრული ადამიანის ყურადღება ყოველთვის მოაზროვნე ყურადღებაა. ეს ყურადღება ცნობიერების ფენომენია, რომელიც ცნობიერების სხვა ფენომენებისკენაც შეიძლება იქნეს მიმართული. აქ უმაღლესი თავსატეხი გვიჩნდება: მაშ, ცნობიერებაში ერთდროულად ორი ფენომენია – ყურადღება და მისი ობიექტი? თუ აქ ორი ცნობიერებაა: ერთი – ფენომენზე და მეორე – პირველ ცნობიერებაზე მიმართული? სანამ ამას გავარკვევდეთ, ახლავ შევასწოროთ ერთი წარმოდგენა, გამოწვეული ზემოთ მოყვანილი გამოთქმით: „ცნობიერებაში“; თითქოს ცნობიერება ჭურჭელი იყოს, რომელშიც სხვადასხვა „შინაარსები“ შეიძლება ჩავასხათ. ცნობიერება ხომ ყოველთვის თავის „შინაარსთა“ ცნობიერებაა, ე.ი. ის მოცემულ, ანუ ამა თუ იმ შინაარსთა იდენტურია. ჩვეულებრივ მდგომარეობაში ადამიანისათვის „ცარიელი“ ცნობიერება არ არსებობს: სიცარიელის შეგრძნება თუ დადგენაც ისევ ცნობიერების „შინაარსია“, ცნობიერებაა თავად (კანონზომიერად და რეალურად კი სიცარიელის განცდა გამოცდილებაში მაშინ გვეძლევა, როდესაც ცნობიერების დონე იცვლება). ასე რომ, ცნობიერებას მოცემულ მომენტში მხოლოდ ერთი ობიექტი, მხოლოდ ერთი შინაარსი შეიძლება ჰქონდეს. ცნობიერების „გახლეჩა“, ყურადღების განაწილება, რაც ხშირადაა საჭირო, მაგ., ავტომანქანის მართვისას, ობიექტებისა და შინაარსების ძალიან სწრაფ ცვლას წარმოადგენს. ამით ჩვენი თავსატეხი კიდევ უფრო გართულდა: მაშ, როგორ ახერხებს ცნობიერება, თავისსავე ფენომენებზე იმსჯელოს? (ორი

ცნობიერების იდეა იმთავითვე უკუუვადოთ – წინააღმდეგ შემთხვევაში, ბუნებრივია, დაისმება კითხვა: ვინ ნახა და ვინ დაითვალა, რომ ორია? მაშინ მესამის არსებობაც უნდა დავუშვათ და ა.შ.). თუ ამ ფენომენს გულდასმით დაუფიქრებთ, ერთ უცნაურ ფაქტს აღმოვაჩენთ: ის, რასაც მოაზროვნე ყურადღება აცნობიერებს, როგორც მშვენიერ ფენომენს, ყოველთვის უკვე „ადგილზეა“, ის ყოველთვის ცნობიერებაში უკვე არის რაღაც პროცესის – აზროვნების, აქტის თუ წარმოდგენის – შედეგად, რომელიც თავად ცნობიერად არ განიცდება. ის, რასაც ჩვენ ცნობიერებაში შეგვიძლია დავაკვირდეთ, ყოველთვის რაღაცის შედეგია, წარსულია და არასოდეს – ამჟამად მიმდინარე პროცესი, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ჩვენ თვითონ, როგორც მოქმედი პირნი, ამ პროცესისათვის აუცილებლად საჭირონი ვართ: ყველასათვის ცნობილია, რა ძალისხმევა სჭირდება, მაგალითად, აზროვნებას (ამიტომაც ხორციელდება ის ეგზომი იშვიათად). და მაინც, აზროვნებისას თავად აზროვნების პროცესის შესახებ გამოცდილებაში არაფერი გვეძლევა. ჩვენ მხოლოდ ნააზრევის, აზროვნების შედეგის მიმართლა „ვფიქრობდებით“. აქტისა და წარმოდგენისას იგივე ხდება.

ეს აღმოჩენა იქნებ მოულოდნელიც იყოს. ის შეგვეძლო ასე დავგვესურათებინა: ხეზე ჩიტი ზის; ხან ერთ ტოტზე გადაფრინდება, ხან მეორეზე; მის ფრენას ჩვენ ვერ ვხედავთ, მხოლოდ იმას ვხედავთ, რომ დროგამოშვებით სხვადასხვა ადგილას ზის. ცნობიერებაშიც ყოველი ახალი ნააზრევი თუ აქტული ასე წარმოჩინდება ხოლმე. ჩვენს ცნობიერებას მუდამ მხოლოდ წარსულის გაცნობიერება შეუძლია, ამასთან – საკუთარი წარსულისა (რამეთუ ძნელი დასაჯერებელია, რომ ამ ნააზრევის თუ აქტულის შემქმნელი რაღაც სხვა უნდა იყოს და არა ცნობიერების პროცესები). ამიტომ შეგვიძლია ჩვენს ჩვეულებრივ ცნობიერებას წარსულის ცნობიერება ვუწოდოთ. მაგრამ არც ის უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ამ ცნობიერებას თვითონვე შეუძლია დაადგინოს, შეამჩნიოს ეს თვისება – რომ იგი მუდამ წარსულში განხორციელებულის ცნობიერებაა. იბადება მომდევნო კითხვა: როგორ ხდება ეს?

მაგრამ ახლა თქვენ შენიშნავთ, და სავსებით მართებულია, რომ აქამდე ჩვენ მხოლოდ აზროვნებას განვიხილავდით. ცნობიერებაში კი აზროვნების გარდა ბევრი სხვა რამეცაა, მაგ., წარმოდგენა, გრძნობები, ნებელობა, აქტა.

წარმოდგენა ჩვენთვის აზროვნებაზე უფრო ძნელი არაა: წარმოდგენა არის გახსენებული სურათი, მოგონება აქტისა, და მას ჩვენს ცნობიერებაში ცნების ან რაიმე აზრის მეშვეობით შეგვიძლია მოვუხმოთ, ანდა ჩვენ ძალგვიძს, აქტულის გახსენებული ელემენტებისაგან რაიმე ფანტასტიკური სურათი შევქმნათ. ამ დროს ჩვენ შეგვიძლია ყურადღება ისევე ავტონომიურად ემართოთ, როგორც აზროვნებისა და აქტის შემთხვევაში. „ავტონომიურად“ ნიშნავს: „ჩვენი ცნობიერი ნების მიხედვით“, „ისევე“ კი იმიტომ, რომ ეს ავტონომია აქაც შეზღუდულია, როგორც ეს ყელსახვევზე ვარჯიშის მაგალითზე (იხ. წინასიტყვაობა) შევნიშნეთ. მსგავსი გადახვევები, გაფანტვები აქტის დროსაც შეიძლება გვქონდეს.

გრძნობების მიმართ ისეთ ავტონომიას ვერ ვიჩენთ, როგორც აზროვნების, აქტისა და წარმოდგენის მიმართ. პირიქით, შეიძლება ითქვას, რომ გრძნობა თავადაა ავტონომიური ჩვენთან მიმართებაში. ვინ არ უწყის გუნება-განწყობილებათა ძლიერება, და ვინ არ იცის, რა ძნელია საშველის პოვნა, როცა კაცს რაიმე გრძნო-

ბა გეუფლება! გრძნობა სამშენიველში რაღაც უცხო ძალასავით წარმოჩინდება. გრძნობები თითქოს გარედან გვეცნობა, მათში შიგნით არ ვცხოვრობთ, განსხვავებით აზრებისაგან, რომლებსაც შინაგანად, შიგნიდან ვიცნობთ: აზრები მათ პატრონს უშუალოდ უჩვენებს ყველაფერს, რასაც ეს აზრები წარმოადგენს. გრძნობები კი ჩვენზე მძლავრობს: ჩვენს უკითხავად წამოიჭრება ხოლმე, და თუკი გვენვია, ძნელად, რომ მათ თავი დავალწიოთ, კიდევაც რომ ძალიან მოვიწოდოთ. მე შემოიძლია ამა თუ იმ თემაზე ვიფიქრო, რაზეც მომესურვება და როცა მომესურვება, მაგრამ არ შემოიძლია ვიგრძნო, რაც მომესურვება და როცა მომესურვება. ასე რომ არა, ცხოვრება ბევრად უფრო იოლი იქნებოდა!

როცა ნაცნობები მხედებიან, ვეკითხები, და ისინიც თავაზიანად მეკითხებიან: „როგორ ბრძანდებით?“ და ეს კითხვა არა ობიექტურ ცხოვრებისეულ გარემოებებს, არამედ მშენიველ განწყობილებას გულისხმობს, როგორც გარემოებათა მოქმედების ვექტორულ ტოლქმედს, და დაახლოებით ამას ნიშნავს: „ხომ კარგად გრძნობთ თავს?“.

როგორცაა წარმ.

აზროვნების სფეროში იმპროვიზაციის უნარისათვის ყველა კარი ღიაა, ოღონდ თუკი მართლა ვაზროვნებთ, ე.ი. რაიმე ახალს ვიაზრებთ (ეს კი იშვიათი შემთხვევაა, მაგრამ დროგამოშვებით ასეთი რამეებიც ხდება ხოლმე!). ჩვენ ხომ წინასწარ არ ვიცით, რას ვიფიქრებთ – თუ ეს ვიცით, მაშ უკვე გვიფიქრია. ახალი აზრების წარმოქმნა, როგორც ასეთი, სულ მუდამ, უსასრულოდაა შესაძლებელი.

გრძნობის სფეროში საქმე სულ სხვაგვარადაა. გრძნობაში იმპროვიზირება ჩვენ არ შეგვიძლია, რადგან არ ძალგვიძს, გრძნობები ჩვენი ნება-სურვილით წარმოვშვათ: გარდა ამისა, როგორც წესი, აქ ჩვენს განკარგულებაში შესაძლებლობათა უსასრულო მრავალფეროვნება როდია. გრძნობათა პალიტრა საკმაოდ შეზღუდულია: ის იწყება „ჩემთვის კარგით“ და მთავრდება „ჩემთვის ცუდით“. სადღაც შუაში მათ შორის არის „მოსაწყენი“. ხანდახან (ძალიან თუ მოვიწოდოთ) ჩვენ შეგვიძლია ახალი ცნებების შექმნა, მაგრამ გრძნობების შექმნა განა საერთოდ შესაძლებელია? ნება მიბოძეთ, თუნდაც ეს გკითხოთ: როდის იგრძნობთ უკანასკნელ ხანებში რაიმე სრულიად ახალი?

ჩემს ნააზრევს უშუალოდ მას შემდეგ შემოიძლია დავაკვირდე, როცა რაღაც გავიაზრე. ხოლო გრძნობებზე დაკვირვებისთვის უნდა მოვიცადო, სანამ გრძნობის ტალღა მინავლდება, თორემ ყურადღების მოკრება ძნელია. ტალღები დამაქანებს და, როგორც წესი, არ არსებობს უძრავი პუნქტი, შუქურა

თუ რაიმე მყარი ინსტანცია ჩემში, საიდანაც მღელვარე ზღვის პანორამისთვის თვალის მოვლებას შევძლებდი.

თუ ყოველდღიურ გრძნობით ცხოვრებას შემდგომ, მისი ჩანყნარების მერე მაინც შეგვიძლია დავაკვირდეთ, აღვიქვათ (თუმცა უნდა ითქვას, რომ ეს აღქმა ჩვენთვის, ფაქტობრივად, გაუგებარი რჩება), ყოველდღიურ ნებელობით ცხოვრებაზე დაკვირვება საერთოდ შეუძლებელია. თუმცა ყოველი ნებელობითი აქტის შემთხვევაში, რამდენადაც ის მიზანმიმართულ ხასიათს ატარებს, მე რაიმე აზრი თუ წარმოდგენა უკვე მანამდე უნდა მქონდეს, სანამ ნება ჩაერთვება და მოქმედება განხორციელდება – და ამ აზრზე თუ წარმოდგენაზე დაკვირვება ჩვენ შეგვიძლია. მაგრამ ნება, როგორც ასეთი, ამ შინაარსის გარეშე, ჩვენთვის უცნობია. ნების განხორციელების შემდეგ, რა თქმა უნდა, მე შემიძლია შედეგს დავაკვირდე. მაგრამ თავად ნება იმ შემთხვევაშიც არაცნობიერ-ზეცნობიერი რჩება, როცა ის სავსებით ჩემი ნებაა, ე.ი. როცა რალაცას ჩემი თავისუფალი ინიციატივით ვაკეთებ (ან, ყოველ შემთხვევაში, ამას ასე განვიცდი). ნებელობითი აქტი ასევე ბნელით მოცული რჩება, როცა მე გარეგანი მიზეზით ან მძაფრი მოთხოვნის გამო ვმოქმედებ.

ამ „ბნელი“ ნების მიმართ აშკარად არა აქვს აზრი კითხვას: „როდის მოისურვებ რალაც ახალი?“ რადგან ეს კითხვა აზრობრივ მოტივს გულისხმობს: „როდის გაიაზრებ რალაც ახალი, რაც, ამავე დროს, თქვენი ნებაც იყო?“

ჩვენი გამოცდილების თანახმად, აღქმა თითქოს ყველაზე ხშირად მოცემულობაა, ის თავისთავად „გვეძლევა“, მიუხედავად იმისა, ჩვენ მაინცდამაინც ეს აღქმა გვინდა თუ არა. მაგრამ საქმე არც მთლად ასეა. იმისთვის, რომ დაინახო, თვალების გახელა სულაც არაა საკმარისი. გავიხსენოთ სკოლა: ბავშვი მასწავლებელს ფართოდ გახელილი თვალებით შესცქერის, მის მოძრაობებს თვალს ადევნებს. ყურებიც ხომ, თავისთავად, ღიაა – ე.ი. მისი ხმა უნდა ესმოდეს, და მაინც... ვერც ვერაფერს ხედავს და არც არაფერი ესმის: თუ მასწავლებელი პკითხავს – წარმოდგენა არა აქვს, რაზე იყო საუბარი. მასწავლებლები კარგად იცნობენ ამ თვალებს, მეოცნებე გამომეტყველებას.

ფიზიკის, ფიზიოლოგიის კანონების მიხედვით ამ შემთხვევაში ბავშვს, წესით, მხედველობითი და სმენითი აღქმა მართლაც უნდა ჰქონოდა: თვალს ეცემა სინათლის სხივები, ფოტონები, ყურს სწვდება ჰაერის ტალღები, რომლებიც ყურის დაფის აპკს აღწევს, რაც ფიზიკურ-ქიმიურ პროცესებს

ინვევს, რომლებიც ნერვული გზებით შემდგომ პროცესებს აღძრავს. მათ ხელს არაფერი უშლის ტვინამდე, ანუ იმ ადგილამდე მიღწევაში, სადაც მათ „უნდა გამოენვიათ“ ის, რომ გარკვეულ ადამიანს დაენახა და მოესმინა. რატომ არ მოხდა ეს, რა იყო კიდევ საჭირო? – ყურადღება. ბავშვი „სხვაგან იყო“. სად სხვაგან? ოცნებაში, ფანტაზიაში.

მაშასადამე, ყველა ეს ფიზიოლოგიური, ფიზიკური, ქიმიური და ა.შ. პროცესი არ ყოფილა საკმარისი პირობა იმისთვის, რომ ალქმა განხორციელდეს: ყურადღებას ფიზიოლოგიურ-ფიზიკური შესატყვისის არ გააჩნია, და მასწავლებელიც ფიზიოლოგიასა და ფიზიკას კი არ მიმართავს ხოლმე, არამედ – ბავშვს: „ყურადღება!“ ასე რომ, ალქმა ასე უბრალოდ „მოცემული“ სულაც არაა.

იმისათვის, რომ რაიმე აღვიქვათ, გარდა ყურადღებისა (რომელიც ალქმის პროცესს განზრახ, რაიმე თემაზე კონცენტრაციითაც შეიძლება მოწყდეს), კიდევ რაღაც არის საჭირო. ეს არის ჩვენ მიერ აღსაქმელი ობიექტის ცნება. ეს ცნება შეიძლება ადრევე იყოს ჩვენში მოცემული, ანდა ალქმისას მოგვეცეს, მაგრამ მის გარეშე ობიექტს ვერ აღვიქვამთ. ვისაც ცნება „სახლი“ არ გააჩნია, ის სახლს ვერ დაინახავს. ჩვენ ვხედავთ კედლებს, ფანჯრებს, საკვამურს, თუკი ეს ცნებები გვაქვს. ჩვენ ვხედავთ სწორედ იმას, რისი ცნებაც გვაქვს. ჩვენ ყოველთვის რაიმეს აღვიქვამთ. რას? კითხვაზე „რა?“ რაიმე ცნებით ვპასუხობთ.

ალქმა საერთოდ არ იქნებოდა, ყურადღება და ცნებები რომ არ გაგვანდებ. ეს ორი რამ ალქმიდან როდი მომდინარეობს: ყურადღება – ეს ჩვენ ვართ თავად, ცნებები კი აზროვნებითი ინტუიციის (რაზედაც მალე გვექნება საუბარი) წყალობით წარმოიქმნება, თუმცა კი ჩვენში იმ „კითხვებს“, რომლებიც ცნებამდე მისასვლელად გვჭირდება, ალქმის სამყარო აჩენს: თუ ბავშვს ალქმის უნარი ძლიერ დაქვეითებული აქვს, ის ცნებებს ძნელად ან საერთოდ ვერ აყალიბებს.

ამრიგად, ცნობიერების ინტერიერისათვის თვალის მოვლელისას შინაარსთა ორ სახეობას ვპოუვებთ. აზროვნების სფეროში გვაქვს: მზა აზრობრივი წარმონაქმნები და აზროვნების თავისუფალი უნარი, რომლის მეშვეობითაც ჩვენ ახალი აზრებისა და ცნებების ჩამოყალიბება ძალგვიძს; გრძნობით ცხოვრებაში – ჯერჯერობით – მხოლოდ მზა გრძნობითი წარმონაქმნები, და არავითარი შესაძლებლობა იმისა, რომ გრძნობაში თავისუფალი შემოქმედნი ვიყოთ; ნებელობით სფეროში – ნება, ფორმირებული ან ფორმირებადი, იმისდა მიხედვით, რაღაც უკვე აზრობრივად წარმოსახული გვცნებავს თუ რაიმე ახალ ინტუიციას ვაძლევთ განხორციელების შესაძლებლობას. როგორც ალქმით, აგრეთვე წარმოდგენით სფეროში როგორც მზა, ასევე ახალ შინაარსებს შეიძლება წავანყდეთ.

1.2. პირველი საწყისები

როგორც ვხედავთ, ცნობიერების აღსანერად, პირველ რიგში, აზროვნებას, ანდა, უფრო ზუსტად, აზროვნებით დაკვირვებას ვიყენებთ. ის საკუთარ თავსაც, ალქმასაც და გრძნობით სფეროსაც შუქს ფენს. აზროვნებითი დაკვირვების გარეშე – ვთქვათ, მარტო ალქმა რომ გვექონდეს – არც კი გვეცოდინებოდა, რომ აღვიქვამთ, რომ საერთოდ გვაქვს ისეთი რამ, რასაც ალქმის უნარი ჰქვია. აზროვნება, ალქმისაგან დისტანციის დაჭერის შესაძლებლობა რომ არა, ამას ვერ შევიტყობდით, ისევე, როგორც ჩვენი მხედველობის წყალობით (თუკი

თვალეები არ გვანუხებს, თუკი სალი თვალეები გვაქვს) ვერასოდეს შევიტყობდით, რომ თვალეების მეშვეობით ვხედავთ. ამას მხოლოდ აზროვნება გვიმხელს. ვატარებთ რა ცდებს, აზროვნებითი იმპულსით აღძრულნი: თვალეებს ვხუჭავთ, ანდა თვალეებზე რამეს ვიფარებთ და, ამრიგად, აზროვნების მეოხებით ვასკენით, რომ თურმე თვალეებით ვხედავთ. წინდაუხედავად მოაზროვნენი – ასეთები მრავლად არიან – იმასაც კი ასკენიან, რომ თვალი ხედავს. ჩვენ კი – თვალის გარეშე – „დავინახეთ“, რომ არც ასეა საქმე.

აზროვნება, როგორც ასეთი, წმინდან სახით გამოცდილებით იშვიათად თუ გვეძლევა – მხოლოდ მაშინ, როცა ძალიან ვცდილობთ, რომ ლოგიკურად და მეცნიერულად ვიაზროვნოთ; ასეთ შემთხვევაშიც კი ყოველთვის არ გამოგვდის, რომ აზროვნება სხვა რამეებისაგან გავმიჯნოთ. ეს „სხვა რამეები“ აზროვნებას, რა თქმა უნდა, ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც ურევია: გრძნობები, ასოციაციები, განწყობილებები – ის, რასაც ყოფით ცხოვრებაში „აზროვნებას“ ეუნოდებთ, უმეტეს შემთხვევაში სწორედ რომ არ არის აზროვნება. მაგრამ არა მარტო აზროვნება, არამედ სამშინველის სხვა აქტივობანიც, რომელთაც ზემოთ შევხეთ (თუმცა ისიც საკითხავია, რამდენად „აქტიური“, „ქმედითი“ ვართ ჩვენ ამ დროს), ერთმანეთშია გადახლართული. გრძნობით ცხოვრებას მუდამ წარმოდგენები და სხვა მისთანანი ურევია, ხოლო აღქმაში წარმოდგენები, აზრები და, ასე განსაჯეთ, ნებელობითი იმპულსებიც კი იჭრება. ჩვენ ისიც ვნახეთ, რომ ყურადღებას, რომელიც არსებითად ავტონომიური აქტივობაა, გამფანტველი ასოციაციები მაინც ზღუდავს; როგორც აზროვნების, ასევე აღქმის დროსაც თემიდან გადახვევისადმი მიდრეკილება არსებობს. ამ ფენომენმა შეიძლება უფრო შორს წაგვიყვანოს.

ყურადღების გადახრა – ეს ყურადღების მიძინება, მოდუნებაა. ყურადღების ველი ამ შემთხვევაში ნისლით როდი იბურება. არა, ყურადღება ძალასა და სიმკვეთრეს ინარჩუნებს. უბრალოდ, ყურადღების ველში ჩვენი ნება-სურვილის გარეშე ჩნდება სხვა ობიექტები თუ თემები, ხშირად ისევე მკაფიოდ რომ გვესახება და, თუ მეტად არა, ისევე ნათლადაა გამოკვეთილი, როგორც თავდაპირველად დასახული თემა. ჩვენი ნებისგან დამოუკიდებელი რაღაც ძალა შემოგვაპარებს ხოლმე მათ ყურადღების ფოკუსში; ყურადღება როდი ეძებს მათ. ამ ფაქტის დადგენა კი, რომ ეს – ჩვენ მიერ მოუნადინებელი შინაარსები მეტწილად მკაფიოდ გამოკვეთილი, მზა და ფორმირებული სახით გვევლინება, მშვიინვიერი ცხოვრების დაკვირვების პროცესში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს აღმოჩენამდე მიგვიყვანს.

გავისხენოთ, რომ ამგვარ მზა წარმონაქმნებს ჩვენ ცნობიერების ინვენტარიზაციისთვის [აღწერისთვის] თვალის პირველი მოვლებისთანავე წავანყდით. აზროვნების სფეროში ჩვენ, ერთი მხრივ, მზა აზრობრივი წარმონაქმნები შევნიშნეთ, მეორე მხრივ – აზროვნების თავისუფალი უნარი, რომლის წყალობითაც ახალი აზრებისა და ცნებების ჩამოყალიბება ძალგვიძს. ორივე მათგანი სურვილის მოტივი შეიძლება გახდეს. მაშასადამე, ჩვენ შეგვიძლია ან უკვე მზა სახით არსებული წარმოდგენები გამოვიყენოთ, ანდა ახალი შევქმნათ. რაც შეეხება გრძნობით სფეროს, აქ რაიმე არამზა*, რომელიც უნარად შეიძლებოდა

* [არამზა-ს ტიპის წარმოება თუმცა ქართული ენისთვის ბუნებრივი არ არის, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში ვიცავთ ორიგინალის სიზუსტეს]

ჩაგვეთვალა, არც ისე ადვილი საპოვნელია. მაგალითად, როცა თქვენ ხედავთ აბრას: „მონევა აკრძალულია“, თავის მტკრევა არ გჭირდებათ იმაზე, რას ნიშნავს ეს. ხოლო თუკი კითხულობთ წინადადებას: „მაშასადამე, საკითხი ქცევის ნებელობითი ხასიათის შესახებ არაა საკითხი მისი გამომწვევი მიზეზის შესახებ“, მაშინ კი იძულებული ხართ, შეძლებისდაგვარად ინტენსიურად იაზროვნოთ. მაგრამ თუ შემთხვევით თქვენ ფილოსოფოსი ბრძანდებით და ეთიკის სფეროში გარკვეული, მაშინ ეს წინადადება შეიძლება თქვენთვის სულაც არ იყოს უფრო რთული, ვიდრე „მონევა აკრძალულია“. ცხადია, გამოცდილების გამო თქვენ ამ შემთხვევაში გაცილებით ნაკლები ყურადღება და აქტიუობა მოგეთხოვებათ: გაგების პროცესი აქ უფრო ავტომატურია. ასევე, „მონევა აკრძალულია“ ყოველდღიური მეტყველებიდან ამოღებული წინადადებაა და მისი პირველი გაგება ოდესღაც კი აზროვნების საყოველთაო ადამიანური უნარის შემწეობით განხორციელდა, მაგრამ შემდგომში თანდათანობით ის ჩემი ცნობიერების სისტემის ნაწილი ხდება, რომლის მეშვეობითაც, საჭიროების შემთხვევაში, მასზე რეაგირება აქტიური გაგებისა და გააზრების გარეშეც შემიძლია. ეს ნაწილი ავტონომიურ, გამგებ ყურადღებას გამოეყოფა. ჩვენი „მე“ ძალზე ნაკლებად ან საერთოდ აღარც არის საჭირო იმისათვის, რომ აბრაზე დაწერილი მოთხოვნა გაგებული და შესრულებული იქნეს.

თავისთავად ცხადია, რომ ამგვარი ავტომატიზმი მხოლოდ მზა აზრობრივი წარმონაქმნების შემთხვევაში გვაქვს. ახალი აზრები მხოლოდ აქტიური ყურადღების მეშვეობით შეიძლება შემუშავდეს, თუმცაღა აზროვნებითი ავტომატიზმების ასამოქმედებლად – კითხვისას თუ აზროვნებისას – ყურადღების მინიმუმი მაინც აუცილებელია: ვინც კითხვა სულ არ იცის, მისთვის ხსენებული აბრა არაფრის მთქმელია – თუკი არ დავუშვებთ, რომ ის დამწერლობით ნიშანთა გარეგნული ფორმის მიხედვით ხვდება, რაშიცაა საქმე. მაგრამ იგივე ან თითქმის იგივე ითქმის იმ ადამიანთა შესახებაც, ვისაც ეს აბრა უკვე ხშირად უნახავს და ნაუკითხავს.

გრძნობათა სფეროში ავტომატიზმები კიდევ უფრო იოლად და თავისთავად, ე.ი. ადამიანის ნებისაგან უფრო დამოუკიდებლად წარმოიქმნება – გრძნობის გაჩენა ხომ სრულებითაც არ ხდება სუბიექტის აქტივობის მეშვეობით, ის კი არადა, გრძნობა ძალიან ხშირად სუბიექტის ნებისა და მისი ზრახვის სანინა-ალმდეგოც კია. გრძნობებს შეიძლება ავტომატურად მოჰყვეს სურვილები, ნდომა, ნებელობითი იმპულსები. რაც აზრობრივი შინაარსების სფეროსათვის შეუფერებელი რამაა – ავტომატიზმების აღმოცენება – გრძნობათა სფეროში ნორმალურ მოვლენად ითვლება. მზა აზრობრივი წარმონაქმნები, წარმოდგენები ხშირად გრძნობისმიერ ფორმებთანაა დაკავშირებული და ეს მზა სამყარო – თავისი გრძნობითი კომპონენტების მეშვეობით – დიდ დამოუკიდებლობას ამჟღავნებს იმ ცნობიერად მნდომელ სუბიექტთან მიმართებაში, რომელიც ჩვენ აქტიურ ყურადღებაში ვპოვებთ. ამ მზა სფეროდან წარმოდგება ასოციაციები, გადახრები ფიქრისას, მეოცნებეობა, ირაციონალური შიში, სისხლსა და ხორცში გამჯდარი ქცევის ფორმები, მშვენიერი ჩვევები, რომლებიც ხშირად ბიოლოგიურ სფეროშიც კი იდგამს ფესვს, ე.წ. კომპლექსები, სპეციფიკური – ბიოგრაფიულად განპირობებული – სისუსტეები, და მათგან გამომდინარე რეაქციის ფორმები; სფერო, რომელიც ცნობიერებით არ არის განათებული და

ძნელად წარმოსადგენია, რომ განათდეს, მაგრამ რომელიც ცნობიერებაზეც ახდენს ზემოქმედებას და ხშირად თავისი გააქვს. ზღაპარი მეთევზეზე, რომელიც საკუთარი კეთილგონიერების სანაწარმდევგოდ, მაგრამ ყოველთვის თავისი ცოლის სურვილების მიხედვით იქცეოდა, კარგად გვიხატავს ამ სიტუაციას:

*„ჩემს მეუღლეს, ილზებილს,
რაც თავად მსურს, არ სურს ის“.*

ფსიქოლოგიაში ამ სფეროს ქვეცნობიერი ეწოდება. ეს სახელწოდება მაინც-დამაინც საუკეთესო ვერაა: ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ეს „ქვეცნობიერი“ მხოლოდ ცნობიერებისთვისაა ქვეცნობიერი, მისი მემუვობით და მასში ვლინდება, და ცნობიერებისავე მეოხებით ცდილობს, თავისი გაიტანოს, მეორეც ის, რომ ბიბლიოთეკები გაიჭედა წიგნებით, რომლებიც „ქვეცნობიერს“ აღწერს – მაშ, რაღა „ქვეცნობიერია“ ის? და მესამეც, მთელი ეს სფერო, რომელსაც ადრე ასე ეწოდებოდა, დღეს არა მხოლოდ ნაცნობი გახდა ჩვენთვის, არამედ ყოველდღიური ცხოვრების წესში გაბატონდა კიდევ. ეს როდი ნიშნავს იმას, თითქოს დღეს ნაკლები იყოს ქვეცნობიერი, არამედ ეს იმის მომასწავებელია, რომ ქვეცნობიერის შინაარსები, ტენდენციები დროთა განმავლობაში ადგილს ინაცვლებს, მაგრამ ჩვენ ამ სახელწოდებას მაინც ვინარჩუნებთ, რადგან იმ მომენტში, როცა მზა წარმონაქმნები აქტიურობს და ცნობიერებაში თავიანთ ზემოქმედებას ავრცელებს, ცნობიერებას ეს ზემოქმედება სრულებითაც „არ ნებავს“ და მას უმეტესწილად ვერც კი ამჩნევს. მოგვიანებით ცნობიერებას შეუძლია, რომ უკვე განხორციელებული ქცევითი აქტი გაიაზროს და ხშირად ისიც შეუძლია, რომ მისი არსი განჭვრიტოს. ასე მაგალითად: რატომ და როგორ მოხდა, რომ ყელსახვევზე კონცენტრაციისას უეცრად გრენლანდიაში აღმოვჩნდი? ეს ყელსახვევი დეიდაჩემისგან მერგო საჩუქრად, მისმა ქმარმა კი ბავშვობაში წიგნი მაჩუქა ჩრდილოეთ პოლუსის ექსპედიციებზე, და იმ წიგნში პირველად წავიკითხე რაღაც გრენლანდიის შესახებ. და კიდევ ერთი ემოციური მოტივის მიგნება: შეიძლება: მაღალი წრისთვის დამახასიათებელი ცხოვრების ყაიდის გამო იმ დროისათვის მე ბიძაჩემს ვაღმერთებდი, მას კი, ჩემდა სავალალოდ, სულაც არ ვეადრებოდი.

ასოციაციები უმეტესად არა ლოგიკის გზით, არამედ სუბიექტური განცდების საფუძველზე წარმოიქმნება: ისინი სამშვივნელის პირადულ სფეროს განეკუთვნება, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა მრავალ ადამიანს ერთისა და იმავე სიტყვის, ან ერთისა და იმავე სცენის გამო ერთნაირი ასოციაციები თუ გრძნობები უჩნდება: ყველანაირი რეკლამა და გართობის ინდუსტრია ამ ფენომენს ემყარება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხომ ყველას საკუთარი ლუბხანა თუ საკუთარი ღამის კლუბი ექნებოდა. ქვეცნობიერთან მიმართებაში ჩვენ არცთუ ისე ინდივიდუალური ვართ, მიუხედავად იმისა, რომ გრძნობების სფერო ჩვენთვის ყველაზე ინტიმური სფეროა. შური, ამპარტავნობა, პატივმოყვარეობა, რამდენადაც მე ვიცი, ძალზე გავრცელებული გრძნობითი ფენომენებია, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ჯერაც არავის „მოუნდომებია“. მე ჯერ არ შემხვედრია ადამიანი, რომელსაც სურს პატივმოყვარე იყოს, ანდა, მაგ., ვისაც მიზნად დაესახოს, დღეის ამას იქით ეგოისტი გახდეს – და აქამდე კი ეგოისტი არ ყოფილა. „მე მსურს გაეხდეს ავაზაკი“ – ამას სწორედ ის ამბობს. ვინც უკვე ავაზაკია: რიჩარდ მესამე შექსპირის დრამაში.

და მაინც, ამ ფენომენებს პირადული ხასიათი აქვს, რადგან მათი სხვისთვის გადაცემა შეუძლებელია. მე იმედს არ ვკარგავ, რომ ჩემს აზრებს სხვა ადამიანებიც გაიგებენ, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ არავის შეუძლია, იგრძნოს ის, რასაც მე განვიცდი, უიღბლო სიყვარულით დაღაზებული. აღწერილობის მიხედვით ადამიანთა განცდები შეიძლება ძალიან მსგავსი იყოს, მაგრამ ასეთი გრძნობებისათვის, არსებითად, სწორედ სუბიექტურობაა დამახასიათებელი. ასევე, ბიოგრაფიულად განპირობებულ ასოციაციურ ჯაჭვთა ფორმირებაც, როგორც წესი, სუბიექტურად და ინდივიდუალურად სხვადასხვაგვარად ხდება იმ შემთხვევაშიც კი, თუ, ვთქვათ, ორ ადამიანს ცხოვრებაში მსგავსი რამ გადახდენია თავს. ასოციაციების, გრძნობების ძალიან დიდი ნაწილი მთლიანად სუბიექტურია.

ქვეცნობიერის უფრო ღრმა ფენებში თუ ჩაიხედავთ, ვნახავთ, რომ მის წიაღში მიკვლეული მოვლენები სულ უფრო ძნელად აღსანერი და გადმოსაცემი ხდება. – და კვლავ დავაფიქსიროთ: რას ვიშველიებთ, რომ ეს ფენომენები მაინც აღვწეროთ და სხვებსაც გაეუზიაროთ? მეტყველებას – წინადადებებს, სიტყვებს, რომელთა საშუალებითაც აზრებს გამოვხატავთ. აზრები წინადადებების აგების, სიტყვათა წყობის მეოხებით შეიძლება მეტად თუ ნაკლებად სხარტად, პლასტიკურად, ხატოვნად იქნეს გამოხატული. მაგრამ, უმთავრესად, ჩვენ ყოველთვის გვაქვს რწმენა, გვწამს, რომ გავგიგებენ. ასე რომ არა, ყველანი დავედუმდებით, ანდა, ყოველ შემთხვევაში, გამბედაობა არ გვეყოფოდა, რომ ამგვარ თემებზე გვესაუბრა ან გვეწერა. ცნობიერად თუ არაცნობიერად ჩვენ ყოველთვის მიგვაჩნია, რომ აზროვნება საყოველთაოდ გასაგები რამაა. ამიტომ იმასაც კი ვცდილობთ, რომ აზრების – შესაბამისად მეტყველების – საშუალებით გამოვხატოთ ჩვენი გრძნობები, მაშინ, როცა კომიკური იქნებოდა, ჩვენი აზრების გამოხატვა გრძნობების მეშვეობით რომ მოგვენდომებინა. და თუ ასეთი რამ ამქვეყნად საერთოდ ხდება, მას დემაგოგია ჰქვია. აზროვნებისათვის გვერდის ავლისას უპირატესად ნებელობითი იმპულსების გამოწვევა ხდება. რეკლამატორ-დიზაინერებსა და დემაგოგებს ადამიანის მოაზროვნე ბუნება არაფრად ესაჭიროებათ. ისინი ცდილობენ სწორედ ასოციაციები და ემოციები მოიყვანონ მოძრაობაში ლოგიკური აზროვნებისათვის შეძლებისდაგვარად თავის არიდებით. ისინი სამშინველის იმ სფეროს მიმართავენ, რომელიც მზა შინაარსების, სტრუქტურებისა და ასოციაციური ჯაჭვებისაგან შედგება. ისინი არამზას, არაფორმირებულს არ მიმართავენ, არც უნარს მიმართავენ, და თავისუფალი უნარის გამოღვიძება თუ განვითარება საერთოდ არ სწადათ.

რა თქმა უნდა, ხშირად ხდება, რომ სხვისი აზრები ჩვენთვის გაუგებარია, ანდა იოლად გასაგები არაა, ზოგჯერ ისეთი შთაბეჭდილებაც გვრჩება, რომ არასწორი, არალოგიკურია, ანდა საერთოდ არ არის აზრები. მაშინ ჩვენ ვკამათობთ, საკუთარი პოზიციის ახსნას ვცდილობთ. რითი? აზრების მეშვეობით, რომლებიც მეტყველების სამოსელშია გახვეული. გამოდის, რომ აზროვნებას მაინც სრულად ვენდობით. ჯერ ერთი, რაკილა მისი შემწეობით თავად ვაღწევთ ჭეშმარიტებას და მეორეც, ვინაიდან მოწინააღმდეგე მხარე მისთვის ჩვენი აზრების გაზიარების შემდეგ შეიძლება „ჩასწვდეს“ საქმის არსს. ასე მოხდება თუ არა, ამ შემთხვევაში ჩვენთვის მთავარი არაა. ერთი რამ კია მნიშვნელოვანი: რომ აზროვნებაში და მისი გამოვლენის ფომებში, როგორიცაა მეტყველება, მიმიკა, ჟესტიკულაცია, ჩვენება, შრიფტი – ერთი სიტყვით, მეტყველება – ჩვენ უნივერ-

სალური და არა პირადული ელემენტი აღმოვაჩინეთ, რომლის მეშვეობითაც სხვა ადამიანებთან კომუნიკაციას ვამყარებთ და რომლის მეშვეობითაც როგორც სხვას, ასევე საკუთარ თავსაც შეგვიძლია რამე გავაგებინოთ.

ვიცი, რომ არაერთი მოაზროვნე აყენებს კითხვის ნიშნის ქვეშ აზროვნების საყოველთაო ხასიათს ანუ იმ დებულებას, რომ ადამიანთა შორის შეთანხმების მისაღწევად აზროვნება უნივერსალური საშუალებაა. მაგრამ თავად ეს ეჭვიც ხომ ისევ აზროვნებას ემყარება, და თუ არა – მაშინ ის მხოლოდ „კაპრიზი“ ყოფილა. ამის მიზეზების მოძიებაც შესაძლებელია: რატომ ეკარგება ადამიანს ნდობა აზროვნების მიმართ? და ესეც სწორედ ისევ აზროვნებით არის შესაძლებელი. ჩვენ არ ძალგვიძს აზროვნებისაგან განდგომა. ამის გადანყევტაც ხომ ისევ აზროვნების მიერ მოხდებოდა. „დღეიდან ჩვენ მხოლოდ ემოციებს ვემორჩილებით!“ – მაგრამ ეს ხომ კელავ აზრია. ჩვენ არ ძალგვიძს აზროვნებაზე უარის თქმა, ვიდრე საკუთარ ადამიანობაზე არ გვითქვამს უარი, ანდა ვიდრე რამე უფრო ნათელისა და სხივოსანისთვის არ მიგვიგნია, ვიდრე აზროვნებაა. ჯერჯერობით კი უეჭველად იგია ჩვენი ცნობიერების ყველაზე ნათელი ფუნქცია. ის, ვინც ამბობს, „აზროვნება არაფრის მაქნისიაო“, ემსგავსება ადამიანს, რომელიც იმ ტოტს ჭრის, რომელზედაც ზის, ვინაიდან თვით ეს მტკიცებაც ისევ და ისევ აზრია, რომელიც აზროვნების შედეგად არის გამოცდილებიდან – შესაძლოა, უსიამოვნო გამოცდილებიდან – გამოტანილი.

მეცნიერებას ან უმცირესობას

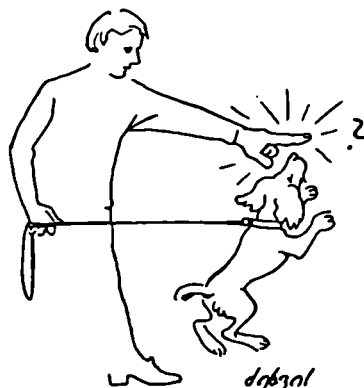
კანტის მცდელობა, რომ ანტინომიების (აზრთა წინააღმდეგობრივი მსვლელობების) გზით გვიჩვენოს, რაოდენ არასაიმედო საყრდენია აზროვნება, სწორედ საწინააღმდეგოს გვიჩვენებს. კანტს, მაგალითად, მოყავს არგუმენტები სამყაროს სასრულობისა და პარალელურად – სამყაროს უსასრულობის თაობაზე. ამით მას სურს დაამტკიცოს, რომ აზროვნებას ორივე ამ მოსაზრების დასაბუთება შეუძლია და რომ რაიმე გადანყევტილებაზე მისვლა აზროვნებაზე დაყრდნობით შეუძლებელია. სწორია თუ არა კანტის მოსაზრება, ამის გარჩევა იქით იყოს, მაგრამ, თუ სწორია, მაშინ ის მხოლოდ იმას ამტკიცებს, რომ კანტის განკარგულებაში დამატებით კიდევ ერთი აზროვნებაა, რომელსაც იმ აზროვნების არასრულფასოვნების აღმოჩენა ძალუძს, რომელსაც ეს საბუთები მოჰყავს. ნიშანდობლივია, რომ კანტს ჯმ აზროვნების არსებობა

„ავიწყდება“, მთელი მისი მცდელობა კი საკუთარი აზროვნების მიმართ მის ღრმა, მაგრამ არაცნობიერ ნდობას ამჟღავნებს.

აზრები აზროვნების პირმშოა. საიდან მომდინარეობს თავად აზროვნება? რა კავშირშია აზროვნება მეტყველებასთან? ეს კითხვები ჩვენ ქვეცნობიერის, სამშენებლის მზა შინაარსების საპირისპირო პოლუსისაკენ წაგვიყვანს.

1.3. მეტყველება და აზროვნება

მეტყველება და აზროვნება ცნობიერების „საყოველთაო-ადამიანური“ ქმედებებია, რომლითაც ადამიანთა შორის კომუნიკაცია მყარდება. ადრე მათ სულისეულ უნარს უწოდებდნენ. მეტყველებას მიეკუთვნება აგრეთვე წერილობით და ჟესტივით, მიმიკით გამოხატული „სიტყვა“, ანუ ყოველივე ის, რაც განზრახვლის გამოხატვაა და რასაც ფიზიკურად შეგრძნებადი ალქმის მეშვეობით მეორე ადამიანამდე მიღწევა ძალუძს. ადამიანებს რომ ასეთი – ფიზიკურად შეგრძნებადი ალქმებით გაშუალებული – კომუნიკაცია ესაჭიროებათ, ეს გამოწვეულია მათი ცნობიერების კონსტიტუციით, იმით, რომ ადამიანები ცნობიერების სფეროში ერთმანეთისაგან გამიჯნულნი არიან. ეს დასკვნა, ასე ტრივიალური რომ ჩანს, ერთადერთი შესაძლო ვარიანტი სულაც არ არის: ე.წ. პრიმიტიული ხალხები აკიცხებდნენ და დღემდე ცხოვრობენ მეტ-ნაკლებად საერთო გვაროვნული თუ ოჯახური ცნობიერებით. ბავშვის ამეტყველების ხანაშიც კვლავ და კვლავ ეს პარადოქსია ძალაში. თუ არსება, რომელიც ვერც აზროვნებს და ვერც მეტყველებს, როგორ ითვისებს სიტყვებს, ენასა და აზროვნებას? პირველი სიტყვა, პირველი სიტყვები ხომ ბავშვმა ყოველგვარი სიტყვიერი ახსნა-განმარტების გარეშე უნდა გაიგოს. თუ გგონიათ, რომ ჩვენებას, მიმიკას და ა.შ. შეუძლია ამ შემთხვევაში დახმარების განწევა? ეს ნიშნები ხომ ბავშვს უკვე უნდა გაეგებოდეს, რომ მას სიტყვის გაგებაში დაეხმაროს. ხოლო თუ ბავშვს მითითების ფესტი ესმის, ე.ი. მას, კარგა ხანია, „მეტყველებაც“ შესძლება, ე.ი. მისთვის გასაგებია აზრი: „მე შენ რაღაცას გიჩვენებ“. არ არსებობს „ბუნებრივი“ მიმანიშნებელი ფესტები. ბავშვმა, აუცილებელი სულაც არაა, იცოდეს (და თავდაპირველად არც იცის), რომ ჩემი საჩვენებელი თითის მიმართულებით უნდა გაიხედოს; არც ძალღმა იცის ეს.

ძიქვი
იქ, წაითაც მივითითებ!

გარდა ამისა, ბავშვმა უნდა გამოიცნოს, ასეთი ჩვენებით რას ვგულისხმობ: მაგიდას, მის ფერს, მასალას (ხეს), ოთხკუთხედს, პორიზონტალურ სიბრტყეს, ზედაპირის სისწორეს თუ რას. მე ხომ ყოველივე ამას ერთი და იმავე ჟესტით ვუჩვენებ. ბავშვი პირველ სიტყვებს უშუალოდ იგებს, სიტყვიერი ახსნა-განმარტებების გარეშე, ინტუიტურად, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის მოსაუბრის ისეთი ღრმა მიბაძვის ნყალობით იგებს, რომლის დროსაც არა მარტო სიტყვების, არამედ მეტყველების განზრახვის (ინტენციის) მიბაძვაც ხდება. ბავშვი მოლაპარაკის ნყაროსთან, მოსაუბრის მე-სთან თვითიდენტიფიკაციას ახდენს. მას ხომ გაგების სხვა შესაძლებლობა არა აქვს. „ახსნა-განმარტებების მიცემა“ აქ შეუძლებელია. რას ნიშნავს ესა თუ ის – პირველი სიტყვები, მან მოსაუბრის უსიტყვო, უენო გაგებით უნდა გაიგოს, და ეს არის გაგება მოსაუბრის აზრებისა, ან იქნებ, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, გაგება მისი აზრობრივი ინტენციისა. ვინაიდან ბავშვი უშუალოდ იგებს აზრებს, რომელთა გამოხატვაც მოსაუბრეს სურს, ამიტომ მან ისიც იცის, რას ნიშნავს მისი სიტყვები.

არაერთ მოაზროვნეს მიაჩნია, რომ ბავშვი მეტყველებას თუთიყუშივით სწავლობს. ეს შეცდომაა. თუთიყუში საერთოდ არ მეტყველებს, ისევე, როგორც არ მეტყველებს მაგნიტოფონის ფირი – მას გაგები უნარი ხომ არ გააჩნია. ბავშვი კი იგებს. ასე რომ არა, იგი მუდამდღე უკვე გაგონილ წინადადებებს გაიმეორებდა მხოლოდ, თანაც – შეუფერებელ სიტუაციებში, და ახალ წინადადებას ნაცნობი სიტყვებისაგან გარემოებათა შესატყვისად ვერ შეადგენდა. ეს კი ბავშვს ადრეულ ასაკშივე შეუძლია.

ყველაზე უფრო თვალსაჩინოდ ეს ისეთი სიტყვების გაგებისას ჩანს, როგორიცაა „მე“ და „შენ“. მიუთითებთ მაგიდაზე და ვამბობთ: „მაგიდა“; ბავშვიც მიუთითებს მაგიდაზე და ამბობს: „მაგიდა“. მიუთითებთ სკამზე და ვამბობთ: „სკამი“; ბავშვიც მიუთითებს სკამზე და ამბობს: „სკამი“. ახლა მოსაუბრე მიუთითებს თავის თავზე და ამბობს: „მე“. თუ ბავშვი წინა ნიმუშების მიხედვით მოიტყვევს, მან თანამოსაუბრეზე უნდა მიუთითოს და თქვას: „მე“. თავდაპირველად, შესაძლოა, ასეც მოხდეს; მაგრამ შემდეგ ის სწორად იგებს და ამბობს: „შენ“. ეს გაგების პროცესი რომ არა, ბავშვი თანამოსაუბრეს „სამართლიანად“ უწოდებდა „მე“-ს, ხოლო თავის თავს – „შენ“-ს. ის კი არა და, ეს სახელები ყოველ მომდევნო თაობაში შებრუნდებოდა!

დიახ, პირველი სიტყვების ინტუიტური, უსიტყვო გაგების პროცესი ასეთია, და ეს პროცესი, პრინციპში, ზრდასრულობის ასაკშიც ასევე ხორციელდება ყოველი ცნების ათვისებისას. უბრალოდ, მოგვიანებით ის ასე აშკარად აღარ ჩანს, ვინაიდან ახსნა-განმარტებითაა გადაფარული (რომლებიც, თავის მხრივ, ასევე უნდა გაიგონ, რომ „ახსნა-განმარტება“ საერთოდ შედეგს). მაგრამ ეს უსიტყვო გაგება, რომელსაც ბავშვი ამჟღავნებს, ამ ასაკში ინტელექტუალური უნარის მოქმედების ერადერთი გამოვლინება როდია. ადრეულ ასაკში გრამატიკულად სწორი მეტყველების უნარი ენათმეცნიერებისათვის დღესაც დიდი და გამოუცნობი თავსატეხია. ბავშვს, რომელმაც გრამატიკის არსებობის შესახებ არაფერი იცის – და ვერც გაიგებს, რა არის ის – მცირედი და ლოგიკურად არასაკმარისი „მონაცემებიდან“, ე.ი. მოსმენილი გრამატიკული ფორმებიდან, გრამატიკის, როგორც უნარის, „კონსტრუირება“ (ასე ეწოდება ამას მეცნიერულად) ადრეულ ასაკშივე შეუძლია. ცნობიერად, რა თქმა უნდა,

შენ შერა ხარ თუ მერ?

ბავშვი არაფრის „კონსტრუირებასაც“ არ ახდენს, მაგრამ მას ძალუძს, გრამატიკა პრაქტიკულად გამოიყენოს და სწორად იმეტყველოს. ეს ეხება სინტაქსსაც – წინადადების აგებას – რომლის წესთა უმრავლესობისათვის ფორმულირება მეცნიერებასაც კი ვერ მიუცია.

მიპასუხეთ, თუ შეიძლება: პირადად თქვენ, მოზრდილმა ადამიანმა, იცით თუ არა თქვენი მშობლიური ენის გრამატიკა? და თუ ოდესმე შეგისწავლიათ, მაშინ ასეთ კითხვაზე მიპასუხეთ: როდესაც მეტყველებთ, ცნობიერად იყენებთ იმას, რაც შეგისწავლიათ, თუ, უბრალოდ, ისე მეტყველებთ, როგორც ბავშვობიდანვე ხართ მიჩვეული?... ირკვევა, რომ მეტყველება (რომელიც ბავშვობაში ინტუიტიურად, ზეცნობიერად შეგვითვისებია) მთელი ცხოვრების მანძილზე გვრჩება როგორც ზეცნობიერი უნარი.

ცხოველებს ერთმანეთთან კომუნიკაცია აქვთ, მაგრამ ისინი არ მეტყველებენ, ანუ მათი „კომუნიკაცია“ ინსტინქტურია. მათ არ შეუძლიათ, ვთქვათ, დაფიქრდნენ იმაზე, გამოსცენ თუ არა რაიმე ხმა, სიგნალი. მათ ეს ან უნდა ქნან, ან – არა. ცნობიერი განზრახვა, როგორც ასეთი, აქ საერთოდ არ არსებობს: არც ის განზრახვა, რომ ხმა გამოსცენ და არც ის, რომ არ გამოსცენ. თქვენ, ალბათ, იტყვიან, რომ „ზოგიერთი ადამიანიც ყოველთვის ცნობიერად როდი ფიქრობს იმაზე, ილაპარაკოს თუ არა, არამედ მოხსნის გუდას პირს და...“ (ამ ყველასთვის კარგად ნაცნობ ფენომენზე მართლაც ღირს დაფიქრება).

კიდევ ერთი საკითხია: ბავშვი გაგონილ ბგერებსა და სიტყვებს ბაძავს; კეთილი, მაგრამ საიდან „იცის“ ბავშვმა, როგორ ხერხდება ეს, რა მოძრაობები უნდა შეასრულოს მეტყველების ორგანოებმა იმისათვის, რომ გაგონილი სიტყვა თუ ბგერა რეპროდუცირებულ იქნეს? ეს მართლაცდა საკითხავია – გაგონილი ბგერა მეტყველების ორგანოთა მოძრაობებს ხომ სრულებითაც არ „ჰგავს“; ამ მოძრაობებისა და წარმოთქმული ბგერების ურთიერთმიმართება მოზრდილთათვისაც არ არის ნათელი: მე რომ გკითხოთ, მაგალითად, როგორ წარმოთქვამთ ბგერა „გ“-ს, თქვენ მაშინვე ექსპერიმენტის ჩატარებას დაიწყებთ. ზუსტი დაკვირვება კი გარკვეულ ძალისხმევას მოითხოვს.

არანაკლებ პარადოქსულია ამასთან დაკავშირებული შემდეგი საკითხი: როგორ

სწავლობს ბავშვი აზროვნებას? არც ეს ხდება აზროვნებაში „გაკვეთილებ“ ის მიღებული“ – აზროვნების სწავლება ხომ მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი (ისიც – გაჭირვებით), როცა ბავშვი უკვე აზროვნებს. ბავშვს კი აზრთა პირველი გაგონებისა და გაგების შემდეგ ახალი აზრების გაგება და გამოხატვა უკვე თავად შეუძლია. მას ძალუძს, დაუფლოს მთელ რიგ „აუხსნად“ ცნებებს – მოზრდილ თათვის აუხსნადს – როგორიცაა, მაგალითად, „დიახ“, „არის“, „-ში“, „მ აგრამ“, „სიყვარული“. არადა ეს ის სიტყვებია, რომლებსაც ბავშვი ადრეულ ასაკშივე აზრიანად იყენებს. აბა, სცადეთ და ეს სიტყვები აუხსენით თუნდაც მოზრდილ ადამიანს – აი, მაშინ მთელი სიგრძე-სიგანით იგრძნობთ, რასთან გაქვთ საქმე.

როგორც იტყვიან, პატარა ბავშვისათვის ყველა ხუმრობა ახალია. ეს ყოველ სიტყვაზე, ცნებასა თუ აზრზე შეიძლება განვავრცოთ. მეტყველებასა და აზროვნებას რომ ეუფლება, ბავშვს მეტყველებითი ჩვევები, მზა აზრობრივი ფორმები, სტიმული – რეაქციის მექანიზმები არ გააჩნია: ყოველივე ამას მხოლოდ ზრდასრულ ადამიანებში ვხვდებით, და ამის ჩამომყალიბებელი ის უნარი გახლავთ, რომელსაც ბავშვი ზეცნობიერად გარშემო მყოფ ადამიანთა ლაპარაკისა და ქცევის წყალობით იძენს. ამგვარი გარემოს გარეშე ლაპარაკს, ფეხის ადგმას, ცხოვრებას ვერცერთი ბავშვი ვერ შეძლებდა, თუნდაც სხეულებრივად ყველანაირად უზრუნველყოფილი ყოფილიყო.

ბავშვზე დაკვირვება მეტყველებისა და აზროვნების დაუფლებისას ცხადყოფს, რომ ამ პროცესში – როცა ბავშვი თანამოსაუბრეს მთელი არსებით ეძლევა – აზროვნება, გრძნობა და ნებელობა იღებს მონაწილეობას, მაგრამ ყოველივე ეს აქსულ სხვაგვარად ფუნქციონირებს, ვიდრე მოზრდილში. შეიძლება თქვას, აზრი, გრძნობა და ნება აქ ერთმანეთისაგან სრულებით არაა გამიჯნული, არამედ ერთიან უნარს შეადგენს. ბავშვმა უნდა შეძლოს, „მიბაძოს“ თანამოსაუბრეს, მისი ლაპარაკის, მეტყველების ნებამდე „ჩაჰყვეს“, ანუ მის მიერ რაღაცის თქმის კონკრეტულ ნებამდე, რომ გაიგოს ნათქვამი, დიახ, გაიგოს – და ეს მანამდე, ვიდრე თავად სიტყვებს, მიმიკასა და ჟესტებს დაეყრდნობა. მეტყველების ამ ნებაში უკვე დევს სათქმელის აზრი, არსი. სიტყვათა მნიშვნელობები მოგვიანებით – არა დროში, არამედ თავისი არსით მოგვიანებით – ყალიბდება.

მეტყველების ნება გრძნობებსაც მოიცავს, ნათქვამს რომელიც თან ახლავს და რომლითაც ბავშვს მიმართავენ ხოლმე (იმედია, მეცნიერული თეორიების გადმოლაგებას ბავშვთან არავინ ცდილობს), და ეს გრძნობა ეხება როგორც ნათქვამს, ასევე ბავშვსაც და ამ გრძნობას შეიქმნს როგორც გადმოსაცემი შინაარსი, ასევე ის – ბავშვი – ვისკენაც არის ეს შინაარსი მიმართული. რას აკვირვებია, ოპტიმალურია, თუკი მოსაუბრე ბავშვს მთელი თავისი არსებით მიმართავს. მაგრამ ვინაიდან მოზრდილთა მხრიდან ასეთი რამ სულ უფრო და უფრო იშვიათად ხორციელდება, ამიტომ სულ უფრო და უფრო მეტი ისეთი ბავშვი გვხვდება, მეტყველების უნარი და ქცევის ფორმები რომ დარღვეული აქვს.

1.4. ზეცნობიერი

ბავშვის მიერ მეტყველების ათვისებაზე დაკვირვებისას ჩვენ ცნობიერებას ახალ თვისებრიობას – ასე შეგვიძლია მას ვუწოდოთ – ზეცნობიერ უნარებსა და უნარებსა და ვუწოდოთ. ეს სწორედ რომ უნარია – და არა ცოდნა: სინტაქსურად,

გრამატიკულად სწორი მეტყველების უნარი; გაგონილი ბგერის, გაგონილი სიტყვების მიბაძვის უნარი; მოსმენილის უსიტყვოდ გაგების უნარი. სიტყვებს გაგების პროცესისათვის მხოლოდ მაშინ აქვს მნიშვნელობა, როცა ეს სიტყვები ერთხელ უკვე გავიგეთ. გაგებულისა და გახსენებულისაგან შემდგომ ყალიბდება ცნობიერება, როგორც მე-ცნობიერება. ბუნებრივია, ამ ცნობიერებამ ბავშვის პირველსაწყისი გაგების შესახებ, რომლის პირმშოც არის თავად, არაფერი იცის. წარმოშობის მომენტში ხომ ეს ცნობიერება არ არსებობდა – და თავისი სათავეები მოგვიანებითაც, ძნელად წარმოსადგენია, რომ დაადგინოს, რადგან ამ პირველ-საწყისი გაგების სფეროში მოზრდილებს, როგორც ნესი, ძალზე მცირე გამოცდილება თუ მოეპოვებათ. – არა? არ მეთანხმებით? მაშინ თქვით, როდის გაიაზრეთ რაიმე ახალი?

ამიტომ სახელწოდება „ზეცნობიერი“ გამართლებულია. ზეცნობიერი ყოველთვის არის უნარი, უნარ-შესაძლებლობა, და არა ჩვევა, არა რალაც მზა. აზროვნების, გრძნობისა და ნებელობის განხილვისას ჩვენ ვნახეთ, რომ არსებობს მზა წარმონაქმნები. ჩვენ ისიც დავინახეთ, რომ მზა რამ სამშვინველში, როგორც ნესი, ცნობიერად არ მოქმედებს, ავტონომიური მე-არსებიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ იმგვარად აღმოცენდება, როგორც, მაგ., გრძნობებმა იცის ხოლმე მოსვლა დაუპატიჟებლად, ან როგორც ასოციაციები გვეწვევა ხოლმე დაუკითხავად. აქედან გამომდინარე, აზრს მოკლებული არ უნდა იყოს, თუკი მზა მშვინვერი შინაარსების მთელ სფეროს ქვეცნობიერს ვუწოდებთ. ქვეცნობიერია ყველა იმ წინასწარფორმირებული აქტივობის წარმომავლობა, რომელიც გრძნობით თუ აზრობრივ ფორმებში, ქცევის ნიმუშებსა და ნებელობით იმპულსებში იჩენს თავს, ადამიანის ავტონომიური ნებისაგან დამოუკიდებლად, და ხანდახან ცნობიერებას მთლიანად ტბორავს.

მნიშვნელოვანი განსხვავება ზეცნობიერ უნარებსა და ქვეცნობიერ ჩვევებს შორის სწორედ ისაა, რომ ქვეცნობიერი აქტივობანი მუდამ „მზა“, ფორმირებული სახით იჩენს თავს – მაგ., ასოციაციები. ზეცნობიერი ძალები ანუ უნარი კი პირიქით, ყოველთვის არამზაა, და მათი წყალობითაა, რომ საერთოდ შესაძლებელია რაიმე ფორმირებულის ანუ მზას შექმნა, ე.ი. ეს ძალები უფრო პირველადი შრეა ადამიანის არსებისა. რა განსხვავებაა ჩვევასა და უნარს შორის? ჩვევაა, თუკი, მაგ., ფორტეპიანოზე მხოლოდ რომელიღაც ერთი ნაწარმოების დაკვრა შემიძლია – შესაძლოა, ბრწყინვალედაც; უნარი კი – როცა ნებისმიერი ნაწარმოების დაკვრა შემიძლია ვისნავლო ჩემი ტექნიკის, ჩემი მუსიკალურობის კვალობაზე. უნარი, არ შეიძლება ითქვას, რომ ის „მზა“. ეს განსხვავება მათი ჩამოყალიბების პროცესის თვალსაზრისითაც შეიმჩნევა: ჩვევების ჩამოყალიბება დაჩვევით, დრესირებით [გახედნით] ხორციელდება, უნარისა კი – მეცადინეობით (თუმცაღა დღევანდელ დღეს სკოლის კედლებში ეს განსხვავება ნულამდეა დასული).

მეორე არსებითი განსხვავება ამ ორ არაცნობიერ სფეროს შორის ისაა, რომ ზეცნობიერი უნარის წყალობით ადამიანი, როგორც ჩანს, რალაც ზეპიროვნული, უნივერსალური (აზროვნებასთან მიმართებაში – მეტად, გარკვეულ ენაზე მეტყველებასთან მიმართებაში – ნაკლებად) ყოფიერების სფეროს მკვიდრია. ქვეცნობიერი კი პირიქით, მუდამ პირადული ხასიათის, პირადული წარმოშობისაა. ყოველი კომუნიკაცია, ასევე ხელოვნება, ყველანაირი ხელობა თუ ოსტატობა ზეცნობიერი წარმოშობისაა.

მაგრამ ამავე დროს ჩვენ დავინახეთ, რომ ქვეცნობიერის ფორმები, მიუხედავად მათი ინდივიდუალური წარმოშობისა, მაინც ერთმანეთის მსგავსია (შეგვიძლო გვეთქვა: კოლექტიური). რითი განსხვავდება ზეცნობიერი კოლექტიური ხასიათისაგან? აქ ასეთ შედარებას მოვიყვანდი: სიჯანსაღე ყოველი ორგანიზმის ბუნებრივი მდგომარეობაა. დაავადებები ყოველ ორგანიზმს ცალცალკე იპყრობს, მაგრამ ეს ინდივიდუალური დაავადებები თავიანთი სიმპტომებით შეიძლება ძალიან ჰგავდეს ერთმანეთს. დაავადება ყველას ინდივიდუალურად ემართება, მაგრამ ის ხომ ყველასათვის „გრიპია“, ყველასათვის „ყვიანახველა“ და ა.შ.

ჩვევები – განსაკუთრებით ბავშვობის ასაკში – ხელს გვინყობს და საჭიროა. მაგრამ მათ სიჭარბე უნდა ვერიდოთ. ასაკთან ერთად ადამიანმა შეთვისებული ჩვევები – ყველაზე ფართო გაგებით – უნდა გადასინჯოს, ცნობიერად ახალი ჩვევები ჩამოიყალიბოს და ყურადღებით უნდა ეკიდებოდეს მათ.

ის შედეგები, რომლებსაც ბავშვი მეტყველებისა და აზროვნების დაუფლებისას აღწევს, შემდგომში, ცხოვრების მანძილზე, ჩვეულებრივ, ველარ მიიღწევა. ყველაფერი, რასაც **ღმრთა** შემდგომ – უკვე მეტყველებასა და აზროვნებას დაუფლებული – სწავლობს და ითვისებს, ბავშვობის ხანაში შეძენილი უნარის საფუძველზე შენდება. შეიძლება იმასაც დავაკვირდეთ, რომ რამდენადაც მზა შინაარსთა და ჩვევათა რიცხვი იზრდება (რა თქმა უნდა, ისევე და ისევე ზეცნობიერი უნარის მეოხებით და მის „ხარჯზე“), იმდენად ეს უნარი უკან იხევს. მეორე ენის შეთვისება ზრდასრულობის ასაკში ძნელია, მაშინ, როცა ბავშვი ორ მშობლიურ ენასაც კი იოლად ითვისებს, თუკი გარემო ორენოვანია. მაგრამ, ჩანს, არც მოზრდილისთვისაა მთლად დამანული ზეცნობიერთან მისასვლელი – ახალი ცნებების ჩამოყალიბება, ახლის გააზრება, ახალი აზრების გაგება ყოველ რამდენადმე ნორმალურ ადამიანს ძალუძს. ყოველივე ეს ზეცნობიერიდან ჩამორტყოცნილი ინტუიტიური სხივია, რომელიც ყოველთვის არსებობს, მაგრამ ვერ ცნობიერდება. ასეთი „არსებობა“ კი ზოგიერთ ლიად დატოვებულ საკითხს აშუქებს. ზეცნობიერის ასეთი ფარული სახით არსებობის ცოდნა გასაგებს ხდის ჩვენი ცნობიერების უნარს – მოეხსენებოდეს საკუთარი ფენომენების თაობაზე, ამჩნევდეს თავის წარსულისეულ ხასიათს: ამინსტანციიდან მიპყრობილია მზერა ამა თუ იმ ფენომენზე, თუნდაც საკუთარ წარსულზე; ამ ინსტანციის მეოხებით არის შესაძლებელი იმპროვიზირება ახალი, ე.ი. ჭეშმარიტი აზროვნებისას, გაცნობიერებით კი მხოლოდ უკვე გააზრებულს ვაცნობიერებთ.

ზეცნობიერის მონანილეობას, მის ქმედითობას ცნობიერების ცხოვრებაში, უპირველეს ყოვლისა, კომუნიკაციის უნარის წარმოშობისას და ქმედებისას, ე.ი. მეტყველებისა და აზროვნების დროს შეგვიძლია დავაკვირდეთ – როგორც ბავშვში, სადაც ისინი წარმოშობის პროცესშია, ასევე მოზრდილის შემთხვევაში, რომელიც მათ ამოქმედებს, იყენებს. თუმცაღა მოზრდილთან შესისხლ-ხორცებული ჩვევების, აზრობრივი ფორმებისა და ზეცნობიერი მშვინივიერი სფეროს სხვა მზა პროდუქტებით სარგებლობის გამო ამ უნართა ზეცნობიერი ხასიათის წვდომა გართულებულია. ზეცნობიერის ქმედება ჩვენთვის აზროვნების პროცესში შეიძლება გახდეს ხელშესახები. გარდა ამისა, ადამიანს ხელენიფება, გუშანიტ მაინც უხმოს, განიცდიდეს გრძნობას – ჯერჯერობით ზეცნობიერს – რომლის მეოხებითაც მას შეუძლია გაარკვიოს, მაგ., გრამატი-

კულად და ენობრივად უნაკლო წინადადება აზრიანი, ლოგიკური, ევიდენტური, ე.ი. ნათელია, თუ უაზრო მიდებ-მოდებაა. თუმცაღა მთელი რიგი მწერლები, ორატორები, ჟურნალისტები, პოლიტიკოსები და მეცნიერები ლაპარაკში ისეთ ვირტუოზობას აღწევენ, რომ ზოგჯერ დიდ გარჯად გვიღირს, მათი ნათქვამის სიცარიელე და უაზრობა დავადგინოთ. თუკი გვკითხავენ – საიდან ხვდებით, ლოგიკურია ესა და ეს გამონათქვამი თუ არა და რატომ? – თქვენ აღმოაჩენთ, რომ ამ დროს ლოგიკოსთა მიერ მოწოდებულ ფორმალობასთან შედარებას (ასეთი შედარებისთვისაც, სხვათა შორის, ისევ ზეცნობიერი უნარია საჭირო) ან სხვა ამდაგვარს კი არ ეყრდნობით, არამედ რაღაც გრძნობას ემყარებით, სახელდობრ, შემეცნებით გრძნობას ლოგიკურობისა, რომელსაც აზროვნება მიჰყვება (თუკი ის მართლაც აზროვნებაა), ზეცნობიერად მიჰყვება. ლოგიკა ის მეცნიერება კი არაა, რომლის წინასწარ გამზადებული მითითებებითაც ვიხელმძღვანელებდით: „ასე და ასე უნდა იაზროვნო“, არამედ ლოგიკაში მხოლოდ აზროვნების პროცესის დასრულების შემდეგლა ხდება იმის აღწერა, ეს პროცესი როგორ მიმდინარეობს. ადამიანს რომ ლოგიკის, როგორც მეცნიერების, შესწავლის გარეშე ლოგიკურად აზროვნება არ შეეძლოს, მაშინ ის მას ვერც შეისწავლიდა, ლოგიკის წიგნთა ავტორებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, რომლებიც მათ ვერ დაწერდნენ, სანამ ამ წიგნებს არ წაიკითხავდნენ. მაგრამ როგორ მოახდინოს ავტორმა თავის ნაწარმოებთა ციტირება მანამდე, სანამ ისინი არ დაუწერია? ასე რომ, შეიძლება ითქვას: რამდენადაც ადამიანი აზროვნებს, ეს აზროვნება ლოგიკურია. თუკი ადამიანი რაღაც ლოგიკურ შეცდომას უშვებს, ამაში დამნაშავე აზროვნება კი არა, არამედ – აზროვნებით ნაკადში მოხვედრილი არააზროვნება* იქნება: ასე რომ არა, აზრობრივ შეცდომას აზროვნების მეშვეობით სულაც ვერ აღმოვაჩენდით. ხოლო ის, რაც ჩვენი აზროვნების ლოგიკურ მიმდინარეობას წარმართავს – ეს არის აშკარა გრძნობა სიცხადისა, ეჭვმიუტანლობისა (ვამბობთ : „სავსებით ნათელია!“).

ის კი არა, რაღაცნაირად, გუშანით, მართლაც ცხად, ნათელ, ჩვენი ჩვეულებრივი ცნობიერებისათვის მეტისმეტად ნათელ ნებელობასაც კი შეგვიძლია ჩავენვდეთ. ჩვენს სხეულებრივ ყოფაში, ჩვეულებრივ, „ბნელი“ ნება ერევა ხოლმე, და ჩვენ არ ძალგვიძს, ამ ნებას ცნობიერად მივადევნოთ თვალი. მაგრამ როცა ძლიერ კონცენტრირებულად, ე.ი. იმპროვიზაციულად ვაზროვნებთ, როგორ ვიქმთ ამას? ჩვენ ცნობიერად განესაზღვრავთ თემას. შემდეგ კი შესაძლებლობას ვაძლევთ აზროვნებას, თავისუფლად გაშალოს ფრთები. ამასთან, რამდენადაც შესაძლებელია, ჩვენს სუბიექტურ თვითნებობას გამოვრიცხავთ. ასეთნაირად ფრთაგაშლილ აზროვნებაში კი თქვენთვის უცნობი ნება გამოსჭვივის: მე ხომ არ მინდა რაღაც წინასწარგანსაზღვრული ვიფიქრო, მე ხომ სულაც არ ვიცი, რას გავიფიქრებ მეორე ნუთში: ნება იმპროვიზაციული აზროვნებისას ამ აზროვნებასთან ერთიანია, და ეს აზროვნების ნებაა და არა ჩემი. მე ჯერჯერობით მხოლოდ წინასწარგანსაზღვრული რამ შემიძლია ვინებო. წმინდა კონცენტრირებულ აზროვნებაში ზეცნობიერი ნებაა ჩადებული და მასში შეფარებული სიცხადის გრძნობა, რომელსაც აზროვნება, როგორც გზის მაჩვენებელს, მიჰყვება. განა შემიძლია ვთქვა, რომ

* [ამ ტიპის სიტყვანარმოებისთვის იხ. *შენიშვნა გვ. 18.*]

ეს ნება ჩემია? არავითარ შემთხვევაში. მე შემოძლია ეს ნება მხოლოდ ავამოქმედო. თუ როგორ ვიქმ ამას – არც ესაა ჩემთვის ცნობიერი.

ამას ძალიან ჰგავს ის, რაც ალქმაში ხდება. აქ ადამიანს მოქმედებაში თავისი ნებით მხოლოდ ყურადღება მოჰყავს; ხოლო ის, რასაც ალქმაში ალქვამს, მის ნებას საერთოდ არ ექვემდებარება – ადამიანს არ ძალუძს, მასში თვითნებურად შეცვალოს რამე, ვთქვათ, მწვანე ყვითლად დაინახოს. აღსაქმელი სამყაროს „ნება“ განსაზღვრავს იმას, რას დავინახავთ ჩვენ. ადამიანზე, მის ცნებათა სამყაროზე, მის ყურადღებაზე და ა.შ. არის დამოკიდებული ის, იგი ამ თავისთავად მოცემულში ჩახედვას, მასში ჩაღრმავებას რამდენად ღრმად შეძლებს. რაც უფრო მეტად აძლევს იგი ალქმით სამყაროს „ამეტყველებს“ საშუალებას, რაც უფრო ნაკლებად ერევა თავად მასში, ე.ი. რაც უფრო მეტად აძლევს იგი ფრთის გაშლის უფლებას ამ უცხო ნებას ანუ შემოპრუნებულ ნებას, რომელიც მისგან სამყაროსაკენ კი არ მიემართება, არამედ სამყაროდან იღვრება მასში (ეს შემოპრუნებული ნებაც ზეცნობიერი წარმოშობისაა), მით უფრო სრულყოფილია მისი ალქმა.

1.5. ადამიანი და მისი სამყარო

ადამიანი უკვე ჩამოყალიბებულსა და წმინდა უნარისმიერს შორის სუნთქავს. ანდა, შეგვეძლოს ასეც გვეთქვა: მისი მეშვეობით ხორციელდება სუნთქვა. ის, რაც მშვინეიერში ყალიბდება, იმას უერთდება, რაც ადამიანში უკვე ბუნებითაა ფორმირებული: სხეულებრივს. ადამიანის უნივერსალური უნარის, მისი ფორმირების შესაძლებლობათა სათავე კი სულ სხვაგანაა. ეს სულიერი უნარია; ის იმ სამყაროს მკვიდრია, რომელიც ადამიანის მიერ ჯერჯერობით ცნობიერად ვერ განიცდება – სულის სამყაროსი. ეს სამყარო ყველა ადამიანისათვის საერთოა და ცნობიერ სამყაროში მისი გამოვლინებაა ის, რომ ადამიანს, თავისი განზრახვის შესაბამისად, სხვა ადამიანებთან კომუნიკაცია შეუძლია, და ის, რომ ცნობიერ სამყაროს ყველასათვის საერთო ორი ელემენტი აქვს: აზროვნება და ალქმა. ეს ელემენტები აგებს ადამიანის ცნობიერ სამყაროს და აქცევს ამ სამყაროს იმად, რაც ის არის, ამა თუ იმ ადამიანის აზროვნებისა და ალქმის შესაბამისად. ეს ყველაფერი, როგორც ძალები, უნარი, აღმშენებლობითი ელემენტები, არ შეიძლება იმ სამყაროდან წარმოდგებოდეს, რომელიც მათი მეშვეობითაა აგებული, კონსტრუირებული, არამედ სულის ფარული სამყაროდან მომდინარეობს, აქედან იჭრება ცნობიერების ადამიანისეულ განცდაში ზეცნობიერი მშენებლური ელემენტების სახით და აზროვნებისა თუ ალქმის (შესაბამისად, წარმოდგენის) უნარად გვეცხადება. სულიერი სამყარო, რომლის მკვიდრიცაა ეს ყველაფერი, როგორც ჩანს, მჭიდროდ ესაზღვრება ცნობიერების სამყაროს.

ის, რასაც ჩვენ ყოველდღიურ ცნობიერებას, ჩვეულებრივ ცნობიერებას ვუწოდებთ, იმ ასაკში არ ყალიბდება, როცა მეტყველებასა და აზროვნებას ვეუფლებით. ის მეტყველებისა და აზროვნების მეშვეობით ყალიბდება, რომლებიც განვითარების ამ ფაზაში ჯერ კიდევ ურთიან ფენომენს შეადგენენ. ადრეული ასაკის ბავშვში ვერ შევხვდებით ვერც ქვეცნობიერს – მზა, ასოციაციურად დაკავშირებულ აზროვნებით ფორმებს, გრძნობით ფორმებს, გრძნობით

ჩვევებსა და ნებელობით ჩვევებს, ვერც ქცევის მყარ ნიმუშებს. შეიძლება ითქვას, რომ ბავშვი დაუნერეული ფურცელია და მას, თავისი წარმოშობის მიუხედავად, ნებისმიერი ენის შესწავლა შეუძლია, რომელზედაც მის გარშემო ლაპარაკობენ. ბავშვის ინდივიდუალობა იმაში ჩანს, რომ ის ზეცნობიერად ახდენს სელექციას, არჩევანს აკეთებს იმ შთაბეჭდილებებს შორის, რომლებსაც ის აწყდება. ბევრი რამ, რასაც, გარეშე თვალთ, ბავშვზე თითქოსდა უნდა ემოქმედა, მას უკვალოდ ჩაუვლის. ის, რასაც ჩვენ ბედს ვეძახით, გარდა სხვა გამოვლინებებისა, გარკვეული იმპულსების ინსტინქტურ მიღებაში და სხვა იმპულსთა უკუგდებაში იჩენს თავს. ერთი და იმავე ოჯახის წევრებს შორის, თუნდაც ტყუპებს შორის, ქცევაში, „ხასიათში“, გარესამყაროსთან კონტაქტის ხასიათში განსხვავება ძალიან დიდია. ეს ამომრჩეველი ძალები ზეცნობიერია ისევე, როგორც სპეციფიკური მონაცემები – „ნიჭი“, რომელიც ძალიან ადრე შეიძლება გამოვლინდეს, მაგ., მუსიკაში, მათემატიკაში. ქვეცნობიერი, ცნობიერების ჩვევები მოგვიანებით ყალიბდება გარემოს ზეგავლენით, მაგრამ არჩევანის გაკეთების ზეცნობიერ ნიმუშს აქაც ეწევა ანგარიში, რაშიც ბედის თანმოტანილი ჩანასახის შეცნობა შეიძლება. შეიძლება ითქვას: ზეცნობიერი, ამ საორიენტაციო ნიმუშის ჩათვლით, პირველადია. ჩვეულებრივი ცნობიერება ზეცნობიერ უნართა აქტივობის წყალობით ყალიბდება, მაშინ, როცა ქვეცნობიერი თითქოსდა ინდივიდუალობის ნეგატივს წარმოადგენს, იმას, რაც ამ ინდივიდუალობის მიერ უკუგდებულია და ასე დამახინჯებულად ამის გამო ჩამოყალიბდა.

მოზრდილის ცნობიერებაში „ქვემოდან“ ქვეცნობიერის იმპულსები ამოიტყორცნება, „ზემოდან“, ზეცნობიერის სფეროდან ახალი ცნებები ჩამოასხივებს – ინტუიციები. ცნობიერების ცხოვრება – ეს ის სპექტაკლია, სადაც ყველაზე უფრო პირადული საყოველთაოსთან, უნივერსალურთან შერეული სახით წარმოგვიდგება. თავად აზროვნება და ალქმაც ამ ორი კომპონენტისაგან შედგება: აზროვნებაში ადამიანი აქტიურია, რამდენადაც ის თემას განსაზღვრავს, და ეს აქტივობა წინა პლანზე დგას, მაშინ, როცა აზროვნების გავრობა, აზროვნების მიმდინარეობა თავისი ლოგიკურობითა და სიცხადით (ვეიდეტურობით) ზეცნობიერიდან მომდინარეობს და ამიტომ ცნობიერებაში ის მხოლოდ და მხოლოდ როგორც ზღვრული გამოცდილება შეიმჩნევა. ადამიანის წვლილი ალქმაში კიდევ უფრო მეტად დაფარულია; არადა, აქ საჭიროა ყურადღება, ცნებები და ცნების ჩამოყალიბების უნარი, რომელიც ალქმის სურათს განსაზღვრავს. ცნობიერების შემეცნებას დიდად შეუწყობს ხელს ის, თუკი ადამიანი აზროვნებაში ეძიებს იმ ნილს, რომელიც მისი ყოველდღიური ცნობიერებიდან არ მომდინარეობს, ალქმაში კი – პირიქით, თუკი იმის აღმოჩენას შეეცდება, რასაც თავად მატებს ალქმას.

შესაძლოა, თქვენ ფიქრობთ, ეს ავტორი საყოველთაოდ გავრცელებულ მეცნიერულ შეხედულებებში ვერ ერკვევაო. აზროვნება, ალქმა, წარმოდგენა და საერთოდ ცნობიერების ცხოვრება ხომ ტვინისა და ნერვული სისტემის აქტივობაზე დაიყვანებაო. ხომ არსებობს ამ აქტივობის სხვადასხვა მოდელი, რომელთა თანახმადაც, ზეცნობიერი ანუ სულიერი სამყაროს დაშვება ზედმეტი, მცდარი ამხსნელი პრინციპი თუ ჰიპოთეზააო! ამგვარი შეხედულებები რომ სინამდვილეში ცნობიერების ძირეული დაავადების ნიშნებია, ამის შესახებ ავტორს მომდევნო თავში ექნება საუბარი.

2. ცნობიერების დაავადება

2.1. მშვიინვიერი პრობლემების ფენომენი

რას უნდა ვუმაღლოდეთ ჩვენი გამოკვლევის ჩატარების შესაძლებლობას? იმ ფაქტს, რომ სამშვიინვიელის ამჟამინდელი ინსტანცია მისი წარსულისეული ელემენტებისაგან გამიჯნულია და შეუძლია მათ გარედან შეხედოს. როცა ვამბობთ: „გამიჯვნა“, „გამოცალკეება“, თუ „გამოყოფა“, აქ იმთავითვე იგულისხმება, რომ ოდესღაც ეს გაუმიჯნავი, განუყოფელი ერთი იყო. და, მართლაც, კაცობრიობის განვითარებაში ჩვენ შეგვიძლია ვპოვოთ ის ფაზა, როდესაც ცნობიერებაზე, ლოგიკაზე, აზროვნებაზე და ა.შ. საუბარი მხოლოდ მცირედთათვისა, თუ იყო რამდენადმე გასაგები; დიდი უმრავლესობა კი ამ სიტყვებთან და ცნებებთან ვერაფერს გააწყობდა, ისევე, როგორც დღევანდელი ბავშვის ცხოვრებაში არის ისეთი პერიოდი – დაახლოებით 7 წლის ასაკამდე – როცა მისთვის ისეთი ცნებები, რომლებიც ცნობიერების ცხოვრებას ეხება, გაუგებარია. მას ესმის, მაგ., რა არის „ლაპარაკი“, მაგრამ არ ესმის, თუ რა არის „მეტყველება“, რადგან მისი აზროვნება მეტყველებისაგან ჯერ კიდევ არ არის გამოყოფილი, ის დედაენის სიტყვებით აზროვნებს. ამასთანავე, ასეთი ცნობიერება ბევრად უფრო ცოცხალია, ვიდრე გვიანდელი, მაგრამ როგორც რაღაც სიზმარეულად ცოცხალი განიცდება. ბავშვი განცდის ობიექტში იმყოფება, შიგნითაა, და არა მის გარეთ, მასთან არაა დაპირისპირებული (მსგავსი რამ ხდება, როდესაც მოზრდილი ადამიანი რაიმე მოულოდნელ მოვლენას აწყდება და განსჯის თვალთ კი არ უყურებს მას და გარედან კი არ აწონ-დანონის, არამედ – როგორც სიზმარში – ბუნდოვნად განიცდის მას).

დღეს ყოველი მეტ-ნაკლებად ნორმალური ზრდასრული ადამიანი რაღაცას მოიაზრებს, როცა იმ სიტყვებსა და ცნებებს აწყდება, რომლებიც ცნობიერებას ეხება. მაგრამ ისიც შეიძლება შევამჩნიოთ, რომ ამჟამინდელი და წარსულისეული ელემენტების ერთმანეთისაგან გამოყოფის პარალელურად კიდევ ერთი პროცესი მიმდინარეობს: მშვიინვიერი პრობლემები რიცხვობრივად თუ ინტენსივობის მხრივ როგორც კაცობრიობაში, ასევე ცალკეულ ინდივიდში სულ უფრო იზრდება. როგორც წესი, პატარა ბავშვს ნაკლები მშვიინვიერი პრობლემები აქვს, ვიდრე შედარებით მოზრდილს (თუმცაღა დღესდღეობით იმ შემთხვევების რიცხვი, როცა მოზრდილთა გარემო ამ თვალსაზრისით ბავშვს ნამდევს, სულ უფრო იზრდება). პროცენტულად დღეს „ნორმალურთა“ შორის „ნერვიული“, პრობლემატური, გაუნონანსორებელი (ლაბილური) ადამიანი გაცილებით მეტია; „სამშვიინვიელის ექიმთა“ – ფსიქოლოგთა თუ ფსიქიატრთა – ზედა მხედველობის ქვეშ გაცილებით ბევრია, ვიდრე 100 წლის წინათ, ხოლო 100 წლის წინათ გაცილებით მეტი იყო, ვიდრე 200 წლის წინათ. ვინც დღევანდელობას თვალს გადაავლებს, შეამჩნევს, რომ პაციენტთა შორის პროცენტულად ინტელექტუალები, ქალაქის მკვიდრნი, აკადემიური განათლების მქონენი ჭარბობენ. ამ დაკვირვების შედეგები იოლად ასახსნელი როდია: ცნობიერებაზე დაკვირვების შესაძლებლობას რაღაც პრობლემებამდე რატიმ უნდა მივყავდეთ.

საიმისოდ, რომ მშვიინვიერ პრობლემებს გავმკლავებოდით. მაგრამ მშვიინვიერი სიძნელეები იქნებ იმიტომ წარმოგვექმნება, რომ ბოძებული შესაძლებლო-

ბების განხორციელებას არ ვახდენთ? ბუნებაშიც და ცნობიერების ცხოვრებაშიც შეგვიძლია ის კანონი შევიცნოთ, რომ გამოუყენებელი უნარი თუ პოზიტიური შესაძლებლობები დაავადებებად თუ სხვა ნეგატიურ გამოვლინებებად გარდაიქმნება (გამოუყენებელი კბილები ზოგიერთი მღრღნელისათვის სიკვდილის მიზეზადაც შეიძლება იქცეს).

ახლა ჩვენ შევეცდებით, ცნობიერების დაავადების სიმპტომები ამ თვალსაზრისით განვიხილოთ. აქ ჩვენ იმ სარწმუნო მოსაზრებას მივყევით, რომ ინდივიდუალურ მშენიერი სიძნელეთა მრავალფეროვნების მიღმა ერთი კოლექტიური დაავადება უნდა იმალებოდეს, რომელიც – სწორედ მისი კოლექტიურობის გამო – შეუმჩნეველი რჩება. ვინაა მისი შემჩნევი? ზოგიერთი ფანტასტიკური მოთხრობისა არ იყოს – იმ ქვეყანაში, სადაც სიბრმავე კოლექტიური, თანდაყოლილი თვისებაა, ის ნაკლად არ ითვლება და მას ვერც ამჩნევენ. და თუ ამ ქვეყანაში ვინმე თვალხილული უცხოელი მოხვდა, კარგს იზამს, თუ თავის „არანორმალურ“ უნარს არ გამოამჟღავნებს, თორემ ადგილობრივი მკვიდრნი, კეთილი გულით, „უმკურნალებენ“ – იფიქრებენ, რომ მას „ხილვები“, „მოჩვენებები“ აწუხებს.

ახლა შეიძლება ვინმემ ავტორს ასეთი კითხვა დაუსვას: თუ რაიმე დაავადება ამგვარი გაგებით კოლექტიურია, მან საიდანღა იცის ამ დაავადების შესახებ? ამ კითხვაზე პასუხი მხოლოდ ნიგნის დასასრულს შეიძლება იქნეს გაცემული.

2.2. შემეცნების უარყოფა

ცნობიერების ამჟამინდელი დონის წარსულისეული ელემენტისაგან გამოყოფისას თავად ეს დონე კი ზეცნობიერად გადაიქცევა – ის ჩვენ მიერ აღარ განიცდება, როგორც ეს ძველად ხდებოდა – მაგრამ სამაგიეროდ იმას, რაც ცნობიერების ამ დონის ველში რჩება (ნააზრევს, აღქმულს, წარმოდგენილს) უფრო მკაფიოდ, ნათლად და მკვეთრად „ეხედავთ“ ამ ზეცნობიერის პოზიციებიდან, რომელსაც საკუთარი თავი განცდაში არ ეძლევა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ცნობიერების მიერ პროდუქციების პროცესი არაა ცნობიერი, არ განიცდება; სამაგიეროდ, პროდუქტის განცდა მით უფრო მკაფიოა. მზა, უსიცოცხლო სურათ-ხატს ცოცხალი ელემენტები აღარ უშლის ხელს და ამიტომ ის ნათლადაა გამოკვეთილი. მაპროდუქციებელი ელემენტის თავად პროდუქტისგან გამოყოფამდე ცნობიერებისეული სურათ-ხატი ფანტაზიით მეტად იყო გაჟღენთილი. გაიხსენეთ გვიანი შუა საუკუნეების საგმირო თქმულებები, ლეგენდები, რომლებიც ვინმე სერვანტესისათვის უკვე დასაციინიც კი გამზდარა: გოლიათებით, დრაკონებით, ფანტასტიკური ცხოველებით, ჯადოქრებით, ფერიებითა და სხვა ზღაპრული არსებებით გადაჭრელებული აღწერილობები მოგ ზაურობებისა, ქვეყნებისა და ხალხებისა. ყოველივე ეს უკან ჩამოიკრთვა ცნობიერი სამშენიველის (ასე ვუნოდებთ სამშენიველის ჩვენ მიერ დახასიათებულ ამჟამინდელ სტრუქტურას) ეპოქამ. სამაგიეროდ, ჩვენ გვაქვს შესაძლებლობა იმისა, რომ გავიაზროთ შემეცნება და გაგება, როგორც ადამიანის შემოქმედებითი აქტივობანი და უნარები, რომლებიც ცნობიერების შესახებ ცოდნასაც მოგვაპოვებინებს. თავად ეს აქტივობა უშუალოდ როდი განიცდება, მაგრამ, რამდენადაც ჩვენ მიერ შეცნობილი იცვლება და მისი მოცულობა განუწყვეტილი

მატულობს, შორს არა ვართ იმ დასკვნისაგან, რომ არსებობს რაღაც წყარო, რაღაც პროცესი, საიდანაც და რომლის მეშვეობითაც წარმოდგება ცნობიერების შინაარსები, რომლებსაც ჩვენ მკაფიოდ განვიცდით. საკმარისია, ადამიანმა შეგრძნების ორგანოები დაიხშოს, შენიშნავს, რომ აზროვნებას მასში თავისი წყარო აქვს, რომ ის პროცესია. ადამიანს შეუძლია, შემეცნების პროცესს დაუკვირდეს. ეს ცნობიერების დღევანდელი კონსტელაციისთვის უეჭველად შესაფერისი რამ იქნებოდა. მაგრამ ადამიანი ამ შესაძლებლობას არ იყენებს, უარს ამბობს შემეცნების „დანახვაზე“ მის მაპროდუქტივებელ არსებაში. შემეცნებას პირდაპირ უარყოფენ, რეალობიდან გამორიცხავენ, რაც სხვადასხვა ფორმით შეიძლება ხორციელდებოდეს, მაგრამ ეს მაინც ერთი და იმავე დაავადების სიმპტომებია. შემეცნებას ჩვენ გაშუდმებით ვიყენებთ – მაშინაც კი, როცა სწორედ რომ უარყოფთ მას. აბა, დამისახელეთ რამე ისეთი, რაც შემეცნების შედეგი ან მისი შინაარსი არაა! პირდაპირ თუ არაპირდაპირ – როგორც, მაგ., აშკარა ტყუილის შემთხვევაში – ეს ყოველთვის შემეცნებითი აქტივობაა.

რეალობიდან შემეცნების გამორიცხვას სამი ურთიერთდაკავშირებული ფორმა აქვს, რომელთაგან პირველი, ფაქტობრივად, შეცდომების სათავეა. დაავადების ამ პირველ და ძირითად ფორმას ჩვენ უკვე 1.2. თავში შევხეთ: ეჭვის შეტანას აზროვნებაში, მაშინ, როცა ეს ეჭვი თვით აზროვნების წყალობითაა მოაზრებული და ფორმირებული. ცოტათი განვრცობილი და გადამუშავებული სახით ცნობიერების ასეთი პოზიცია შემდეგი წერილით შეიძლება იქნეს გამოხატული:

„ლოგიკ. მეცნ. პროფესორს

ბატონ ცინოგაბოენძილს!

ღრმად პატივცემულო კოლეგავ,

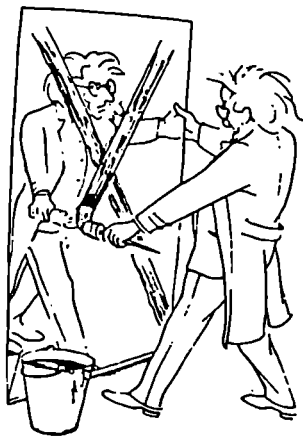
თავს ნებას ვაძლევ, ქალაქ ლაყლაყეთის ფილოსოფიურ საზოგადოებაში თქვენ მიერ წაკითხული უკანასკნელი ლექციის თაობაზე რამდენიმე შენიშვნა გამოვთქვა. ჯერ ერთი, აზროვნება საერთოდ არ არსებობს, ეს ტვინის დაავადებაა. ადამიანი არის ავტომატი, მანქანა, მამასადამე, ისიც არ არსებობს. მოკლედ რომ ვთქვათ, მე არა ვარ და ასევე – არც თქვენ. რისთვისღა კითხულობთ ლექციებს? ეს სრულიად არალოგიკურია. ყოველგვარი დისკუსია უსარგებლოა, ყოველგვარი საუბარი – ზედმეტი.

კოლეგიალური პატივისცემით

კრიტიკული ფილოსოფიის პროფ. ჰაინრიხ მეტადბრძენი“

თქვენ, ალბათ, დარწმუნებული ბრძანდებით, რომ ასეთი რამ მხოლოდ ამ შემოიღო-გადარეულ ფილოსოფოსთა წრეში თუ შეიძლება მოხდეს. – ცდებით! ეს ჩვენ ყველას ძალიან ხშირად გვემართება: ყოველთვის, როცა ჩვენს თავს, როგორც დეტერმინირებულ არსებებს, როგორც ბუნების ნაყოფს, მემკვიდრეობითობის, აღზრდისა და სხვადასხვა გარემოებათა თუ „ბედის“ შედეგს, ანდა როგორც უფრედების ერთობლიობას, შესაბამისად, როგორც მოლექულების გროვას, განვიხილავთ და შევიგრძნობთ; ყოველთვის, როცა პასუხისმგებლობის თავიდან აცილება გვნადია.

მიმონერა შეიძლებოდა გაგრძელებულიყო. პროფ. გაბლენძილი ზემოთ მოყვანილ წერილზე უპასუხებდა: „მართლს ბრძანებთ, მაგრამ მაშინ თქვენი წერილიც ხომ სხვა არაფერია, თუ არა...“ პროფ. მეტადბრძენი პასუხად მისწერდა: „რა:

საკვირველია. მაგრამ მაშინ თქვენი ეს უკანასკნელი წერილიც ხომ სხვა არაფერია, თუ არა...“ შემდგომი მიმონერა ადვილად შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ.

საქმე ძალიან მარტივადაა, როცა ამას უტრირებული სახით განვიხილავთ. „მე არა ვარ“; ანდა: „მე აქ არა ვარ“ – განა ამის თქმა შეიძლება? ცხადია, არა. რატომ? იმის თქმა ხომ შეიძლება, რომ „მე ვარ“; ანდა: „მე აქა ვარ“; ანდა: „ის აქ არ არის“. ყველა ეს წინადადება გრამატიკულად სწორია. თავისთავად ალებული, არც ერთი მათგანი არ შეიცავს წინააღმდეგობას. წინააღმდეგობა წინადადებაში მაშინ ჩნდება, თუკი გამონათქვამის არა მხოლოდ შინაარსს, არამედ თვით გამონათქვამს და, მაშასადამე, წარმომთქმელსაც გავითვალისწინებთ. რამეთუ, როცა ვინმე ლაპარაკობს და იმავე დროს თავის არსებობას, ან იქ არყოფნას ამტკიცებს, სადაც ის ლაპარაკობს – აქ უკვე წინააღმდეგობაა. ასევე: „შენ არა ხარ“; ანდა: „შენ აქ არა ხარ“; ეს, უკიდურეს შემთხვევაში, მონოლოგის სახით შეიძლება იქნეს წარმომთქმელი, როცა მე ვინმეს ვეძებ და ვერ ვპოულობ, შემდეგ კი ჩემთვის ფორმულირებას ვაძლევ შედეგს; მაგრამ არ შეიძლება სერიოზულად მივიღოთ გამონათქვამი, მიმართული იმ მეორე პირისადმი, რომელიც იქ არ იმყოფება.

არსებობს უძველესი ლოგიკური გამოცანა*: „ყველა კრეტელი (კუნძულ კრეტას მცხოვრები) ყოველთვის იტყუება“ – ამბობს ერთ-ერთი კრეტელი. მოკლედ რომ ვთქვათ, გამოდის, რომ ის ამბობს: „მე ვტყუი“. ეს აბსურდული გამონათქვამია: თუკი კრეტელები ყველანი და თანაც ყოველთვის იტყუებიან, მაშინ ამ კრეტელის ეს გამონათქვამიც ტყუილი იქნება; ხოლო თუ ეს ტყუილია, მაშინ გამოდის: კრეტელები რომ ყოველთვის იტყუებიან, ეს მართალი არ ყოფილა. მაგრამ თუ ეს ასეა, მაშინ გამოდის, რომ ისინი სიმართლეს ამბობენ. და თუ სიმართლეს ამბობენ, მაშინ ხომ უნდა დავიჯეროთ ის, რომ „ყველა კრეტელი ყოველთვის იტყუება“. ხოლო თუ ეს დავიჯერეთ, მაშინ წინააღმდეგობაში მოვალთ: თუ მატყუარაა, სიმართლეს როგორ იტყვის და თუ სიმართლეს ამბობს, მატყუარა როგორღა იქნება? ლოგიკა, რომელიც თავად გამონათქვამებს არ ითვალისწინებს, კრეტელი მატყუარას სინდრომს თავს ვერ დააღწევს.

* *[მოგვეყვას გამოცანის თავისუფალი თარგმანი]*

ეს იმის აუცილებლობაზე მიგვიტოთებს, რომ გამონათქვამის არა მხოლოდ შინაარსი, არამედ წარმოქმნის ფაქტიც იქნეს მხედველობაში მიღებული. თუკი ასე მოვიქცევით, მაშინ მთელი რიგი ისეთი გამონათქვამებისა, როგორიცაა, კრეტელი მატყუარას გამონათქვამი, შეუძლებელი გახდება, ვერ იარსებებს. ამგვარი გამონათქვამების შემდგომი მაგალითია: „ტვინი აზროვნებს“. ეს მოკლე ფორმულა ყველა იმ მოსაზრების შემაჯამებელია, რომელსაც აზროვნება ბუნების პროცესებზე დაჰყავს: ე.ი. „ეს პროცესები ტვინში, ნერვულ სისტემაში მიმდინარეობს, აზროვნების წყარო მათშია და აზროვნება მათზეა მიზეზ-შედეგობრივად დამოკიდებული“. ჩვენ გვსურს ეს მტკიცება ჯერ ნმინდა აზრობრივ დონეზე განვიხილოთ, შემდგომ კი აზროვნების პროცესში ტვინის როლის განხილვას შევუდგეთ.

აზროვნების დროს ტვინში სხვადასხვა პროცესები მიმდინარეობს, ეს მრავალგზის შემონმებული რეალობაა. აზროვნებას თუ გარკვეულ აზროვნებით პროცესებს ტვინის დაზიანებები რომ აბრკოლებს, ესეც ცნობილია. მაგრამ ამის გამო ტვინისა და აზროვნების ურთიერთდამოკიდებულება რომ ზემოთ აღნიშნულის მსგავსად გაეიზაროთ, ეს სულაც არ არის აუცილებელი. მოდელის სახით მევიოლინე შეგვეძლო წარმოგვედგინა თავისი ვიოლინოთი. ვიოლინოს გარეშე უდიდესი ვირტუოზიც კი ვერ შეძლებდა დაკვრას. თუკი ვიოლინო თუნ-დაც ოდნავ დაზიანებულია, ეს შესრულების ხარისხს საგრძნობლად ემჩნევა. მაგრამ აქედან გამომდინარე იმის მტკიცება, რომ მუსიკას ვიოლინო ქმნის, უაზრობა იქნებოდა. ამას არც არავინ ამტკიცებს.

ასევე, ჩვენ მიერ დაკვირვებული ფენომენებიდან აუცილებლად სულაც არ გამომდინარეობს, რომ ტვინის როლი იმგვარი მოდელით წარმოვადგინოთ, რომელიც შესატყვისი იქნებოდა შეხედულებისა: „ტვინი აზროვნებს“. მაგრამ თუ მაინც დაეუშვებთ, რომ აზროვნება მართლაც ტვინიდან მომდინარეობს, მაშინ გამოდის, რომ აზროვნების თავი და თავი ტვინში მიმდინარე ბუნებრივი პროცესია. ბუნებრივი პროცესები კი ან დეტერმინირებული, ან შემთხვევითია (რაც ნიშნავს, რომ პრაქტიკულად თუ პრინციპულად ჩვენ მათ მიზეზ-შედეგობრივ ჯაჭვში თვალს ვერ გავადევნებთ).

მაგრამ

– თუ აზროვნება დეტერმინირებული ბუნებრივი პროცესის შედეგია, მაშინ აზროვნებაც დეტერმინირებული ყოფილა. ამ შემთხვევაში კი აზროვნების თუ შემეცნების (დღევანდელ დღეს ხომ შემეცნება ყოველთვის აზროვნებითაა განმსჭვავლული) სისწორე-მცდარობაზე ლაპარაკს აზრი არ ჰქონია. დეტერმინირებული ბუნებრივი პროცესები არ „ცდებიან“, ამ სიტყვის თქმა მათზე უაზრობაა. თანაც, შეცდომის შესახებ მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეგვიძლია ვილაპარაკოთ, თუკი ამ შეცდომას, როგორც ასეთს, აღმოვაჩენთ; შეცდომას განზრახ ხომ არ ვუშვებთ. ჩვენ გვინდა ის ვაკეთოთ, რაც სწორია, და ზოგჯერ მოგვიანებით აღმოვაჩენთ ხოლმე, რომ თურმე შეცდომა დაგვიშვია. ეს კი ჩვენს შემთხვევაში ნიშნავს, რომ მას შემდეგ, რაც დეტერმინირებულმა ბუნებრივმა პროცესმა ნაყოფად „შეცდომა“ გამოიღო – რაც უკვე თავისთავად უაზრობაა – იმავე ბუნებრივ პროცესს თურმე ამ შეცდომის აღმოჩენა და შესწორებაც შესძლებია.

– შესანიშნავია! – წარმოიდგინეთ მათემატიკოსი, რომელიც საკუთარი

აზროვნების პროდუქტისაა *დაჟე ა სოიოცესიის სესეკოისი* ამონებებს – სადმე შეცდომა ხომ არ გამეპარაო – სწორედ იმავე აზროვნებაზე დაყრდნობით.

ხოლო

– თუ ტვინში მიმდინარე პროცესი შემთხვევითობებს უშვებს, ე.ი. თუკი ის, რასაც ჩვენ აზრს ვუნოდებთ, შემთხვევის პროდუქტია, მაშინ – შეცდომის დაშვების შესაძლებლობა თუმცა კი წარმოიქმნება, მაგრამ ახლა ამოცანა ის იქნება, რომ შემთხვევის „კარგი“ პროდუქტები, ე.ი. „სწორი“ აზრები „არასწორი“ აზრებისგან, არააზრებისაგან* განვასხვაოთ. კი მაგრამ, რას შეგვიძლია დავეყრდნოთ ამ დროს? ჩვენ ხომ არავითარი სხვა საშუალება არ გავგაჩნია, გარდა ისევე აზროვნებისა, რომელიც, დაშვების თანახმად, შემთხვევითი პროცესია და რომლის პროდუქტაცაა ის, რისი შემონმებაც ვესურს. არადა, გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ჩვენ არააზრის განსხვავება აზრისგან უმეტესწილად შეგვიძლია, და განსხვავების ეს პროცესი არა რალაც აზროვნებისმიღმიერი მასშტაბით ხორციელდება, არამედ წმინდა აზროვნებისეულად, იმაზე დაყრდნობით, რასაც სიცხადე ჰქვია, იმ გრძნობის მოხმობით, რომელიც გვეუბნება: „ეს აშკარაა“. ლირს, ჩვენი გონება იმ გარემოებასაც მივაპყროთ, რომ არა მხოლოდ აზრობრივი შეცდომის პოვნა და გასწორებაა შესაძლებელი, არამედ, როცა აზროვნების დეტერმინირებულობაზე (წინასწარგანსაზღვრულობაზე) ან მის დამოკიდებულ ხასიათზეა ლაპარაკი, ეს დეტერმინირებულობა თუ დამოკიდებული ხასიათი ხომ უნდა აღმოჩენილ იქნას! ისმის კითხვა: ვის მიერ ან რისი მეშვეობით? თუკი სისტემაში ყველაფერი, ყველა პროცესი დეტერმინირებულია, ანდა თუკი ცნობიერება აპარატზეა კაუზალურად დამოკიდებული, ამ დამოკიდებელი ხასიათის, ამ დეტერმინირებულობის აღსაქმელად სხვა ინსტანცია, გადმოსახედი აღარ რჩება. კაუზალურად დეტერმინირებულ სისტემას არც საკუთარი დეტერმინირებულობის აღქმა შეუძლია და არც რაიმესი საერთოდ: ის სწორედ დეტერმინირებულად მოქმედებს – რეაგირებს, კაუზალურ ფაქტორებს სრულიად დაქვემდებარებული. ეს კაუზალური ფაქტორები ამ შემთხვევაში – აზროვნებისას ან აღქმისას – ფიზიოლოგიური პროცესების, კერძოდ, ტვინში მიმდინარე ფიზიოლოგიური პროცესების იდენტურია. ითვლება, რომ ცნობიერება იგივე არაა, რაც ტვინის ეს ფიზიკურ-ქიმიური პროცესები, მაგრამ მთლიანად მათზეა დამოკიდებული, მათი გამოძახილია თუ რალაც ამგვარი. ცნობი-

* [ამ ტიპის სიტყვანარმოებისთვის იხ. შენიშვნა გვ. 18.]

ერებამ თავისთავად ტვინში მიმდინარე პროცესების თაობაზე არაფერი იცის, ეს პროცესები გარედან (ანატომიურად და ა.შ.) უნდა იქნეს გამოკვლეული, ანდა აპარატებით – ენცეფალოგრაფიით – დადგენილი, ისევ გარედან. თავად აზროვნება არანაირად არ ამჟღავნებს, რომ მას რაიმე კავშირი აქვს თავთან, ისევე, როგორც არც მხედველობა მიუთითებს უშუალოდ თავის აპარატზე. ასე რომ, აზროვნების დამოკიდებული ხასიათი გარედან უნდა დადგინდეს (თავად მოაზროვნე ამის თაობაზე ვერაფერს იტყოდა) მაყურებლის მიერ, რომელსაც უნდა დაენახა არა მარტო ის, რაც გარკვეული აზრობრივი მსვლელობისას ტვინში ხორციელდება, არამედ ისიც, რომ მოცემული აზრობრივი მსვლელობა ტვინში მიერაა განპირობებული (ვთქვათ, კონცერტის მსმენელი რაღაცნაირად იმ იდეამდე რომ მისულიყო, თითქოს მევიოლინის მარჯვენა მკლავს ხეში ამოძრავებს).

ყველამ ვიცით ის სხვაობა, რომელიც თავს იჩენს სამყაროს აღქმაში იმის მიხედვით, ჯანმრთელია ადამიანი თუ, ვთქვათ, კუჭი სტიკია. ეს ცოდნა თითქოს იმის დასტურია, რომ ცნობიერება სხეულის მდგომარეობაზეა დამოკიდებული. ასეთი დამოკიდებული, დაქვემდებარებული მდგომარეობა რომ სრული ყოფილიყო, ე.ი. ცნობიერება მთლიანად კუჭის მდგომარეობას რომ მიჰყვებოდა, მაშინ ამ დაქვემდებარებულობის შემჩნევა სრულიად შეუძლებელი იქნებოდა. მისი აღმოჩენა სწორედ იმის წყალობით ხორციელდება, რომ ცნობიერება სრულად დაქვემდებარებული არაა. მას შეუძლია ორივე მდგომარეობას – ჯანმრთელობისას და ავადმყოფობისას – დააკვირდეს და მათი შედარების მეშვეობით დაადგინოს ეს დაქვემდებარებულობა, რომელიც, ცხადია, აბსოლუტური არაა. ამ დებულების საინინალმდეგო მტკიცება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუკი დამდგენი ინსტანცია, დადგენის აქტი არ მიიღება მხედველობაში და აი, ჩვენ წინაშე კვლავ ცნობიერების დაავადების ძირეული სიმპტომაა.

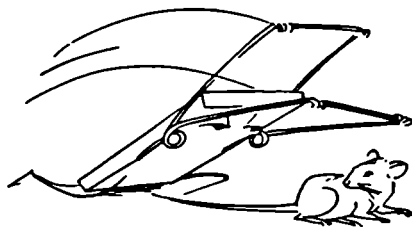
ჩვენ ბუნებრივ, ნერვულ, ფიზიკურ თუ ქიმიურ პროცესებზე გარკვეული ცოდნა მოგვეპოვება და მათ შესახებ საუბარი შეგვიძლია, ვინაიდან ცნობიერება მათ შეიმეცნებს. ბუნების პროცესებს საკუთარი თავისა და ერთიმეორის შემეცნება კი არ ძალუძს, არამედ მხოლოდ ერთიმეორეზე ზემოქმედება, ერთმანეთის არეკლა – არაპირდაპირ ან ტრანსფორმაციულად. ყოველივე ეს შემეცნება, „ხედვა“ ან აზროვნება კი არ არის, არამედ, დიდი-დიდი, ცნობიერების პროცესთა გარეგანი მხარე, თანმხლები მოვლენები, ან გაცნობიერებისათვის საჭირო ფიზიკური პროცესებია, ისევე, როგორც ვიოლინოში და

ვიოლინოსზე მიმდინარე პროცესები არის საჭირო, თუკი მუსიკის მოსმენა გესურს. მაგრამ რაგანდ რთული, მრავალმხრივი „უკუკავშირების მქონე“ არ უნდა იყოს ფიზიკური პროცესი, ის ვერა და ვერ მიბაძავს თუ ასახავს ცნობიერების მინაგან მხარეს, იმ განცდას, რომელიც ცნობიერებაშია, და ვერც განიცდად გადაიქცევა. ფიზიკური პროცესი ფიზიკურ პროცესად რჩება, „გარეთ“, თუ მას ცნობიერების ცხოვრების პოზიციიდან შევხედავთ. ამ ფაქტის არსს შემდეგი მაგალითი გააშუქებს.

როცა დროის გაგება გსურთ, საათს დახედავთ: ის „გჩვენებთ“, რომელი საათია. განა თქვენმა საათმა მართლაც იცის, რომელი საათია? ამის მტკიცებას ხომ არავინ შეუდგება. ყველასათვის ცხადია: საათს ცნობიერება არა აქვს. ისეთი საათიც არსებობს, რომელიც, როცა მის ერთ-ერთ ლილასს თითს დავაჭერთ, ჩუმი რეკვით გვამცნობს, უკანასკნელი საათის შესრულების შემდეგ რამდენი თხუთმეტი წუთი გავიდა, ე.ი., მას შეიძლება „ვკითხოთ“ და ისიც „გვიპასუხებს“. ამ საათმა თუ იცის, რომელი საათია? ყოველ შემთხვევაში, მესაათეები ამაზე დასტურს არ მოგვცემენ (და არც არავინ, თუ მთლად გულუბრყვილო არ არის). ახლა გადავდგათ დიდი ნაბიჯი – ავანყოთ „საათი“, რომელსაც შემდეგი რამ შეუძლია. მე მას თავაზიანად ვეკითხები: „ძვირფასო ელიზა (ასე პქვია საათს, ის გერმანელია), გეთაყვა, ერთი მითხარი, რა დროა? და ისიც დროს წამების სიზუსტით გერმანულად მეუბნება. მეტიც: ჩემ ხმას ცნობს. მაგ., თქვენ რომ შეეკითხოთ, ის გიპასუხებთ: „თქვენთან მე საქმე არა მაქვს, თქვენ ჩემი მეუფე არა ბრძანდებით“. თავად მეც, თუ საკმაოდ თავაზიანად არ ვკითხვ, შეიძლება ასე მიპასუხოს: „მე შენ ვერ გცნობ!“

მითხარით, პატივცემულო მკითხველო, ამ საათმა თუ იცის, რომელი საათია? ამ საათს თუ აქვს ცნობიერება?... ვატყობ, ბევრი თქვენგანი შეყოყმანდა. მაგრამ დაუფიქრდით იმას, რომ ეს საათი მხოლოდ უფრო ართული მექანიზმია, ვიდრე მაჯის საათი. ის არაფერს განიცდის, მას ცნობიერება არ გააჩნია, მან არც ის იცის, რომელი საათია, მიუხედავად იმისა, რომ ამის „თქმა“ შეუძლია. მეტყველებს თუ არა ეს საათი? ამ საკითხს ჯერჯერობით ღიად ვტოვებთ – იმ მკითხველთათვის, ვისაც მასზე პასუხის გაცემა არ შეუძლია. ეს საათი გარეგნულად ბაძავს ადამიანის ცნობიერებას, ვინაიდან ის ადამიანის ცნობიერებამ ააგო და დააპროგრამა, ე.ი. მექანიზმი ისეთნაირად აანყო, რომ მას სასურველი სახით ემუშავა (და თუ ის თავიდან ბოლომდე ავტომატურად აინყო, საათის ანყოების და მუშაობის მექანიზმი ამ შემთხვევაშიც ხომ ადამიანის ცნობიერებამ დაგეგმა და დააპროგრამა) და მიუხედავად იმისა, რომ რალაც მექანიზმი, აპარატი საჭიროა ცნობიერებისათვის, ცნობიერება აპარატისაგან ვერ შეიქმნება, თუნდაც ასეთი რთული აპარატის აგების გზით. ბოლოსდაბოლოს ხომ უნდა გავთავისუფლდეთ იმ ცრურწმენისაგან, რომ ფიზიკურ პროცესს, გარდა ფიზიკური პროცესისა, კიდევ სხვა რამის გამოწვევაც შეუძლია, და აგრეთვე იმ ცრურწმენისაგან, რომ რომელიმე აპარატში – ოლონდ ისეთში, რომელიც საკმაოდ რთული იქნება – ერთ მშვენიერ დღეს ცნობიერება ისე გაიღვიძებს, რომ მანქანა უცებ საკუთარი ნებით გამოგველაპარაკება. გაცნობიერებისათვის რომ კიდევ სხვა რამეა საჭირო, ეს ხომ „იქარმყოფი“ ანუ „ოცნებაში წასული“ ბავშვის მაგალითზე უკვე განვიხილეთ. თუ ბავშვს ან მოზრდილს თითი ანთებული სანთლის სიახლოვეს მოუხვდა, ხელს უკან გასწევს. ესაა პროცესი, რომელსაც შემგრძნები ცნობიერება მართავს. იგივე

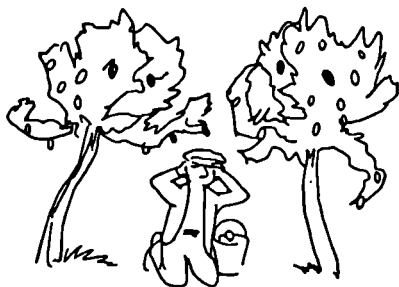
პროცესი ადვილად შესაძლებელია პროდუცირდეს როგორც მექანიკური მოვლენა, თუ რაიმე მექანიზმში „მგრძნობიარე ორგანოდ“ ჩვეულებრივ ბიმეტალს გამოვიყენებთ, რომელიც სითბოში ფორმას იცვლის. დღეს მსგავს „თბოგრძნობებს“, როგორც უსაფრთხოების ელემენტებს, გაზის ნებისმიერ მონყობილობაში ვნახავთ: თუ ცეცხლი ჩამქრალია, მაშინ ისინი სითბოს არ „გრძნობენ“ და გაზის წყაროს „კეტავენ“. შეიგრძნობს თუ არა ეს მონყობილობა სითბოს? იცის მან, რომ თბილა? ამ მონყობილობებში ფიზიკური პროცესი მიმდინარეობს. ამის გაცნობიერება მონყობილობას არ შეუძლია. ტვინშიც ფიზიკური პროცესი მიმდინარეობს. ეს პროცესი, ცალკე აღებულ, ხსენებულ მონყობილობაში მიმდინარე პროცესის ანალოგიურია, და მას, ცალკე აღებულს, ისევე ნაკლებად შეიძლება ცნობიერება ენოდოს, როგორც გაზის უსაფრთხოების ელემენტებში მიმდინარე პროცესს. ხოლო ვინც სამშენიველს, ცნობიერებას ასეთივე, ოღონდ უფრო რთულ მექანიზმად განიხილავს, მას განსხვავება არ სურს დაინახოს. მისთვის ყველა სათაგური ცოცხალია და ცნობიერება აქვს, ანუ „მშენიერი“ – თავს ამჩნევს და იჭერს.

შემდგომი საკითხია, რომელი პროცესია პირველადი: ფიზიკური პროცესი თუ ცნობიერებაში მიმდინარე? ბატონ დოქტორ ტვინამხდელაშვილს სურს დამიმტკიცოს, რომ ჩემ აზრებზე პასუხისმგებელი ჩემი ტვინია. იგი თავზე ენცეფალოგრაფის ელექტროდებს მიმაგრებს და განზრახული აქვს, მიჩვენოს, რა სიგნალებს, ტალღის რანაირ ფორმებს ჩაინერს აპარატი იმის მიხედვით, მე ვაზროვნებ, ვფანტავიორობ თუ ვოცნებობ. მე სკამზე ვჯდები; ყველაფერი მზადაა. და აი, უცებ ტვინამხდელაშვილი მეუბნება: „ძვირფასო ბატონო კიულე-ვინდ, აბა ახლა გამრავლების ტაბულაზე იფიქრეთ!“ მონყალეო მკითხველო, გაიგონეთ, რა მითხრა? ის მე მთხოვს, რომ გამრავლების ტაბულაზე მე ვიფიქრო! თანაც რა თავაზიანად მთხოვს! მაგრამ ყველაფრის გამომწვევი თუკი ჩემი ტვინია, მაშ, რაღა მე მომმართავს, მე რა შუაში ვარ?! მიმართოს ჩემ ტვინს! მე რა, ჩემ ტვინს ეს თხოვნა უნდა გადავცე, თუ რა? როგორც ჩანს, დოქტორი რაღაც ამისმაგვარს ელის ჩემგან. მაგრამ მაშინ გამოდის, რომ აქ მე მაინც რაღაც მნიშვნელოვან როლს ვასრულებ! აჰა, მე ხომ შემიძლია დოქტორი გავაბაიბურო – ის ხომ ჩემ ხელშია! გამრავლების ტაბულაზე ფიქრის მაგივრად მე ხომ შემიძლია, რაიმე დეტექტივი გავიხსენო ანდა ოპერა „ბორის გოდუნოვი“; ან კიდევ უბრალოდ გავიფიქრო (ნაცვლად გამრავლების ტაბულისა): „აი, ახლა კი გიჩვენებ მე შენ სეირს!“ ანდა რომელიმე ადგილის ციტირებას შევუდგე „მაქსი და მორიციდან“; მაგრამ შემიძლია მისი თხოვნაც შევასრულო, ისე თავაზიანად, მოკრძალებულად მთხოვა. ეს მთლიანად ჩემზეა დამოკიდებული! გესმით? საესებით ჩემზეა

დამოკიდებული ისიც, რაზე ვიფიქრებ და, ისიც, რას იზამს ჩემი ტვინი! აი, მეც გაეკეთე არჩევანი და აპარატის ეკრანზე ჩნდება ტალღისებური ნიშნები იმის მიხედვით, თუ მერა გადაწყვეტი! ყველა შემთხვევაში საქმეს მუდუნდა შევუდგე, ტვინი კი მომყვება, ყოველ მომენტში მომყვება. გამრავლების ტაბულაზე ფიქრისას მე ხომ შემიძლია გადაწყვეტი, რომ, აი, ახლა ციტირება დავინყო ბიოლოგის მგზავრის სიმღერისა „ბეჭედთა მეუფედან“. მე ასე მინდა და ტვინიც მეტნაკლებად მემორჩილება, ისევე, როგორც ხემი და ვიოლინო – ბატონ სცერინგს. მაშ, საერთოდ არ არსებობს იმის შესაძლებლობა, რომ ტვინი, როგორც პარტნიორი, განმსაზღვრელი იყოს? თქვენ წარმოიდგინეთ, კი. ყოველ შემთხვევაში, ეს ასეა, როცა თავი მტკივა, და როცა ასოციაციებს ვეძლევი (კვლავ იხ. ნინასიტყვაობა), ხოლო როცა ნათელ გონებაზე ვარ... მაშინ ტვინი საკმაოდ მორჩილებას ავლენს. და ვინაიდან ყოველ მომენტში მე შემიძლია იმის გადაწყვეტა, რა ვქნა მომდევნო მომენტში – განსაკუთრებით ახლა, როცა ენცეფალოგრაფი და მასთან დაკავშირებული მთელი ეს სიტუაცია მალიზიანებს – სავსებით უსაფუძვლოა იმის მტკიცება, თითქოს ჩემს აზროვნებაზე პასუხისმგებელი ჩემი ტვინი იყოს. ვინც უნდა ვიყო მე, პასუხისმგებლობა ჩემზეა – ეს უკვე ექსპერიმენტულად დამტკიცებული ფაქტია. ბატონი დოქტორის მომართვაც – რაც ცდის მსვლელობაში შედიოდა – იმას გვიჩვენებს, რომ ისიც ამავე აზრისაა, ოღონდ მან ეს ჯერ არ იცის. მისი თხოვნის გარეშე ხომ არაფერი წინასწარ განსაზღვრული არ მოხდებოდა. ასე რომ, ჩემზეა დამოკიდებული, რა მოხდება. და კიდევ ერთი რამ – ჩემ გარდა არავინ იცის, რას ვფიქრობ. არავის შეუძლია, მაიძულოს, გარკვეულ რამეზე ვიფიქრო. რამდენ ინკვიზიტორს, დიქტატორს და მათ დამქაშებს უმტვრევიათ თავი ისეთი საშუალების გამონახვაზე, რომლის გამოყენებითაც შესაძლებელი გახდებოდა ადამიანი აეძულებინათ, რომ განსაზღვრულ რაღაცაზე ვფიქრა, ანდა ეთქვა ის, რაზედაც ფიქრობდა, ან ის, რაც იცოდა. მაგრამ იძულებით ადამიანები მხოლოდ იქამდე შეიძლება მიიყვანო, რომ ის ათქმევინო, რისი გაგონებაც მოძალადეს სურს.

რომ შეგვძლებოდა, ტვინს უშუალოდ დავლაპარაკებოდით, და ტვინი რომ მოქმედებდეს როგორც ცნობიერება, მაშინ ცნობიერება, როგორც ასეთი, ზედმეტი იქნებოდა. საკითხავი დარჩებოდა: ვის ექნებოდა ინტერესი ტვინთან გამოლაპარაკებისა? რა, აპარატები დაიწყებდნენ ერთმანეთთან ბაასს?

ეს რა მისმის!

რისთვის? და თუკი აზროვნება, აღქმა, შემეცნება მკაცრად დეტერმინირებული პროცესებია, მაშინ რაღა საჭიროა ამაზე ლაპარაკი? განა შეიძლება იმის იმედი ვიქონიოთ, რომ დისკუსიით ბუნებრივ პროცესზე ვიმოქმედებთ? მაგალითად, ქლიავის ხეს იმაში თუ დავარწმუნებთ, რომ მომავალ წელს კარგი იქნება, ლელვი გამოისხას! ეს დისკუსია ქლიავის ორ ხეს შორის კიდევ უფრო წარმოუდგენელია.

აზროვნება და შემეცნება რომ გარკვეულწილად სხეულზეა დამოკიდებული, ამის დადგენა მხოლოდ ისეთ შემეცნებელ ინსტანციას შეუძლია, რომელიც თავად დამოუკიდებელია და ამიტომ ამ დაქვემდებარებულობას, ასე ვთქვათ, გარედან შეუძლია „შეხედოს“. ასევე თავისი დეტერმინირებულობის შესახებ ვერც ადამიანი ილაპარაკებდა და იაზროვნებდა ოდესმე, ის მართლაც მთლიანად დეტერმინირებული რომ ყოფილიყო. ის ხომ თავის ასეთ მდგომარეობას ვერასოდეს შეამჩნევდა და თვით ცნება „დეტერმინირებულობასაც“ ვერ შეამჩნევდა. ის ამ ცნებას ქმნის და ამ პრობლემაზე ლაპარაკობს იმიტომ, რომ მისთვის თავისუფლების ცნებაც ცნობილია, და ორივე მათგანის შესახებ მას მხოლოდ იმიტომ შეუძლია იცოდეს, რომ ის ნაწილობრივ თავისუფალია და ნაწილობრივ – არათავისუფალი. მთლიანად თავისუფალი ან მთლიანად არათავისუფალი არსება ამ პრობლემას ვერასოდეს ნააწყდებოდა. ის, ვინც მართლა დამოკიდებულია ვინმეზე (ან, ვთქვათ, რაიმე ვნებაზე), როგორც წესი, ირწმუნება, რომ თავის ქცევაში სრულიად თავისუფალია.

სხვა ფორმა იმის დავინწყებისა, რომ რაღაცას ვამტკიცებთ, რაღაცას გამოვთქვამთ, ის შეხედულებაა, თითქოს რეალობა, სინამდვილე შემეცნებისაგან სრულიად დამოუკიდებლად არსებობს და ცნობიერება თუ შემეცნება მხოლოდ ასახავს (მეტ-ნაკლებად) ამ სინამდვილეს, არეკლავს მას, ვთქვათ, არცთუ ისე სრულყოფილი სარკის მსგავსად. მიუხედავად იმისა, ეს შეხედულება სწორია თუ არა, ვსევამთ კითხვას: ვინც სინამდვილეს მხოლოდ „არეკელის“, „ასახვის“

მეშვეობით ეცნობა, ის ხომ მხოლოდ ამ ანარეკლებს და სხვა არაფერს იცნობს. მაშ, საიდან იცის მან, რომ ეს ანარეკლებია? თუკი ვინმეს მიაჩნია, რომ სამყარო, რომელიც მას განცდაში ეძლევა, სურათია, ანარეკლია სინამდვილისა, რომელიც ამ ასახვისა თუ არეკვლისაგან დამოუკიდებლად არსებობს, მაშინ ამ პირს არეკვლის თუ ასახვის გარეშეც უნდა შესძლებოდა – თითქოსდა გარედან – ალქმა ამ სინამდვილისა, თავად სარკისაც და არეკვლის პროცესისაც: ე.ი. ის არა მარტო ასეთ, ანარეკლებით გაშუალებულ სინამდვილეს იცნობს, არამედ უშუალოდაც შესებია სინამდვილეს. ასეთი კი ღმერთი თუ შეიძლება იყოს, მაგრამ არამც და არამც ადამიანი. ადამიანი ხომ მხოლოდ თავისი ცნობიერების წყალობით იმეცნებს. და თუ ეს ცნობიერება ამრეკლავი, ამსახველი აპარატია, მაშინ გამოდის, ადამიანი მხოლოდ ასახულ სურათებს იცნობს! და თუ ასეა, ამ სურათების გარდა, სხვა სინამდვილეზე („რომლის ასახვაც ხდება“) ვერც ვერაფერს იტყვის, რადგან მას სხვა მისასვლელი, სხვა „გამტარი“ სინამდვილისაქნ არ გააჩნია, თუ არა ისევ ცნობიერება, რომელიც „მხოლოდ ამრეკლავი, ამსახველი აპარატია“.

ასეთივე წინააღმდეგობა იზადება, როცა ამტკიცებენ: „ჭეშმარიტებასთან“ მაშინ გვაქვს საქმე, როდესაც ჩვენი რაღაც წარმოდგენა თუ თეორია, ე.ი. ჩვენი აზროვნება სინამდვილეს შესატყვისებაო. მაგრამ ამ შესატყვისობის დასადგენად თუ მის შესამოწმებლად საჭიროა, ჩვენ უკვე ვიცნობდეთ სინამდვილეს, რომ შემდგომ ის, მაგ., რაიმე „თეორიას“ შეეადაროთ. მაგრამ თუკი ადამიანი სინამდვილეს იცნობს, მაშ რაღა აქვს გასარკვევი? მაშ, რაღა წარმოდგენები და თეორიები სჭირდება, ან რა რას უნდა შეადაროს შესატყვისობის დასადგენად? თითქოს სინამდვილე ძეხვი იყოს, თეორია კი – მისი სიგრძის ერთგვარი შეფასება, და ახლა სურთ, ძეხვი და თეორია ერთმანეთს სიგრძეში შეადარონ.

ადამიანის უდიდესი პრობლემა კი სწორედ ისაა, რომ მან არ იცის, რა არის „სინამდვილე“. ეს რომ სცოდნოდა, მაშინ გასარკვევი და საკითხავიც აღარაფერი ექნებოდა.

მაგიდაზე ყვავილის ქოთანს დგას. მე ვხედავ მას. თუ მკითხავენ, რატომ ხედავ მასო, ვუპასუხებ (მეტ-ნაკლებად უყოყმანოდ): „რადგანაც ის იქ არის“. კი მაგრამ, საიდან ვიცი, რომ ის იქ არის? „ვხედავ“. – მაინცდამაინც ლოგიკურად ეს არ ჟღერს. აქ ლოგიკა რაღაცნაირად მოიკოჭლებს. სკოლაში ჩვენ გვისწავლია სილოგიზმები – რომ ადამიანს დასკვნა ამ სილოგიზმების მეშვეობით გამოჰყავს და ახალ გამონათქვამებს მათი მეშვეობით ადგენს. ნიმუშად აღებულია პეტრეს მაგალითი:

1. პეტრე ადამიანია.

2. ადამიანი მოკვდავია.

მაშასადამე,

3. პეტრე მოკვდავია.

პირველსა და მეორეს „წანამძღვრები“ – ერთგვარი „წინაპირობები“ თუ „არსებული მონაცემები“ – ჰქვია, მესამეს კი – „დასკვნა“. ისეთი შთაბეჭდილება გვექმნება, თითქოს მესამე, „დასკვნა“ წინამავალი წანამძღვრებიდან „გამოიყვანება“ – თითქოს ეს „დასკვნა“ ჩვენთვის იმთავითვე ცნობილი არ უნდა ყოფილიყო, რათა „წანამძღვრები“ სწორად გამოგვეჩვენა! სხვაგვარად აბა როგორ შეეძლებდით, უამრავი შესაძლო გამონათქვამიდან და წინადადებიდან არჩევანი გაგვეკეთებინა? „პეტრე“ და „ადამიანი“ ფიქსირებულიც რომ ყოფილიყო – რაც შეუძლებელია, თუკი მესამე ცნობილი არაა, მაინც შეგვეძლო

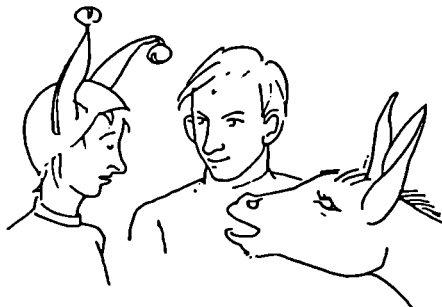
ალალბედზე, მაგ., ასე გვეთქვა:

1. პეტრეს ორი ყური აქვს.
2. ადამიანი თვალთმაქცია.
3. ??????????????????????

მაშასადამე,

შეგვეძლო დიდხანს, უსაშველოდ დიდხანს გვეფიქრა, სანამ ორ შესაბამის წინადადებას თავს მოვუყრიდით, და მაშინ?

1. პეტრე ადამიანია
2. ადამიანს ორი ყური აქვს.
3. პეტრეს ორი ყური აქვს.

რამდენად ადამიანს უბოძაჲ აქ?

ეს ისევე „მართებული“ და მრავლისმთქმელია, როგორც პირველი დასკვნა: პეტრე მოკვდავია. ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ აშკარაა: დასკვნები ამგვარად არავის გამოჰყავს. ჯერ დასკვნა არსებობს, და შესატყვისი წანამძღვრებს შემდეგ პოულობენ. რატომ შევაჩერეთ ამაზე ყურადღება? იმიტომ, რომ ამ მაგალითზე კარგად ჩანს, ადამიანი რა ხალისით „ივინყებს“ იმას, რასაც სწორედ ეს-ესაა სჩადის.

ჩვენი აღვნიშნეთ, რომ „სამყაროდან“ შემეცნების გამორიცხვას სამი ფორმა აქვს. პირველი ფორმაა დავინყება, ვერშემჩნევა ან გაუთვალისწინებლობა იმისა, რასაც სწორედ ახლა, ეს-ესაა ვიქმთ. ჩვენი ყურადღება მხოლოდ გამონათქვამის შინაარსითაა დაკავებული – „მე ვიტყუები“ – გამოთქმის აქტი კი გაუთვალისწინებელი გვრჩება. ამ გაუთვალისწინებლობას შემეცნების გამორიცხვის მეორე ფორმამდე მივყავართ. შემეცნება, როგორც დამოუკიდებელი რეალობა, რომელიც წარმომშობია ყოველი ჩვენი ცოდნისა, უგულებელყოფილია და მის მიერ შეცნობილ „ნივთებზე“ დაიყვანება: აზროვნება ტვინზე, ავტომატის მოდელზე, ბუნებრივ პროცესებზე და სხვა ამის მაგვარებზეა დაყვანილი. ამ პროცედურას შეგვიძლია ასე ვუწოდოთ: შემეცნება რედუცირდება (დაიყვანება) რალაც ისეთზე, რაც არაა შემეცნება – მეტსაც ვიტყოდით: რაც არაშემეცნებაა, და რაც შემეცნების მეშვეობით შეიმეცნეს. სრულიადაც არ არის ადვილი იმ იდეამდე მისვლა, რომ შემეცნებითი პროცესები ტვინის მოქმედებაზე დაიყვანებოდეს. და დაყვანას ახდენს („შეიცნობს“)... იგივე შემეცნება, რომელსაც ამგვარად დაჰყავს საკუთარი თავი ტვინის პროცე-

სებზე. რომ აღარაფერი ვთქვათ სწორისა და არასწორის საკითხის თაობაზე (რასაც ზემოთ უკვე შევეხეთ), ეს ხომ მიუნჰაუზენის ამბავს ჰგავს!

შემეცნების ბუნების პროცესზე დაყვანა რეალობას რომ შეესატყვისებოდეს, აღარავინ იქნებოდა ისეთი, ვინც შეძლებდა, ამ თეორიის სისწორე შეეფასებინა. ამ თეორიას ვერავინ უარყოფდა და ვერც ვერავინ დაამტკიცებდა. ასე რომ, ის საერთოდ ვერ იქნებოდა თეორია.

შემეცნების, როგორც დამოუკიდებელი რეალობის, უარყოფით უარყოფილია სუბიექტიც, ანუ მე, როგორც არსება. გამოდის, რომ ჩვენ ვართ რთულად მონყობილი ავტომატები, და ეს ავტომატები ახლა ირწმუნებიან, ჩვენ ავტომატები ვართო. მაგრამ ვინაიდან ისინი მხოლოდ და მხოლოდ ავტომატები არიან, გაუგებარია, ეს ავტომატები ასეთ იდეამდე როგორ მივიდნენ. ამ იდეამდე მისვლისათვის ხომ არაავტომატის იდეა უნდა წამოჭრილიყო. რაიმე კანონზომიერების შესაცნობად და ჩამოსაყალიბებლად, სულ მცირე, ერთი გამონაკლისის არსებობა მაინც არის საჭირო, ამბობს ბ.ლ. უორფი, გონებამახვილი ლინგვისტი (B. L. Whorf. "Sprache, Denken, Wirklichkeit", Reinbek 1963. ბ.ლ. უორფი „ენა, აზროვნება, სინამდვილე“. რაინბეკი, 1963): „წარმოვიდგინოთ, მაგალითად, რომ არსებობს ადამიანთა ისეთი გვარობა, რომელსაც ფიზიოლოგიური დეფექტის გამო მხოლოდ ლურჯი ფერის დანახვა შეუძლია. ასეთ ადამიანებს დიახაც, რომ გაუჭირდებათ იმ კანონზომიერების შეცნობა და ფორმულირება, რომ ისინი მარტო „ლურჯს“ ხედავენ. ტერმინს „ლურჯი“ მათთვის არავითარი აზრი არ ექნებოდა. მათ ენაში ფერების აღმნიშვნელი არცერთი სიტყვა არ იქნებოდა. და ის სიტყვები, რომლებითაც ისინი ლურჯის სხვადასხვა ელფერს აღნიშნავდნენ, შესატყვისი იქნებოდა ჩვენებური სიტყვებისა: მუქი, ღია, შავი, თეთრი და ა.შ., მაგრამ არა ჩვენებური სიტყვისა „ლურჯი“. იმისათვის, რომ იმ კანონზომიერებას თუ ნორმას ჩასწვდომოდნენ, რომ ისინი მხოლოდ ლურჯს ხედავენ, მათ ხანდახან გამონაკლისის სახით

მაინც, ისეთი მომენტებიც უნდა ჰქონოდათ, როცა სხვა ფერებსაც დაინახავდნენ. სიმძიმის ძალის კანონი ბუნებაში გამონაკლისის გარეშე ბატონობს როგორც კანონზომიერება, და იმის დადგენას განსაკუთრებული კვლევა არ სჭირდება, რომ ფიზიკაში სრულიად გაუთვითცნობიერებელმა ადამიანმა ამ ფაქტის შესახებ არც არაფერი იცის. მას საერთოდ არ გაუჩნდება იდეა უნივერსუმის შესახებ, სადაც სხეულები ისე არ „იქცევიან“, როგორც დედამიწის ზურგზე. როგორც ლურჯი ფერი – ჩვენ მიერ წარმოსახული ადამიანებისათვის, ასევე გრავიტაციის კანონი – ფიზიკაში გაუნათლებელი კაცისათვის მხოლოდ ნაწილია იმ სინამდვილისა, რომელშიც ის ცხოვრობს, და რომლიდანაც გამოყოფილი, იზოლირებული არაა. ამიტომ კანონზომიერების ჩამოყალიბება მხოლოდ მაშინ გახდა შესაძლებელი, როცა ვარდნილ სხეულებს უფრო ფართო ასტრონომიული სამყაროს ასპექტში შეხედეს, სადაც სხეულები ან ორბიტაზე მოძრაობს ან უბრალოდ აქეთ-იქით.

იმის წყალობით, რომ ჩვენ ცნობიერების პროცესებს – აზროვნებას, აღქმას, წარმოდგენას – ცნობიერად არ განვიცდით და ეს პროცესები ზეცნობიერი რჩება, ამ პროცესთა შედეგები ჩვენ თვალში ბევრად უფრო რეალურად გამოიყურება, ვიდრე თავად ეს პროცესები. ამიტომაც გვაქვს ასეთი მიდრეკილება, რომ პროცესები მათივე შედეგებიდან გამოვიყვანოთ, ამ შედეგებზე დავიყვანოთ. ჩვენთვის რომ, მაგ., აზროვნება, რომელიც ნააზრევის წარმოქმნელია, ისევე ცნობიერი ყოფილიყო, როგორც ეს ნააზრევი, მაშინ აზროვნებასაც არანაკლებ რეალობად მივიჩნევდით და აზრად არ მოგვივიდოდა, ტვინში და ნერვებში გვეძებნა რაღაც უფრო ხელმოსაჭიდი, უფრო მყარი რეალობა, ვიდრე ეს შემეცნებაა, რომელიც ტვინსაც და ნერვებსაც თავად აღმოაჩენს და კიდევაც მიაწერს მათ „უფრო მყარ“ რეალობას. იმავე მიდრეკილების გამო ხდება ისიც, რომ შემეცნებას მხოლოდ ამსახველ, ამრეკლავ როლს მიაკუთვნებენ ხოლმე: „სინამდვილე შემეცნების გარეშეც მზა სახითაა მოცემული!“ – კი მაგრამ, საიდან ვიცი მე ეს? იქვე შემეცნების წყალობით! შემეცნება თითქოსდა გარედან, ფანჯრიდან იჭერიტება ოთახში, რომელშიც სინამდვილეა. ასე რომ, შემეცნება სადღაც „გარეთაა“. ისმის კითხვა: მაშ სადღაა შემეცნება, თუკი ის სინამდვილის გარეთაა?

2.3. დაავადების მიზეზები

მკითხველი, ალბათ, ახლა იკითხავს: კი მაგრამ, როგორ ახერხებს ადამიანი, როგორ ახერხებენ მოაზროვნენი და ფილოსოფოსები ამდენი უაზრობის მოფიქრებას? ამის პასუხი ისაა, რომ აქ საქმე კოლექტიურ დაავადებას ეხება. ე. წ. სულიერად დაავადებულებიც ხომ შეიძლება ძალიან ჭკვიანები, „გონება-მახილნი“ და ლოგიკურნი იყვნენ! ამ დაავადებას ისტორიული საფუძველი აქვს. ამაზე, მოდით, აქ ნუ შეჩერდებით. მაგრამ ეს დაავადება ფსიქოლოგიურადაც შეიძლება აიხსნას, რასაც ჩვენ მომდევნო თავში შევეცდებით. მარტივად რომ ვთქვათ, ეს ახსნა ასეთია: თუ მე, სუბიექტი უარყოფილია, რასაკვირველია, თავად მე-ს, სუბიექტის მიერ, მაშინ ადამიანი პასუხს არაფერზე აგებს. ეს ფრიად მაცდუნებელი ვითარებაა: უბრალოდ, ადამიანის თავს რაღაც „ხდება“. ადამიანი ხომ თავისუფალი არაა, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რაიმეს

წამოწყება მას არ ხელუნიფება; მას არ ძალუძს, რამე ახალი დაიწყოს, მით უმეტეს, რომ ღვ სულაც არ არის ღვ, არ არის არსება. ამ ფენომენის რაციონალური ახსნა ასეთი იქნებოდა. დაროგორც რაციონალური თეორიების უმრავლესობა, ეს ახსნაც არასრულყოფილია, რამეთუ ყველა „რამიმეზე დამყვანი“ ახსნა-განმარტებისას („აზროვნება სხვა არაფერია, თუ არა...“) ადგილი აქვს ერთგვარ მისწრაფებას, მიდრეკილებას, რომელსაც ძირი რაციონალურში კი არ უდგას, არამედ შეგრძნების სფეროში. ხომ უნდა იყოს სამშვინველში იმის აღმცრელი მიზეზი, რომ ამდენი რამ გამოითქმის ყოველგვარი ლოგიკის საწინააღმდეგოდ?

მეორეს მხრივ, ჩვენ ვნახეთ, რომ სწორედ ის ინსტანცია – აზროვნება, შემეცნება – არის დაავადებული, რომლის შესაძლებლობის ფარგლებშიც შედის დაავადების შემჩნევა. ცნობიერების ყველა დაავადება თავად ცნობიერებასვე უგმანავს გზას. რაც უფრო მეტ უაზრობას „ვფიქრობთ“ – გვკონია, რომ ვფიქრობთ – ცნობიერება მით უფრო მეტად ავადდება. შეუმჩნევლად დარჩენილი მოუაზრებადი, ვითომდა მოაზრებული ჩანარები ცნობიერებაში თავისი გაუმჭვირვალეობით აზროვნებას უშლის ხელს, როგორც, მაგ., გარკვეული სახის ჩანარები აძნელებს სითხეთა ცირკულაციას ორგანიზმში. როცა წარმოდგენები, შეხედულებები, მსჯელობები, ნათლად არაა გააზრებული, მთლად ცნობიერად, შეგნებულად არაა ჩამოყალიბებული, მაშინ დაავადების მასშტაბები იზრდება.

ჩვენ აღვწერეთ ერთ-ერთი დამახასიათებელი „აზრობრივი შეცდომა“ და თვალი გაავადვენთ მის მიერ გამოწვეულ შედეგებს, რამდენადაც ისინი აზროვნების სფეროში იჩენენ თავს. მართებულია კითხვა: ეს შედეგები ერთადერთია? ჩვენთვის ხომ კიდევ მრავალი სხვა მშვინივიერი დარღვევაა ცნობილი, რომელსაც აქ აღწერილთან თითქმის არავითარი კავშირი არა აქვს.

აზროვნების დაავადება სამშვინველს ართმევს იმ უნარს, რომ მან სწორად განჭვრიტოს თავისი მდგომარეობა: აზროვნება ხომ დღევანდელი ადამიანისათვის „თვალთა სამშვინველისა“, ე.ი. ცნობიერების ყველაზე ნათელი ფუნქციაა. ჩვენ ხომ დავინახეთ, აზროვნების მეშვეობით სამშვინველის სხვა ფუნქციებთან მიმართებაში ორიენტირება როგორ შეიძლება. აზროვნება თუ დაავადდა, დღევანდელი ადამიანი თავის ორიენტაციას კარგავს. ეს კი ნიშნავს, რომ მასზე შეიძლება გაურკვეველმა, უკონტროლო, დაკვირვებას დაუქვემდებარებელმა იმპულსებმა იმოქმედოს და მისი მამოძრავებელი გახდეს (ამ დაავადების წყაროს შემდეგ თავში გავცნობით). ამიტომაც აზროვნების დაავადება ესოდენ მძიმე. აღწერილ სიმპტომებში მთელი რიგი ისეთი მოტივების აღმოჩენა შეიძლება, რომლებსაც დღეისათვის საყოველთაოდ გავრცელებული „მსოფლმხედველობა“ შეიცავს. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი თვალსაზრისია. მშვინივიერ-სულიერი ცხოვრების ზოგადი კანონზომიერება ასეთია: ადამიანის მიერ გამო-უყენებელი შესაძლებლობები დაავადების სიმპტომებად ყალიბდება, დაავადებებად, ნეგატიურ ძალებად იქცევა. ეს ფენომენი უფრო ღრმად მომდევნო თავში განიხილება. აქ ჩვენ საკითხთა კიდევ ერთ ცენტრალურ კომპლექსს განვიხილავთ როგორც არასწორი განვითარების მაგალითს, რომელიც ცნობიერების დაავადებამ მოიტანა.

ადრე ადამიანი იცნობდა თავის თავს, როგორც ქმნილებას და მან ეს არა თავისი

აზროვნების, არამედ თანდაყოლილი ბუნებრივი სიბრძნის ნყალობით, ე.ი. სიზმარეული ცნობიერებით იცოდა, რომ იგი მშვიინვიერ-სულიერი არსებაა. ცნობიერების დაავადების ეპოქაში, რომელშიც მე-არსების ყოფიერება უარყოფილია, რომელშიც ის გარედან დაკვირვებად ბუნებრივ პროცესებზე დაიყვანება, ადამიანის მიერ თავისი ყოფიერების შეგრძნება არამყარი ხდება: „იგი (ადამიანი) ხომ არაფერია, თუ არა...“ ადამიანი თავის აზროვნებაში რაც უფრო კეთილსინდისიერია, რალაცნაირად მით უფრო მეტად უსხლტება ხელიდან საკუთარი არსება, რადგანაც აზროვნება მას სრულიად სხვა რამეს ეუბნება, ვიდრე იგი საკუთარი თავის შესახებ საერთოდ შეიგრძნობს. ვინაიდან იგი აზროვნებას მის „ამჟამინდელ“ პროცესში არ განიცდის, ამიტომ მას არც იმის განცდა აქვს, აზროვნების პროცესში ვინ არის მოაზროვნე, და საკუთარ არსებას იქ ეძებს, სადაც მისთვის ცნობიერების მხოლოდ მკვეთრი, კონტურირებული [მკაფიო] შინაარსები მოიძებნება, ე.ი. საკუთარი სამშვიინველის ნარსულში – ნააზრევი, აღქმულში, ნარმოდგენილში, ასახულ (არეკილ) ნარსულისეულ ცნობიერებაში. საკუთარი არსების სურათი კი, როგორც უკვე ნარსული [ჩაეილი] რამ, ისევე ნაკლებადაა რეალური, როგორც ყოველი სხვა სურათი ამ ცნობიერებაში. ამიტომ ადამიანი იძულებულია, სულ მუდამ ხელახლა დარ-ნმუნდეს საკუთარ არსებობაში, იძულებულია, ეძიოს დამამტკიცებელი საბუ-თები, საყრდენი წერტილები, რათა შეიგრძნოს, რომ ის არის. ამ დროს იგი მარ-თლაც ემსგავსება ძენის მიმდევარ მონაფეს, რომელიც თავის მოძღვარს ეკით-ხება ბუდას ბუნების შესახებ (ჩვენ კი ჩვენი ჭეშმარიტი მე-არსების შესახებ ვსვამთ კითხვას) და ასეთ პასუხს იღებს: „იგი ეძებს ხარს, რომელზედაც ზის.“

ახლა ეგოისტურობის ფესვებს მივადექით. ვინაიდან ადამიანი ცოცხლად, რეალურად, ამჟამინდელობაში ვერ განიცდის თავის თავს, როგორც ჭეშმარი-ტების მაძიებელს, მოაზროვნეს, როგორც იმას, ვინც ამ სფეროში გარკვეულ გამოცდილებას პოვებს, ამიტომ მას სჭირდება ქონება, ნარმატება, თვითდამ-კვიდრება – დასტური იმისა, რომ ის მართლა არის. ნაცვლად იმისა, რომ თავის თავს განიცდიდეს როგორც მოაზროვნეს, რაც მისთვის შეუძლებელი სულაც არაა, მას სურს „გარეთ გამოვლენილი“, როგორც საბუთით, დარნმუნდეს საკუთარ არსებობაში, რასაც იგი თვითშეგრძნების მიდრეკილებამდე მიჰყავს. საკუთარი თავის შეგრძნება კი მას მხოლოდ რაიმეს საშუალებით ძალუძს: ყოველივე იმის მეშვეობით, რაც მას ამისათვის ემსახურება, რაც „საჭირო“ და „მნიშვნელოვანია“ იმისთვის, რასაცაა იგი ჩაბლაუჭებული – სხვა ადამიანთა თუ სხვა ადამიანის ჩათვლით. და ესაა სხვა ადამიანისადმი მისი დამოკიდებულების განმსაზ-ღვრელი. თანამდებობა, ძალაუფლება, ფული, აღიარება და ა.შ. მისთვის იმ სამ-ყაროს ქმნის, რომელზედაც დამოკიდებული ხდება. იგი მუდამ თვითდამ-კვიდრების მცდელობაში უნდა იყოს, თავის არსებობაში რომ დარნმუნდეს.

სამშვიინველის დაავადება ზემოთ, სამშვიინველის იმ უნარში იწყება, რომელიც ყველაზე მეტადაა მოსილი სიცხადითა და სინათლით. დღეს ადამიანზე რაც კი „მეც-ნიერული შეხედულებები“ არსებობს, უმეტესწილად ისინი უკვე ცნობიერების დაავა-დებითაა განპირობებული: ადამიანი – როგორც კომპიუტერი; ადამიანი – რო-გორც ცხოველთა ფიზიკური შთამომავალი; ენა – როგორც პროგრამირების შედეგი და ა.შ. ჯერ არავის უნახავს „აღმავალი ხაზით განვითარება“, „პოზიტიური“ მუტა-ცია, მით უმეტეს, მთელი რიგი ჯაჭვური მუტაციებისა პოზიტიური შედეგებით.

ადამიანმა რომ თავისი ხელებით, რომლებიც, მოგეხსენებათ, არც ბრჭყალებია და არც ჩლიქები, რაიმე გააწყოს, იმავდროულად ტვინიც უნდა ჰქონდეს შესაბამისად განვითარებული და – პირიქით. წინააღმდეგ შემთხვევაში „არსებობისათვის ბრძოლაში“ ორივე მათგანი მხოლოდ დაბრკოლება იქნებოდა. ენა რომ პროგრამირების შედეგად მივიჩნიოთ, ამისათვის უნდა დავუშვათ, რომ კიდევ სხვა „ენა“ არსებობს, რომლითაც ეს დაპროგრამება ხდება.

ეს „მითებია“, ოღონდ სახიფათო „მითები“, რომლებსაც ცხოვრებაში განხორციელების ტენდენცია აქვს. „ტვინი აზროვნებს:“ – ეს მაშინ ხორციელდება, როცა ადამიანი, აზროვნების ნაცვლად, ასოციაციებს მიჰყვება და თანაც ამას აზროვნებად მიიჩნევს. დეზორიენტაციის გამო, რომელიც ცნობიერების პროცესებში თვითგამოცდილების ნაკლებობითაა გამოწვეული, ადამიანი იმაზე უფრო მეტად ეყრდნობა თვითშეგრძნებას, ვიდრე ეს საჭიროა და დღენიადაგ ამ თვითშეგრძნების ძიებაშია. ის ისეთი გრძნობითი ცხოვრების კულტივირებას ახდენს, რომელიც ავადმყოფურია, რადგანაც ეგოისტურობითაა მართული. ჩვეულებრივი გრძნობა ვერაფერს „გრძნობს“, ის თვალს კი არა ჰგავს, არამედ ავადმყოფ თვალს, რომელიც ნაცვლად იმისა, რომ გარეთ იხედებოდეს, საკუთარ თავს შეიგრძნობს; მას საკუთარი თავი ექავება, საკუთარ თავს ისრესს, სტიკია. იქნებ ეს გრძნობა დაავადებული მგრძნობელობაა? ეს გრძნობა ხომ მხოლოდ თავის თავს გრძნობს. შერყეული მე-შეგრძნების გამო კი ნებელობითი ცხოვრებაც სულ უფრო და უფრო სუსტდება. კაცმა რომ თქვას, ვიღაც უნდა ნებადმცეს აქ რაიმე, განსაკუთრებით, თუკი დარწმუნებული ვართ, რომ ყველაფერი დეტერმინირებულია? მაშ, რაღაა საერთოდ „ნება“? რისი მაქნისია ის?

მეცნიერება სამშვინველის არსის მიმართ სრულ პასიურობას იჩენს. ადამიანი რომ ეგოისტური არსებაა, დიდი ხანია ცნობილია, თუმცა ადრე ამის რცხვენოდათ. ამ მოვლენას უყურებდნენ როგორც ავადმყოფობას, როგორც მორალურ დეფექტს, და, როგორც ნესი, პირველყოფიდან გამოჰყავდათ ის! დღეს ჩვენ ჩვენი ეგოიზმით ვამაყობ; საღლაც „sacro egoismo“-ც* კი გამიგონია. მეცნიერებაში დამკვიდრებულია შეხედულება, რომ ადამიანი წარმოშობითვე, „ბუნებით“ ეგოისტია და ყველაფერი დანარჩენი კი – ყველანაირი მორალური ნორმა – მისი ძირშივე ასოციალური, „ბოროტი“ ბუნების მოთოკვით მიღწეული შედეგი. მაგრამ აქ ავადმყოფობის სწორი დიაგნოზი და ჯანმრთელობის ნორმა ერთმანეთში ერევათ. თუკი მთელი მსოფლიო გრიპით ავადმყოფთა ლაზარეთია და ექიმებსაც გრიპი სჭირთ, მაშინ ავადმყოფებად ისინი ჩაითვლებიან, ვინც იმათ განკურნვას შეეცდება, ვინც არ ახველებს, ვისაც არც სიცხე აქვს და არც სურდო. ასე, მაგალითად, მარქსმა სამართლიანად აღნიშნა, რომ მისი დროის ისტორია და პოლიტიკა, პირველ რიგში, სახელმწიფოთა და საზოგადოებრივ კლასთა სამეურნეო ინტერესებით იყო მართული – ეს ავადმყოფობის სწორი დიაგნოზია. მაგრამ ის, როგორც ექიმი, ვალდებული იყო, ეთქვა: ეს ასეა, მაგრამ ასე არ უნდა გაგრძელდეს. მან კი მიიღო ავადმყოფობა, როგორც რაღაც ჯეროვანი, რადგან თვითონვე უკვე იგივე დაავადება სჭირდა, ოღონდ, მისი აზრით, ეს ავადმყოფობა სხვა კლასის სამსახურში უნდა ჩაეყენებინათ, ვიდრე ეს მის დროს იყო.

მეცნიერება, საქმე საქმეზე რომ მიდგეს, ყველაფერს გაამართლებს. მაგალითად, რატომღაც ოთხით სიარული რომ შემოვიდეს მოდაში, ფიზიკა, სტა-

* „საკრალური (წმინდათანწინა) ეგოიზმი“ (ლათ.)

ჰომონიკონტიკოსი (ორი ცხენის ძვოს)

ტიკა და ორთოპედია, დაოიფიფიული იოთაიფიოდეთ, აძას მაშინვე მიესალმება როგორც რალაც დიდ პროგრესს. რალა თქმა უნდა, ასე გაცილებით მეტია სტაბილურობა, ვიდრე მაშინ, როცა ასე საეჭვოდ ვდგავართ ამ ორ რალაცნაირ წვრილ და გრძელ ფეხზე.

ექიმებიც დაინახავდნენ ამაში რალაც დადებითს, თუნდაც კეთილისმყოფელ გაელენას საჭმლის მონელებასა და თავის სისხლით მომარაგების პროცესზე; ფსიქოლოგები – ლოზუნგით „უკან, ბუნებისაკენ!“ – სოციალური ცხოვრებისათვის ფანტასტიკურ დადებით მხარეებს აღმოაჩენდნენ. აღამიანთა შორის სიმალლეში განსხვავება გაცილებით ნაკლებად თვალში საცემი იქნებოდა. ამიტომ არასრულფასოვნების განცდამდე გაცილებით უფრო იშვიათად მივიდოდით და კომპენსაციისკენ სწრაფვაც ნაკლები იქნებოდა... მეურნეობის ექსპერტები უმალ მთელ რიგ სასარგებლო შედეგებს დაინახავდნენ. საჭირო გახდებოდა ხელებისათვის რაიმე ფესსაცმლისმაგვარის გამოგონება, ახალი ყიდის ტანსაცმლის წარმოება და გასაღება; გაჩნდებოდა ახალი მოდა, ახალი ტიპის ავეჯი... ხედავთ, რა სტიმულებია მეურნეობის ზრდისათვის? ახალი ფილმები, ახალი სპექტაკლები, ახალი კაფეები და ლამის ბარები!

ყველას უნდა ჰქონდეს წარმატების განცდა, და არავითარი ფრუსტრაცია!... – თქვენ რა, მართლა გგონიათ, რომ მუდამ ასე იყო, რომ აღამიანები ილუპებოდნენ იმის გამო, თუკი რაიმე ცხოვრებაში არ გამოუვიდოდათ?! ძლიერი სურვილია მიუხედავად, დანტემ პოლიტიკური კარიერის გაკეთება ვერ შეძლო. ამიტომაც გვაქვს დღეს ხელთ „Divina Comedia“,^{*} რომელიც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ნამდვილად ვერ დაინერებოდა, მაგ., იმ შემთხვევაში, ვთქვათ, დანტე ფლორენციის ბურგომისტრი რომ გამხდარიყო. ცხადია, დიაგნოზი აქაც სწორია: „უნდა“ გვქონდეს წარმატების განცდა! მაგრამ თუკი ფსიქოლოგია ამას ნორმად კი არა, ავადმყოფობად მიიჩნევს, იქნებ შესაძლებელი გამხდარიყო გამოჯანმრთელება და წარმატებაზე ნადირობისათვის თავის დანებება. მაგრამ

^{*}„ლეთაებრივი კომედია“ (ლათ.)

ამისათვის სწორედ ისაა საჭირო, რომ ამგვარ გატაცებებს არ ვუყურებდეთ როგორც რაღაც ნორმალურს.

ავადმყოფობის დიაგნოზი როცა ჯანმრთელობის ნორმად იქცევა, მაშინ აღზრდა, ადამიანთა ურთიერთობები, მათი ურთიერთმიმართებები და ქცევა დიაგნოზის შესაბამისად განისაზღვრება. თუკი ეგოისტურობა ადამიანის ბუნებისათვის ნორმალური რამაა, მაშინ ჩვენ ხომ ეგოისტები უნდა აღვზარდოთ – და აკი ვიქმთ კიდეც ამას ბეჯითად, დიდი მონდომებით. და თუ ვინმე საამისოდ საკმარის მიდრეკილებას არ იჩენს – ე.ი. ის „სამკურნალოა“. დაავადების სათავე პირადულის ფარგლებში კი არაა, არამედ აზროვნებაში, ადამიანთა საერთო კომუნიკაციურ ბუნებაში და მშვიდგონიერი ცხოვრების მორღვეულობის უფრო ინდივიდუალური სიმპტომებიც აქედან მომდინარეობს. უაზრობის „მოაზრება“ უაზრობასვე წარმოშობს. თავდაპირველად ზეცნობიერი უნარების გამოუყენებლობით წარმოშობილი ეს დაავადება კოლექტიური, და სწორედ ამიტომ ძნელად შესამჩნევ ქვეცნობიერს წარმოქმნის, რომელიც კოლექტიური, ადვილად გადამდები „ინსპირაციების“ მეოხებით მსოფლიოს ეუფლება და დღეს სამყაროს ხდომილობებზეა გაბატონებული.

ცნობიერების ამჟამინდელი ელემენტის წარსულისეულისაგან გამოყოფის წყალობით, რაც დღეს უკვე ხორციელდება, ადამიანისათვის შესაძლებელი გახდა, განიხილოს შემეცნება და გაგება როგორც ამჟამინდელი პროცესები და თანდათანობით კიდეც შემოიტანოს ისინი თავისი გამოცდილების სფეროში. მაგრამ რა ხდება ამის ნაცვლად? შემეცნება სამყაროს სურათიდან ამოღებულია, რადგანაც ადამიანი ცნობიერების მხოლოდ გარეგნული მხარის, ცნობიერების პროდუქტებისა და საკუთარი ქცევის განხილვით კმაყოფილდება. სამშენიველის ასეთი პოზიცია დაავადების გამომწვევია:

ა) რადგანაც ის აზროვნების თანმიმდევრულობას, მის გამჭვირვალობას არღვევს, რაც თუნდაც იმაში ჩანს, ისეთი თვითურამყოფელი გამოთქმებისაკენ რომ იხრება, როგორიცაა, მაგალითად: „მე არა ვარ“;

ბ) რადგანაც იგი სამყაროს იმგვარ სურათს გვთავაზობს, საიდანაც ადამიანი ამოვარდნილია; ამის გამო ადამიანს შერყეული აქვს საკუთარი არსებობის შეგნება; აქედან – ეგოისტურობა, თვითდამკვიდრება, „თვითგანხორციელება“;

გ) რადგანაც მათი წყალობით არარეალიზებული უნარები არაჯანსაღ, ირაციონალურ ინსტინქტებად გადაგვარდება; მეცნიერების მიერ გამართლებული ეს ინსტინქტები კი „რაციონალურად“ კმაყოფილდება და, ამგვარად, ადამიანები ცხოვრებაში განსაზღვრულ ძალაუფლებას აღწევენ.

ადამიანი შემეცნებას საერთოდ არავითარ ან, უკიდურეს შემთხვევაში, მეორად რეალობად თვლის. ეს მაშინ, როცა შემეცნების პროდუქტებს, რომლებიც ამ „ირეალური“ შემეცნების მეშვეობითაა მიღებული, რეალობად მიიჩნევს. ცნობიერების ხსენებული ორი ელემენტის ერთმანეთისაგან გამიჯნვა გვაძლევს შესაძლებლობას, რომელიც დღეს მხოლოდ სანახევროდ ხორციელდება. ადამიანი წარსულისეულს უყურებს და ვერ ამჩნევს, რომ ამჟამინდელობიდან უყურებს – და რომ ფაქტ უყურებს. ყოველივე ამის შედეგი კი თავს იმაში იჩენს, რომ მახინჯდება მთელი მშვიდგონიერი ცხოვრება, მთელი ცხოვრება.

3. მცირელი ფსიქოლოგია

3.1. მშვინვიერი ცხოვრების შინაგანი მხარე

რაკილა ყველაზე ნათელი მშვინვიერ-სულიერი ფუნქცია, რომლის მიხედვითაც უნდა ახდენდეს ორიენტირებას დღეს ადამიანი, დაავადებულია, რალა გასაკვირია, რომ ავადმყოფობა და მისი სიმპტომები მეცნიერული თეორიების ფორმითაც იჩენს თავს. ჩვენ ცნობიერი სამშვინველის ეპოქაში ვცხოვრობთ, როდესაც ადამიანის, საზოგადოების, სამყაროს ცნობიერი მეცნიერული წვდომის საჭიროება აშკარაა. მაგრამ საოცარი ისაა, რომ მიუხედავად კვლევის ინტენსივობისა, რომელიც უზარმაზარი ფინანსური საშუალებების გამოყენებითა და მეთოდური მუშაობით იქნა მიღწეული და, მიუხედავად მეცნიერების საყოველთაოდ აღიარებული გადამწყვეტი მნიშვნელობისა, რომლის ძალა და გავლენაც ესოდენ დიდი არასოდეს ყოფილა, ბუნება, საზოგადოება და ადამიანი იმგვარი დაცემის გზაზეა, როგორც ამას ადრე ვერაინ წარმოიდგენდა. ამის ახსნა გაგვიჭირდება, თუ ის ვერ დავინახეთ, რომ ამ მძლავრი, განვითარებული მეცნიერების სული და გული – აზროვნება – დაავადებულია. ეს ყველაზე ნათლად თვით აზროვნების თეორიაში ამოიკითხება. ცნობიერების დაავადების კერა სწორედ აქაა და შემდგომი სიმპტომებიც, რომლებიც, აქ მოცემული გაგებით, ქვეცნობიერი წარმოშობისაა, აქედანვე წარმოდგება. მორღვეულია აზროვნება – მორღვეულია ცხოვრება.

მორღვეული ცხოვრებაა, მაგ., როცა მე „შეურაცხყოფილი“ ვრჩები, ე.ი., მშვინვიერად თავს შელახულად, დამცირებულად ვგრძნობ იმის გამო, რომ ვილაცა უხეშად ან დახვეწილი ფორმით მე ჩერჩეტს ან არამზადას მიწოდებს. ან ის სწორია – და მაშინ რალა საფუძველი მაქვს, რომ თავი შეურაცხყოფილად ვიგრძნო, ანდა ის ცდება, ან კიდევ იცის, რომ უსამართლობას იჩენს ჩემ მიმართ, ე.ი. სურს, რომ შეურაცხმეოს. ამ შემთხვევაშიც საფუძველი არა მაქვს, თავი შეურაცხყოფილად ვიგრძნო. შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ საკუთარ თავში ეჭვი შემეპაროს: იქნებ სულელი ვარ? იქნებ მართლაც არამზადა ვარ? მე, რომელიც აქამდე თავს ჭკვიან და პატიოსან კაცად ვთვლიდი! მაგრამ ამ შემთხვევაში მე მაღლობელი უნდა ვიყო, რომ ამჯერად საბაბი მომიცა, ეს საკითხი საფუძვლიანად გამომეკვლია. ყველა ჯურის აზრთა რაციონალური მსვლელობის ღიუხედავად, თავს მაინც შეურაცხყოფილად რომ ვგრძნობ, იმის მაჩვენებელია, რამდენად შეუძლია სამშვინველის ბუნდოვან და უკონტროლო იმპულსებს ჩემზე ბატონობა. შეურაცხმყოფელის მხრივაც, რა თქმა უნდა, ავადმყოფობის სიმპტომია ის, რომ მას განზრახული ჰქონდა, ჩემთვის მშვინვიერი ტკივილი მოეყენებინა.

ამ თავის ამოცანაა, უფრო მეტად გააშუქოს ზოგიერთი რამ იქიდან, რაზედაც გაკვრით უკვე წინა თავში იყო საუბარი – როგორ ყალიბდება ქვეცნობიერი წარმოშობის „გრძნობიარობა“, მშვინვიერი ჩვევები, ყოველივე ის, რასაც ჩვენ „ქვეცნობიერს“ ვუნოდებთ. შემდეგ თავში შევეცდებით იმაზე მივანიშნოთ, თუ რა შეუძლია ადამიანს ამ ტენდენციების წინააღმდეგ მოიმოქმედოს.

უკვე აღვნიშნეთ, რომ ცნობიერების ამ საყოველთაო დაავადებას ხშირად ვერც ფსიქოლოგები აღწევენ თავს. ეს იმაში ვლინდება, რომ ისინი, უწინარეს ყოვლისა, სამშვინველისა და მშვინვიერი ცხოვრების გარეგნულ მხარეს

ხედავენ და აღწერენ. ეს ნაწილობრივ განპირობებულია დაკვირვების წესით, რომელიც ბუნებისმეტყველებიდან მომდინარეობს, ნაწილობრივ კი – ინტროსპექციის, შინაგანი ხედვის უზუნარობით, „უნიჭობით“ ამ სფეროში, რასაც ისინი თავადაც მშვენიერად გრძნობენ. როდესაც შინაგანი გამოცდილების შესაძლებლობა კითხვის ნიშნის ქვეშაა, მართლაცდა, რალა დაგვრჩენია, გარდა იმისა, რომ მშვენიერი ცხოვრების შედეგებს დაეკვირდეთ მხოლოდ და ისინი აღწეროთ.

კი მაგრამ, რატომ არის საეჭვო თვითდაკვირვების შესაძლებლობა? მოკლედ რომ ვთქვათ, იმიტომ, რომ დამკვირვებელი და დაკვირვების ობიექტი ერთი და იგივე ადამიანია. ყველასათვის ცნობილია, თუ რა ძნელია საკუთარ გრძნობით იმპულსებზე დაკვირვება, კიდევ უფრო ღრმა და ძლიერ იმპულსებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ. გარე დამკვირვებლისათვის კი – ფსიქოლოგისათვის თუ ექიმისათვის სრულიად აუცილებელია, დაკვირვებადსა და ამ დაკვირვებადის გაგებას შორის შინაგანი გამოცდილებით გასდოს ხიდი. უშუალოდ ხომ სხვის მშვენიერ განცდებს ვერ დავაკვირდებით, არამედ – მხოლოდ მათი გამოვლენის ფორმებს; მათი სწორად ინტერპრეტაცია კი შეიძლება (ან, პრინციპში, შესაძლებელია), მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი საკუთარი გამოცდილებიდან გვეცოდინება, თუ რას წარმოადგენს, რას ნიშნავს ისინი თავად ჩვენში, ჩვენთვის. ფსიქოლოგი და გარე დამკვირვებელი ამ მხრივ დაახლოებით ერთი და იმავე სიძნელის წინაშე დგანან: საკუთარ თავზე დაკვირვება მათ პაციენტზე ნაკლებად როდი უჭირთ – მაგ., განრისხების ყამს (თუმცაღა, შესაძლოა, რისხვის აფეთქება მათში უფრო იშვიათია, ან ისინი ასეთ მომენტებში თავს უკეთ ფლობენ). მიუხედავად ამისა, ფსიქოლოგის მიერ პაციენტის გაგებაში შინაგანი გამოცდილება მაინც მონაწილეობს, თუმცაღა მეცნიერული მიდგომით ეს გაუმართლებელია, რადგან ფსიქოლოგი – როგორც განათლების მიღებისას, ასევე თავის პრაქტიკაში – მეტად საფარუდოა, რომ თავისი შინაგანი დაკვირვების უნარის ჩამოყალიბება-განვითარებისათვის ბევრს არაფერს იღონებდა. ის ხომ თითქმის იმავე მდგომარეობაშია, როგორშიც ყოველი ადამიანი: შინაგანი გამოცდილება მისთვისაც ისევე სადღაც ცნობიერების ზღვარზე არსებულ გამოცდილებას წარმოადგენს – მკრთალს, გაურკვეველს, სულ ოდნავ გულისხმაყოფილს – შინაგანი ცხოვრების პროდუქტთა (ნააზრების, აღქმულის) სიმკვეთრესთან და მათი გაცნობიერების ხარისხთან შედარებით. შინაგან გამოცდილებაში თუ რა იგულისხმება, ამას მაგალითით ნათელვყოფთ.

როცა რაიმე სიტყვა მესმის ან ვკითხულობ, საქმე მაქვს, ერთი მხრივ, აღქმად ნიშანთან – აქუსტიკურად ან ოპტიკურად აღქმადთან, მეორე მხრივ კი – შინაგან აქტთან, ურომლისოდაც სიტყვა ჩემთვის არ „სიტყვობს“, ე.ი. ურომლისოდაც მე ის არ მესმის, ანდა, თუკი მე დაუფლებული არა ვარ იმ ენას, რომელზედაც ეს სიტყვა წარმოთქმეს, შინაგანი აქტის წყალობით მე ვთვლი, რომ ის, რაც მესმის, სიტყვაა. სიტყვა რალაცას უნდა ნიშნავდეს ჩემთვის, რალაცას უნდა მეუბნებოდეს, ყოველ შემთხვევაში, იმას მაინც, რომ ის სიტყვაა. სხვაგვარად ხომ ამ სიტყვი შესახებ არაფერი მეცოდინებოდა. ბავშვში, რომელიც მეტყველებას ეუფლება, გაგების შინაგანი აქტია ძლიერად წინა პლანზე წამოწეული. იმისათვის, რომ მოსმენილი მისთვის სიტყვად იქცეს, ეს შინაგანი აქტი უნდა განხორციელდეს. მოზრდილს ეს აქტი უმეტესწილად შეუმჩნეველი რჩება, მხოლოდ მისი შედეგი იჩენს თავს მკაფიოდ გამოკვეთილი სახით – გაგებული სიტყვა, ან

საერთოდ რაიმე გაგებული. ამით იჩრდილება გაგების შინაგანი განცდა, რომელიც, რასაკვირველია, სადღაც მაინც არსებობს და რომელიც ბავშვის შემთხვევაში ასე თავალმისაცემია. ეს ფენომენი ჩვენთვის უკვე ცნობილია სხვა მხრიდან: გაგება არის ამჟამინდელი, უშუალოდ ანმყოში მიმდინარე „პროცესი“ (Geistesgegenwart – სულიერი სიფხიზლე; სიტყვასიტყვით – სულის ამჟამინდელობა), სუფევა სულისა, რომელიც ადამიანისათვის დღეს ზეცნობიერია. ამიტომ შინაგანი განცდა ოდნავ თუ „განიცდება“, სუსტია, თითქოსდა ბურუსითაა მოცული.

ასეა თუ ისე, სიტყვის, აზრის შემთხვევაში ჩვენ გაგების შინაგან აქტს ვახორციელებთ – ოლონდ მისი [ამ აქტის] ცნობიერად განცდის გარეშე. როცა რაიმეს (ვთქვათ, ტექსტს) ვიკვებთ, ეს ზეცნობიერი უნარია, ისევე, როგორც მეტყველების უნარია ზეცნობიერი, როდესაც არც გრამატიკის გამოყენება ხდება ცნობიერად და არც ბგერათა წარმოთქმის პროცესია ცნობიერი. ხოლო თუკი ჩვენს ჩვეულებრივ გრძნობით ცხოვრებას განვიხილავთ, სრულიად სხვა სურათს წავანყდებით. გრძნობებს, თუმცაღა, ჩვენ განვიცდით როგორც ამჟამინდელს და ამავე დროს როგორც ჩვენი ცნობიერი ნებისაგან დამოუკიდებელს, ისინი ჩვენი ცნობიერი განზრახვის გარეშე ჩნდება და ქრება, მაგრამ მათ როგორღაც სიზმრისეულად განვიცდით. ჩვენ შესაძლებლობა არა გვაქვს, გაგების პროცესით შუქი მოვფინოთ მათ, როგორც, ვთქვათ, რაიმე აზრს გავაშუქებდით. გრძნობები მხოლოდ თავიანთ გარეგნულ მხარეს გვიჩვენებს, რომელიც ჩვენ გვაიძულებს, გვაიძულებს რომ ვიგრძნოთ, ვიგრძნოთ ესა თუ ის მოცემული გრძნობა. ეს პირადული გრძნობებია და არა „შემეცნებითი“, რომლებზეც ჩვენ მხოლოდ ბუნდოვანი წარმოდგენა გვაქვს. ვინაიდან გრძნობის შინაგანი მხარე ჩვენთვის დახშულია, ამიტომ მისი გახსენებაც უშუალოდ შეუძლებელია. რომელიმე გრძნობის გასახსენებლად მუდამ რაიმე წარმოდგენას მივმართავთ, მეხსიერებაში უშუალოდ რომლის გამოხმობაც შეგვიძლია და ეს გრძნობა რომელსაც მეტად თუ ნაკლებად უკავშირდება.

ამით ჩვეულებრივი გრძნობითი ცხოვრება თავისი უტყვი გრძნობებით, რომლებიც განლაგებულია სკალაზე – „ჩემთვის კარგიდან“ „ჩემთვის ცუდამდე“, წარმოგვიდგება როგორც ქვეცნობიერის ნაწილი. ის გარკვეულ მსგავსებას ასოციაციათა მიმდინარეობასთან ამჟღავნებს. ასოციაციები თავიანთი კანონების მიხედვით მიდი-მოდის, ცნობიერი განზრახვის გარეშე იმ სუბიექტისა, რომელსაც ისინი განცდაში ეძლევა. როცა მრავალი სხვადასხვა „ფსიქოლოგია“ ასოცირებას აზროვნებასთან აიგივებს, ეს, ერთი მხრივ, გვიჩვენებს, რომ ისინი („ფსიქოლოგიები“), ცნობიერების დაავადებით იწვინებულნი, ვერ ამჩნევენ გაგების შინაგან აქტს, ხოლო, მეორე მხრივ, იმას, რომ ის, რასაც აზროვნებას უწოდებენ, უმეტესწილად მართლაც მხოლოდ ასოცირების პროცესია.

როგორც პირველ თავში გავარკვეით, ნება, როგორც „ნათელი“ ნება, მხოლოდ კონცენტრირებული, წმინდა აზროვნებისას განიცდება – განიცდება როგორც „ნება აზროვნებისა“. ნებელობის სფეროში ამის გარდა არსებული მთელი დანარჩენი გამოცდილება უფრო მეტად ზედაპირულია, ვიდრე აზროვნების და გრძნობის სფეროთა გამოცდილება. გამოცდილებაში ნებელობითი აქტის მხოლოდ შედეგი გვეძლევა. მიუხედავად იმისა, რომ მე ჩემი ნება-სურვილით ძლიერ აქტიურად, ჩემგან გამომდინარე ვიქმ, ან ვაპირებ რაღაცას, მე მაინც არ ვიცი, რას

ვიქმ და რანაირად – აი ზეცნობიერი უნარ-შესაძლებლობის კიდევ ერთი მაგალითი. ჩემი „ნება-სურვილი“ შეიძლება იმგვარ გრძნობასთანაც იყოს დაკავშირებული, რომელიც ქვეცნობიერის სფეროდან მომდინარეობს. ამ შემთხვევაში ნებაც „ქვეცნობიერია“. აქ ლაპარაკია არა აღმასრულებელ ნებაზე, არამედ იმ ნებაზე, რომელიც სამოქმედო იმპულსით მსჭვალავს გრძნობას. თავად მოქმედება კი შეიძლება ცნობიერად იყოს არჩეული, განზრახული, მაგრამ ზეცნობიერი ნების წყალობით ხორციელდებოდა. სიტყვა „ქვეცნობიერი“ რაღაც შინაარსს კი არ ახასიათებს (შინაარსი ყოველთვის ცნობიერია, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მის შესახებ საერთოდ არაფერი გვეცოდინებოდა), არამედ წარმომავლობას, სათავეს რაიმე ჩვევისა თუ იმპულსისა, ან რაიმე გრძნობისა. ქვეცნობიერია წყარო, საიდანაც ყოველივე ეს მომდინარეობს.

ვინაიდან შინაგანი განცდა გაგებისას და აზროვნებისას ჩვენ მიერ უყურად-ღებოდაა დატოვებული, ანდა შეუმჩნეველი რჩება, მოდელი „ადამიანი – ავტო-მატი“ სარწმუნოდ გამოიყურება. თუმცა ვისაც კი ავტომატებთან და გამომ-თვლელ მანქანებთან ჰქონია საქმე, ვერა და ვერ იქნება იმ აზრისა, რომ მანქანას შინაგანი განცდები აქვს. მაგრამ ის მოსაზრება კი შეიძლება ნამოიჭრას, რომ არც ადამიანს აქვს შინაგანი განცდები. ასეთ შემთხვევაში მისი „მშვინიერი ცხოვრება“ მხოლოდ გარედან ჩანს და გარედან აღინერება, მისი ქცევის მხრიდან, ცნობიერების პროდუქტთა მხრიდან. ამ მხარეს კი მანქანამაც შეიძლება მიბაძოს. ჰოდა, კიდევაც ამტკიცებენ, რომ ყველაფერს ადამიანი სწორედ მანქანისებურად, ანდა მის მსგავსად აკეთებს. ეს დასკვნა, ნებისმიერ შემთხვევაში, მცდარია, მაგრამ ადამიანის ცხოვრების დიდ ნაწილ-თან მიმართებაში მისი უარყოფა მეტად ძნელია, რადგანაც ცხოვრების რუტინული ნაწილი, ჩვევების ნაწილი, შესაძლოა, მართლაც ისე მიმდინა-რეობდეს, როგორც ეს მანქანებს ახასიათებს.

ადამიანს რომ შინაგანი რაიმეს რეალურად განცდის უნარი, როგორც ასე-თი, აქვს, მეორე თავში ამას გაკვრით უკვე შევხებით. ეს განცდა მას მართლაც რომ ჰქონდეს, მაშინ მისი მშვინიერი ცხოვრება ჯანსაღი იქნებოდა. ეს მშვინ-იერი ცხოვრების გაჯანსაღებისთვის აუცილებელიც კია. გარეგანი საბუთები იმისა, „რომ მე ვარ“ – „მტკიცებულებები“, შედეგის განცდა, თვითგანხორ-ციელება – საბუთად მხოლოდ ვინმესთვის შეიძლება გამოდგეს, იმისთვის, ვინც ამ საბუთებისაგან დამოუკიდებლად არსებობს. საბუთები ამ სუბიექტს ვერ შექმნის, პირიქით, სუბიექტის არსებობაა მათი არსებობის წინაპირობა.

რას ნიშნავს ყოველივე ეს, თუკი აზრთა ასეთ მსვლელობას ფსიქოლო-გიასთან მიმართებაში მოვიყვანთ? ეს ნიშნავს, რომ ფსიქოლოგიის სფეროში საჭირო შინაგანი დაკვირვების უნარი იმთავითვე მოცემული არ არის. მე ვერცერთ ფსიქოლოგიურ სკოლას ვერ დავასახელებდი, ამ პრობლემაზე მუშაობით რომ იყოს დაკავებული. ფსიქოლოგი იძულებულია, პაციენტის ქცევაზე, გარეგნულ მხარეზე დაკვირვებასთან ერთად მეტ-ნაკლებად შინაგან დაკვირვებასაც მიმართოს თავისი „ნიჭიერების“ კვალობაზე და საჭიროებისდა მიხედვით. ის პრობლემა კი, ის ფაქტი, რომ ეს დაკვირვების ორი სრულიად სხვადასხვა სახეა, ფსიქოლოგთა მიერ გაცნობიერებული არაა. რასთან გვაქვს საქმე, ეს აზროვნების პროცესის ჩვენ მიერ უკვე განხორციელებული განხილვის წყალობით ნათელი ხდება. აზროვნების „ნაფეხურები“, მისი კვალი

ტვინში კარგად ჩანს, ხოლო თვით ამ „ნაფხეზურების“ წარმომქმნელი, ამ ნაბიჯების გადამდგმელი თუ მისი მოძრაობა არათუ არ განიცდება, არამედ ხშირად წარმოდგენაც კი არა გვაქვს მისი არსებობის შესახებ.

ახლა კი, იმედი მაქვს, მკითხველი ხედავს: თუკი ადამიანს მშვენიერი პრობლემები ანუხებს, ამაში, უპირველეს ყოვლისა, ბრალი ნამდვილ, ამჟამინდელობაში მიღებულ თვითგამოცდილების დეფიციტს მიუძღვის. მხოლოდ საკუთარ არსებობაში დაეჭვებულ, დაურწმუნებელ არსებას შეიძლება ჰქონდეს ირაციონალური შიში. ყოველი შიში, ერთი შეხედვით, ყველაზე „საფუძვლიანი“ კი, ირაციონალურია. ყოველ შემთხვევაში, ის მხოლოდ ამძიმებს სუბიექტის სიტუაციას და მხოლოდ ასეთი არსება შეიძლება განაწყენდეს, „განერვიულდეს“, ანდა საკუთარი სიძნელებისაგან თავის დაღწევას იმით შეეცადოს, რომ დამალოს, დაფაროს ისინი. მათი „გადაფარვა“ შეიძლება, ვთქვათ, „სმით“, თრობით; აუცილებლად ალკოჰოლით, ნარკოტიკებით, ანდა გართობით კი არა, არამედ, დიხაზც, საყოველთაოდ დამკვიდრებული, თანაც ღიდად „სანაქებო“ მეთოდებით, როგორიცაა, მაგ., თანამდებობისაკენ, ფულისა და ძალაუფლებისაკენ სწრაფვა. თუ ვინმე შეურყევლად, მტკიცედ განიცდის იმას, რომ ის არსებობს და, ამრიგად, იმასაც, რომ ეს არსებობა მარადიული და უკვდავია (რამეთუ ის განიცდება როგორც სხეულისაგან დამოუკიდებელი რამ) და რომ მასზე ხელის აღმართვა მხოლოდ იმას ძალუძს, ვისაც (ან რასაც) ის ამის საშუალებას თავად მისცემს, მაშინ ის ბედის ყოველ შემობრუნებას სხვანაირად შეხვდება, ვიდრე იმ შემთხვევაში, როცა ეს მხოლოდ მოაზრებულობა მის მიერ, ანდა როცა ადამიანი საპირისპიროშია „დარწმუნებული“. მაშინ იგი საკუთარ არსებობას განიცდის როგორც გარეგნულ ცხოვრებაზე, სხვა ადამიანთა შეხედულებაზე, გარეგან ვითარებაზე დამოკიდებულს, და ის იდეა როგორღა გაუჩნდება, რომ სიცოცხლე მას გბოძა (რომ ეს სიცოცხლე მას არ შეუქმნია) იმისთვის, რომ სხვებს დაეხმაროს? გაცემა, ჭეშმარიტი დახმარების განეცა, მსახურება მხოლოდ მას შეუძლია, ვინც არის. ადამიანი კი არის მხოლოდ მაშინ, როცა ის თავის არსებობას განიცდის, როცა ეს არსებობა მას განცდაში ეძლევა როგორც გამოცდილება. გავიხსენოთ ტაულის გამონათქვამი: „მეფე რომ ვიყო და ამის შესახებ არაფერი ვიცოდე, მაშ მეფე არ ვყოფილვარ.“

ფსიქოლოგია მხოლოდ იმ გამოცდილების საფუძველზე შეიძლება აიგოს, რომელიც დღევანდელი ადამიანისთვისაა ხელმისაწვდომი. ამ გამოცდილების დეფიციტია მიზეზი და აუცილებელი წანამძღვარი ცნობიერების საყოველთაო, ფუნდამენტური დაავადებისა, რომელიც, თავის მხრივ, მშვენიერი პრობლემებისა და დაავადებების ფართო სპექტრის საფუძველია. მხოლოდ მე-არსების სრული რეალობის განცდიდან გამომდინარე არის შესაძლებელი, მივუბრუნდეთ ქვეცნობიერის ფენომენებს იმ საფუძვლიანი იმედით, რომ მათი ძალა არ ნაგვლეკავს (რაც უეჭველად მოხდება, თუკი ადამიანი მუდამდღე თავს უკირკიტებს და ცდილობს, სამშვენიველში თავის გრძნობათა ლელვასა და მძვინვარებას დააკვირდეს, ანდა ლამობს, დააშოშმინოს ისინი). ასევე უნაყოფოა ისეთი მისწრაფებები, როგორიცაა, მაგალითად, „გახდე უკეთესი ადამიანი, ვიდრე ხარ“ – ვინ ვის ებრძვის აქ? და განა ჩვენთვის სავსებით ნათელია, რას ნიშნავს „უკეთესი ადამიანი“? ამით, რასაკვირველია, ჩვენ იმ მცდელობის სანიშნააღმდეგოდ არაფერი გვინდა ვთქვათ, რომ საკუთარ ქცევას

გარშემომყოფთათვის უფრო ასატანი და პოზიტიური ფორმა მიეცეთ. მაგრამ გარეგნულად ქცევის დაუფლებამ შეცდომაში არ უნდა შეგვიყვანოს – არ უნდა ვირწმუნოთ, თითქოს ამით მშვიდგონებრივ რეალობაშიც შეიცვალა რაიმე. შემდეგ თავში დაეინახავთ, მშვიდგონებრივი ძალების ორიენტირება სრულიად სხვაგვარად როგორ შეიძლება, ვიდრე ეს „ცუდ“ ჩვევებთან, ვნებებთან, თუ „ინსტინქტებთან“ უბრალო „ჭიდაობაა“. უნდა შევეცადოთ, მოვამძლავროთ, თვითგამოცდილებამდე მივიყვანოთ ადამიანში ის, რაც (თუ ვინც) საკმარისად ძლიერია და შანსი აქვს, რომ ამგვარ ბრძოლას გაუძლოს. მაშინ ბრძოლა არც კი გაიმართება, რამეთუ ამ ჭეშმარიტად არსებული არსების ჩვენში ყოფნა, მისი არსებობა უკვე არის ტრიუმფით დაგვირგვინებული ბრძოლა.

3.2. ქვეცნობიერი ჩვევების წყარო

თუკი ადამიანი საკუთარ შინაგან მშვიდგონებრივ სტრუქტურაში ცნობიერის სფეროდან ამოსვლით შეეცდება გაერკვეს, ის ამ სფეროს საზღვრებს ორი მიმართულებით შეიძლება წაანყდეს, როგორც ეს მოკლედ პირველ თავში უკვე განვიხილეთ. თავისი უნარების წყაროთა მიმართულებით ის იმ სფეროს წაანყდება, რომელსაც ჩვენ ზეცნობიერი ვუწოდებთ. ხოლო თუ იგი საკუთარ ცნობიერებაზე თავის ძალას გამოსცდის – რა ძალმიძს და რა არაო – ძალიან მალე იმ საზღვარს მიაღწევა, სადაც ვლინდება, რომ სამშვიდგონებრივ თვითნებური ჩვევები, ვნებები, იმპულსები ცნობიერების ცხოვრებაზე ზემოქმედებს და ხშირად მისი განმსაზღვრელიც კი ხდება. ეს ზემოქმედებები ადამიანის მიერ შეიგრძნობა როგორც არასასურველი, ანდა როგორც სასურველი. ეს შეგრძნება ერთსა და იმავე იმპულსთან მიმართებაში შეიძლება იცვლებოდეს კიდევ. მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში ცნობიერება აქ იძულებულია, საკუთარ თავს უთხრას: „მე უძლური ვარ“, ანდა, სხვაგვარად რომ ვთქვათ: „მე არა ვარ ის, ვისაც ეს ნებავეს.“

ლაპარაკი ზედმეტიც კია იმაზე, რომ ყველა ჩვენი მშვიდგონებრივი პრობლემა ამ სფეროდან მომდინარეობს. კიდევ უფრო ძნელია, იმ შემცენებას მივალწიოთ, რომ სანინალმდევო საშუალება ამ პრობლემის გადასაჭრელად სხვა, მეორე მხრიდან უნდა მოდიოდეს – ზეცნობიერიდან, თუ ადამიანი თავის ძალებს მზრუნველობით მოეკიდება და ამგვარად თავის ცნობიერ ცხოვრებას სიცოცხლისა და ამჟამინდელი მდგომარეობით უბიძგებს, რომ ის შესაძლებლობებისა და ძალების მხრივ გამდიდრდეს. ეს აზრი რომ დავასაბუთოთ, მოდით, ქვეცნობიერის ჩამოყალიბება და მისი სათავეები განვიხილოთ.

პატარა ბავშვს მშვიდგონებრივი ჩვევები არა აქვს, ის სრულებითაც არაა ეგოისტი. მე-ს გრძნობა იმ ხანაში იბადება, როცა ბავშვი პირველად ცდილობს თავის სხეულებრიობას „მე“ უწოდოს. მეტყველებისა და აზროვნების დაუფლების ფენომენი, ერთი მხრივ, ბავშვის დიდი თავმიცემის* უნარს (რომელიც, სხვათა შორის, შესაძლებელს ხდის პირველ, უსიტყვო გაგებას და რომელიც მოგვიანებით სადღაც ქრება) ააშკარავებს, ხოლო მეორე მხრივ, სხეულებრიობისაგან მეტყველებისა და გაგების ამ უნარის დამოუკიდებლობას. სხეულებრიობა მემკვიდრეობითია. მემკვიდრეობითობას კი მეტყველებისა და მისი მეშვეობით

* [აქ იგულისხმება: თავდავინებებით, მთელი არსებით (აზრით, გრძნობით და ნებით) რომ ეძლევა რაიმეს ადამიანი.]

აზროვნების სწავლასთან საერთო არაფერი აქვს. ნებისმიერი ენა ყველა ბავშვს ერთნაირად ადვილად შეუძლია აითვისოს. ნაიყვანეთ შტუტგარტელი ბავშვი იაპონიაში, სანამ იგი ლაპარაკს ისწავლიდეს. იგი იაპონურს ისევე სწრაფად აითვისებს, როგორც იაპონელი ბავშვი, თანაც ყოველგვარი „შვავური აქცენტის“ გარეშე ილაპარაკებს. ჩამოიყვანეთ ზანგი ბავშვი ზიმბაბუედან ჰამბურგში. ის მაშინვე ჰამბურგულად მოუქცევს, ყოველგვარი ხორხისმიერი ბგერების გარეშე ილაპარაკებს, რომლებიც მისი „მშობლიური ენისათვის“ ესოდენ დამახასიათებელია. ხოლო თუ ენის ადგმისას ბავშვის გარემო ორენოვანია, მაშინ ის ორივე ენას ერთდროულად აითვისებს, სხვადასხვა გრამატიკას ერთმანეთში არ აურევს და ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული ჟღერადობის მქონე ბგერით კომპლექსებს სუფთად წარმოთქვამს. ეს კი ბევრ რამეზე მიუთითებს. მეტყველება მარტოს სულიერი ფენომენი როდია, ის ფიზიოლოგიურ მოვლენათა რიცხვსაც განეკუთვნება. თავად მეტყველების ორგანოებიც ხომ მემკვიდრეობითობას ექვემდებარება, მათი ფუნქციონირება კი – თურმე არა. აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ძალები, რომლებიც ამ ფუნქციონირებითა და მიბაძვითაა დაკავებული, თავისუფალი ძალებია. ეს ძალები სხეულებრიობაზე მიჯაჭვული არაა. აქედან გამომდინარე, არც მემკვიდრეობით გადაეცემა, და „ჩვევები“, როგორც ასეთი (მაგ., ჩვევა რომელიმე ენის გამორჩეულად მიბაძვისა), არ „გააჩნია“. ეს ზეცნობიერი ძალებისათვის არის დამახასიათებელი. ეს უნარისეული ძალებია, უფორმო, მხოლოდ შესაძლებლობები ფორმისა. როცა ეს უნარები ფორმებად მყარდება, ეს მათ შესაბამის დაღს ასვამს. თქვენ იცით, მეორე ან მესამე ენის ათვისება შედარებით გვიანდელ ასაკში რაოდენ ძნელია. იმიტომ, რომ ეს სრულიად სხვა გზით მიიღწევა.

სულიერი განვითარების მხრივ შეფერხებული ბავშვების უმეტესობას სრულფასოვანი სხეულებრივი კონსტიტუცია აქვს, სხეულებრივად გარკვეულ ასაკამდე მშვენივრად ვითარდება. ის კი არა, ზოგიერთები თვალმისაცემად ჯანმრთელი, გამორჩეულად ლინიერი და დაუღლელი არიან. მეტყველების დაუფლება კი მათ საერთოდ არ შეუძლიათ, ან თუ შეუძლიათ – მხოლოდ არასრულფასოვნად. ეს გვაფიქრებინებს, რომ ასეთ შემთხვევებში სწორედ თავისუფალი სასიცოცხლო და შეგრძნებითი ძალების არარსებობასთან ან უკმა-რისობასთან გვაქვს საქმე.

ყველა შემდგომ განვითარებული უნარი – სპეციფიკურად ადამიანური უნარი – მეტყველებასა და აზროვნებას ეფუძნება. მოლაპარაკე და მოაზროვნე გარემოს გარეშე ბავშვი ფეხზე დგომასაც კი ვერ ისწავლიდა. თვლას, ანგარიშს, აბსტრაგირებას და ა.შ. ბავშვი მოგვიანებით სწავლობს, თანდათანობით. კი მაგრამ საიდან მოდის საამისოდ ძალები? როგორ ვითარდება საამისო უნარი? დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ბევრი რამ, რისი განვითარებაც მოგვიანებით ხდება შესაძლებელი, ადრეულ ასაკში ვერ განვითარდებოდა. იგივე კითხვები განვითარების შედარებით გვიანდელი ფაზების მიმართაც შეიძლება დაისვას. რვა წლის ბავშვს გოეთეს ლექსების „გაგება“ ან ამ ლექსებით „ტკობა“ ნამდვილად გაუძნელდება – და ეს არა იმიტომ, რომ ცოდნა, ან ინტელექტუალური გაგების უნარი აკლია!

სპეციფიკურად ადამიანური უნარი არც თანდაყოლილია – როგორც საჭმლის მონელების უნარია, მაგალითად, თანდაყოლილი, და არც უბრალოდ ბუნებრივი

ბომბიფების შედეგი – როგორც, მაგალითად, შთამომავლობის წარმოქმნის უნარი. ჩვენ ამ სპეციფიკურ უნარს ადამიანური გარემოსაგან „ესნავლობით“. ამასთან, ეს „სწავლა“, როგორც დავინახეთ, მოზრდილის შემთხვევაში სწავლას სრულებითაც არ ჰგავს. ამგვარად, სწავლის ორი სახე შეიძლება გამოვყოთ: სწავლის პროცესი მშობლიური ენის ათვისებისას და სწავლის პროცესი – მშობლიური ენის საფუძველზე მოგვიანებით უცხო ენის შესწავლისას. უცხო ენაზე მეტყველების მაღალი დონის მიღწევის შემთხვევაში კი უცხო ენაზე მეტყველება „ენის გრძნობის“ სფეროში გადადის. მაშინ ზეცნობიერი ძალები, რომლებიც სწავლის პროცესში თავიდანვე გარკვეულ როლს ასრულებს (მეტ-ნაკლებ „ნიჭიერებას“ სწავლაში სწორედ ეს განაპირობებს), ახალ ენას, როგორც უნარ-შესაძლებლობას, ეგებება. სხვა უნარ-შესაძლებლობათა, ეთქვამთ, ხელოსნობის, ან ხელოვნებისეული უნარის შემთხვევაშიც მსგავსი რამ ხდება. ამ უნარ-შესაძლებლობებისთვის პატარა ბავშვს ძალები ჯერ კიდევ არ გააჩნია (არც მშობლიური ენის დაუფლება ძალუძს ბავშვს დაბადებისთანავე).

მეორე მხრივ, ბიოლოგიურ ცხოვრებაში განვითარების სურათი საპირისპიროა. ამ სფეროში ბავშვი და, საერთოდ, ადამიანი, რაც უფრო ნორჩია, მით მეტად სიცოცხლისუნარიანია. ზრდის ძალები, რეგენერაციის ძალები, მკურნალი ძალები ფიზიკალური ძალები როდია. ისინი ხომ გამუდმებით ფორმებს ქმნიან, ცოცხალ ფორმებს. ეს ფორმები იმ ორგანიზმშია „ჩაშენებული“, რომელსაც მოძრაობა ძალუძს: თანაც ეს თავისი შეგრძნების შესაბამისად ძალუძს – შეუძლია უკან დაიხიოს, ან რაიმეს დასწვდეს და ა.შ. ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ზრდის ძალებს შეგრძნების ინსტინქტური ძალები ახლავს თან, რომლებიც მათ მართავს. ცხოველის შემთხვევაშიც ასეა. ადამიანის მომნიშვნის პროცესში ფორმის ქმნელი ასეთი ძალები ადამიანის „ცხოველურ“, ამ სიტყვის სრულში მნიშვნელობით, ორგანიზმისაგან თავისუფლდება. თუმცა, ცხადია, ეს ორგანიზმში „ცხოველური“ არასოდეს არ არის. დაბადებისას იგი იმდენად „არამზაა“, რომ კარგა ხნის განმავლობაში სიცოცხლის შესანარჩუნებლად დახმარება სჭირდება. სამაგიეროდ, ამის წყალობით ის პლასტიკურია, გარეგანი ზემოქმედებების მეშვეობით ფორმირებადი. თუ იგი რაოდენ ფორმირებადია, ამას თვალსაჩინოდ მეტყველების დაუფლების პროცესი, თუნდაც მეტყველების ორგანოების ფიზიოლოგიური ფუნქციობა გვიჩვენებს, რომლებიც ნებისმიერი ენის ასათვისებლად მზადაა. უცხო ენაზე მეტყველების შემთხვევაში ამ მხრივაც სხვა სურათია. ძალზე ძნელად, რომ კაცი მშობლიური ენის ბგერებს ისე „გადაეჩვიოს“, რომ უცხო ენაზე მეტყველებისას ეს არ გამოჩნდეს. აქ იზადება და შესაბამისი კვლევით კიდევაც დასტურდება ის მოსაზრება, რომ ადამიანის იმ უნარ-შესაძლებლობებისათვის, რომლებიც სწავლით არ მოიპოვება, ორგანიზმიდან გამოთავისუფლებული ძალები გამოიყენება. ამიტომაც, რომ ბავშვობაში ნებისმიერი რამის სწავლა შესაძლებელი როდია. ამ განვითარების თვალში საცემი საკვანძო მომენტები კბილების მოცვლისა და სქესობრივი მომწიფების პერიოდზე მოდის, მომდევნო ასეთ მომენტად კი სრულწლოვანების ასაკი შეგვიძლია ვიგულოთ. პირველი ორი ფაზისათვის ზრდის პროცესსა და გრძნობით ცხოვრებაშია თვალში საცემი ცვლილებები დამახასიათებელი, მესამის ბოლო კი უფრო მეტად სულიერი სიმწიფის მიღწევით ხასიათდება. ე.წ. პრიმიტიულ ხალხებში პირველი ორი ასაკობრივი საფეხუ-

რის მიღწევა ცერემონიებით, შესაბამისი „სოციალიზაციით“, რიტუალებით აღინიშნება. მოზარდის ტრადიციულ, მსოფლიო და საზოგადოებრივ ნეს-წყობაში ჩართვა ამით ხორციელდება. ე.წ. ცივილიზებულ ხალხებში ამას „სასკოლო ასაკის“ დადგომა და რელიგიური კონფირმაცია* შეესატყვისება. მაგრამ შეგრძნებითი და სასიცოცხლო ძალების გათავისუფლების პროცესი ამ პირველი სამი (დაახლოებით შვიდწლიანი) პერიოდით როდი მთავრდება. იგი სიკვდილამდე უწყვეტად გრძელდება. უბრალოდ, გვიანდელ ასაკში უფრო მეტად სხვა რამეებითაა გადაფარული და ასე ამკარად არ ჩანს. ამ შვიდწლიანი პერიოდულობით განპირობებული მნიშვნელოვანი პუნქტების არსებობა კაცობრიობის კულტურულ-ისტორიული განვითარების მსვლელობაში მეტ-ნაკლებად ყოველთვის ცნობიერდებოდა. ეს დაახლოებით ის მომენტებია, როცა ადამიანის სხეულის უდიდესი ნაწილი სუბსტანციონალურად იცვლება. გავიხსენოთ, 35 წლის ასაკში თავის დიდ თავგადასავალს დანტე როგორ იწყებს „nel mezzo del camin di nostravita“ „ცხოვრების ნახევარი რომ განველე“... ჩვენთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის ცოდნას, რომ ძალების გათავისუფ-ლების პროცესი ადამიანში – ნორმალურ ადამიანში – მთელი სიცოცხლის განმავლობაში მიმდინარეობს. ცხოველში მსგავსი არაფერი ხდება. მისი ძალები სახეობაზეა მიჯაჭვული და სიცოცხლის მანძილზე არ თავისუფლდება. ამიტომაც, რომ ცხოველის განვითარება ბუნებრივი პროცესია და ბუნე-ბრივადვე რჩება. ცხოველს არ ძალუძს სწავლა, მისი გახედნა მხოლოდ შესაძ-ლებელი, ისიც – ადრეულ ასაკში (თქვენ, ალბათ, სიცილით მეტყვიით: „ზოგიერთ სკოლაშიც განა ასე არ ხდება?!“).

...გამომცხეოთ სკოლისაწ!

სხვაობა მეცადინეობასა და გახედნას შორის დღეს მართლაც აღარაა მთლად ცხადი.

მაგრამ მაინც ადამიანს მიეუბრუნდეთ. აქ თავისუფალი ძალები მე-არსების კუთვნილებაა. ამ ძალებს „ჭარბი ძალები“ შეგვიძლია ვუწოდოთ, რამდენადაც წმინდად ბიოლოგიურ-ინსტინქტური არსებისათვის ეს ძალები ჭარბი, ზედმეტი

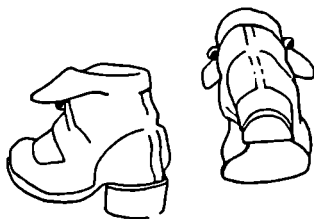
* [ბავშვის რიტუალური მიღება ეკლესიის მრევლის წევრად 14 წლის ასაკში. ეს ასაკი რელიგიური სიმწიფის ასაკად ითვლება.]

იქნებოდა, ხოლო მე-არსებისათვის ის გამოხატულებას ცოცხალ ფიზიკურ ორგანიზმში ჰპოვებს. ასეთი თვითგამოხატვის ერთ-ერთი სახე მისთვის არის მეტყველება. მეტყველებაა არა მარტო ბგერითი მეტყველება, არამედ ყოველი ჟესტი, მოძრაობა, მიმიკა, ლიმილი, ტირილი, „მეტყველი“ დუმილი, გამოხედვა – ყველაფერი, რაც კი გამოხატვას ემსახურება. მეტყველება – ასეთი ფართო გაგებით – მხოლოდ მე-არსებებს ახასიათებს, რომელთაც, ამრიგად, სამართლიანად სიტყვისმიერი არსებები შეგვიძლია ვუწოდოთ. „მეტყველები-სათვის“ დამახასიათებელი ისაა, რომ მასზე უარიც შეგვიძლია ვთქვათ. თვითგამოხატვის ეს ფორმა „ინსტინქტური“ როდია. მეტყველება გააზრებისა და შინაგანი გადანეწყილების მიღების საფუძველზე შეგვიძლია შევწყვიტოთ, ანდა შეგვიძლია საერთოდ არ დავილაპარაკოთ. ამას ივინყებენ ხოლმე, როცა ცხოველების „მეტყველებაზე“, მათ ენაზეა ლაპარაკი. თავის თვისებებში, შეგრძნებებსა და ინსტინქტებში უკვე ფორმირებულ, მზა არსებას უნარი არ შესწევს, რაიმე განზრახ გამოხატოს. ის კი არა, განზრახვის უნარი მას საერთოდ არ გააჩნია, და მეტყველებაზე, ანდა თავისუფალ ძალებზე არც შეიძლება რაიმე პრეტენზია ჰქონდეს, ვინაიდან მასში ყველაფერი შეგრძნების, რეაქციისა და ინსტინქტის წინასწარ მოცემულ ფორმას ექვემდებარება. მე-არსებას კი, რომელიც თვითგამოხატულებას სწორედ იმდენად ჰპოვებს, რამდენადაც ის „არამზაა“, რამდენადაც საკუთარი ქცევა ყოველ მომენტში შეუძლია განსაზღვროს, თავისუფალი ძალები უნდა ჰქონდეს და კიდევ უნდა ფლობდეს მათ.

მე-ზე ორიენტირებული თავისუფალი ძალები სიტყვისმიერი ძალებია. ისინი არა მხოლოდ მეტყველებასა და აზროვნებას ემსახურება, არამედ შემეცნებასაც, შემოქმედებას – ყველაფერს, რაც კი სიტყვის სფეროს განეკუთვნება. ის, რასაც შეიმეცნებს, ადამიანს რაღაცას ეუბნება; იმით, რასაც ჰქმნის, ადამიანი ამბობს, გამოთქვამს რაღაცას (თუმცა, შესაძლოა, მას ზოგჯერ არც სურდეს თქმა იმისა, რასაც ამბობს). განვიხილოთ, პირველ რიგში, შემეცნება. პირველსავე თავში ჩვენ დავინახეთ, რომ შემეცნება, ისევე, როგორც ყველაფერი, რაც სიტყვის სფეროს განეკუთვნება, ისევე ნაკლებადაა პირადული ხასიათისა, როგორც მეტყველება და აზროვნება. ადამიანის სამშვიინველში სამყაროსეული ძალები ზეცნობიერის მეოხებით მეტყველებს: აზროვნება თავის „გვარობაში“, შემეცნებელი გრძნობა (მაგ., სიცხადის გრძნობა), შემეცნებელი ნება (რომელიც ჩვენამდე წმინდა აზროვნებასა თუ აღქმაში აღწევს და რომელიც მიმართულია საპირისპიროდ ჩვენი ჩვეულებრივი ნების მიმართულებისა, ანუ იმ ნებისა, რომელიც ჩვენგან მომდინარეობს და სამყაროში იღვრება). ეს სამყაროსეული ძალები ისევე ნაკლებადაა მოძალადე, როგორც ჩვენამდე მოღწეული, ვთქვათ, ჩვენ მიერ გაგონილი სიტყვა. მან ხომ ჩვენ კეთილგანწყობილებაზე, ჩვენ მიმღებლობაზე უნდა გაიაროს. ასე რომ, ძალდატანება აქ ვერ იქნება. ადამიანის გათავისუფლებული ძალები შემეცნებითი ძალებია, რომელთათვისაც ასეთი მიმღებლობა, შეგებებაა დამახასიათებელი. ეს ძალები იმას ერწყმის, იმის იდენტური ხდება, რაც ადამიანს სამყაროდან შენათის. ადამიანი ასე შეიმეცნებს. მაგრამ ის ყველაფერს როდი შეიმეცნებს, რაც კი მის თვალწინაა გადაშლილი. აქედან უდიდესი ნაწილი მისთვის შეუცნობი რჩება. ვის შეუძლია თვალთ შეატყოს თესლს, მას გაღვივების უნარი აქვს თუ არა. ცოცხალსა და მკვდარს შორის ხომ უზარმაზარი რეალური

განსხვავება! ამ განსხვავებას ჩვენ ვერ „ვხედავთ“. ვინ განიცდის სხვა – თუნდაც მისთვის ძალზე ახლოებული ადამიანის – გრძნობებს? ამას ვინ ჩივის, საკუთარი აზროვნების პროცესიც კი ვერ განგვიცდია, რაც ჩვენში ზეცნობიერად ხდება და ჩვენ განცდაში არ შემოდის. საეარაუდოა, რომ ბუნებაშიც მხოლოდ მცირედი რამ თუ გვესმის და ვიმეცნებთ.

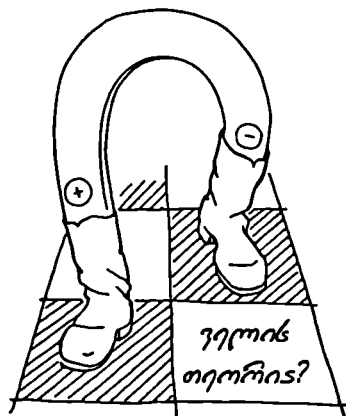
ნარმოვიდგინოთ არსება, რომელიც ადამიანის მხოლოდ ფეხსაცმელებს ხედავს. ეს არსება ფეხსაცმელების ყოველგვარ „ქცევას“ გულმოდგინედ გაადევნებდა თვალს და აღრიცხავდა. ღამით ფეხსაცმელები, უფრო სწორად, ობიექტები – ამ არსებას ხომ არ ეცოდინებოდა, რომ ეს ფეხსაცმელებია, რადგანაც შეუძლებელია, რომ საამისო ცნება ჰქონოდა, მან ხომ ადამიანისა და მისი ფეხების შესახებ არაფერი იცის – მაშ, ღამით ობიექტები უძრავ მდგომარეობაში „არიან“. დილით ისინი მოძრობას „იწყებენ“: ჯერ ვინრო არეზე, შემდეგ

Quo vadis ყლოვყლოს?

„კიბებს“ „ჩაჰყვებიან“, შემდეგ „მანქანაში“ „შედიან“. აქ ისინი ხანგამოშვებით მხოლოდ მოკლე-მოკლე მოძრაობებს „ასრულებენ“. მოგვიანებით ისინი, თანაც მონაცვლეობით – ხან ერთი მათგანია წინ და ხან მეორე – შენობისაკენ „მიემართებიან“ და ა.შ. საღამოობით, ზოგჯერ შემოვლითი გზებით, კვლავ სანყის პუნქტს „უბრუნდებიან“. დღის განმავლობაში უფრო თბილები „არიან“, ვიდრე ღამით – როგორც ჩანს, ეს სითბო მოძრაობასთანაა დაკავშირებული. ხანდახან – იშვიათად – ისინი ჯაგრისს, ჩვარს და რალაც ცხიმოვან ნივთიერებას „ეხებიან“, რის შემდეგაც მათი ზედაპირის სხივების არეკვლის ოპტიკური უნარი იზრდება. ასეთმა არსებამ ამ დაკვირვებებზე დაყრდნობით იმთელი მეცნიერებაც კი შეიძლება დააფუძნოს. ის გაზომავს საშუალო მანძილს ორ ფეხსაცმელს შორის მათი მოძრაობისას, სიხშირეს, რომლითაც ისინი სვლის ფაროს „მონაცვლეობენ“, „ნაბიჯების“ რაოდენობას. მრავალ შემთხვევაში ის დაადგენს, რომ ადგილი აქვს „გადახრებს“ და წამოაყენებს კიდევაც შესაბამის ჰიპოთეზებს ამ დაკვირვებების ასახსნელად. საქმე შეიძლება უხილავი ძალების დაშვებამდეც კი მივიდეს, რომელთა წყალობითაც ორ ობიექტს შორის მათი მოძრაობისას გარკვეული მანძილის შენარჩუნება ხდება. როდესაც ობიექტები უძრავ მდგომარეობაში „არიან“, ეს ძალები მათზე არ „ზემოქმედებს“.

ისეთი არსებაც ხომ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომელიც არა მარტო ფეხსაცმელებს, არამედ ფეხებსაც ხედავს – კოჭებამდე... მუხლებამდე... კიდევ მხეტი: თეძოებამდე... მკერდამდე... არსება, რომელიც თავიდან ფეხებამდე ხედავს ადამიანს... – კაცმა რომ თქვას, რა ნაწილს ხედავს ადამიანი მთლიანი ადამიანისას?

ადამიანი მხოლოდ ფრაგმენტს შეიმეცნებს („თავისთვის ირჩევს“) იმისა, რაც სამყაროდან მის თვალწინ იშლება. რა მოსდის სინათლის მასთან მიღწეულ იმ ნაწილს, რომელსაც ის ცნობიერად არ აღიქვამს? იგივე კითხვა სხვაგვარადაც შეიძლება დაისვას: რა მოსდის სხეულებრივი ორგანიზაციისგან გათავისუფლებულ ძალებს, რომლებსაც ადამიანი შემეცნებისათვის არ იყენებს? ეს იგივე კითხვაა, რადგან შინაგანისა და გარეგანის განსხვავებას შემეცნების თვალსაზრისით აქ მნიშვნელობა არა აქვს. სად არის შემეცნება? ის სამყაროშია, ის რეალობაა, რომელიც ადამიანის მეშვეობით აღწევს გამოვლინებამდე და რომელიც იმასაც განსაზღვრავს, რა არის გარეგანი და რა – შინაგანი. ასე რომ, ერთსა და იმავე საკითხს ორგვარად შეგვიძლია მივუდგეთ.

ფიქრთაყოლი ჯეშირის
სწავლა სიმშვიდით

ვინაიდან ადამიანი მე-არსებაა, მის განკარგულებაში თავიდანვე თავისუფალი, „ზედმეტი“, „ჭარბი“ ძალებია. მას, როგორც მე-არსებას, ჩაკეტილი, დასრულებული ფორმა არა აქვს. მისი არა მხოლოდ გახედნაა შესაძლებელი, არამედ – განსწავლა, და მას თავად ძალუძს, საკუთარი ქცევის განმსაზღვრელი იყოს. ამიტომაცაა, რომ წინასწარგანსაზღვრული (როგორც ეს ცხოველის შემთხვევაშია) არ არის, სინამდვილე მასზე რა ზემოქმედებას მოახდენს. ცხოველი კი თავისი სახეობის შესაბამისად იქცევა. ის გარესამყაროზე, გარემოებებზე „რეაგირებს“. ადამიანი არ რეაგირებს, თუკი ის ადამიანურად იქცევა – ის აღიქვამს, იაზრებს და გადაწყვეტილებას იღებს. ცხოველებში „აღქმა“

(რომელიც ადამიანური გაგებით აღქმა არაა) უშუალოდ გადადის „მოქმედებაში“ (რომელიც ადამიანური გაგებით სულაც არ არის მოქმედება). ადამიანს აღქმისას არსებითად ძალუძს, იაზროვნოს. ის იძულებული კი არ არის, იაზროვნოს, არამედ შეუძლია, იაზროვნოს, რადგანაც მას ეს ჭარბი ძალები აქვს, რომელთა მეშვეობითაც შემეცნება და რაიმეს ნამოწყება ძალუძს (გაიხსენეთ ენციფალოგრაფთან დაკავშირებული ისტორია!).

სწორედ იმიტომ, რომ ადამიანი ბოლომდე დასრულებული, მზა არსება არაა, რომ მას თავისუფალი ძალები აქვს, ამიტომაც დგას იგი იმ პრობლემის წინაშე, რა უყოს თავისუფალ ძალებს, რომლებიც ცხოვრების მანძილზე თანდათან მატულობს, ანუ რას უზამს მას რეალობის ის ნაწილი, რომელსაც იგი ცნობიერად ვერ ეგვება, ვერ იღებს. ეს პრობლემა წინათ, კაცობრიობის ისტორიის წარსულში, ტრადიციული გზებით – კულტის, რელიგიის მეშვეობით, სხვადასხვა საზოგადოებებში გაერთიანებით – იჭრებოდა (გაიხსენოთ ჭაბუკთა ინიციაციის რიტუალები, რითაც მამაკაცთა საზოგადოებაში მათი მიღება ხდებოდა). ჭარბი ძალები სულაც არ შეიგრძნობოდა როგორც საკუთარი; სულაც არ ჰქონდათ ისეთი შეგრძნება, თითქოს თავიანთ აზრებს თვითონვე ქმნიდნენ. აგრეთვე, თუკი ცალკეულ რჩეულთ არ მივიღებთ მხედველობაში, არ ამბობდნენ, არ შეეძლოთ, ეთქვათ: „მე ვფიქრობ“, საერთოდ არ შეეძლოთ, ეთქვათ „მე“. აზროვნებით ძალებს, შემეცნებით ძალებს როგორც ზეადამიანურ, ღვთაებრივ ძალებს შეიგრძნობდნენ. ამიტომაც იყო შესაძლებელი მათი მართვა „რელიგიის“ მეშვეობით, რომელიც, რეალურად, ყოველგვარ განცდაში ფეთქავდა. ეს ძალები იყო თავად რეალობა „რელიგიისა“, რომელიც, ცხადია, ცხოვრებისეული სინამდვილის ბირდვს შეადგენდა.

ცნობიერი სამშენებლის ეპოქაში, რომელშიაც ჩვენ ვცხოვრობთ, თითქმის ყველაფერი ტრადიციული, როგორც ქმედითი საშუალება აღწერილი პრობლემის გადასაწყვეტად, უკვე დაკარგულია. ადამიანი ამბობს: „მე“, „მე ვფიქრობ“. მან ახლა საკუთარი თავისუფალი ძალების საკითხს თვითონვე უნდა გაართვას თავი, ანუ თვითონვე უნდა გაუწიოს ანგარიში ფაქტს სამყაროს იმ ძალთა ზემოქმედებისა, რომლებიც მას დაჰნათის და რომელთა მიღებაც მას ცნობიერად არ ძალუძს.

აქ კვლავ შეგვიძლია, ანალოგია დავინახოთ ადრეულ ეპოქათა კაცობრიობასა და პატარა ბავშვს შორის. ორსავე შემთხვევაში ჩვევები, ინსპირირებული ჩვევები ყალიბდება: ერთ შემთხვევაში – რელიგიური, საკულტო, ტრადიციული ადამ-წესები, საზოგადოებრივი ნორმები, მეორეში კი – ნაწილობრივ მსგავსი, ნაწილობრივ კი – გარემოს მიერ სასარგებლოდ მიჩნეული – წესრიგის, სისუფთავის, მორჩილების ჩვევები. კაცობრიობის თუ ინდივიდუუმის უფრო გვიანდელ ასაკში ჩნდება საჭიროება ახალი ღონისძიებებისა, იმ შესაძლებლობათა რეალიზაციისათვის, რომლებიც ახალ ძალთა წყალობით წარმოჩნდება. ჩვენ დავინახეთ, რომ, მაგ., ამჟამინდელობის ცნობიერი განცდის დიდი შესაძლებლობა, ჭეშმარიტი, რეალური მე-განცდა დღეს მრავალგზის უგულებელყოფილია, რომლის შედეგიც ნაწილობრივ უკვე განვიხილეთ. ეს შედეგები შეგვიძლია ასე შევაჯამოთ: მე-განცდის ნაცვლად ინდივიდუალურ და, შესაბამისად, კაცობრიობის ცხოვრებაში ეგოისტურობა გაბატონებული.

შეგვიძლია მე და ეგოისტურობა, ცოტა არ იყოს, უჩვეულო ყაიდაზე და-
 ეხასიათოთ. კერძოდ, თუკი მათ ერთმანეთს თავიანთი ინტენსივობის
 მიხედვით შევადარებთ, მაშინ ჩვენ დავადგენთ, რომ ეგო არის ძალიან სუსტი
 მე. მე-განცდაში ძლიერება ანუ ინტენსივობა იმაში ვლინდება, რომ მე-ს
 შეუძლია, მიეცეს რამეს და რაც უფრო მეტად, მით უფრო თავდავიწყებით. ე.ი.
 მე რაც უფრო მძლავრად, რაც უფრო ინტენსიურად არსებობს, მით უფრო
 გაუნანოლებელია მისი ყურადღება. ეს მე-არსება არსებობს, და ის სტატიკურად
 კი არ არსებობს – სულაც არა, არამედ სწორედ რაიმესადმი თავდავიწყებაში
 არსებობს. თქვენ ახლა, შესაძლოა, ასეთი აზრი დაგებადოთ – რომ, მაშასადამე,
 მე-არსება ყველაზე მძლავრი სწორედ ბავშვში ყოფილა. ცნობიერების ძირეული
 ფუნქციების დაუფლებისას ბავშვში ხომ თითქმის უსაზღვროა თავმიცემის*
 უსარი. მაგრამ ეს ჭეშმარიტების მხოლოდ ნახევარია. მე-არსება ბავშვში,
 მართალია, ყველაზე ნაკლებადაა დაბინდული, ე.ი. ყველაზე ნაკლებად ექვემ-
 დებარება გამფანტველ ზეგავლენებს, რომლებიც მოზრდილის შემთხვევაში
 ქვეცნობიერიდან შემოიჭრება, მაგრამ ბავშვს საკუთარი თავის განცდის უნარი
 არა აქვს, სწორედ იმის გამო, რომ იგი მთლიანად ამ „თავმიცემაში“ ცხოვრობს.
 თვითგანცდას ადამიანი მხოლოდ ცნობიერების გავარჯიშებით აღწევს (იხ.
 თავი 5), მანამდე კი მან ეგოისტურობის პერიოდი უნდა გაიაროს. თვითგანცდა,
 როგორც თვითშეგრძნება, ეგოისტურობაში ისახება. ასე რომ, ადამიანისათვის
 „შემოვლითი“ გზა – ეგოისტურობაზე გავლით – აუცილებელია. სახიფათო
 მხოლოდ ისაა, ვაითუ ეგოისტურობიდან გამოსავალი გზა ველარ იპოვოს.
 ეგოისტურობაში ყურადღება სამყაროსა და ორგანიზმს შორისაა გაყოფილი.
 ამასთან, საკუთარი ორგანიზმის განცდა თვითშეგრძნების ბირთვს შეადგენს.
 რადგანაც ეგოისტურობა სუსტი, აჩრდილისებური მე-შეგრძნებაა, რომელიც
 ნარსულისეულ ცნობიერებაზეა მიჯაჭვული, ამიტომ მას მუდმივად
 „საბუთები“, „დამონებები“ სჭირდება და სწორედ ამ „საბუთების“ გამოა
 ცხოვრება – ინდივიდუალისა თუ საზოგადოებისა – დაღუპვის გზაზე დამდგარი.
 კაიპეკომყოფნი ცდილობენ, ბავშვს ჩაუნერგონ ჩვევები, რომლებიც, ერთი
 მხრივ, გასაგები და ცნობიერად დასაბუთებულია, ვთქვათ, რელიგიური ცნო-
 ბიერების მიერ. მეორე მხრივ კი, ეს ჩვევები და თვისებები ისეთია, რომ მათ
 გამო ბავშვს (თუ ადამიანს) არ უნდა რცხვენოდეს, ანდა – ჯობს, ახლავე დავა-
 ზუსტოთ – ისეთი, რომ მათ გამო ადამიანს 200 წლის წინათაც არ შერცხვენოდა.
 ამ ხნის მანძილზე ხომ ძალიან ბევრი ჩვევა, რომელთა გამოც უნინ ადამიანს
 რცხვენოდა, უღარესად სალონური გახდა და ზოგიერთი მათგანით დღეს კიდევ
 ვაპაჟობთ. ამაში კი არცთუ მცირე წვლილი „მეცნიერებათა“ – ანთროპოლოგიისა
 და ფსიქოლოგიის – „განმანათლებლურ“ მოღვაწეობას მიუძღვის.

3.3. ეგოისტურობა

მე გაცდმს, ეგო იღებს. ეგო-ს დამანგრეველი ხასიათი სოციალურად უშუ-
 ალოდ ვლინდება. ყველას აღება, ფლობა უნდა. ამიტომაც წარმოიშობა დავა
 და ომი. დღეს ჩვენ ყველანი იმ საზოგადოებრივი სისტემის მსხვერვის მონმენი

* [იხ. შენიშვნა 5მე-ვ.]

ვართ, რომელიც, როგორც დასავლეთში, ასევე აღმოსავლეთში, ეგოისტურ-რობაზეა აგებული. სამეურნეო ლიბერალიზმის ფანატიკური რწმენა, რომ მაქსიმალური ეკონომიკური კეთილდღეობისაკენ ცალკეულის მისწრაფებას, იმავდროულად, უდიდესი საყოველთაო კეთილდღეობა მოჰყვება, კარგა ხანია, რაც ტყბილი ოცნება აღმოჩნდა. უხეში ეგოისტურობის იდეოლოგია და მისი შედეგიც სახეზეა. თავის დროზე მარქსმა ვერ შეძლო იმის დანახვა, რომ ინდივიდუალური ეგოისტურობის გადალახვა კლასობრივი ეგოისტურობით შეუძლებელია. კლასობრივ ეგოისტურობას, ნაციონალურ ეგოისტურობასა თუ ცალკეულ ადამიანთა ეგოისტურობას, თითოეულ მათგანს მიეყვართ ომისაკენ – ყველა ყველას წინააღმდეგ, ანუ დაღუპვისაკენ (აქ ვერაფერს შეცვლის ვერანაირი „contral social“, ვერანაირი მეგობრული ვიზიტები და მოლაპარაკება იმაზე, რომ ეგოისტურობას სოციალურად პირობადადებული შეზღუდვები უნდა დაედოს. ეს ისევე არ მოხდება, როგორც „კეთილგონიერებიდან მომდინარე“ მორალი დაედება ოდესმე ერთობლივ ცხოვრებას საფუძვლად და ის სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდება). პატივმოყვარეობა პატივმოყვარეობის წილ, შური შურის წილ, ძალაუფლების ნება ძალაუფლების ნების წილ – განა შეიძლება აქედან წარმოიშვას რამე სხვა, თუ არა კონფლიქტების უსასრულო წყება?

მაგრამ ეგოისტურობა მხოლოდ სოციალური მხრივ როდია დამანგრეველი. ის ცალკეული ადამიანის დაავადებაცაა. ადამიანის განკარგულებაშია თავისუფალი სიტყვისმიერი ძალები (ადამიანის მხრიდან ჯანსაღი ქცევა იქნებოდა, ეს ძალები, როგორც სიტყვისმიერი ძალები, რომ გამოყენებინა, ანუ: ჯანსაღი ცხოვრება რომ უდრიდეს შემოქმედებით ცხოვრებას). ისე არ გამიგოთ, თითქოს ყველა მაინცდამაინც პოეტი, მოქანდაკე ან მეცნიერი უნდა იყოს. შემოქმედებითია ყველა ის ადამიანი, ვისაც კი თავის ირგვლივ სიყვარულის, სიბოძისა და სიმშვიდის გამოსხივება და გამოწვევა შეუძლია. ეს, უმეტესწილად, ყველასათვის უცნობი, უბრალო ქალები და მამაკაცები – და არა, ასე ვთქვათ, ხელოვანი ხალხი, არა სახელგანთქმული პიროვნებები – არიან კაცობრიობის, ქვეყნობრივი მშველენი. ტოლსტოიმ „ომსა და მშვიდობაში“ ასეთი ადამიანის უბრალო ჯარისკაცის – პლატონ კარატაევის სახით დაგვიხატა. სახელი და დიდება შემოქმედებითი უნარებისთვის ხშირად ზიანის მომტანიც კია.

ეგოისტურობა ნიშნავს, რომ ყურადღება გაყოფილია. ყურადღების უდიდესი ნაწილი ადამიანზე, მისი საქმიანობის შედეგებსა და ეფექტებზეა მიმართული და არა საქმიანობაზე, საქმეზე თავად. ამის ტიპური სიმპტომი სასცენო ციებცხელებაა. ხელოვანი თუ ორატორი საკუთარი არსებითაა დაკავებული („გამომივა?“ „წარმატება მექნება?“) და არა თავად საქმით. ამის გამო საქმეც რიგიანად ვერ მიდის. ადამიანი შემოქმედებითი მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს, როცა იგი კონცენტრირებულია – თავისუფალი, დაუძაბავი, მაგრამ კონცენტრირებული. ყველაფერი, რაც კონცენტრაციას უშლის ხელს, ის შემოქმედებას ვნებს. ყურადღება ადამიანია თავად – მე. თუ ადამიანი საკუთარი თავით არის დაკავებული – ეს ასეთი ეგოისტურობის „წყალობით“ – მაშინ ის თავის ჯანსაღ, შემოქმედებით ყოფიერებას (Existenz) ვერ ახორციელებს. შემოქმედება სიამეა, უდიდესი სიამე.

ეგოისტურობას გამუდმებით პრეტენზიები, სურვილები, სწრაფვები უჩნდება. მათ განმეორებებს ბოლო არ უჩანს, მათ სულაც არ სურთ, რომ ერთხელ და სამუდამოდ იქნენ დაკმაყოფილებულნი. ნდომა, ჟინი უკვე იმის დასტურია, რომ მე ვარ. ნებისმიერი ჩვეულებრივი გრძნობა, ტანჯვა-წუხილიც კი, ამასვე ადასტურებს. უმჯობესია წუხილი, ვიდრე, საერთოდ, უგრძნობლობა. ნდომის, ჟინის დაუკმაყოფილებლობა სახარბიელო რამე, მართალია, ვერაა, მაგრამ კმაყოფილებაც დროის მხოლოდ მცირე მონაკვეთზე გასტანს ხოლმე. ეს ასეც უნდა იყოს. ნდომათა ბუნებისათვის დამახასიათებელი განმეორებადობა, შეგრძნებათა გარკვეულ ფორმასთან მიჯაჭვულობა ამჟღავნებს, რაოდენ ნაკლებადაა მათი ბუნება სიტყვისმიერი. მათ ბუნებას სიახლე არ სურს (შოკოლადის ნატეხს მუდამ ერთი და იგივე გემო აქვს). ხომ გამიგეთ? ცხოველური, ადამიანისეული ცხოველური (ცხოველებს ხომ ისეთი ლტოლვები არა აქვთ, რომლებიც მათთვის საზიანოა) განმეორების ტენდენციით ხასიათდება.

სიტყვა „თავკერძობა“* ღრმად სწვდება ეგოისტურობის არსს. ადამიანი სულ საკუთარი თავის ძიებაშია და ვერასოდეს პოვებს მას (იმ გაგებით, როგორც ეს ზემოთ დავახასიათეთ). ცხოვრება, სამშენიველის ფუნქციები კი დანაიდთა ამბო შრომის (წყლის ჩასხმა გახვრეტილ კასრში) სამსახურშია ჩაყენებული. სამშენიველის ყველაზე ნათელ ფუნქციასაც, აზროვნებასაც, ეს უღელი აქვს დადგმული. მას შეუძლია თავი თვითშეგრძნების სამსახურში ჩააყენოს და სხეულებრივი თუ მშენივერი თვითშეგრძნების სულ ახალ-ახალი ვარიანტები იპოვოს.

ჩვენ თვითშეგრძნების სხეულებრივი ფორმების დეტალურ განხილვას ახლა არ ვაპირებთ. მხოლოდ ერთ რამეზე გავამახვილებთ ყურადღებას. სხეულს მხოლოდ წმინდად ბიოლოგიური მოთხოვნილებები აქვს. ის სიამოვნებასა თუ ტკბობაზე პრეტენზიებს არ აცხადებს, მას მხოლოდ სწყურია ან შია; მან არ იცის, „რა არის გემო“ – ისევე, როგორც ამის შესახებ არაფერი იცის გარეულმა ცხოველმა, რომელიც არასგზით არ გადადებს ჭამას იმის გულისთვის, რომ რაღაც უფრო უკეთესი, უფრო გემრიელი მიირთვას, ანდა იმისათვის, რომ „პირის უკეთ ჩატკბარუნება“ შეძლოს. ტკბობის საშუალებები მისთვის უცხოა. მე ჯერ არ მინახავს, ზღარბი სიგარას რომ ეწოდეს.

სიამოვნების გრძნობები და პრეტენზიები (მოთხოვნილება) მათზე სამშენიველიდან მომდინარეობს, სხეული კი აქ მხოლოდ იარაღის, ინსტრუმენტის

* [გერმ. Selbstsucht – სიტყვასიტყვით: თვითმძიებლობა]

როლშია. როცა მღვდლები „სხეულის ბუნებრივი მოთხოვნების“ სახელით დაუქორწინებლობის წესის წინააღმდეგ გამოდიან, ამით ისინი ამ მხრივ თავიანთ უცოდინარობას ამჟღავნებენ მხოლოდ – ვერ გაურკვევიათ რა, რომ ვნება სხეულიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ სამშვიინველიდან. სხეულს გრძნობები არ გააჩნია. ეგოისტურობის კერა გრძნობის სფეროშია. თავკერძობის სწრაფვის მიზანს ხომ თვითშეგრძნება შეადგენს – უგულვებელყოფილი თვითგამოცდილების, ანუ თვითშემეცნების სანაცვლოდ. ცნობიერების, სამშვიინველის თვითგამოცდილება ისევე ინტენსიური რომ ყოფილიყო, როგორც რაიმე საგანთან შეხების გამოცდილება, მაშინ არავითარი თავკერძობა არ იქნებოდა საჭირო და არც იარსებებდა იგი. გრძნობა აქ რაიმეს კი არ გრძნობს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არამედ თავის თავს გრძნობს. ის შემეცნებელი არაა და ამავე დროს ცნობიერების ავტონომიას არ ექვემდებარება, არამედ თვითნებურად მიდი-მოდის. ამაში ვლინდება ქვეცნობიერი ხასიათი ამ წარმონაქმნებისა, რომლებიც, ამ თვალსაზრისით, ასოციაციებს ენათესავენ. ისინი ისედაც ასოციაციურ ელემენტებთანაა დაკავშირებული. ამიტომაც არის შესაძლებელი ადამიანის ფარული გრძნობითი სფეროს შეცნობა, თუკი ყურადღებას მივაქცევთ მის ასოციაციებს, რომლებიც მეტყველებით-აზრობრივი ფორმით იჩენს თავს, ნამდვილი აზრები კი არაა.

სხეული, როგორც ინსტრუმენტი, თვითშეგრძნებითი გრძნობებისათვის აუცილებელი სულაც არაა. არსებობს წმინდად მშვიინვერი ფორმები, რომლებიც თავკერძობას ემსახურება. ასეთებია: უკვე ხსენებული პატივმოყვარეობა, შური, სიხარბე და კიდევ უამრავი სხვა „ჩვევა“, რომელთა შორის ნაწილს რაიმე საყოველთაოდ დამკვიდრებული სახელი საერთოდ არ გააჩნია. ასე, მაგალითად, ჩვენში მოთუხთუხე „სამართლიანი“ ბრაზი რომელიმე ადამიანის, ან ადამიანთა ჯგუფის მიმართ არცთუ იშვიათადაა წყარო მშვიინვერი ტკობისა. სხვათა სიბრყვისა და სიმდაბლის გამო აღმოცენებული – ხშირად ჩუმი – რისხვა სიამის მომნიჭებულია. ჩვენ სიამოვნებით, ხალხით ვრისხდებით. ასევე – სხვათა ცუდ, ამორალურ მხარეზე ბევრად მეტს ვლპარაკობთ და ვყვებით, ვიდრე კეთილშობილურსა და ზნეობრივზე. თუკი ჭორიკანა ქალბატონებსა და ბატონებს დააკვირდებით და სტატისტიკურ აღრიცხვას ჩაატარებთ, დაინახავთ, თანამომეებზე კარგისა და ცუდის ლაპარაკის წილი რაოდენ არათანაბარი იქნება.

თავკერძობის ყველა ფორმა, გვსურს თუ არა ჩვენ ეს, დაკავშირებულია არაგულწრფელობასთან, პირველ რიგში – საკუთარი თავის მიმართ. ეს არაგულწრფელობა უწინდელზე მეტად დღეს ვლინდება, მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი რამ, რისიც ადრე გვრცხვენოდა, დღეს სიამაყის საგანადაა ქცეული. ადამიანებთან ურთიერთობისას წინა პლანზე ყოველთვის ჩვენს „საუკეთესო მხარეებს“ წამოვწევთ ხოლმე. საკუთარი თავის მიმართ არაგულწრფელობა არაგულწრფელობათა უზომო, უზარმაზარი რაოდენობის წყაროა, რომელიც სამყაროში ადამიანთა შორის ცირკულირებს. ხშირად გამიზნულად ორგანიზებული არაგულწრფელობა ადამიანებს ერთმანეთისაგან გაუვალი წილივით ყოფს და ერთმანეთის გაგების ყოველგვარ მცდელობას ხელს უშლის. ეგოისტურობის სხვადასხვა ფორმებისათვის საერთო დამახასიათებელი ნიშანი ისაა, რომ ცალკეულ ადამიანებს იქაც კი უშლის ხელს, სადაც ეს ხელის შემ-

ლა შეუმჩნეველი რჩება. საკუთარი თავისადმი ნდობის ნაკლებობა ერთ-ერთია ამ ნეგატიურ ფორმათაგან. ვისაც ეს სჭირს, თავის ქცევაში აშკარად შეზღუდულია, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა „ინტუიცია“ სწორად კარნახობს, როგორ მოიქცეს. პატივმოყვარეობას ყოველთვის როდი თვლიან ნეგატიურ თვისებად, მაგრამ როგორც სოციალურად, ასევე ინდივიდუალურად ის საზიანოა, რადგან ადამიანებს ისეთი თანამდებობისაკენ უბიძგებს, რომელსაც ისინი თავს ვერ ართმევენ და რაზედაც უეჭველად უარი უნდა თქვან; შემჩნეული იქნება ეს თუ დაფარული დარჩება, სულერთია. იმის მეცადინეობაში, რომ ეს დაფარული დარჩეს, ბევრი ძალა, დრო და ენერგია იხარჯება. არასრულფასოვნების განცდა და მისი ზეკომპენსაცია ისევე გავრცელებული, როგორც შური და ეჭვიანობა, თუ „ზედმეტი მგრძნობიარობა“, რამდენადაც ყველაფერი საკუთარ პიროვნებასთან მიმართებაში განიხილება და ამისდა მიხედვით ფასდება. რა ჯობია იმას, თუ კაცს შენი პროფესია გიყვარს, მაგრამ პროფესიაზე, როგორც „წარმატებების“ მიღწევის საშუალებაზე, ჩაბლაუჭებას ადამიანები სწრაფად მიჰყავს იქამდე, რომ საკუთარ მოღვაწეობას პროფესიის სამსახურში კი არ აყენებენ, არამედ „წარმატების“ მიღწევაზე არიან ორიენტირებულნი და ამის გამო თავიანთი საქმიანობისადმი არასწორი მიმართება უჩნდებათ. სხვა ადამიანის შველა, პროფესიით იქნება ეს – როგორც ექიმის, მღვდლის, მასწავლებლის და ა.შ. შემთხვევაშია – თუ, უბრალოდ, ისე, ძალზე მნიშვნელოვანი და მშვენიერი რამაა. მაგრამ თუკი ჩემთვის უფრო მნიშვნელოვანი სწორედ ის ხდება, რომ მე ვშველი გასაჭირში მყოფს, ვიდრე ის, რომ მას, როგორც ასეთი, ეშველება, მაშინ ჩემი დახმარება არა მარტო მორალურ მნიშვნელობას კარგავს, არამედ ის ობიექტურად აღარც არის დახმარება. მე ველარ შევძლებ, საკმაო ობიექტურობით განვსაჯო, რა ნაბიჯის გადადგმა იქნებოდა ამა თუ იმ შემთხვევაში მართებული. ხშირად ადამიანს იმ მიზნით ეხმარებიან, რომ დამოკიდებულ მდგომარეობაში ჩააყენონ. კაცმა რომ თქვას, რატომ? ყველა ამგვარი საქციელით ადამიანი სცდება რეალობას, სინამდვილის შემეცნებისა და სწორი შეფასების გზას. ამასთან, ყოველივე ეს უნებლიედ ხდება – არავინ იღებს გადაწყვეტილებას, რომ იყოს შურიანი, რომ იგრძნოს საკუთარი არასრულფასოვნება, ანდა რომ მიმოზასავით „ზედმეტად მგრძნობიარე“ გახდეს.

არავინ იღებს გადაწყვეტილებას, იყოს ეგოისტი. მაგრამ თუ ეგოისტი ხარ, მიუხედავად შესატყვისი გადაწყვეტილების მიღებისა, მისგან თავის დახსნა ძალიან ძნელია. ეგოისტურობა ქვეცნობიერი ფორმაა, უნებლიე, ხშირად სუბიექტის შინაგანი წინააღმდეგობით განმსჭვალული, და მისი ყველა ფორმა (რომელიც ადვილად ენაცვლება ერთმანეთს, ერთმანეთში გადადის და ერთმანეთზეა დამოკიდებული) ქვეცნობიერი, გაურკვეველი წარმოშობისაა. პირიქითაც შეიძლება ითქვას: ქვეცნობიერში ფესვგადგმული ყოველი ქცევითი ფორმა ეგოისტურობის ნიშანში დგას.

შტირნერიდან და ნიცშედან მოყოლებული, სულ მუდამ ისევ და ისევ წარმოჩინდებიან ჩვენ წინაშე ეგოიზმის ფილოსოფოსები (ამით არცერთი მათგანის არც გენიალობის და არც გულწრფელობის იმპულსის უარყოფა არ გვსურს) და ფსიქოლოგთა უმრავლესობაც დღეს იმ იზრზე დგას, რომ ადამიანი შეუძლებელია სხვაგვარად წარმოვიდგინოთ, თუ არა როგორც დაბადებით ეგოისტი. ზოგიერთი რამ ამ მხრივ უკვე განვიხილეთ. არ უნდა დაგვაინწყდეს (და აქ

მჟღავნდება ცნობიერების ჩვენ მიერ აღწერილი საყოველთაო დაავადების დაძლევის შესაძლებლობა), რომ ეს შეხედულება შემეცნების შედეგია (ის ხომ შეცნობილია). ადამიანი თავიდან ბოლომდე ეგოისტი რომ ყოფილიყო, იგი ამ თავის ეგოიზმს საერთოდ ვერ შეამჩნევდა (ისევე, როგორც იმას, ვინც მხოლოდ ლურჯს ხედავს, ლურჯ ფერზე არაფერი ეცოდინებოდა). იგი ცნება „ეგოისტურობის“ ჩამოყალიბებას ვერც შეძლებდა. მისთვის რომ მხოლოდ ეგოისტური საქციელი ყოფილიყო ცნობილი, რა აზრს ჩადებდა იგი ამ ცნებაში? მაგრამ ეგოისტურობა აღმოჩენილია. ინსტანცია, რომელმაც იგი აღმოაჩინა, ანუ შემეცნებელი ინსტანცია, თავად ვერასგზით ვერ იქნებოდა ეგოისტური. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ამ აღმოჩენამდე ვერასოდეს მივიდოდა. ეგოისტურობა არ არის რაღაც პირველადი. ის გარდაუვალი შუალედური საფეხურია მე-განცდისაკენ მიმავალ გზაზე. ის ადამიანს საკუთარ ფეხზე აყენებს, რომ მან თავად შეძლოს სიარული, რომ, თუ აქამდე მიმღები იყო, ახლა გამცემი გახდეს და სიმარტოვიდან სხვა ადამიანებისაკენ მისასვლელი გზა იპოვოს. მაგრამ ადამიანის თავისუფლების ფარგლებში, ამ ნაბიჯებს გადადგამს თუ დარჩება იმ მდგომარეობაში, რომელშიაც იგი თავისი არჩევანის, თავისი ცნობიერი გადაწყვეტილების გარეშე იმყოფება, ე.ი. – იმ მდგომარეობაში, როდესაც ქვეცნობიერის ნარმონაქმნი თუმცაღა დომინირებს, მაგრამ ამავე დროს ის აღმოჩენილია, ფორმულირებულია. ის რომ ცნობიერად არის ფორმულირებული, მარტო ამ გარემოებიდანაც შეიძლება გამოვიყვანოთ ის დასკვნა, რომ ქვეცნობიერის წინაშე თურმე არც ისე უსუსურნი ვყოფილვართ და რომ, აქედან გამომდინარე, მისი დაძლევის შანსი არსებობს.

ეგოიზმის ფილოსოფიაა, როცა ფიქრობენ, რომ ბუნებაში გაბატონებულია ერთგვარი ბრძოლა არსებობისათვის, რომ „განვითარებას“ ის წარმართავს. ეს აზრი დრომ მოიტანა. ის სამეურნეო ლიბერალიზმის ერასა და მის იდეურ სამყაროში წარმოიშვა. ის სრულიად ანთროპომორფულია. მაგრამ სწორედ დღეს ვისწავლეთ ჩვენ ბუნებრივი, ბიოლოგიური ნონასწორობის დაფასება, რომელიც ბუნებაში სუფევს, თუკი ადამიანი მასში არ ერევა და მას არ არღვევს. ბუნებისათვის ნორმალური, „ბუნებრივი“ არ არის „სწრაფვა“, „განვითარების იმპულსი“, „ბრძოლა“. ბუნებას ხომ მაინც ვერაფერს გავუგებთ, თუკი მას ბრძოლის შესახებ ადამიანისეული წარმოდგენით მივუდგებით, ისევე, როგორც ვერც დახმარების შესახებ ჩვენი წარმოდგენის მოშველიებით გავუგებთ ბუნებას რამეს – ურთიერთდახმარების მაგალითებსაც ხომ, თუ მოვინდომებთ, არანაკლებს დავინახავთ ბუნებაში, ვიდრე „ბრძოლისას“. ესეც რომ არ იყოს, ისტორიული თვალსაზრისითაც რაღაც არაფერა შეიმჩნევა მაინცდამაინც „უფრო ყოჩაღის“ გადარჩენისა. როცა რაიმე კატასტროფის გამო კვება იზღუდება, სრულიადაც არაა აუცილებელი, ყველაზე ძლიერი გადარჩეს. უმეტეს შემთხვევაში ისე ხდება, რომ ყველაზე უპრეტენზიო, ყველაზე პატარა სახეობა და ყველაზე უპრეტენზიო ინდივიდი გადარჩება ხოლმე. პალეონტოლოგიაში დაპატარავება შეუდარებლად უფრო მეტად გავრცელებული ფენომენია, ვიდრე „გაყოჩაღება“. და, საერთოდ, რას ნიშნავს „სიყოჩაღე“ ბუნებაში? თუკი ამის ერთმნიშვნელოვნად დადგენა არ შეგვიძლია, მაშინ მტკიცება – „უფრო ყოჩაღი გადარჩება“ – უაზრობაა. ეს ნათქვამი მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ „გადარჩება ის, ვინც გადარჩება“. ადამიანი, წმინდა ბიოლოგიურად თუ

შევაფასებთ, მთელს ბუნებაში ყველაზე ნაკლებად „ყოჩაღია“. დარვინის მთელი ეს მოსაზრება აშკარად მეურნეობაში გამეფებული კონკურენციული ბრძოლიდან მომდინარეობს. ხოლო რა გაგებით შეიძლება ენოდოს ამ ბრძოლაში გამარჯვებულს ყველაზე უფრო ყოჩაღი – ეს სულ სხვა და თანაც, ცოტა არ იყოს, უტაქტო კითხვაა.

ჩვენ შეგვიძლია ჩვენი ცხოვრების ეგოისტური ფორმები და ჩვევები იდეოლოგიურად გავამართლოთ, მაგრამ მეტყველს ჩვენში, სიტყვის მიერ არსებას ქცევის ამ ფორმების გამო ყოველთვის შერცხვება. ზედაპირულად ადამიანს შეუძლია იამაყოს თავისი ანგარიშგაუწეელობით, „არასენტიმენტალობით“, თანაგრძნობის უქონლობით და „ვაჟკაცობდეს“ თავისი გულქვაობით – არსებობდნენ და დღესაც არსებობენ ე.წ. „მსოფლმხედველობები“, რომლებიც ამგვარ თვისებებს დიდად აფასებენ და მათ განვითარებას ხელს უწყობენ. მაგრამ ასეთი მსოფლმხედველობის მქონე ადამიანები თავიანთ შეხედულებებში თანმიმდევრულნი არ არიან. „ოჯახში“ ხომ ამ შეხედულებების მიხედვით არაფერს ცხოვრობს. ერთ პატარა ამბავს მოგითხრობთ, რომელიც მართლაცდა ხატოვნად აშუქებს ეგოიზმისა და ალტრუიზმის სინამდვილეს. /

ჯოჯოხეთი – ეს ის ადგილია, სადაც წვნიანი კერძი თუმცაღა საკმარისი ოდენობითაა იქაურ მკვიდრთა მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად, მაგრამ კოვზებს იმდენად გრძელი ტარი აქვს, რომ წვნიანით სავსე კოვზის პირთან მიტანა არაფერს შეუძლია. ქვებთან მსხდარ დამშეულთა ტანჯვა ენით აუნერგლია. ზეცაში როგორღაა საქმე? იქაც ზუსტად იგივე სიტუაციაა: ბლომადაა წვნიანი და ისეთივე გრძელტარიანი კოვზებია. ოღონდ აქაური მკვიდრნი იმ იდეამდე მისულან, რომ ერთმანეთი გამოკვებონ; რომ კოვზი საკუთარ პირთან კი არა, მეზობლის პირთან მიიტანონ... და ასეთი არაეგოისტურობის წყალობითაა, რომ იკვებებიან.

3.4. ქვეცნობიერის ჩამოყალიბება

ეგოისტურობა დღევანდელ კაცობრიობაში ძალზედ ძლიერ ვლინდება. ჩვენ არ შევჩერდებით იმაზე, საიდან იღებს ის სათავეს. ეს ამ წიგნის მიზნებს სცილდება. მაგრამ ძნელი არაა იმის მიხვედრა, რომ ვერც ბავშვი და ვერც კაცობრიობა მე-განცდის შესაძლებლობამდე ვერ მივიდოდა, თუ არა შემოვლითი გზის – ეგოისტურობის გავლით. ყველაფერი, რაც ეგოისტურობასთანაა კავშირში, ადამიანს ზეცნობიერისაგან აშორებს. ასე და ამრიგად, ადამიანს შეუძლია ზეცნობიერისაგან დამოუკიდებელი გახდეს (შეგვეძლო ასეც გვეთქვა: თავისუფალი ზემოდან). თუ ასეა, მაშ, რატომღაა ის თავისუფალი მხოლოდ შემეცნებას და შემოქმედებაში? ყოველ ადამიანს აქვს ნუთები, როცა ის თავისუფლებას უშუალოდ განიცდის, ასევე ყველა ხვდება ისეთ ცხოვრებისეულ სიტუაციებში, როცა ადამიანისთვის ამკარაა, რომ ის არ არის თავისუფალი. არათავისუფლება ფიზიკალურ-ბიოლოგიური და მსგავსი დეტერმინირებულობიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ – სამშენებლის იმ განკერძოებული ნაწილიდან, რომელსაც ჩვენ უკვე ვიცნობთ ქვეცნობიერის სახელით. აქედან მომდინარეობს ხსენებული გაურკვეველი, განუჭვრეტელი გრძნობები, იმპულსები, ასოციაციები, რომლებმაც შეიძლება ცნობიერი ნების სანინაალმდეგოდ წამოყონ თავი, და ხშირად გაიტანონ კიდევაც თავისი. ხანდახან ცნობიერება ამ იმპულსების მხარეზეც დგება, აზრობრივად აშართლებს მათ და ისე გამოჰყავს, თითქოს ყოველივე ეს გააზრებული, თავისუფალი გადაწყვეტილებების საფუძველზე ხდებოდეს.

ქვეცნობიერი ფიქსირებული ფორმებისა და ჩვევებისაგან შედგება. ყოველივე ფორმირებული კი ეგოისტურობის ნიშნით ყალიბდება. ქვეცნობიერი იმპულსები მხოლოდ ეგოისტურია. ცხადია, ეს იმპულსები ჩნდება ცნობიერებისთვის, ცნობიერებაში. ის, რაც ქვეცნობიერია მათში, ესაა მათი წარმომავლობა, მათი წარმოშობა, რომელიც ისევე არ არის ხოლმე აეტონომიური ცნობიერების მიერ ნაწებები, როგორც მათი გამოჩენა.

აეტონომიური ყურადღება ფორმისაგან თავისუფალია, ე.ი. წინასწარფორმირებული არაა. ამიტომ მას დროებით ნებისმიერი ფორმის მიღება შეუძლია, ყველაფერთან ძალუძს იდენტიფიცირება და ძალუძს მიღებული ფორმისაგან კვლავ გამოთავისუფლება, რათა სხვა ობიექტზე გადაინაცვლოს. ფორმირებული წარმონაქმნები, თავისთავად ცხადია, შემეცნებელი (შემეცნებისეული) არაა სწორედ იმიტომ; რომ მათ უკვე აქვს მუდმივი ფორმა, რადგანაც ფიქსირებულია. ეგოისტურობიდან ამოსვლით ვერაფერს შეიმეცნებ. შემეცნება ყოველთვის უანგაროა; წინააღმდეგ შემთხვევაში ის არ არის შემეცნება. თავკერძობა და შემეცნება ორი ერთიმეორის საპირისპირო რამაა. თუ საკუთარი თავის ძიებით ხარ გართული, შეუძლებელია, იმავედროულად შესამეცნებელი საგანიც ეძიო.

ახალი ფორმების შესაქმნელადც და, საერთოდ, შემოქმედებისათვის წინასწარჩამოყალიბებული ფორმები ვერ გამოდგება. ახალი რამ მხოლოდ უფორმოსგან შეიძლება წარმოიქმნას. ნამდვილი მეტყველება, რომლის დროსაც ახალი რამ ითქმის, მოიცავს იმის შესაძლებლობას, რომ ამ ახლის ესკიზი უსიტყვოდ მოიხაზოს. შემდეგ ის მეტყველებაში სიტყვიერად „ჩამოიხსმება“. იგი ჯერ კიდევ „თხევადია“, ჯერ კიდევ არ არის „ყალიბში ჩასმული“, „გამყარე-

ბული“. რაც უკვე ფორმირებულია, ის არ მეტყველებს. გაგებას, გამგებას კი ფორმირებული, მაგ., დანერილი ტექსტი, ისევე „თხევად ფაზაში“ გადაჰყავს. მხოლოდ ამგვარად „სიტყვობს“ ის და მხოლოდ ასე შეიძლება გავიგოთ. იმპროვიზაცია ჩვენ შევიცანით როგორც შემოქმედებითი, ახლის შემქმნელი ჟესტი. ეს ჟესტი ქვეცნობიერი ფორმების, ასოციაციების, ყოველივე ჩვევისმიერის დიამეტრალურად საპირისპიროა. ამრიგად, ჩვენ შეგვიძლია ნიშან-თვისებათა ორი ჯგუფი დაეუპირისპიროთ ერთმანეთს:

ქვეცნობიერი	ზეცნობიერი
მზა	არამზა
ჩვევა	უნარი
გამეორება	იმპროვიზაცია
ფორმირებული	ფორმისაგან თავისუფალი
რა	როგორ
ასოციაცია	აზროვნება
ნაგრძნობი (Gefühl)	ვგრძნობ (Fühlen)
ინსტინქტი	მე მნებავს

ადამიანის ცხოვრებაში მარცხენა სვეტი გაცილებით უფრო დიდ როლს ასრულებს, ვიდრე მარჯვენა. და მაინც, მიუხედავად ამისა, ის, რაც სპეციფიკურად ადამიანურია, მარჯვენა სვეტშია. მარცხენა სვეტის ცალკეულ ელემენტებს იმავე სფეროში აქვს სათავე, საიდანაც საპირისპირო ელემენტები წარმოდგება. ეგო არ არსებობს მე-ს გარეშე. არ არსებობს ქვეცნობიერი, რომელიც ზეცნობიერიდან არ მომდინარეობდეს. ორ საზღვარს შორის, რომელიც გამოცდილებაში გვეძლევა და რომელსაც საშვინველის ეს ორი სფერო – ზეცნობიერი და ქვეცნობიერი – ესაზღვრება, თამაშდება სამშვინველის ყოველდღიური ცხოვრება თავისი ფერადოვნებით, თავისი ტკივილებითა და სიხარულით.

კატულუსის დისტიქონი საუცხოოდ აღწერს ქვეცნობიერი იმპულსის ხასიათს:

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.

Nescio. Sed fieri sentio et excrucior.

მე მძულს და მიყვარს. რატომ ვიქმ ამას, იკითხავ, ალბათ.

არ ვიცი. მაგრამ ასეა, ასე ვგრძნობ და ვარ ამ ტანჯვით ჯვარცმული.

Nescio: არ ვიცი. აქ გაორებული გრძნობის ქვეცნობიერ წყაროზეა მითითება, და ამ მითითებიდან იშვება მშვენიერება ლექსისა. დიახ, მთელი ლექსი, ფაქტობრივად, ეს მხოლოდ მითითებაა. მაგრამ ეს ლექსი განცდის მდგომარეობას სცილდება. რასაც იგი განცდის მდგომარეობიდან გამოჰყავს, ეს არის ცნობიერქმნა, გაცნობიერება. ლექსის დაბადების მომენტში ცნობიერება გამოთავისუფლებულია გრძნობისაგან, შეჰყურებს საკუთარ თავს, გრძნობას, სამშვინველის სიტუაციას და აღწერს კიდეც მას. ყოველ ნაბიჯზე გზედებით ზმნებს, ხდომილობებს, მოვლენებს (14 მოცემულ სიტყვას შორის 8 ზმნაა).

ლექსის ღერძია ეს სიტყვამდე, ეს საოცრად გაბედული გამოხატულება: nescio – არ ვიცი.

როგორ ყალიბდება ქვეცნობიერი, რომელზედაც აქ სიტყვა "nescio" მიუთითებს? საჭიროა, მშენებელი ფორმათა სათავეები ვეძიოთ. საიდან და რატომ წარმოიშობა პირველი მშენებელი ფორმა?

ბავშვი ჯერ კიდევ მანამდე, სანამ „მე“-ს თქმას შეძლებდეს, მეტყველებას სწავლობს და ამის მეოხებით იმავდროულად – აზროვნებასაც. თავდაპირველად ბავშვი საკუთარი სხეულებრიობის (სწორედ ეს სხეულებრიობაა და სხვა არაფერი მოზრდილისათვის ბავშვი) შესახებ მესამე ან მეორე პირში ლაპარაკობს: „პატარა პეტრე გარეთ მიდის“, ან „შენ გარეთ მიდიხარ“. როგორც ვხედავთ, მეტყველების ჩამოყალიბება ბავშვშიც და კაცობრიობის შემთხვევაშიც წინ უსწრებს ინდივიდუალობის ჩამოყალიბებას. გარკვეული მომენტიდან იმავე სხეულებრიობის შესახებ ბავშვი პირველ პირში იწყებს ლაპარაკს: „მე გარეთ მივდივარ“. მოზრდილთა გარემოს უმეტესად არ ესმის ამ უაღრესად ინტუიტიური პროცესის მნიშვნელობა (ის რომ ინტუიტიურია, ჩვენ უკვე თავში 1.3 ვნახეთ. შეუძლებელია იმის ახსნა, რა არის „მე“ და რა არის „შენ“). საკუთარი სხეულისადმი მიმართვის ორი სხვადასხვა ფორმის არსებობის ფაქტი ორი დიდად მნიშვნელოვანი დასკვნის გამოყვანის შესაძლებლობას გვაძლევს. ბავშვს უკვე მშენებლად შეუძლია ლაპარაკი, მაგრამ ის სწორად ვერ იყენებს სიტყვა „მე“-ს. აქ მოლაპარაკე ჯერ კიდევ „სხეულის გარეთაა“, ჯერ კიდევ არ არის სხეულთან იდენტიფიცირებული. მას არ შეუძლია თქვას „მე“, არ შეუძლია მიაღწიოს მე-ინტუიციამდე, ე.ი. სანამ ეს იდენტიფიცირება არ მოხდება, მანამდე მას თავისი თავის მე-დ განცდა არ შეუძლია. ამისათვის სხეულთან იდენტიფიკაციაა საჭირო. კი მაგრამ ამ იდენტიფიკაციით მე, მოლაპარაკე მართლა იქცევა სხეულად? არავითარ შემთხვევაში. იდენტიფიცირების მეოხებით მხოლოდ ეგო-ს ჩამოყალიბება ხდება და ეს ეგო თავს გრძნობს სხეულის იდენტურად. მუხარკეს სხეულში პოვნის, თავის ანარეკლს ამ სარკეში უყურებს და მას ეუბნება: „მე“. თავად მე, მეტყველი არსი – ის ტვინის აპარატში, მიკროფონში არ აგვირის – უხილავი რჩება, არალოკალიზებადი და საკუთარი თავის მიმართ ზეცნობიერი, ე.ი. ის ისეთი რამაა, რაც გამოცდილებით არ გვეძლევა. ეგო, მე-შეგრძნება იმის წყალობით წარმოიქმნება, რომ შემეცნებელი და მეტყველი მე იდენტიფიკაციას რაღაც ფორმასთან ახდენს. ეს წინასწარმოცემული ფორმა – არა მარტო როგორც ფიზიკური იერსახე, არამედ აგრეთვე როგორც ცოცხალი და შემგრძნები სხეული, როგორც მზარდი, მოძრავი, შემგრძნები ტანი. ცხოველს, მაგალითად, მოძრაობა საკუთარი თავიდან გამომდინარე შეუძლია, რადგანაც მას შეგრძნების უნარი აქვს, და მისი მოძრაობა აზრიანია, შეგრძნებებითაა მართული. მას შეუძლია გზა აგვირიოს, ან კვალს მიჰყვეს, პირი სტაცოს რაიმეს ძალიან მარჯვედ და სწრაფად, როგორც ეს, მაგ., ფრინველებს სჩვევიათ ნისკარტის მეშვეობით. შეადარეთ ეს უნარი მცენარეთა ზრდასა და „მოძრაობას“. თვით ისეთ „მოძრავ“ სახეობებშიც კი, როგორიცაა, მაგალითად, მიმოზა, ანდა ბუზიჭერია, ვანყდებით – ცხოველისას თუ შევადარებთ – „მექანიკურ“ მოძრაობებს. ის, რასთანაც მოლაპარაკე ბავშვი ახდენს იდენტიფიკაციას, ფიზიკურია, ეს არის ფორმაცნად ძალთა თუ შეგრძნებითი

ფორმა: აქ შეგვეძლო, შესაბამისად, ფორმაქმნად თუ შეგრძნებით სხეულებზე გველაპარაკა – თუკი სხეულის ქვეშ უბრალოდ რაღაც ფორმირებულს ვიგულისხმებთ. ეს შეგრძნებითი ფორმა რეფლექსებს, „შეგრძნებებს“ მოიცავს, რომლებიც შინაგან მოძრაობებს მართავს და მოზრდილთათვის არაცნობიერია და მხოლოდ მაშინ ხდება ცნობიერი, როცა შესაბამისი სასიცოცხლო ფუნქციები ზიანდება – ავადმყოფობისას. /

აქედან გამომდინარე, ქვეცნობიერის ბირთვი ეგო-შეგრძნებაა, რომელშიც მე თავის თავს არა თავის თავში, არამედ სხეულის შეგრძნებაში განიცდის. ამ ცენტრალური ეგო-შეგრძნების ირგვლივ იყრის თავს შეგრძნებითი ფორმები, მოთხოვნილების ფორმები – ეგოისტურნი, თვითშემგრძნებნი – ათასნაირი ჩვევები, გრძნობები, ადამიანისეული ინსტინქტები. საიდან ჩნდება ყოველივე ეს?

ჩვენ ვნახეთ (თ.3.2.), ასაკთან ერთად ცოცხალი და შემგრძნები ორგანიზმიდან როგორ თავისუფლდება „ძალები“, რომლებიც მანამდე ზრდით, ორგანიზებით, ფორმის მიზანმიმართული ჩამოყალიბებით იყო დაკავებული. ისინი სპეციფიკურ ადამიანურ უნარად იქცევა, რომლისთვისაც ისაა ნიშანდობლივი, რომ არც თანდაყოლილია და არც ბუნებრივად ვითარდება, არამედ ადამიანური გარემოს ზემოქმედებით ყალიბდება და შემდგომაც „თავისუფალი“, განვითარებისა და გარდასახვის შესაძლებლობას ინარჩუნებს. იგი შემეცნებით, შემოქმედებით ძალად იქცევა. ადამიანური შრომა ყოველთვის სულიერი შრომაა, ვინაიდან ამ დროს ხელები თუ სხეული სულითაა მართული. ადამიანმა იცის, რას იქმს, ან, ყოველ შემთხვევაში, უნდა იცოდეს. იდეას, სიტყვისეულს ადამიანი თავისი ხელების მეშვეობით იერსახეს, ფორმას ანიჭებს. ამდენად, ადამიანური შრომა უშუალოდ ასახავს ადამიანის სიტყვიერებას. შრომისას ადამიანი „სიტყვობს“. თანამედროვე ტექნოლოგიური განვითარების ეპოქაში შრომის ეს ხასიათი სულ უფრო და უფრო მეტად მახიჩვდება და კიდევ ქრება. ამ საკითხს კიდევ მოვუბრუნდებით.

ჩვენ ისიც დავინახეთ, რომ გათავისუფლებული ძალების გვერდით, რომლებიც ადამიანისეულ საქმიანობაშია ჩაღვრილი და მას შესაძლებელს ხდის, ისეთ ძალებსაც ვხვდებით, რომლებიც გამოუყენებელი რჩება. ადრე ეს ძალები რელიგიური კულტის, ადათ-წესების, ტრადიციული ჩვეულებების სამსახურში იდგა და ისე იყო მოწესრიგებული, რომ, როგორც ცალკეულ ადამიანს, ასევე ადამიანთა ერთობას ეთანადებოდა. ახალ დროში, ცნობიერი სამშენიველის ეპოქაში, როცა ბუნებისმეტყველება, მისი შესატყვისი ზოგადი სულისკვეთება და მასზე დაფუძნებული ტექნიკა ალზევებული, ტრადიციული მეთოდები ველარ ამართლებს და „ჭარბი“ სასიცოცხლო და შეგრძნებითი ძალების სათანადო წესრიგში მოსაყვანად აღარ გამოდგება. ცალკეულ ადამიანს მართებს, მოუაროს მათ (ყოველ შემთხვევაში; წესით ასე უნდა ხდებოდეს), უნდა შეძლოს მათი დაქვემდებარება მე-არსებისადმი, რომლის სამსახურშიც საერთოდ დგას თავისუფალი ძალები. მათი საშუალებით მე-არსებას სხეულში თვითგამოხატვა და დანაწევრებული მეტყველება ძალუძს. მან უნდა შეძლოს ამ ძალების, როგორც შემეცნებითი, შემოქმედებითი ძალების, ერთი სიტყვით, როგორც იმპროვიზაციულ-თავისუფალი, ანუ სიტყვისმიერი ძალების, გამოყენება.

როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, ეს იშვიათად ხდება. მეცნიერება ადამიანის შესახებ ასეთი მოვლენების აღმოჩენისაგან ჯერ კიდევ შორსაა, სულის-მეცნიერება კი, რომლის დამფუძნებელი რუდოლფ შტაინერი და რომელიც მისი ყურადღების ცენტრში მყოფ სწორედ ამგვარ ფენომენებს ღრმად განიხილავს, სხვადასხვა მიზეზთა გამო ადამიანთა უმრავლესობის მიერ არც მეცნიერებად და არც „ღიეტეტიკად“ არაა აღიარებული. არადა, სულის-მეცნიერება, საესებით შესაძლებელია, ანთნაირად დახასიათდეს: იგი ანიჭებს ადამიანს იმის უნარს, რომ პასუხი გასცეს კითხვაზე: რა შეიძლება მოეუხერხოთ, გამოთავისუფლებულ ძალებს, რომლებიც ჩვენ ეპოქაში არსებობს?

როდესაც ეს გამოთავისუფლებული ძალები არც ტრადიციულ წესრიგს ექვემდებარება და არც მე-არსების სფეროს, მათგან ძალთა „არათავისუფალი“, ფორმირებული ქვეცნობიერისეული წარმონაქმნები: ჩვევები, ქცევის ნიმუშები, ეგოისტური მგრძნობიარობა ყალიბდება. ეს ფორმები ეგოისტურობის ბირთვს მიეზრდება და ზრდის იმ არეს, რომელიც თავად ადამიანის გადანყვებილების მეოხებით არაა წარმოშობილი, ე.ი. ქვეცნობიერი წარმოშობისაა. ნათელი ძალებისაგან – თუკი მათი გამოყენება არ ხდება – სამშენებლის ბნელი სფერო წარმოიქმნება. შეგვეძლოს ამ პროცესისათვის თავისუფალ ძალთა მიტაცება გვენოდებინა (აღრე ამგვარ რამეებს „დემონების მიერ ჩადენილ მტაცებლობას“ ეძახდნენ. ის, რაც მე-არსებისა იყო, ეგოისტურობის დამანგრეველ, კაცთმოძულე ძალას უფარდებოდა ხელში). ქვეცნობიერი არ არის რაღაც პირველადი, არამედ ის წარმოშობილია ადამიანის უზენაესი ძალების გამოუყენებლობით, ისევე, როგორც, ტრადიციული აღწერილობის მიხედვით, ჯოჯოხეთის მკვიდრი დაცემული ანგელოზები არიან. შემოქმედებითი ძალები უბატონპატრონოდ ვერ იქნება. თუ ადამიანი მით ხელში არ აიყვანს, ეს ძალები დაეცემა, გადაყირავდება და ისეთ ფორმას მიიღებს, რომელიც ყველა შემთხვევაში მტერია მე-არსებისა, სიტყვისმიერი არსებისა. ეს მზა (ფორმირებული) წარმონაქმნები სიტყვისმიერი არაა, ე.ი. არაფერს აშობს [არ მეტყველებს], ადამიანის თვითგამოხატვას, ცნობიერი მე-ს თვითგამოხატვასა და მის ცხოვრებას არ ემსახურება. ის, რომ მეცნიერება, რომელიც ადამიანს არსობრივად არ იცნობს – ეს კი ამ მეცნიერების „ნაყოფებით“ მრავალგზის მტკიცდება – ხსენებულ მზა წარმონაქმნებს ადამიანისათვის დამახსიათებელ, მისი ბუნებისთვის ნორმალურ მოვლენად თვლის (და ხშირად ადამიანის არსსაც კი მათში ხედავს), ცნობიერების დაავადების სიმპტომია, ხოლო ის გზა, რომლითაც მისი გადადება და გავრცელება ხდება, ის სიმპტომია, რომელიც ქვეცნობიერის უზარმაზარ ძალმოსილებაზე მიუთითებს; მას ძალუძს, „თავის გასამართლებლად“ „მეცნიერულად“ დასაბუთებული არგუმენტები წარმოადგინოს.

უნარი, რომელსაც ადამიანი ყველაზე ხშირად იყენებს ბოროტად, მეტყველებაა. მეტყველება იმას უნდა მსახურებდეს, რომ თავიანთი ცნობიერებით ერთმანეთისაგან გამიჯნული ადამიანები თავისუფალი წესით დააკავშიროს (ჩვენ ხომ სიტყვის არსში შევიცანით ისეთი რამ, რაც თავისუფლებას გვითმევს), რომ ადამიანს შეეძლოს მეტყველების მოშველიება, როდესაც სათქმელი აქვს რაიმე. ბავშვს თუ დაუეკივრდებით, როცა ის ლაპარაკს სწავლობს, გაგვაოცებს მისი წრფელი, ნმინდა სიხარული ამ ახალი უნარის მიმართ

და ისიც, ის ენას ხშირად რაოდენ შემოქმედებითად იყენებს. შეადარეთ ამას ერთი შეხედვით სრულიად უწყინარი ფორმა ცუდად გამოყენებული მეტყველებისა – ჭორაობა. სიხარული განა ჭორაობის დროს არ შეიმჩნევა? მაგრამ ეს სულ სხვა სიხარულია, ვიდრე ბავშვისა. ეს სიხარული დაკავშირებულია თვითშეგრძნებასთან ჭორაობისას და ჭორაობის შინაარსის შესაბამისად ძლიერდება. ჭორაობა ნიშნავს: „აქეთ მომხედე: ნახე რა აღარ ვიცი. აი, რა კარგად ვარ ინფორმირებული, რა ჭკვიანი ვარ, რა კარგი, რა გამჭრიახი“. ამას სხვა ადამიანთა სისუსტეებზე საუბრის ხალისი ემატება. ეს სიხარული არ არის დაკავშირებული არც მეტყველების უნართან და არც ნათქვამის შინაარსთან, არამედ ის წმინდა წყლის ეგოისტური სიხარულია. ჭორაობა „საჭიროა“, ადამიანები ხომ თავს უხერხულად გრძნობენ, როცა საზოგადოებაში დუმილი ჩამოვარდება ხოლმე. მაგრამ არ გაინტერესებთ, როდის აქეთაა ეს ასე? ჭორაობის ისტორია ჯერაც დასაწერია და, უნდა ითქვას, რომ ამ ისტორიას არცთუ ისე შორეული წარსული აქვს.

ეს ჩვევა სიყალბეთა მთელ წყებას მოიცავს. ეს სიყალბეები კი, თავის მხრივ, კიდევ სხვა სიყალბეებს ჩასახავს და ბადებს. ასე და ამგვარად, თავად სიტყვა, ანუ ხიდი, გადებული ჩვენსა და სხვა ადამიანებს შორის, გამოიყენება როგორც არასიტყვა, როგორც რაღაც სათამაშო მონეტა ბანქოს თამაშის დროს. ეს სიტყვას აუფასურებს, ისევე, როგორც ფული უფასურდება ყალბი ფულის შემოტანისას. სწორედ სიტყვაა ის, რითაც და რის მიმართაც ადამიანი ყველაზე მეტად სცოდავს.

ადამიანთაშორისი ფუნქცია, მეტყველება თვითმიზნად იქცა, ან, უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, პროცესად, რომელიც გამოლაპარაკებას კი არ ემსახურება, არამედ მოლაპარაკეს ეგოისტური კმაყოფილების გრძნობას ჰგვრის. კიდევ უფრო მკვეთრი ცვლილებები შეგიძლიათ შენიშნოთ იმ სფეროში, რომელიც მოკლედ გამოითქმის სიტყვით „სიყვარული“. რას აღარ გულისხმობენ ამ სიტყვით! მეტწილად ადამიანებში ასეთი მეტამორფოზა ხდება: სიყვარული, ასე ვთქვათ, ნოვალისისეული გაგებით (ამგვარად განიცდის ზოგჯერ ბავშვი, ყმანელი თავის პირველ სიყვარულს) ისეთ რამედ გარდაიქმნება, რასაც ამ

სიტყვის პირვანდელ მნიშვნელობასთან თითქმის აღარაფერი აქვს საერთო (მეტამორფოზა დაღმავალი ხაზით!).

ის, რაც ქვეცნობიერ გრძნობით ფორმად იქცა და შესაბამის ნებელობით იმპულსთანაა დაკავშირებული, ცნობიერებაში მოძალადედ გვევლინება, საპირისპიროდ შემეცნებითი თუ მორალური ინტუიციებისა, რომლებიც არა თუ არაა მოძალადე, არამედ რომელთა განხორციელება ხშირად იქით ითხოვს ნებელობის დიდ დაძაბვას. თქვენთვის ცნობილია ნმინდა პავლეს გოდება (წერილი რომაელთა მიმართ 7, 18 და შმდ.): „რამეთუ უწყი, ვითარმედ არარაა დამკვიდრებულ არს ჩემ თანა, ესე იგი არს ხორცთა შინა ჩემთა კეთილი. რამეთუ ნება იგი ნინა-მიძს მე, ხოლო საქმედ კეთილისა მის არა ვჰპოვებ. რამეთუ არა რომელი-იგი მნებავს კეთილი, მას ვჰყოფ, არამედ რომელი იგი არა მნებავს ბოროტი, მას ვიქმ. ხოლო უკეთუ, რომელი იგი მე არა მნებავს და მას ვჰყოფ, არღარა მე ვიქმ მას, არამედ რომელი იგი დამკვიდრებულ არს ჩემ თანა ცოდვა.“ პავლე უყურებს სამშვინველში მოკალათებულ ქვეცნობიერ მოძალადეს – ცოდვას – არა როგორც აბსტრაქციას, არამედ როგორც ინდივიდუალურ ძალას. პავლე სამშვინველის სტრუქტურის შემდგომი, უფრო მაღალი საფეხურის წინამორბედია – ყველანაირი თვალსაზრისით – მაგრამ იგი სწორედ რომ უყურებს ამ ცოდვას, ისევე, როგორც სამშვინველის ზედა საზღვარიც მისაწვდომია მისთვის (გალატელთა მიმართ 2, 10): „ხოლო ცხოველ არღარა მე ვარ, არამედ ცხოველ არს ჩემ თანა ქრისტე.“ ცნობიერების ზედა ზღვართან პავლე შეიგრძნობს ლოგოსს, რომლიდანაც მომდინარეობს შემეცნების და სიყვარულის უნარი. თავად პავლე, ყოველივე ამის დამკვირვებელი, მესამეა, ორ ზღვრულ გამოცდილებას შორის მოქცეული.

ჭორი უმეტესწილად სხვა, ჩვენთან არმყოფი ადამიანის ნაკლოვანებებს ეხება. ძალიან მსგავს რამეს დაინახავთ, თუკი მასმედიას დააკვირდებით. ჟურნალისტები, რეპორტიორები სენსაციებზე (ეს სიტყვა ასე უნდა გავიგოთ – „შეგრძნებებზე“) ნადირობენ და მათ თითქმის ყოველთვის ადამიანურ სისუსტეთა სფეროში პოვებენ დანაშაულის, კრიმინალისა და მისთანების სახით. მკითხველებს იზიდავს ასეთი სენსაციები. წარმოიდგინეთ, გაზეთების რა მცირე ნაწილი გაიყიდებოდა, მსხვილი შრიფტით დანერილი სათაურები მკვლელობის, ძალადობის, მძარცველობისა და მოლალატეობის ნაცვლად ქველმოქმედების, სინაზის, ზნეობრივი საქციელისა და მოთმინების შესახებ რომ გვამცნობდნენ. მსხვილი შრიფტით აწყობილი სათაური „დღეს ბოროტება არავის ჩაუდგნია!“ ბევრ მკითხველს როდი მიიზიდავდა. აბა, შეეცადეთ, წარმოიდგინოთ, რომ გაზეთი სულ კარგ ამბებს გვაუწყებდეს ცუდის ნაცვლად, ვინლა ნაიკითხავდა მას?

ესეც კვლავ სიტყვის ცუდად გამოყენებაა. კაცობრიობის დიდი ნაწილისათვის ერთგვარ სიამედ იქცა ბოროტმოქმედებათა შესახებ ინფორმაციის მიღება. კაცმა რომ თქვას, მაინც რაში უნდა მაინტერესებდეს მე, რომ „მეზობელი ქვეყნის ერთ პატარა სოფელში ვილაც კაცმა თავის ცოლთან და შვილებთან ერთად...“ ანდა რომ „ერთმა მოხელემ ვერაგობით 5 ტრილიარდი...“ მკითხველისათვის კი, როგორც წესი, იმდენად საინტერესოა ეს, რომ მეორე დღეს ფართოდ მსჯელობს ამაზე, თან (მშვინვიერად) ტუჩებს ილოკავს: „რა საშინელებაა...“ „რა ვერაგობაა...“ ბოროტებით სიამოვნება და ტეკობა – წინამორბედი

საკუთარი ხელით ჩადენილი ბოროტმოქმედებისა – ფართოდაა გავრცელებული.

თითქმის ყოველი ადამიანისთვისაა ცნობილი სიყვარულის სევდა, როცა სიყვარული „უიღბლოა“ და უპასუხოდ რჩება, ანდა რაღაც გარემოებათა გამო happy end*-ით ვერ გვირგვინდება. როცა ამის გაცნობიერება ხდება, ადამიანი გრძნობითი ძალები თავისუფლდება (ასევე ხდება საყვარელი არსების სიკვდილის შემთხვევაშიც) და მათ ბედისწერის სხვადასხვაგვარი გზების გამოჭედვა შეუძლია. ადამიანი შეიძლება დაეავადდეს – მშვინვიერად, ფიზიკურადაც – იმის გამო, რომ მას „არ უმართლებს“, ანდა „იმედი გაუცრუვდა“. მშვინვიერმა „ჭრილობამ“ ადამიანი ყველაფერზე ხელის ჩაქნევამდე, ზოგჯერ თვითმკვლელობამდეც კი შეიძლება მიიყვანოს. ამის საუკეთესო მაგალითი ხომ გოეთეს რომანის გმირი ვერტერი. მაგრამ ხომ შეიძლება, სხვანაირადაც მოხდეს. შეყვარებული თავისი სევდისა და ტკივილის მოძალებისას ლექსების წერას, ხატვას, ან მუსიკის შეთხზვას იწყებს. გათავისუფლებული ძალები ამ შემთხვევაში დაავადებას კი არ იწვევს, არამედ შემოქმედებით ძალებად გარდაიქმნება – რამდენი კარგი ლექსი წარმომდგარა სასიყვარულო ან სხვა ტკივილებიდან (თუმცა, რაც მართალია, მართალია, არც ცუდი ლექსი დანერვილა ცოტა) – და ეს „ნიჭი“ იმედგაცრუებულს შეიძლება მანამდე შეუნარჩუნდეს, სანამ მას უფრო იღბლიანი სიყვარული არ ეწვევა. ვერტერის ისტორია ამ ორ შესაძლებლობას აერთიანებს. გოეთემ საკუთარი ტკივილი რომანში ჩაღვარა. თავად გოეთემ კი არა, არამედ მისმა გმირმა მოისწრაფა სიცოცხლე, გოეთე კი ცხოვრებას განაგრძობს. ეს რომანი, მიუხედავად ყველა იმ შტრიხისა, რომელიც იმდროინდელი ეპოქისთვის იყო დამახასიათებელი, უბრალოდ „რეაქციის“ ამსახველი როლია. მას არნახული წარმატება ჰქონდა და ადამიანებზე დიდ ზემოქმედებას ახდენდა. როგორც ჩანს, იმ დროისათვის უიღბლო სიყვარული მრავლად იყო (და თანაც, ეს სიყვარული გულთან ახლოს მიჰქონდათ). „უიღბლო“ სიყვარულის განვითარების ასეთი გზა ძალზე ნათლად გვიჩვენებს, გათავისუფლებულ განწყობისეულ ძალებს როგორ შეიძლება მოეუაროთ. ისინი ავადმყოფურ ფორმებადაც შეიძლება ჩამოყალიბდეს და – მე-ს ნიშნით – შემოქმედებით თავისუფალ ძალებადაც შეიძლება გარდაიქმნას.

ქვეცნობიერი გრძნობითი ფორმების ვარიანტები უსასრულოა. კვლავ და კვლავ მომდევნო – შემოტრიალებულ ძალთა პირვანდელი ხასიათისაგან სულ უფრო მეტად დაშორებული – სახეები წარმოიქმნება. მსუბუქი გართობანი იმის მაგალითია, ეს გათავისუფლებული ძალები სადამდე დაიყვანება. რაც უფრო პასიურია (გამოუყენებელია) ისინი, მით უფრო მეტად იწვევს მანიას და მიჯაჭვულობას. პასიურია, მაგ., რადიოს მოსმენა – ნიგნის კითხვასთან შედარებით, ტელევიზორის ყურება – რადიოს მოსმენასთან შედარებით, კრიმინალური რომანი თუ ფილმი – თომას მანის კითხვასთან შედარებით, ანდა კინო – თეატრთან შედარებით. ის, რაც სპექტაკლში, სცენასთან მიჯაჭვულობის გამო, მხოლოდ მინიშნებულია (ანუ რაც მაყურებელმა შეიძლება მხოლოდ გამოიცნოს), ის ფილმში – ნაჩვენებია, ვინაიდან აქ უკვე ყველაფრის შესაძლებლობაა, და მაყურებელს „ეზოგება“ საკუთარი აქტივობა – ფანტაზიის, რაღაცის შევსების,

* [ბედნიერი დასასრული (ინგლ.)]

თანაშემოქმედების მხრივ. საკუთარი სისუსტის განცდით ტკობა ეგოისტური სიამოვნების განსაკუთრებული წყაროა. თანაც, ამ დროს ადამიანი, ერთი შეხედვით, ძლიერ ზნეობრივიც კი ჩანს. ის თავის სისუსტეს აღიარებს. იცის, რომ სუსტია და ჰგონია, ამით პასუხისმგებლობა თავიდან აქვს აცილებული. „მე ხომ ასეთი სუსტი ვარ, მე ხომ ვერაფერს ვიღონებ. განა უკვე ესეც ბევრს არ ნიშნავს, რომ ეს მესმის?“. საკუთარი სისუსტის ნამდვილი განცდა და შეცნობა უზარმაზარ ძალას მოითხოვს. საკუთარი სისუსტის მართლა დანახვა და აღიარება მხოლოდ ძალზე ძლიერს შეუძლია. სუსტი კი ჯერ უნდა გაძლიერდეს საიმისოდ, რომ საკუთარი სისუსტის ატანა შეძლოს.

ადამიანის მშენიანი ცხოვრება მხოლოდ განუჭვრეტელი ჩვევებისაგან, გრძნობებისა და რეაქციის ფორმებისაგან რომ შედგებოდეს, ყველაფერი, რაც მისთვის ახალია, მიუწვდომელი იქნებოდა. ის სიახლისათვის გვერდის ავლას შეეცდებოდა, ანდა ამ სიახლეს როგორმე ძველ ფორმებს დაუქვემდებარებდა. ცხადია, რომ ექსტრემალურ ფორმაში ასეთი განწყობა, ასეთი პოზიცია დამანგრეველი და თვითდამანგრეველია. მე-არსება, მზა ფორმებისაგან თავისუფალი, ყოველივე მზა-დასრულებულის დამშლელი, ამგვარ სამშენიველში საკუთარი თავის სხეულებრივად გამოხატვის შესაძლებლობას ვერ პოუვებს. ზოგი ფსიქოლოგი აკი ფიქრობს, რომ მშენიანი ცხოვრებაში სიამოვნების ინსტინქტების გვერდით გარკვეულ როლს სიკვდილის მოთხოვნილებაც თამაშობს. ეს თვითდამანგრეველი სწრაფვები იმავე ეგოისტურობის წარმონაქმნებია, ოღონდ ეგოისტურობის უკანასკნელ ფაზაში.

ფორმირებასთან ერთად ამ ძალებს სიტყვისმიერი ხასიათი ეცლება. ის, რაც უკვე ფორმირებულია, არ შეიძლება წყარო იყოს. მას არც მეტყველება შეუძლია და არც შემეცნება. ის მხოლოდ გამეორება შეიძლება იყოს. მეტყველება, როგორც ასეთი, გულისხმობს ორივე შესაძლებლობას: როგორც ნებისმიერი რამის თქმის, ისევე სხვისი ნათქვამის გაგების – მისი მეტყველების ინტენციასთან იდენტიფიკაციით. ეს ორივე მხოლოდ თავისუფალი უნარის და არა ჩვევების მეშვეობით შეიძლება განხორციელდეს. ქვეცნობიერი ფორმის მთელი ეს სფერო ასახვადია, გარკვეული გაგებით – გამოთვლადი და ავტომატურად რეპროდუცირებადი (ფსიქოლოგია ამას ეყრდნობა). ავტომატური ადამიანი წარმოიქმნება როგორც მზა რამ ადამიანში, როგორც ავტომატი ადამიანში. ფართო მეცნიერული წრეებისა და ყველაფრის გამამარტივებელი „მეცნიერულობის“ მიერ ადამიანი გაგებულია, როგორც „ძალზე რთული“ ავტომატი. შეიძლება ითქვას, რომ ეს მოსაზრება ქვეცნობიერ სფეროსთან მიმართებაში სამართლიანია, თუმცა ძალიან გამარტივებულად კი გვიხატავს საქმის ვითარებას. ქვეცნობიერი სფერო პირველადი როდია, არამედ იმ შესაძლებლობის ხელიდან გაშვებით წარმოიქმნება, ამ სფეროში დაბუდებულ ძალებს რომ ვნებდომოდით და ხელში აგვეყვანა ისინი, როგორც თავისუფალი, შემოქმედებითი ძალები.

გამოთავისუფლებადი ძალების ფენომენები შეიძლება დავახასიათოთ როგორც ერთგვარი „სიუხვე“ თუ „სიჭარბე“. ეს სიტყვები სიცოცხლისთვის ბიოლოგიურად აუცილებელი ძალების იმ ჭარბ ძალებთან შედარებას გულისხმობს, რომლებიც ადამიანის განკარგულებაში მისი სიცოცხლის განმავლობაში თანდათანობით ექცევა. რას ახორციელებს ადამიანი ამ ძალებით? ყოველ შემ-

თხვევაში, მეტს, ვიდრე ცხოველი: ვთქვათ, კულტს, ხელოვნებას ან წმინდა – ერთი შეხედვით „არასასარგებლო“ – შემეცნებას. მაგრამ მართო ამას კი არა, აგრეთვე ყოველივე იმასაც, რაც ადამიანის კომფორტს, გართობას, ფუფუნებას, დაბალი დონის სიამოვნებას ემსახურება. ისტორიული განვითარების მსვლელობაში ამ სახის „სიჭარბემ“ ადამიანურ საქმიანობათა ხსენებული პირველი კატეგორია თანდათანობით სულ უფრო და უფრო მეტად გადასწონა.

ორივე ეს კატეგორია სპეციფიკურად ადამიანურია, მათგან ვერცერთს ვერ ვპოვებთ ცხოველთა სამყაროში. „კომფორტის სფერო“ – ეუნოდოთ ასე ყველაფერს, რაც ოდენ საკუთარი თავის შეგრძნობას ემსახურება – „კულტურულ ერებში“ იზრდება და ადამიანის ცხოვრებას ეუფლება, ერთმნიშვნელოვნად დგას რა ეგოისტურობის სამსახურში. ის ზრუნავს ადამიანში იმ პრეტენზიებისა და მოთხოვნილებების ჩამოყალიბებაზე, რომლებიც ბიოლოგიური ცხოვრებისათვის, მისი სიჯანსაღისათვის არა თუ უცხოა, არამედ საზიანოც კია. პოლიტიკაც, ერთა შორის კონფლიქტებიც უმეტესწილად ამ სფეროთია განპირობებული – მეურნეობით ანდა მეურნეობასთან დაკავშირებული შიშნარევი საზრუნავებით. ბევრმა იცის, რომ ამის გამომწვევი ხსენებული „სიჭარბეა“. მიუხედავად ამისა, მის სანინაალმდეგოდ ცოტა რამ თუ ხორციელდება, რადგანაც მეურნეობა უმეტესწილად სწორედ ამ ჩვენ მიერ განხილულ სფეროშია ჩამჯდარი. ვერავინ ბედავს მისი შედარებითი სტაბილურობის შერყევას ამ ობიექტში ზოგ რამეზე უარის თქმით.

კომფორტის სფერო ადამიანის ქვეცნობიერ იმპულსებს ეყრდნობა, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ადამიანის ეგოისტურობას. ეგოისტურობას არ სურს რაიმეს თქმა და გაცემა, მას სურს, ჰქონდეს და დატკბეს. ამიტომ „სიჭარბის“ ხსენებულ ორ სფეროს შორის არსებული ძირეული განსხვავება შეიძლება დავახასიათოთ როგორც განსხვავება მათი სიტყვისმიერობის მხრივ. კულტი, ხელოვნება, შემეცნება ისეთი ქმედებებია, რომლებიც, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, სიტყვობს [მეტყველებს]. ამქვეყნად მათთან ერთად ვლინდება ის, რაც სიტყვისმიერია. კომფორტის სფეროს – საქმიანობებსა და ფენომენებს კი დატვირთვა არა აქვს. მათ უკან სიტყვისმოძულე იდეოლოგია დგას, რომლისთვისაც ადამიანი რაც გნებათ ყველაფერია, ოღონდ არა სიტყვისმიერი არსება.

საპირისპიროდ ცხოველისა, რომელსაც „ჭარბი“ ძალები, ჩვევები, მისთვის საზიანო მოთხოვნილებები და არც არავითარი არაბუნებრივი უნარები არ გააჩნია, არამედ მხოლოდ ბუნებრივი, ე.ი. თანდაყოლილი, ან მომნიშვნელობის ნარმოჩენადი, ადამიანს სიძნელები უჩნდება ინდივიდუალურ თუ კოლექტიური ხასიათის პრობლემათა სახით თავისი „ჭარბი“ ძალების გამო, როდესაც ეს ძალები ქვეცნობიერ, ეგოისტურ ჩვევებად გადაგვარდება. აქედან გამომდინარე, სამშენიველის ჰიგიენის და ასევე ფსიქოლოგიური შეურნალობის ძირითადი პრინციპი ამ „ჭარბ“ ძალთა თვითგამოხატვისათვის სხვა შესაძლო მიმართულების მიცემაში უნდა ვეძიოთ. ამ მხრივ ცენტრალური საკითხი ესაა: როგორ შეიძლება ფიქსირებულ ფორმებში ჩამოსხმული ჭარბი ძალები ამ ფორმებიდან გავათავისუფლოთ და ამასთანავე მე-არსებას დაუბრუნოთ როგორც შემოქმედებითი ძალები?

3.5. ნახევრად თავისუფალი ძალები

ერთი მხრივ, მესეულ-შემმეცნებელი ძალები და, მეორე მხრივ, სამშვიდ-ველისეულ ფორმებში ჩაკირული ძალები ორი უკიდურესობაა. ამ ორ შესაძლებლობას შორის თითქმის უწყვეტად ვხვდებით გარდამავალ მდგომარეობებს. ეს გარდამავალი მდგომარეობები, შეიძლება ითქვას, არც მთლად ჩაკეტილი ფორმებია (ანუ, მეორე მხრიდან თუ შევხედავთ, არც მთლად თავისუფალი ძალებია), მაგრამ მე-ს მაინც არ ექვემდებარება და თავიანთ „როგორობაში“ (და არა თავიანთ „რაობაში“) მეტ-ნაკლებად ფორმირებული, ჩამოყალიბებულია. მათი „როგორობისათვის“, პირველ რიგში, ისაა ნიშანდობლივი, რომ ამ ძალებში, მათ რაც უნდა მოიმოქმედონ, ყველა შემთხვევაში ფიქციზაცია ხელი ურევია. ჩვენ სხვებს ვეხმარებით, მაგრამ თვითშემგარძნები ეგოისტური სიხარულით ვეხმარებით. ჩვენ შევიმეცნებთ, მაგრამ ამ შემეცნებას ერთგვარი სიამაყე თუ ტკობა ახლავს თან და ა.შ. ამ ძალებს, ვინაიდან ისინი არც მთლად ფორმირებულია და არც მთლად მე-ს განკარგულებაში მყოფი, ისეთი რეზონანსის უნარი აქვს, რომელსაც სხვაგან იშვიათად თუ წაგვწყდებით. ისინი მზად არიან, უმალ აპყვენენ გრძნობისეულ განწყობილებას, სურვილს, სხვა ადამიანის შეხედულებას. როგორიც სურს ამ ადამიანს, რომ დაგვინახოს, ამ ძალთა დახმარებით იმის შესაბამისად ვიქცევით. რეზონანსი ადამიანთა შორის უმეტესწილად ორმხრივია, რაც ამ რეზონანსს კიდევ უფრო აძლიერებს.

ცხადია, რეზონანსის უნარი მიბაძვის უნარსაც გულისხმობს. ეს ასეა იმ თვისებების მიბაძვის შემთხვევაშიც, რომლებიც ჩვენ, ფაქტობრივად, არ გაგვაჩნია, განსაკუთრებით კი – სულიერი ინტერესების, უნარებისა და „სენსიტიურობათა“ სიმულაციის შემთხვევაში. რა თქმა უნდა, ასეთი „სულიერება“ თვითშემგარძნების ხასიათს, ეგოისტურ ხასიათს ატარებს, ისაა ერთგვარი „ვითომ“ თუ „თითქოს“, რომელმაც, მიუხედავად ამისა, პოზიტიური როლი შეიძლება შეასრულოს, განსაკუთრებით ხელოვნებაში; ის შეიძლება ჭეშმარიტი ინტერესად, ჭეშმარიტ უნარად გარდაიქმნას. სენტიმენტალობაც ასევე მიბაძვა – მიბაძვა ნამდვილი გრძნობისა. მსგავსი მოვლენაა არშიყობა, მსუბუქი გრძნობითი რეზონანსები – მიბაძვა სიყვარულისა.

თუკი ამ მოფარფატე, ნახევრად თავისუფალმა ძალებმა თავისი გაიტანეს, მაშინ მათი ზემოქმედებით განხორციელებული მოქმედება უწყვეტობის ნაკლებობას განიცდის. ვაკეთებთ რაღაცას, გვითრევს ისეთი რამ, რაც ჩვენ დანარჩენ ცხოვრებასთან არავითარ კავშირში არაა, ხშირად მისი საპირისპიროც კია. წარსული და მომავალი ამ ძალებისათვის არ არსებობს. მაგრამ ეს არც ამჟამინდელის ძალებია. მათთვის ცნობილია მხოლოდ დროითი ანმყო და არა ანმყო, როგორც არსისეული რამ. ეს სენტიმენტალური ძალებია, და ხშირად რელიქვიებს, „ტკბილად მოსაგონარ“ საგნებსაა ჩაბლაუჭებული. რადგანაც ეს მე-ძალები არაა, ამიტომ სიტყვის მიმართ უცხო, მტრული ძალებია. ეს, სხვათა შორის, იმაშიც ჩანს, რომ, როცა ვყვებით, რას ჩავდივართ ამ ძალების ზეგავლენით, ან კომიკურია, ან რაღაც წარმოუდგენელი, ხშირად შემზარავიც კი. ეს ძალები შეიძლება აგრეთვე განვიხილოთ როგორც გარდამავალი ძალები – ქვეცნობიერი თავიანთ „როგორობაში“ და ჯერ კიდევ თავისუფალი თავიანთ „რაობაში“, გარდამავალი ქვეცნობიერი წარმონაქმნებისაკენ. ამ სფეროშიც „რა“ „როგორობიდან“ წარმოიქმნება.

ე.წ. ნორმალური ადამიანის ცნობიერებაში ცარიელი ხვრელები, ნაპრალები არსებობს, რომლებიც ასეთ ძალთა ზეგავლენის შესაძლო პუნქტები, სუსტი ნერტილებია. აქ ცნობიერების სიფხიზლე გარკვეული მიმართულებით ნაწილობრივ ქრება. ამგვარი „ნაპრალები“ პირს იხსნის მშვიდგონიერი სტრესების, გადატვირთვის, გადაღლილობის დროს – ეს მოვლენები ხშირად თავადაა სიმპტომები – ანდა ისეთი სიტუაციების განცდიას, რომლებსაც გარკვეული მიზეზებით მთლიანად ან ნაწილობრივ არ ვეთანხმებით. ხშირად ადამიანი თვითონაც სიამოვნების უხსნის პირს ამგვარ ნაპრალებს ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც ის ეყრდნობა რაიმეს – პიროვნებას, ავტორიტეტს, ინსტიტუციას თუ ამა თუ იმ მეთოდს, რომელშიც ის თავიდან ბოლომდე გარკვეული არაა – ნაცვლად საკუთარ განსჯაზე დაყრდნობისა. როდესაც მე ასტროლოგს, „ნათელმხილველს“, მკითხავს, ცრურწმენაზე დაფუძნებულ სხვადასხვა მეთოდებს მივმართავ მომავლის, შესაძლებლობათა, „ხელსაყრელი“ თუ არახელსაყრელი მომენტების გასაგებად, ანუ არსებითად იმის გასაგებად, „ვინ ვარ მე?“ და ა.შ. – ეს ნებისმიერ შემთხვევაში ნიშნავს ფაქტზე, წარსულზე დაყრდნობას, ნაცვლად იმისა, რომ საკუთარ წამოწყებას, საკუთარ აქტივობას ეყნოს და დავეყრდნო. დამოუკიდებლად იმისა, რას მიჩვენებს ჰოროსკოპი, ასტროლოგის მიმართ ეს პოზიცია არის ცნობიერების გახსნა ნახევრად თავისუფალი, რეზონანსული ძალების გავლენისათვის. ეს ჟესტიც თავად უკვე ასეთი ზეგავლენით ჩნდება. ფაქტობრივად, ჩვენ კაფესა თუ ბარში როდი ვთვრებით: უკვე მთვრალი ვართ, როდესაც დასაღვრად სადღაც შევდივართ.

თუ ამ ძალების მასშტაბები უფრო დიდია, მაშინ პიროვნება ქცევასა და ცხოვრების წარმართვაში განსაკუთრებული ლაბილობითა და თვალშისაცემი არათანმიმდევრულობით გამოირჩევა. გეგონება, მეხსიერება არც გააჩნდეს. მისთვის მხოლოდ დროითი „ახლა“ არსებობს და სხვა არაფერი. მეტიც, თუ ეს ძალები კიდევ უფრო ინტენსიური და ხანგრძლივად ქმდითა, ასეთ შემთხვევაში ლაპარაკობენ ატავისტურ სამშვინველებზე – სამშვინველებზე, რომელთაც ასეთი „ატავისტური“ უნარი, გუმანი და გრძნობები აქვთ, რომელთა მონაცემებსაც ამ ადამიანთა მიერ ხშირად მცდარი ინტერპრეტაცია ეძლევა, რადგანაც ასეთ ადამიანებს აზროვნება ამ გრძნობების შესაბამისად არა აქვთ განვითარებული და ვინაიდან მათი მე „შემეცნების პროცესში“ მონაწილეობას არ იღებს. ეს ძალები ოდესღაც მართლაც შემეცნებითი ძალები იყო. ოღონდ მაშინ ღვთაებრივი ინსტიტუციების, ღმერთების მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა. ღმერთებისაგან თავდანებებული, ადამიანის მიერ არაცნობიერად ნედომილი ეს ძალები ცდუნების ისეთ ძალებად იქცა, როგორსაც დღეს ფიქსირებული მშვიდგონიერი ფორმების სფეროში ვხვდებით. ხოლო თუ ამ ნახევრად თავისუფალი ძალების ბატონობა ადამიანზე კიდევ უფრო გაძლიერდა, მაშინ ამას ფსიქიკურ დაავადებებამდე მივყავართ. დასახელებული საფეხურები (საფეხურები მათი გაბატონების თვალსაზრისით) ერთმანეთისაგან მკვეთრად არაა გამოიჯნული და ერთიმეორეში უწყვეტად გადადის. ისიც თავისთავად ცხადია, რომ ნახევრად თავისუფალი ძალები – ისევე, როგორც ყველაფერი სამშვინველში – სხვა სფეროებთან უშუალო კავშირშია. ამიტომ ეს ძალები ხშირად ქვეცნობიერ ფორმებს ემსახურება, რომელთა სწრაფვა და მიზნებიც მათი [ამ ნახევრად თავისუფალი ძალების] მეშვეობით ხორციელდება.

4.3იბიენური ღონისძიებანი სამშენებლისათვის

4.1. სამშენებლის ჰიგიენის თაობაზე ზოგადად და ლირიკულად

წინა თავებში იძულებული ვიყავით, ზოგადად სამშენებლის სტრუქტურის, ცნობიერების საერთო მდგომარეობის საკმაოდ მძიმე სურათი დაგვეხატა. ეს თავი კი მეხუთე თავთან ერთად ამ წიგნის საკუთრივ პრაქტიკული ნაწილია. და ეს პრაქტიკული ნაწილი იმის განხილვით უნდა დავიწყოთ, რა გზით არ შეიძლება მშენიერი პრობლემათა გადაჭრა და რაც ჯობს, არც სცადოს ადამიანმა. კერძოდ, ჯიქურ მიჭრა მშენიერი სიძნელეებზე, მათზე „მუშაობა“, მათი სულ თავში ტრიალი და გაანალიზება, მათში პირდაპირი ჩარევა, უშუალოდ მათზე მიმართული ღონისძიებების ჩატარება. ეს არასწორ გზაზე დადგომა იქნებოდა, რაც ამ პრობლემებს კიდევ უფრო გაართულებდა და გაამწვავებდა.

ამ პრობლემების არსებობა ხომ იმის ნიშანია, რომ ავტონომიური ადამიანი მოიკოჭლებს. სხვაგვარად რომ ყოფილიყო, ავტონომიური ადამიანი, რომელიც თავისი ყურადღების მმართველია, მართლაც თავისი სახლის ბატონ-პატრონი რომ ყოფილიყო, მაშინ პრობლემები არც გვექნებოდა, ან, ყოველ შემთხვევაში, არა ისე მწვავედ, ე.ი., ცხოვრებაში სიმშვიდეს ეს არ დაგვირღვევდა. ხოლო თუ ავტონომიური ინსტანცია სუსტია, ე.ი., თუკი ჩვენ წინაშე პრობლემები მართლა დგას, ეს ნიშნავს, რომ არავინ არის ისეთი, ვინც შეძლებდა, ამ სისუსტეებისთვის საკმარისი თვითმყოფადობით მიეხედა. ავტონომიის ნაკლებობის შემთხვევაში კი ამ პრობლემებზე კონცენტრირებულ ყურადღებას მალე მთლიანად სამშენებლის დამოუკიდებელი იმპულსები, სწორედ ხსენებული პრობლემატური იმპულსები დაეპატრონება. და ეს ყურადღებაც სიმპტომთა ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილად გადაიქცევა. ეს კი მდგომარეობას კიდევ უფრო გააუარესებს.

თუ ვინმე „ნერვიულია“ და მისი ყურადღება ამითაა დაკავებული, მაშინ ის კიდევ უფრო ნერვიული ხდება. და თუ ამას ამჩნევს, ნერვიულობაც მატულობს.

რადგან დაავადებას ავტონომიის ნაკლებობა იწვევს, ამიტომ აქ, დაავადებული მშენიერი ფუნქციის სფეროში, ადამიანი ვერაფერს მოიმოქმედებს. მან ისეთი სფერო უნდა გამოიაროს, სადაც იგი (ადამიანი) იმდენად ავტონომიურია, რომ ავტონომიურ უნარზე, ე.ი. ყურადღების უნარზე შეუძლია იმუშაოს [და, ამის შედეგად, ამაში კიდევ უფრო მოძლიერდეს]. აი მაშინ კი – ავტონომიის ზრდასთან ერთად – მას შეუძლია იმედი იქონიოს, რომ, მაგ., ნერვულ პრობლემებსა და სიძნელეებს ჯეროვნად გაუმკლავდება. ჩვენ ხომ (იხ. თავი I) ვნახეთ, რომ ყურადღება მშენიერი ავტონომიის ნიშანი და საზომია, რომ ავტონომიური არსება სწორედ ყურადღების უნარში ვლინდება. თუ ადამიანს მისთვის უინტერესო რაიმე თემას ინტენსიური და ხანგრძლივი ყურადღება ნებისთი შეუძლია მიაპყროს, მაშინ მისი ავტონომია ძლიერია; თუკი ეს არ შეუძლია, მაშინ მისი ავტონომია მოიკოჭლებს.

აზრთა ამ მსვლელობით უკვე გამოთქმულია სამშენებლის ჰიგიენის ზოგადი პრინციპი, რომლისთვისაც პრაპირდაპირი მეთოდის პრინციპი შეგვეძლო გვენოდებინა. მოვიმოქმედოთ რაიმე, ვივარჯიშოთ იმ სფეროში, სადაც

ძლიერნი და საქმის გაკეთების შემძლენი ვართ, იმისათვის, რომ იმ სფეროში მივალნიოთ რამეს, რომელშიც მოვისუსტებთ.

შეიძლება ასეთი კითხვა დაიბადოს: კი მაგრამ, საერთოდ რატომ არის საჭირო, აუცილებლად რამე ვიღონოთ სამშენებლის ჰიგიენის სფეროში? ჩვენი პაპები და პაპის პაპები ხომ ამ მხრივ არაფერსაც არ აკეთებდნენ და აკი მაინც ყოჩაღად იყვნენ!

ამაზე პასუხი უკვე თავად კითხვაშია მოცემული. ჩვენი პაპები ჯანსაღნი იყვნენ, მშენებნიერადაც ჯანსაღნი – ყოველ შემთხვევაში, ჩვენზე უფრო ჯანსაღნი მაინც. ჩვენ ყველანი მეტად თუ ნაკლებად დაავადებულნი ვართ ჩვენი ცნობიერების გამო და ვცხოვრობთ გარემოში, რომელიც ასევე დაავადებულია, დაავადებულთა გარემოცვაში ვცხოვრობთ. სწორედ ცნობიერებაა შეპყრობილი ამ დაავადებით – დაავადებით, რომელსაც ეგოისტურობა, ამჟამინდელობის დავიწყება ანდა ქვეცნობიერი ფორმების პარპაში ჰქვია. ასეთ გარემოში ჯანსაღი ადამიანიც მოინამლება, რადგან იძულებული იქნება, ცხოვრების ავადმყოფურ წესსა და ფორმას შეეგუოს. ხოლო თუკი ზოგიერთებმა ამ დაავადების შესახებ არაფერი იციან და არც სურთ, რომ იცოდნენ, ეს ჯერ კიდევ სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ ისინი სხვებზე უფრო ჯანსაღნი არიან.

ასეთ ვითარებაში, ბუნებრივია, ადამიანმა თავის ჯანმრთელობაზე უნდა იზრუნოს. მაგრამ იქნებ ვინმეს კიდევ ასეთი კითხვა დაეხადოს: მაინც რატომ იყვნენ ჩვენი პაპები ცნობიერების მხრივ უფრო სტაბილური, უფრო ჯანსაღნი?

ამაზე მე საპასუხო კითხვას დავისვამთ. კერძოდ, რას იტყვით, როგორ განიცდით დღესასწაულებს? ავიღოთ თუნდაც კვირა დღე*. თქვენთვის ის მართლაც მზის დღეა, განსაკუთრებული საზეიმო ხასიათისა, თუ ის მხოლოდ სამუშაოსაგან თავისუფალი დღეა, ისევე როგორც შაბათი (ადამიანთა უმრავლესობისათვის)? ან როგორ განიცდით შობას? თუკი გამოვრიცხავთ სენტიმენტალობას, რაც დღეს ამ დღესასწაულს ახლავს ხოლმე თან, აქვს მას თქვენთვის საზეიმო შინაარსი, რომელიც საჩუქრების მიცემასა და მიღებას სცილდება? და განსაკუთრებით: როგორ განიცდით აღდგომას, ან კიდევ სამების დღესასწაულს? ცხადია, ოდესღაც ამ დღესასწაულებს სრულიად განსაზღვრული, თუმცა ძალზე ძნელად შეცნობადი ინდივიდუალური ხასიათი ჰქონდა. დღეს ადამიანთა უმრავლესობისათვის დღესასწაულები აღარ არსებობს, ცხოვრება მხოლოდ სამუშაო და უქმე დღეების მიმდევრობაა. ოჯახური დღესასწაულებიც ასევე გაუფერულდა, გაფერმკრთალდა. აქვს თუ არა ამას კავშირი მშენებნიერ სიჯანსაღესთან?

დღესასწაულები თავიანთი რიტმით ცხოვრებას სახეს ანიჭებდა. დღესასწაულის განცდა ცნობიერებას ყოველდღიურობისაგან ათავისუფლებდა. ეს გრძნობითი განცდა სენტიმენტალობა როდი იყო (სენტიმენტალობა ხომ ნამდვილი გრძნობის სუროგატია მხოლოდ), არამედ ეს ისეთივე დიფერენცირებული გამოცდილება იყო, როგორიც ჩვენი ინტუიციაა, ოღონდ უფრო მეტად კოლექტიური, ზოგად ადამიანურ სფეროში უფრო ძლიერად ფესვგადგმული.

* „კვირა“ გერმანულად არის Sonntag, სიტყვასიტყვით – „მზის დღე“. ამ შესაბამისობას ვაოულობთ არაერთ ენასა და დიალექტში, მათ შორის – ქართველურ ენების ფარგლებშიც, მაგ., მეგრ. „ბჟაშხა“ – „მზის დღე“]

ყურადღება ღვთაებრივზე იყო მიპყრობილი, და ეს რელიგიის ან უბრალოდ ადამიანური ურთიერთობების საშუალებით ხორციელდებოდა. შეიძლება ასე ითქვას, ცნობიერების სიმძიმის ცენტრი „ზემოთ“ იყო გადახრილი, ზეცნობიერის მიმართულებით, რომელიც ცალკეულს ზოგად ადამიანურთან აკავშირებს – იმ სფეროსთან, სადაც ენისა და აზროვნების სათავეებია. საზეიმო განცდა ერთ-ერთი იმ ტრადიციულ მეთოდთაგანი თუ ღონისძიებათაგანი იყო, რომელიც გათავისუფლებულ ზეცნობიერ ძალებს აწესრიგებდა, რომლებიც დღეს ჩვენში ქვეცნობიერ ფორმებად გადაიქცევა: რელიგიის თუ უბრალოდ ადამიანური ურთიერთობების საშუალებით მათი შენარჩუნება იმავე სფეროში ხდებოდა, სადაც მათი სათავეებია. ეს განცდა და მთელი რიგი ადრე არსებული განცდებისა ჩვენ დროში აკლიათ ადამიანებს.

დღესასწაულები ნელინადს ანანევრებდა. უკვე მათი მოლოდინი ცხოვრებისთვის აზრის მიმცემი და მისი მომწესრიგებელი იყო. ჩვენ ნოსტალგიით თუ სევდით შეიძლება აღგვაყვას იმის შეგნებამ, რომ დღესდღეობით ამგვარი სპონტანური განცდის შესაძლებლობა დაკარგული გვაქვს. მაგრამ ვერას გვიშველის ნოსტალგია, ვერც გარჯა და მეცადინეობა. სწორედ სპონტანურობის აღდგენაა შეუძლებელი. მაგრამ ამ მაგალითით იმის მიხედვითაა ძნელი არ არის, რომ ასეთი დანაკარგების წყალობით ადამიანის წინაშე ახალი ამოცანები დგება – თუკი ადამიანი ამასობაში არ დასწუვდება. დღესასწაულებთან დაკავშირებით რა შეიძლება მან მოიმოქმედოს, ამას ჩვენ მე-6 თავში მივუბრუნდებით.

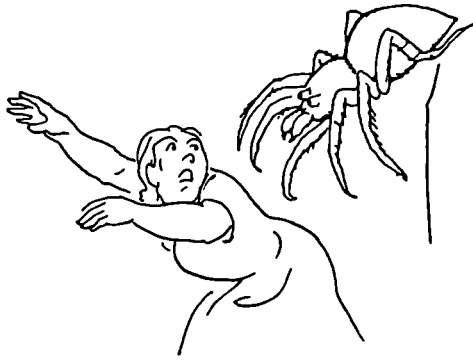
დღესასწაულთა მაგალითის ისიც შეუძლია გვიჩვენოს, დაკარგული საყოველთაო-სოციალური (მაგ., რელიგიური) ინსტიტუციების ადგილი ინდივიდუალურმა ზრუნვამ და ქმედებამ როგორ უნდა დაიკავოს. ის, რასაც ცალკეულ ადამიანთა მაგივრად ადრე ინსტიტუციები, ადამ-ნესები, ჩვეულებები, ნორმები აკეთებდა, თანდათან სულ უფრო მეტად თავად ადამიანს გადაელოცა.

ამასთან დაკავშირებით კიდევ სხვა აზრიც შეიძლება გაგვიჩნდეს. დავით ლისტრახმა, დიდმა რუსმა მევიოლინემ, ოდესღაც თქვა (შესაძლოა, მან ფერენც ლისტის გამოხატაქვამი გაიმეორა): „თუ ორი დღის განმავლობაში არ ვვარჯიშობ, ამას დაკვრისას ვამჩნევ; თუ ოთხ დღეს არ ვვარჯიშობ, ამას კრიტიკოსები ამჩნევენ; თუ ერთი კვირა არ ვვარჯიშებ, ამას პუბლიკა ამჩნევს“. როცა მან ეს თქვა, უკვე თავისი შემოქმედებითი მოღვაწეობის ზენიტში იყო. ასე რომ, მას უკვე მიღწეული ჰქონდა ის, რაც მისთვის მისაღწევი იყო, და, მიუხედავად ამისა, მწვერვალზე დასარჩენად დღეში დაახლოებით ხუთი საათი მუშაობა მაინც სჭირდებოდა. ხოლო ჩვენ... არც ვიოლინოს დაკვრაში და არც იმაში, რაც ჩვენთვის ამჯერად უფრო მნიშვნელოვანია – ჩვენს მშვენიერ, მორალურ და შემეცნებით პრობლემებში – დიდი ვირტუოზები სულაც არა ვართ, და მაინც დარწმუნებული ვართ, რომ ამ პრობლემების გადასაჭრელად ამ მიმართულებით ყოველგვარი ვარჯიშის გარეშეც საკმაოდ კარგები ვართ. ეს ხომ მაინცდამაინც ლოგიკური ვერ არის, და კიდევ უფრო ნაკლებად – რეალისტურად გააზრებული და შეგარძნობილი. დღევანდელი ადამიანისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის შეგნებას, რომ გასაჯანსაღებლად და სიჯანსაღის შესანარჩუნებლად საჭიროა, თავად მოიმოქმედოს რაღაც. ეს საყოველთაო მშვენიერ-ჰიგიენური სიტუაცია ასე დანერვილებით ამ შეგნების გამომუშავებაში დასახმარებლად აღწერეთ.

ქმედება მნიშვნელოვანწილად არაქმედებისაგან შედგება. ეს ნიშნავს, რომ გარკვეულ საქმიანობებს უნდა შევეშვათ, სხვები კი ჩავერთოთ ჩვენი ცხოვრების რიტმში. იმ ადამიანთა უმრავლესობა, რომელსაც რაღაც სიძნელეები აქვს საკუთარ თავთან მიმართებაში და ამის გამო, ძალაუწევს, სხვა ადამიანებთანაც, ვერ ამჩნევს, რომ ეს სიძნელეები (მთლიანად თუ არა, ნაწილობრივ მაინც) მისი საკუთარი ქმედების შედეგია. ამიტომ შემდგომში მშვიდგონებელი ცხოვრების პერსპექტივების განხილვას დიდ ადგილს დავუთმობთ, რომ შეგვეძლოს რამდენადმე გადავავლოთ თვალი დღეების, კვირების, თვეების და წლების მსვლელობას, და მიახლოებით მაინც ვიმსჯელოთ ჩვევათა მავნებლობის თუ უვნებლობის შესახებ, ან კიდევ – იმ წონასწორობის შესახებ, რაც გვაკლია ყოველდღიური ცხოვრებით თავს მოხვეულ ქმედებათა გარკვეულად საჭირო ფორმებთან მიმართებაში. სამშვიდგონებლის ჰიგიენის ზოგადი ტენდენცია იქითაა მიმართული, რომ მე-არსება უფრო ინტენსიურ თვითგანცდამდე მიიყვანოს: რომ ქვეცნობიერი ჩვევებიდან, ამ ჩვევებში რაღაც ჯადოთი დამწყვდეული მშვიდგონებელი და სულიერი ძალები გაძლიერებულ მე-არსებასთან მიიყვანოს და რომ ჩვევები თავად დაედოს – ავტონომიურ სამშვიდგონებელზე ძალადობის გარეშე – საფუძვლად, ნიადაგად გაფურჩქვნის პროცესში მყოფ სულიერ ცხოვრებას.

სამშვიდგონებლის თვითგამოცდილება რომ ისევე ინტენსიური ყოფილიყო, როგორც შეხების შეგრძნებისა, მაშინ ადამიანთა უმრავლესობას არანაირი მშვიდგონებელი პრობლემა არ ექნებოდა; მტკიცებისა და დასაბუთების გარეშე, რასაც მხოლოდ ისეთი სუბიექტისათვის შეიძლება ჰქონდეს მნიშვნელობა, რომელიც არსებობს. მათ ეცოდინებოდათ, რომ ისინი არსებობენ. ამ პუნქტში დაურწმუნებლობა ეგოიზმია და ათასგვარი ცხოვრებისეული პრობლემები სწორედ მას მოაქვს. ჩვენ დავინახეთ, რომ ადამიანს დღეისათვის ცოცხალ ამჟამინდებობაში საკუთარი თავის განცდის სრული შესაძლებლობა აქვს. ეს მშვიდგონებელი პრობლემებისაგან საყოველთაო განკურნება იქნებოდა. დღევანდელ მშვიდგონებელ ცხოვრებაში, რომელშიც წარსულისა და აწმყოს ელემენტები ერთმანეთისაგან უკვე გამოყოფილია, ამის მიღწევა ცნობიერების განვითარების მეოხებით ხდება. ისიც ითქვა, რომ ეს ადამიანის ამოცანაა და იგი თავისით ვერ გადაიჭრება. შესაძლებელი, მაგრამ ჯერ განუხორციელებელი მე-განცდა და ამის შედეგად გაჩენილი ცნობიერების საკუთარი წარსულით შემოფარგულობა დაავადების საყოველთაო შესაძლებლობას ქმნის. დაავადებათა ამ საფუძვლის თავიდან აცილება ჩვენი მიზანი უნდა გახდეს. ცალკეული სიმპტომები მხოლოდ ამ მიზნის ფონზე შეგვიძლია ეფექტურად განვკურნოთ.

ცნობიერების ჰიგიენის სტრატეგია შეგრძნებისა და ნებელობის ქვეცნობიერ ფორმებთან მიმართებაში შემდეგნაირად შეიძლება წარმოვიდგინოთ: ეს ფორმები მცირე ან დიდი ურჩხულებია, რომელთა ძალმოსილება და სიდიდე იმ მიტაცებული ძალებისაგან იქმნება, რომლებსაც მე-არსებისათვის ზურგი შეუქცევია. ოდესმე ობობას ან კოლოს გამადიდებელი შუშით თუ დაკვირვებისხარტ? ათჯერ გადიდებულნი, ისინი შიშის მომგვრელი შესახედაობის მქონე ზღაპრულ არსებებად გვევლინებიან. წარმოვიდგინოთ ისინი სპილოსოდენა. ამგვარი ობობასა თუ კოლოს პირისპირ მდგომნი, თქვენ არც კი შეეცდებით, შეუიარაღებლად შეებრძოლოთ მათ, თქვენ ხომ შინაგანად შეუიარაღებელი ხართ.

მაგრამ ეს არსებები ესოდენ დიდები თქვენგან მიტაცებული ძალების მეშვეობით გახდნენ. თუ თქვენ ამ არსებებიდან ხსენებული ძალების – თქვენი სისხლისა და ხორცის – დაბრუნება შესძელით, ისინი თანდათან სულ უფრო და უფრო მეტად დაიჩუტებიან, როგორც რეზინის გაბერილი ცხოველები, მათგან პაერს როცა გამოუშვებენ ხოლმე. ავტონომიური მე-ძალების ვარჯიშით ასეთი რამ ხდება – ზურგშექცეული ძალები კვლავ უნდა მოვიტაცოთ და კანონიერ პატრონს დაუბრუნოთ. მაშინ ცხოველური არსებები იმდენად დაიჩუტებიან, რომ საფრთხე გაქრება. ამის შემდეგ მათზე თავის შენუხება აღარც არის საჭირო, ისინი უკვე სულს ლაფავენ.

დღევანდელი ადამიანი ფიზიკურ მდგომარეობაში ყოფნისას „ცხოვრების“, გარეგნული ყოველდღიურობის, თავისი შინაგანი „ჩვევებისა“ და „რეზონანსის“ გამო ერთ განამანიაშია. ყოველდღიურობის ამ დავიდარაბაში მყუდრო ადგილის შექმნა, სადაც ადამიანი მარტო რჩებოდა თავის ღმერთებთან – ეს იყო მიზანი ძველ საბერძნეთში შემოღობილი წმინდა ადგილებისა (ტემენოი). სივრცეში „გამოზოგილ“ არეებს, გამოყოფილს ყოველივე უზამსისაგან, პროფანულისაგან, გამოზოგილს წმინდა ღვთაებრივ-ადამიანურისთვის, დღეს შეესაბამება გამოზოგილი დროის ინტერვალები, „ოაზისები დროში“, როცა ადამიანი რალაცას ისეთს აკეთებს, რაც არც ყოველდღიურობისთვისაა საჭირო და არც ქვეცნობიერი იმპულსიდან მომდინარეობს, არამედ რაც წმინდად მისი ავტონომიური გადანყვეტილებით ხდება და რასაც მე-ძალები მოჰყავს მოძრაობაში. თავდაპირველად სულ ერთია, ამ დროის განმავლობაში რა გაკეთდება. ეს 10-20 წუთი, ყოველდღიური განმეორების შემთხვევაში, ქმნის „ადგილს“, სადაც ადამიანის ავტონომიურ არსებას შესაძლებლობა აქვს, მომძლავრდეს, და რომლის ირგვლივაც თავისუფალი ძალები შეიძლება სტრუქტურულად განლაგდეს. თვით იმ შემთხვევაშიც კი, როცა მოცემულ პირს თავად არ ძალუძს, 10 წუთის განმავლობაში ავტონომიურად, ასოციაციებში გადავარდნის გარეშე თავის საქმიანობას მიჰყევს, მას შეიძლება ამაში სხვისი – მეგობრის, ან თერაპევტის თანადგომა და ზრუნვა დაეხმაროს. ასეთ შემთხვევაში განსაკუთრებით სასარგებლო იქნება, მოცემული პირი სიტყვიერად მოჰყვეს, ამ 10 წუთის განმავლობაში რას აკეთებდა.

„დროის ოაზისი“ დღევანდელი ადამიანისათვის სამშენებლის პიგიენურ ღონისძიებათა საძირკველია. როგორ შეიძლება ამ „დროის ოაზისთა“ შევსება

და ამას სხვა რა ღონისძიებები შეიძლება დაემატოს, ეს შემდგომში იქნება განხილული, როცა ზოგადიდან უფრო სპეციალურ საკითხებზე გადავალთ. ამ ღონისძიებებში ადამიანის ორბუნებოვნება უნდა იქნეს გათვალისწინებული: ამ სამყაროში სხვა ადამიანებთან ერთად რომ ცხოვრობს და იმავდროულად თავისი პირადი ცხოვრებით ინდივიდუალურად.

4.2. ლაპარაკი და მოსმენა

მთელი ცხოვრების მანძილზე ადამიანი იძულებულია, ბევრი ილაპარაკოს. ურთიერთობა სხვა ადამიანებთან და საკუთარ თავთან სიტყვებით ხორციელდება; წარმოდგენებისა და ნებელობითი იმპულსების წარმოქმნასაც ისევ სიტყვები ემსახურება. გარდა იმ ლაპარაკისა, რომელიც საჭიროა, კაცობრიობის უდიდესი ნაწილი იმიტომაც ლაპარაკობს, რომ ეხალისება. ასეთი ლაპარაკი საჭირო არ არის, მაგრამ, ცნობიერების თვალსაზრისით, იმავ დონიდან მომდინარეობს, საიდანაც „საჭირო“ ლაპარაკი. რა დონეა ეს?

ეს ინფორმაციის დონეა, რაც ნიშნავს, რომ ჩვენ იმას ვლაპარაკობთ, რაც წინასწარ მოფიქრებული გვაქვს და არაფერს ახალს, არაფერს ისეთს, რაც ჯერ სხვისთვის არ გაგვიზიარებია, რაც ეს-ეს არის გავიფიქრეთ. ეს ასეც უნდა იყოს: ინფორმაცია სხვებს უნდა მივანოდოთ და მათგანაც მივიღოთ. ენა, ლაპარაკი, ამ შემთხვევაში, ყოველდღიურობის სამსახურში დგას. ამის სანაღმდეგო კაცს რა უნდა ჰქონდეს! დიდი-დიდი ის, რომ სიტყვებს იქნებ კიდევ სხვა შესაძლებლობები და ფუნქციებიც აქვს.

მაგრამ, პრაქტიკული ცხოვრების თვალსაზრისით, ყველა გაზიარებული ინფორმაცია თანაბრად მნიშვნელოვანი როდია. ზედმეტი ინფორმაცია, როგორიცაა ჭორაობა და ყბედობა, უხვად მოიპოვება. რატომ ხდება ეს?

3.4 თავში უკვე აღვწერე, ჭორაობას ყოველთვის ეგოისტური კმაყოფილება როგორ მოაქვს, როცა ამა თუ იმ ადამიანთა სისუსტეებს, შეცდომებს, დანაშაულს სიამოვნებით ვისმენთ და სხვებსაც ვამცნობთ. მაგრამ აქ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი რამ უნდა შევნიშნოთ – ამ დროს თავი და თავი მაინც მეტყველების ძირეული იმპულსია, თუმცაღა დამახინჯებული, მდაბიური ფორმით. ეს იმპულსი არის თავად ნამდვილი მეტყველება, რომლის საშუალებითაც ადამიანი თავის „ადამიანობას“ შესაძლებლობიდან სინამდვილედ აქცევს, თავის „ადამიანობას“ ახორციელებს. გრძნობის თვალსაზრისით რომ ვთქვათ, ადამიანს საუბრის სითბო ენატრება. რა თქმა უნდა, ეს სითბო მას ჭორაობის, არასწორი ლაპარაკის დროს ისევე ნაკლებად ერგება, როგორც სმის მოთხოვნილება ვერ დაკმაყოფილდება დაღევით; სულ მეტი და მეტი გვინდება. და რადგანაც სიტყვის სითბოსკენ, სხვისი გაგებისა და სხვის მიერ ჩვენი გაგებისაკენ, ჭეშმარიტი კომუნიკაციისა და ერთობისაკენ სწრაფვა ჭორაობის საშუალებით ვერასოდეს დაკმაყოფილდება (პირიქით, ჭორაობა ანტიპათიის ცივ ელემენტს ახარებს), ამიტომ არასწორი საუბარიც გრძელდება, ისევე, როგორც ლოთი აგრძელებს სმას.

გოეთეს ზღაპარში – „მწვანე გველი და თეთრი შროშანი“ – საოცარ რამეს ვკითხულობთ საუბარზე. ოქროს ხელმწიფე ეკითხება გველს და ისიც უპასუხებს:

„– რა არის ოქროზე უფრო მშვენიერი?

– სინათლე.

– რა არის სინათლეზე უფრო მაცოცხლებელი?

– საუბარი“.

მაცოცხლებელი ნიშნავს: „გამამხნეველი და გამახალისებელი“. ოღონდ ეგაა, ისეთი საუბრები, რომლებზეც ამის თქმა შეიძლება, ძალზე იშვიათია. როგორ წარმოგვიდგენია ამგვარი საუბრები?

ამგვარი საუბრების დროს დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ რამე „მზას“ – იმას, რაც უკვე ბევრჯერ გაუფიქრებიათ და უთქვამთ, არ ამბობენ. რასაც ადამიანი ამბობს, ის, როგორც რაღაც მზა, ე.ი. როგორც რაღაც უკვე წინასწარცნობილი არ უნდა მივიღოთ და მას საპირისპირო არგუმენტები, ან პასუხი მაშინვე არ უნდა შევაგებოთ. პირიქით, ადამიანის საუბარს რაც შეიძლება დიდი შინაგანი სიჩუმე, მოლოდინით აღსავსე დუმილი უნდა დაეუხვედროთ. ეს მოსაუბრეზეც ახდენს გავლენას: მას შერცხვება, რამე უმნიშვნელო იქნება, ან „დაშტამპული კარტებით“ ითამაშოს. ეს საპასუხო დუმილი ისეთ მოსმენას უნდა ჰგავდეს, მხოლოდ ბავშვს რომ შეუძლია, როცა ის ლაპარაკს სწავლობს. მას სურს, შეიმეცნოს და არ ძალუძს, თავისი ეგო-არსება დაუხვედროს იმას, რასაც იგი აწყდება ხოლმე. მას ხომ ეგო-არსება ჯერ არ გააჩნია. სწორი მეტყველება სწორი მოსმენით იწყება, რითაც მეორე ადამიანის გაგების შემზადება ხდება. ეს გაგება, რომელშიც სიტყვებით ანდა გარეგნული ნიშნებით ვერასოდეს დაერწმუნდებით, მხოლოდ ადამიანის ნათქვამს კი არ ეხება, არამედ – თავად ამ ადამიანს. თუ ადამიანი რუტინიდან, თავისი „მზა“-დან კი არ ლაპარაკობს, არამედ თავისი ამჟამინდელიობიდან (იქიდან, რაც მას ამჟამად მოსდის თავში, ახლა ამჩნევს, ახლა განიცდის როგორც ჭეშმარიტებას), აი, მაშინ იფურჩქნება სიტყვა ორ ადამიანს შორის და იმასაც, რაც მან აქამდე იცოდა, იგი ახლებურად განიცდის. ყველა პედაგოგისათვის ცნობილია, ის საუბარი თუ მოხსენება, რომელიც მეხსიერებიდან მომდინარეობს, როგორ ზემოქმედებას ახდენს – განსხვავებით იმ საუბრისაგან, რომელშიც სათქმელი პირველად ახლა იქმნება, ახლა მოიაზრება, ახლა გაიგება.

საუბრის სიტბო, მაცოცხლებელი და მასაზრდოებელი, სიტყვებს შორისაა, სიტყვებს ზემოთაა – სიტყვაში. გაგებაში. ყველაზე მეტად მაცოცხლებელი კი სრულიად უსიტყვო გაგებაა სიტყვაში – ადამიანთა შორის – რაც იშვიათად, ბედნიერ მომენტებში გამობრწყინდება ხოლმე. საუბარი ყოველთვის ორ ადამიანს შორის ხდება. მაშინაც კი, როცა რამდენიმე ერთმანეთთან ან ერთი რამდენიმესთან საუბრობს. ამ დროსაც ყოველთვის ერთი ერთთან ლაპარაკობს.

არსება და საკვირველება ენისა, უსიტყვო ენისაც – მისი ღვთაებრიობა – ამგვარ იდეალურ საუბარში მჟღავნდება, რომელსაც ძალუძს, სასწაული მოახდინოს, გადოს ხიდი ერთმანეთისაგან გამოყოფილ ორ ცნობიერებას შორის. ისე ჩანს, თითქოს ყოფილიდან ზრდასთან ერთად ადამიანები, ცნობიერების მხრივ, ერთმანეთს სავსებით გამოეყოფიან, მაგრამ მათ შორის ერთობა და ურთიერთგაზიარება მაინც შესაძლებელია, მოხდეს ყოველგვარი ფიზიკური, მექანიკური თუ ბიოლოგიური კავშირების გარეშე (ასეთი კავშირები ენობრივ ან სულიერ კავშირს სწორედაც გამოირიცხავენ, ვინაიდან ენობრივი და სულიერი კავშირი არ შეიძლება იყოს რაღაც ისეთი, რაც გაგების გარეშე დამყარდება; სხვა რამის შედეგი ის ვერ იქნება).

ენა, ფაქტობრივად, იმისთვის არსებობს, რომ ადამიანი მისი მეშვეობით „ადამიანობდეს“, და თავის ამ ადამიანობას ხორცს ასხამდეს. მეტყველების გარეშე ხომ ადამიანი ნამდვილი ადამიანი არაა, რაც იმასაც ნიშნავს, რომ მას თანამოსაუბრის გარეშე ადამიანად ყოფნა არ შეუძლია. თანამოსაუბრე ძველ დროში ადამიანისთვის ღვთაება იყო – მისი პირველი „შენ“. დღეს ეს პირველი „შენ“ – მისთვის უახლოესი ღვთაება – მოყვასი, მეორე ადამიანია.

*„ბევრი რამ გამოსცადა ადამიანმა,
ზეციურთაგან მრავალს უწოდა სახელი,
მას შემდეგ, რაც საუბარი ვართ ჩვენ
და გაგონება ძალგვიძს ერთმანეთისა.“*

ასე ამბობს ჰოლდერლინი ადამიანებსა და ღმერთებზე. მაგრამ ის სასწაული, რომ

„საუბარი ვართ ჩვენ და გაგონება ძალგვიძს ერთმანეთისა“,

ადამიანების ურთიერთობასაც ეხება.

1.3 თავში ჩვენ ვნახეთ, ადამიანში მეტყველების უნარი ღვთაებრივ-ზეცნობიერად როგორ ყალიბდება და ზეცნობიერი უნარის სახით მთელი ცხოვრების მანძილზე როგორ გვდევს ის თან. ადამიანის უშინაგანესი არსებისათვის დამახასიათებელი ეს საღვთო უნარი მისთვის უღირს დონეზე მაშინ ჩამოქვეითდება ხოლმე, როცა ის ინფორმაციის გაცვლას ემსახურება, მიუხედავად იმისა, რომ დღევანდელი ადამიანი ამას ისე იღებს, როგორც რალაც თავისთავად გასაგებს. მაგრამ ენის – ისევე, როგორც წერისა და კითხვის – ზეციურ-ღვთაებრივ წარმომავლობაზე დედამიწაზე მცხოვრებ ხალხთა თითქმის ყველა მითი და ტრადიცია მოგვითხრობს. ლაყბობა დროის გასაყვანად და უმნიშვნელო სისულელეების სათქმელად, ამ პოზიციიდან თუ შევხედავთ, ისევე არაბუნებრივია, როგორც ლაპარაკი ტყუილის სათქმელად, საკუთარ განზრახვათა დასამალავად, სხვა ადამიანის შეცდომაში შესაყვანად. ბოროტების უდიდეს ნაწილსაც საკუთარ ღირსებას ადამიანი თვითონვე დაატებს ხოლმე თავს – ლაპარაკის მეშვეობით. ეს ჭეშმარიტებაა – როცა ენა გადაგვარებას იწყებს, მაშინ საფრთხე მთელ კაცობრიობას ემუქრება.

აქედან გამომდინარე, ნულარ გაგვიკვირდება, რომ სამშვინველის ჰიგიენის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ღონისძიებად სწორ მეტყველებაში ვარჯიში უნდა განვიხილოთ. არასწორი მეტყველება ყველაზე მეტად სწორედ მას აყენებს ზიანს, ვინც ასე მეტყველებს. თუ ადამიანის ყველაზე ნათელი, ზეცნობიერი უნარი მისთვის შეუფერებელ დონეზეა დაყვანილი, ე.ი. დამახინჯებულია და გაუკუღმართებული, თუკი ადამიანის მეტყველება, მისი ყველაზე არსებითი „ზენა“ უნარი, ბოროტად გამოიყენება, მაშინ მისი მშვენიერი ცხოვრება როგორღა მოწესრიგდება? მეტყველება არის საშუალება, რომ სხვებს ან საკუთარ თავს რაიმე გააგებინო. ეს შინაგან მეტყველებასაც ეხება. „არა თუ პირით შემავალი შეაგინებს კაცსა, არამედ პირით გამომავალი შეაგინებს კაცსა“ (მათე, 15, 11). „ხოლო გამომავალი პირით გულისაგან გამოვალს და იგი შეაგინებს კაცსა. რამეთუ გულისაგან გამოვლენ გულის სიტყუანი ბოროტნი...“ და ჩამოთვლილია მათი სახეები (მათე, 15, 18; 19).

ვინაიდან საუბარი ცხოვრების ნაწილია და ყველაზე საყოველთაო საქმიანობაა, ამიტომ ყველაზე საყოველთაო ჰიგიენური ღონისძიებაც – სწორი

მეტყველება – ცხოვრებაში, ყოველდღიურობაში უნდა გატარდეს. ამ ღონისძიებას მართო ვერ განვახორციელებთ. ის შეიძლება „დროის ოაზისში“ განხორციელდეს, ან მის ფარგლებს გარეთ, თუკი ეს ვინმესთვის შესაძლებელია. ყოველი დღისთვის, თუ იმ დღისთვის, როდესაც ვარჯიშის ჩატარებას ვაპირებთ, ამის შესაძლებლობა, დროის ის მომენტი, როცა ვიცით, რომ ვინმესთან დალაპარაკება, საუბრის გაბმა მოგვინევს, წინასწარ უნდა განვსაზღვროთ. ვარჯიში რამდენიმე ფაზისაგან შედგება, რომლებიც ცალ-ცალკეც და ერთდროულადაც შეიძლება შესრულდეს. დასაწყისში, ალბათ, უფრო მიზანშეწონილია, გარემოებათა მიხედვით, მხოლოდ ერთ ფაზაში ვივარჯიშოთ. მოგვიანებით ეს ფაზა სრულ ვარჯიშად დამონტაჟდება.

ვარჯიშის პირველი ფაზა სწორი მოსმენაა. მას შეიძლება სწორი დუმილიც ეწოდოს. ვცდილობთ, აღვიქვათ თანამოსაუბრე, ე.ი. მეტყველი მასში და არა მისი [მეტყველების] გარეგნული სახე, გამოვლინება. ყურადღების მიპყრობა შეძლებისდაგვარად სრული უნდა იყოს. თავიდან აზრობრივად ვართ ყურადღებიანი, ე.ი. ვცდილობთ, იმ აზრებს კი არ ავყევთ, რომლებიც სხვისი საუბრის დროს ჩვენში როგორც პასუხი, კრიტიკა ან მოწონება ნამოტივით იწვევება, არამედ მისდ, მოლაპარაკის აზრების გააზრებას ვცდილობთ, როცა დროდადრო გულდასმით აეწონ-დაეწონით, მისივე სიტყვების მეშვეობით ნამდვილად ვუგებთ თუ არა მოსაუბრეს, ჩვენი ფსევდო-ინტერპრეტაციების წყალობით წინააღმდეგობები ხომ არ ჩნდება. შემდგომ ისიც შეგვიძლია ვცადოთ, რომ სამშენიველის უფრო ღრმა შრეებით გავხედოთ ყურადღებიანი – გრძნობით ჩაწვდეთ მოლაპარაკეს. ამ დროს ყოველგვარი სიმპათია-ანტიპათია (მათ შორის სპონტანურიც) უნდა დაეადუმოთ. საქმე არა იმ გრძნობებს ეხება, რომლებსაც მოლაპარაკე აღძრავს ჩემში, არამედ წმინდა შემეცნებისეულ გრძნობას (Fühlen), რომელიც ამ მოლაპარაკესთანაა დაკავშირებული, მას ეხება, ისევე, როგორც ხელოვნების რომელიმე ფენომენის ან ბუნების სურათის შემთხვევაში, მათი სპეციფიკური გრძნობითი ელფერის განცდა რომ შეგვიძლია.

ნათქვამის შინაარსის მიღება ან უარყოფა, კრიტიკა თუ სიხარული შინაგან შემხვედრ დუმილში უნდა გავაჩუშოთ. განსჯა, მაგ., ნათქვამის თვისებრიობის შესახებ, ჩვენში არ უნდა წამოიჭრას. განსჯა და პასუხის ჩამოყალიბებაც ლაპარაკის დასრულების შემდეგ მით უფრო სწრაფად და მარჯვედ ხდება, რაც უფრო ფხიზლად ვართ მოსმენისას (ე.ი. მოლაპარაკისკენ რაც უფრო მეტი გულისყურით ვართ მიმართული და ჩვენი საკუთარი აზრები თუ დაუყოვნებელი კრიტიკა რაც უფრო არ გვფანტავს).

როგორც ვხედავთ, ეს პატარა, ერთი შეხედვით უწყინარი ღონისძიება სწორი მოსმენისა თუ დუმილისა იოლი სრულებითაც არ ყოფილა და მთელ რიგ შინაგან ჟესტებს მოითხოვს და ითვალისწინებს, განსაკუთრებით, თუ მხედველობაში იმასაც მივიღებთ, რომ ყურადღების წარმართვის აღწერილი ჟესტი არც პოზა უნდა იყოს და არც დაძაბულობას უნდა იწვევდეს. თავდაპირველად, შესაძლოა, პოზით დაწყება გარდაუვალიც იყოს, მაგრამ შემდეგ თანდათანობით იწყება ჟესტის „რეალიზაციაზე“ მუშაობა, რომლის მსვლელობაშიც პოზისეული ქრება და ნამდვილი ინტერესით იცვლება. პოზისეული რჩება მანამ, სანამ არ ვიცით, თუ რა უნდა ვაკეთოთ. დაძაბულობაც დასაწყისში თითქმის ყოველი ვარჯიშის დროს იჩენს თავს, საგრძნობი სხეულებრივი სპაზმის სახითაც კი. დაძაბულობის

გაქრობა უკვე თავისთავადაც სავარჯიშოა. დაძაბული ვარჯიში ხომ ვარჯიში არ არის, ისევე, როგორც შემოქმედებითი საქმიანობაა დაძაბულ მდგომარეობაში შეუძლებელი. მაგრამ მხოლოდ სხეულებრივი სპაზმი რომ მოგვეხსნას, ეს არ კმარა. თუ მშვინვიერი დაძაბულობა არ მოიხსნა, მაშინ ამ დაძაბულობის სხეულებრივი ფორმები ისევ მალე იჩენს თავს. მშვინვიერი სპაზმი ყველაზე უკეთ მაშინ მოიხსნება, თუკი ყოველგვარი „სპაზმების“ გარეშე ბუნების სურათებს წარმოვიდგენთ და მათთან შესისხლხორცებას, მათთან გაიგივებას შევეცდებით. ასეთი სურათებია, ვთქვათ, როგორ მოძრაობს ფოთოლი ქარში, ქარს არ მიჰყვება, ტოტზე რჩება, მაგრამ მსუბუქად, წინააღმდეგობის გაუნეწელად, არ უძალიანდება მას; ან როგორ ძალდაუტანებლად, მსუბუქად მიცურავს გედი წყალზე; როგორ მინანაობს ღრუბელი ცაზე; სულ უფრო და უფრო იხრება თოვლისაგან დამძიმებული ფოთოლი, სანამ თოვლი თავისით, რბილად არ ჩამოცურდება მისგან. უმჯობესია, თუკი ამგვარ მაგალითებს თავად გამოვძებნით. ამ სავარჯიშოს შესრულებისას განსაკუთრებით ეფექტური იქნება, თუკი შევამცირებთ იმპულსს, მოსმენისას ხშირად რომელიც გვმსჭვალავს – ლაპარაკში მაშინვე რომ ვერთვებით და თანამოსაუბრეს სიტყვას რომ ვანწყვეტინებთ ხოლმე. უკეთესი იქნება, თუ იმასაც დავაფიქსირებთ, რომ ეს იმპულსი მოქმედებს. შემდგომში ეს იმპულსიც გაქრება. ასეთი „უარის თქმიდან“, „თავის შეკავებიდან“ ავტონომიურ მე-არსებას ძალა ემატება.

თანდათანობით შემხვედრი დუმილი ნეგატიური, უარისმთქმელი ეესტიდან პოზიტიურ, სხვებისათვის შევების მომტან მშვინვიერ პოზიციაში გადაიზრდება. ჩვენი შინაგანი დუმილი არა მხოლოდ შეფერხებისა და დაბრკოლებების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს, არამედ მეტსაც აკეთებს: ის მყუდრო ბინას ქმნის თანამოსაუბრისთვის, რომელიც წინასწარ გრძნობს, რომ მას უგებოდ და ამის გამო უფრო ლალად და უკეთ ლაპარაკობს. ჩვენი მხრიდან ასეთი „დახვედრა“, „შეგებება“ ნალაპარაკებზე თანხმობას ისევე ნაკლებად ნიშნავს, როგორც მის უარყოფას. გაგება ყოველგვარი განსჯისაგან თავისუფალია და თავად მოლაპარაკესაც ეხმარება საკუთარი თავის სწორად გაგებაში.

ალბათ, ვამჩნევთ, რომ ეს სავარჯიშო – ისევე, როგორც მომდევნო სავარჯიშოები, ჩვევების, ქვეცნობიერის იმპულსების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს. ყოველივე, რაც ცნობიერად, გააზრებულად, ავტონომიური მე-არსებიდან გამომდინარე კეთდება, ქვეცნობიერად იმპულსირებული ჩვევების საპირისპირო ნაკადს განეკუთვნება. ესაა ერთ-ერთი მიზეზი იმისა, სავარჯიშოებმა მთელი დღე რატომ არ უნდა მოიცვას (და ვერ მოიცავს). ისინი 10-დან 30 წუთამდე დროის მონაკვეთით უნდა შემოვფარგლოთ. მთელი დღის მანძილზე მათი ზემოქმედება მით უფრო ძლიერი იქნება, სავარჯიშოსათვის განკუთვნილი დროის მონაკვეთის გარეთ მათზე რაც უფრო ნაკლებად ვინაღვლებთ. ამ დროის მონაკვეთის ფარგლებს გარეთ უზრუნველად და ლალად ვიცხოვროთ. ეს, რა თქმა უნდა, იმას როდი ნიშნავს, რომ სულ არაფერს აღარ მივაქციოთ ყურადღება, რაც კი საუბართანაა დაკავშირებული. მაგალითად, სხვათა „არასწორ ლაპარაკს“ ყური არ უნდა მივუგდოთ, თუკი ამის აუცილებლობა არაა, ე.ი. მას განზრახ არ უნდა მივაყურადოთ, თუკი ის ჩვენ სრულიად არ გვეხება. ცუდი მეტყველება მუდამ ცუდ გრძნობებთანაა გადახლართული. ადამიანს სწორედ ეს იზიდავს და მასში, როგორც მსმენელში, არაპიგიენურ მშვინვიერ წარმო-

ნაქმნებს შობს. ჯოჯოხეთის მოხილვისას დანტე დაძაბული უსმენს ორი ცოდვილის ვირტუოზულ კინკლაობას და ამის გამო მისი წინამძღოლი ვერგილიუსი მას ჯერ არცხვენს, მაგრამ შემდეგ ანუგეშებს კიდევაც (ჯოჯოხეთი, XXX):

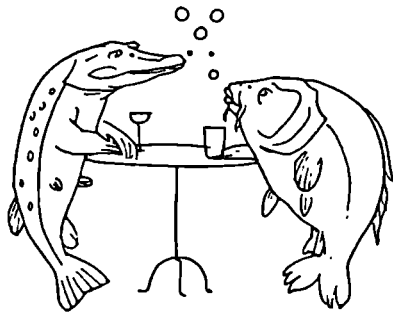
*მხოლოდ იმაზე იფიქრე, რომ მე მუდამ შენს სიახლოვეს ვარ,
თუ ოდესმე მოხდა, რომ შენ შემთხვევამ მიგიყვანოს იქ,
სადაც ხალხი ასეთი კინკლაობითაა გართული,
რამეთუ მდაბალია სურვილი ამდაგვარის მოსმენისა.*

მას შემდეგ, რაც ერთხანს სწორ მოსმენაში ვივარჯიშებთ და რამდენადმე ავითვისებთ მას, სწორი ლაპარაკის სავარჯიშო კიდევ სხვა, შემდგომ რამეებზე უარის თქმით შეიძლება განვაგრძოთ. ყურადღება მივაქციოთ იმას, რომ ზედმეტი არაფერი ვთქვათ, ლაპარაკისთვის არ ვილაპარაკოთ. ამასთან, რა თქმა უნდა, ძნელი დასადგენია, რა არის ზედმეტი. ამის გასარკვევად ისიც შეგვიძლია, რომ საუბარი მოგვიანებით გავაანალიზოთ. ჩვენ ხშირად ვიჩენთ მიდრეკილებას, ლაპარაკი ისეთ რამეზე დავიწყოთ, რის თქმაზეც შეგვეძლო უარი გვეთქვა. თუკი ასეთ ზედმეტობებს შეველევი, შევამჩნიეთ, რომ ასეთი „შელევიდან“ ის ძალები იღვრება, რომელთა საშუალებით ვიმეცნებთ იმას, რაც ნათქვამის მიღმაა დაფარული. ლაქლაქზე უარის თქმით ქვეცნობიერში დატყვევებული ძალები მოლაპარაკე მე-არსების განკარგულებაში გადადის. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმპულსებს ცუდის, საღანძღავის თქმისა მესამე, იქ არმყოფი ადამიანის შესახებ, მისი სისუსტეების „განხილვისა“, რასაც მისი თანდასწრებით არ ვიზამდით. კარგი იქნებოდა, თუ საკუთარ თავს ვკითხავდით: თავად მას ვეტყოდი მე ამას თუ არა? და თავი ვანებოთ იმის თქმას, რასაც ამ ადამიანს პირში არ ვეტყოდით. თავი ვანებოთ მისი იქ არყოფნისას ისეთის თქმასაც, რისი თქმაც მისი თანდასწრებით შეგვიძლია.

ცხადია, ასეთი შემოთავაზებანი დოგმატურ ნებსებად არ უნდა მივიღოთ. არის შემთხვევები, როცა მოლაპარაკეს უნდა შევანყვეტინოთ, ოღონდ ეს რბილად, ემოციის გარეშე, ემოციათა კორიანტელის დაყენების გარეშე უნდა მოვახერხოთ. არის შემთხვევები, როცა მათზე უნდა ვილაპარაკოთ, ვინც ჩვენს ლაპარაკს არ ესწრება. ეს შეძლებისდაგვარად ისე უნდა მოხდეს, თითქოს ისინი ჩვენ გვერდით იყვნენ.

როდესაც შედარებით პასიური მხარეები – მოსმენა და ზედმეტ ლაპარაკზე უარის თქმა – გავარჯიშებულია, მაშინ მოვარჯიშებს შეუძლია პოზიტიურ ლაპარაკზე გადავიდეს. ვარჯიშის ამ ნაწილის ფორმულირება მარტივია: მხოლოდ მაშინ ვილაპარაკოთ, როცა სათქმელი გვაქვს. მაშინ აქ თქვენ ასეთი შეგრძნება შეიძლება გაგიჩნდეთ: სავარჯიშოს ეს ნაწილიც ხომ უმეტესწილად ღუმელისაგან შედგება!

მართლაც, განა ხშირად გვაქვს მოყვასისათვის რამე ნამდვილად სათქმელი? ეს კითხვა უთუოდ შეიცავს ჭეშმარიტებას. ჩვენ ხომ უკვე ვნახეთ, რომ მოზრდილები რაიმე ახალს ძალზე იშვიათად იაზრებენ. მაგრამ სწორი მეტყველებისას ახალი აზრები მთავარი სულაც არაა. მთავარი, ფაქტობრივად, საუბრის შინაარსი როდია. ლაპარაკი ყოველთვის ვინმეს მიმართ და არა ვინმესთან ერთად ლაპარაკია. ამიტომ საუბრის შინაარსი და გუაროება იმ პარტნიორის

მიხედვით უნდა „განისაზღვრებოდეს“, რომელსაც ვესაუბრებით. ასე რომ, შინაარსი ჯერ კიდევ ყველაფერი არაა. არსებითი ზოგჯერ ის სულაც არ არის, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როცა საუბრის სიმძიმის ცენტრი იმაზეა გადატანილი, რომ ადამიანს გამოველაპარაკოთ – საუბარში გამოწვევის მიზნით, იმისათვის, რომ მან ნუგეში პოვოს ან ადამიანთა საზოგადოების წევრად იგრძნოს თავი. თავისთავად ცხადია, ყოველივე ეს უსიტყვოდაც, მხოლოდ ქცევითაც შეიძლება გამოიხატოს. სჯობს კიდევ, თუ ასე მოხდება. სწორი მეტყველება როდი ნიშნავს, რომ მხოლოდ სიბრძნე უნდა აფრქვიო, არამედ იმას, რომ ნათქვამი აქტუალური, სიტუაციის მიხედვით „სწორი“ იყოს. „მე შენთვის რაღაც მაქვს სათქმელი“ – სადაც „რაღაც“ და „შენთვის“ ერთ მთლიანობას ქმნის და მათგან არცერთი, ცალკე აღებული, არ შეიძლება „სწორი“ იყოს. ხშირად ეს „რაღაც“ ფორმულირებადი საერთოდ არ არის ან ძნელად ფორმულირებადია. ფორმულირებაზე უარი ისე ადვილად არ უნდა ვთქვათ, მაგრამ თუ ფორმულირება არ ძალგვიდის, მეტყველება უსიტყვოდაც შეიძლება, რაც ხშირად უკეთესი მეტყველებაც კია.

ჩვენ სულ ვილაცას ველაპარაკებით (ლირს ამაზე დაფიქრება). აქედან გამომდინარე, ლაპარაკი ყოველთვის ინიციულური, მოსაუბრის შესატყვისი უნდა იყოს. ეს პრობლემა იმის წინაშეც დგას, ვინც, მაგალითად, მოხსენებას კითხულობს, ოღონდ კიდევ უფრო მწვავედ: მან ხომ, უმეტეს შემთხვევაში, პუბლიკის ძალზე ჰეტეროგენული [მრავალმხრივი] ხასიათი უნდა გაითვალისწინოს. მოხსენება, თუკი ის რამდენადმე კარგი მოხსენებაა, არის კიდევაც საუბარი. მოხსენებელი უნდა გრძნობდეს, როდის რა უნდა თქვას. მან ყური უნდა მიუგდოს იმას, მსმენელები მის ნათქვამს როგორ აღიქვამენ. მას უნდა შეეძლოს დანერჩილებით ბევრ ისეთ რამეზე შეჩერდეს, რაც მისკენ მსმენელებისგან მობერავს.

ლაპარაკისას მომჭირნობას სიტყვაძუნწობის პოზასთან საერთო არაფერი აქვს. ზედმეტად ცოტა ზედმეტად ბევრზე უკეთესი როდია. ილაპარაკე ისე, რომ პარტნიორს გაგების სურვილი აღუძრავ; ილაპარაკე ისე, რომ პარტნიორი შემდგომი აზროვნებისათვის შემართო – ეს, ალბათ, საკუთარი აზრის უკეთესად ფორმულირებაა.

საუბარი ყოველთვის მოულოდნელობების, იმპროვიზირებულის წყაროა, და ეს – მით უფრო მეტად, რაც უფრო კარგი საუბარია. სიურპრიზებიც მას ამიტომ მოაქვს. ამიტომაც საუბარი მუდმივი ვარჯიში სულის სიფხიზლეში, „სულის

ამჟამინდელობაში" (Geistesgegenwart). ბევრ ადამიანს სწორედ ამ თვისების მხრივ უჭირს. „კარგი“ პასუხი, როგორც წესი, თავში მაშინვე კი არ მოსდით, არამედ ხშირად ბევრად მოგვიანებით, მხოლოდ მაშინ, როცა საუბარი უკვე დამთავრებულია. ეს ცხოვრებაში ვის არ მოსვლია. პასუხს კითხვაზე, რატომ ხდება ასე, საკუთარ თავში ეძებთ და როცა ჩვენს ყველა ჟესტს და განწყობას საუბრის შემდგომ ვიხსენებთ, შეგვიძლია დავადგინოთ, რომ ჩვენ საუბრის დროს, ფაქტობრივად, „კორექტულნი“ არ ვიყავით, ჩვენი ყურადღება გაყოფილი იყო: დემასა და, ალბათ, საუბარში დარჩენის, მისი სწორად წარმართვის, თვითგანმტკიცების და ა.შ. ნებას შორის. ასე რომ, სისხარტე – ის, რომ ადამიანს სწორი რამ საუბრისას მოსდის აზრად და არა მოგვიანებით – შეიძლება კონცენტრირებული ყურადღების გავარჯიშებით იქნეს მიღწეული. ამის შესახებ ამავე თავში გვექნება საუბარი.

არსებობს, რა თქმა უნდა, ცუდი საუბრებიც, რომლებშიც ასევე მოულოდნელობებს ვაწყდებით, მაგრამ აქ ამ მოულოდნელობებს სხვისი გაცრუების, გაბრიყვების ხასიათი აქვს. ისინი ყოველთვის პიროვნულს, პირადს უმიზნებენ, აქიდელურ შინაარსთან კი არა აქვთ საქმე, არამედ ამ შემთხვევაში ლაპარაკი პირადულ გრძნობებზე მოქმედებს, პირად ინტერესებს აღვიძებს, ან მათ მობილიზაციას ახდენს. ამით საუბარში შემოდის ელემენტები, რომლებიც საუბრისთვის, ფაქტობრივად, უცხოა, რომელიც სიტყვისმიერი არაა, და რომლის მიზანიც საუბრის ფარგლებს გარეთაა, ვინაიდან ის პირადულ – უმეტესწილად, ჩვენში ეგოისტურ – ელემენტს უმიზნებს. ბუნებრივია, ძნელია, საუბრისას სწორად – ე.ი. საუბრის პირველსაწყისი ბუნებიდან გამომდინარე – მოვიქცეთ. პირიქით, ადვილია, გაბრიყვების მცდელობას ჩვენც ასევე – ეგოისტურობიდან გამომდინარე – დავუხვედეთ. სწორი პასუხის გაცემა ძნელი იმიტომია, რომ „კორექტულობიდან“ პირადულისკენ ვიხრებით. ამიტომ, თუკი გაბრიყვების მცდელობას წინასწარ ვხვდებით – რაც არცთუ ისე ხშირად ხდება, რადგან ხშირად გვაცურებენ – საუკეთესო მეთოდია, პასუხის გაცემამდე საკმაო პაუზა გავაკეთოთ. ამას გამცურებელი, უმეტეს შემთხვევაში, ნყობიდან გამოჰყავს, ჩვენ კი შესაძლებლობა გვეძლევა, პირადულს თავი დავაღწიოთ და „კორექტული“ პასუხი გავცეთ და თან გაბრიყვების ის განზრახვაც გავითვალისწინოთ, რომელიც ჩვენს თანამოსაუბრეს ჰქონდა.

თუ მე რაღაც ვთქვი და ახლა მპასუხობენ, ამ პასუხს კვლავ შინაგანი შემხედრი დუმილით ვუსმენ. მე იმასაც ვითვალისწინებ, გამიგო თუ არა პარტნიორმა და თუ გამიგო – რამდენად. თანაც იქნებ პარტნიორს ჩემი აზრები ჩემზე უკეთ, ე.ი. უფრო ღრმად ესმის. ეს ის შემთხვევაა, როცა მე სათქმელის გამოხატვაში გავარჯიშებული არა ვარ. ან კიდევ – როცა თანამოსაუბრე განსაკუთრებით კარგად იცნობს საუბრის თემას, ან მე მიცნობს განსაკუთრებით კარგად.

ერთხელ კიდევ გაუუსვათ ხაზი იმას, რომ სწორი მეტყველება არის ვარჯიში. ამიტომ ის დროის შემოფარგლულ, წინასწარ განსაზღვრულ მონაკვეთში უნდა შესრულდეს და მთელ დღეზე არ უნდა გავრცელდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ მას საჭირო ინტენსივობა არ ექნება. მოკლე, მაგრამ ინტენსიური ვარჯიში თავის ზემოქმედებას თანდათაობით მთელ დღეზე განავრცობს. ისიც აშკარაა, რომ ეს სავარჯიშო – ისევე,

როგორც ყველა დანარჩენი, უსასრულოდ შეიძლება გაღრმავდეს. სწორად მეტყველებისათვის ხომ ჭეშმარიტება უნდა ვიცოდეთ; სწორად მეტყველებისათვის ხომ თანამოსაუბრეს უნდა ვიცნობდეთ. მაგრამ ვიცნობ კი ღრმად ჭეშმარიტებასა და ჩემ თანამოსაუბრეს? ასე რომ, ეს ამოცანა უსასრულოა; ტყუილად როდი ამბობს იაკობ მოციქული თავის წერილში (3,2): „რამეთუ ფრიად ვსცდებით ყოველნივე. რომელი სიტყვით არა სცდებოდის, იგი სრული კაცი არს, შემძლებელ არს იგი აღვირახსმად ყოვლისა გუამისა.“

ადამიანის მთელი ცხოვრება შეიძლება სწორი მეტყველება იყოს. ეს შორეული, თითქოსდა მიუღწეველი მიზანია, მაგრამ ვინც მიუღწეველს არ ელტვის, ის მიღწევადსაც ვერ მისწვდება.

4.3. დროის პრობლემა

იმედია, მკითხველისათვის ახლა გასაგებია, ჩვენი დროის ადამიანმა საკუთარი მშვენიერი ჰიგიენისათვის რამე რატომ უნდა იღონოს. ეს „რამე“, ეს „ლონისძიება“, ცხადია, როგორც დროის მხრივ, ისევე ინტენსიურობის თვალსაზრისით, შემოფარგლული გახლავთ. განა ადამიანს არ შეუძლია, მთელი დღის განმავლობაში თავისი ძვირფასი სამშვენიველი იყოს დაკავებული? ეს ისევე მცდარი იქნებოდა, როგორც არაფრის კეთება. ეს ადამიანს „ცხოვრებაში“ თავისი ამოცანებიდან და მოვალეობებიდან გადაახვევინებდა. ამგვარი ღონისძიებების მასშტაბები თავდაპირველად მინიმუმით უნდა შემოფარგლოთ – ჩვენ ხომ ასე ცოტა დრო გვაქვს! მაგრამ განა ეს ცოტათი სასაცილო არ არის? და საერთოდ, განა ეს მართალია? ჩვენ წინაპრებს შეუდარებლად უფრო ნაკლები კომფორტი ჰქონდათ, შეუდარებლად უფრო ნაკლები დამხმარე მანქანა-იარაღები – მათ რა, ჩვენზე მეტი დრო ჰქონდათ? ჩვენ კვირაში ორ დღეს ვისვენებთ, საათობრივადაც უფრო ნაკლებს ვმუშაობთ. მაშ, როგორღა გამოდის, რომ ჩვენ, მიუხედავად ამისა, დრო არა გვაქვს? სად მიდის დაზოგილი დრო? ნუთუ მწერალი მიხაელენდემართალს ამბობს თავის ნიგში – „მომო“ (ახალგაზრდებისათვის, მოზუცებისათვის, შუახნის ადამიანებისათვის), რომ ჩვენ დროს გეპარავენ? ურიგო იდეა არაა, ერთხელ ოდესმე გავერკვე იმაში, მაინც რას ვუშვრებთ ჩვენს დროს. აღმოჩნდება, რომ დროის გამოყენების თვალსაზრისით ჩვენ კარგი მეურნეები არ ვყოფილვართ. ჩვენს დროს რომ უკეთ მოვუაროთ, უფრო ცნობიერად უნდა ვიცხოვროთ. ეს ნიშნავს, რომ არანაირ სპონტანურობას არ უნდა მივცეთ თავი, ისევე, როგორც ბევრ სხვა სფეროში არ დაგვზარებია რალაცის სწავლა, მაგალითად, ჩვენი ფეხების დაუფლება – ფეხის ადგმისას, ჩვენი ხელებისა, როცა რაიმესთვის ხელის ჩავლებას ან ჩვენებას ვსწავლობდით, მეტყველების აპარატისა, როცა ენას ვიდგამდით. ცხოველს ყველაფერი ინსტინქტურად აქვს ბოძებული. პატარა ვეფხვს, რომელიც დაბადებიდანვე თავისი სახეობის წარმომადგენლებისაგან განცალკევებით იზრდება, შემდეგ კი თავის ნებაზე უშვებენ, ყველაფერი შეუძლია და პრაქტიკულად აკეთებს კიდევ ყველაფერს, რაც ცხოვრებას, კომუნიკაციას, დაწყვილებას სჭირდება. ადამიანს კი უნდა გაუფრთხილდე და დაიცვა ოცი, ზოგჯერ – ოცდაათი, ორმოცდაათი წლის განმავლობაში, ვიდრე იგი ცხოვრებაში დამოუკიდებლად დგომას შეძლებდეს და გამძლეობას გამოიმუშავედეს.

ეს ინდივიდუალური სწავლის, ცნობიერი ქმედების, ცხოვრების „მონეს-რიგების“ აუცილებლობა, რაც დრო გადის, სულ ახალ-ახალ სფეროებზე ვრცელდება, რომლებსაც ადრეულ ეპოქებში ინსტიტუციები მართავდა. დროის განაწილებასთან დაკავშირებით იგივე ითქმის. ადამიანს დროის გარკვეული მონაკვეთები ესაჭიროება, რომელთა განმავლობაშიც იგი, ერთის მხრივ, თავისი ცხოვრების ნირს გადაავლებს თვალს, განსჯის, მიზნებს დაისახავს, შესაძლო ცვლილებებს მიმოიხილავს და გაითვალისწინებს. დროის ასეთ მონაკვეთებს „გადმოსახედები“ შეიძლება ვუწოდოთ, რომელთაც ყოველნლიურად, ყოველ ნახევარ წელიწადში, დიდი დღესასწაულების ჟამს ან თვეში ერთხელ „ვენევიტი“ ხოლმე. მოვლენათა მცირედი წინასწარი თუ შემდგომი მიმოხილვა, შეფასება, დაეგმვა, კითხვის დასმა, პასუხის გაცემა – აი რას ემსახურება დროის ეს მონაკვეთები. ადამიანი თავისი დროის გადანაწილებას იწყებს, „სავარჯიშოს“ გაკეთებას, სამშენებლისათვის ჰიგიენური ღონისძიებების ჩატარებას გადაწყვეტს, ცვლილებები შეაქვს მათში. და მაინც, ერთადერთი ღონისძიება, რომლის რეკომენდაციაც ყველასათვის აუცილებელია, არის სწორი მეტყველება, როგორც ეს 4.2 თავშია აღწერილი.

საერთოდ, კაცმა რომ თქვას, ადამიანისათვის ბევრი ასეთი ღონისძიებაა საჭირო, მაგრამ თავდაპირველად მას, თუნდაც „დროის უქმარისობის გამო“, მხოლოდ მცირედი შეუძლია დაისახოს მიზნად. ჩვენდა სანუგეშოდ, სწრაფვა რომელიმე ურთი ცუდი „ჩვევის“ (ეთქვათ, არასწორი ან ზედმეტი ლაპარაკის ჩვევის) მოშლისაკენ თანდათანობით ყველა ჩვევას შეარყევს, ყველა ჩვევაზე იქონიებს გავლენას – ისეთებზეც, რომლებთანაც, ერთი შეხედვით, არაფერი აქვს საერთო იმ ჩვევას, რომლის დაძლევისაც (მოშლასაც) ჩვენი ვარჯიში ისახავს მიზნად.

თანდათანობით მოვარჯიშე მნიშვნელოვან გამოცდილებას იძენს. ვარჯიში – მაგ., ყოველდღე ან ორ დღეში ერთხელ 15 წთ-ის განმავლობაში სწორი მეტყველება – დასაწყისში არასასიამოვნო რამ არის (კიდევ ერთი დამატებითი სირთულე ცხოვრებაში, რომელიც ისედაც არაა იოლი!). მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ ის ამჩნევს, რომ უსიამო შეგრძნება ქრება და დგება მომენტი, როცა სავარჯიშოს წყალობით უფრო მეტად განვიცდით სიხარულს, წმინდა სიხარულს, არა მხოლოდ და არა ძირითადად მხოლოდ იმის გამო, რომ ვარჯიში „ქარგად გამოგდის“, არამედ მსგავსად იმისა, რაც ხელოვნებაში ხდება ხოლმე, თავად შემოქმედება გვანიჭებს სიხარულს. როცა ჩვენი შესაძლებლობები გარკვეულწილად გაიზრდება, ვარჯიშიდან (ასეა ხელოვნებაში და ასევეა სამშენებლის ჰიგიენის სფეროშიც) კმაყოფილება და სიხარული წარმოადგება. ამის მიხედვით ისიც კი შეგვიძლია დავადგინოთ, ვარჯიშს სწორად ვასრულებთ თუ არა. რაც შეეხება ხანს, რომელიც ამ მომენტის დადგომამდე უნდა გამოხდეს, ის ინდივიდუალურად ძალზედ განსხვავებულია. აქ საქმე რომ ეგოისტურ სიხარულს არ ეხება, ეს განცდაში აშკარად გვეძლევა. სავარჯიშოში ისიც შედის, რომ ეგოისტური, თვითშემგრძნები სიხარულის იმ წმინდა სიხარულისაგან გარჩევა ვისწავლოთ, რომელიც ჩვენი ქმედებითაა გამოწვეული.

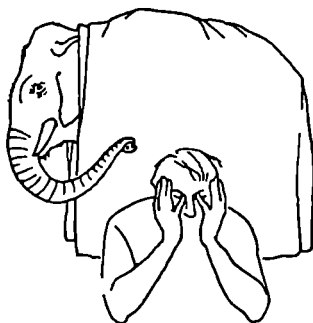
როცა ვარჯიშისას კმაყოფილების გრძნობა ჩნდება, შეგვიძლია მომდევნო ღონისძიებაზეც ვიფიქროთ. ისე კი, თავიდანვე შეიძლება ერთდროულად ორ ღონისძიებას მივმართოთ – ჩვენი „დროის“, უნარისა და საქმის ვითარებისდა მიხედვით. ხოლო იმას, რა ღონისძიებას ავირჩევთ – როგორც მეორეს, შემდეგი რამ განსაზღვრავს.

თუ ყოველდღიურობის მსვლელობაში სიზმარეული ჩართულობიდან გამოვიღვიძებთ, დაგვებადება კითხვა: „რისთვის გვაქვს დრო?“ ან: „რა არის ცხოვრების საზრისი?“ ეს ის კითხვებია, რომლებზე პასუხსაც გარედან, სხვა ვინმესგან ვერ მივიღებ, რადგან ნებისმიერ შემთხვევაში თუნდაც ამ პასუხის გაგება და გააზრებაა საჭირო იმისათვის, რომ, თუკი ის ჩემთვის დამაკმაყოფილებელია, დავეთანხმო მას. მაგრამ ერთი რამ კი შეიძლება ითქვას: იქნებ არის რაღაც აზრი იმაში, რომ ადამიანი ამ დიდი კითხვების სიღრმეებში იჭრება, ფიქრობს მათზე, ცდილობს ისწავლოს, პოვოს, შემეცნოს ისეთი რამ, რაც მათზე პასუხის გაცემაში დაეხმარება. შესაძლოა, ისეც მოხდეს, რომ, როცა ასეთი კითხვა წამოგვეჭრება, სწორედ მაშინ სულ სხვა რამ გვექონდეს საკეთებელი – ცხოვრებაში, მოვალეობის შესრულებაში, ურთიერთობებში ვიყოთ ჩართული. ამ შემთხვევაში გააზრებაზეც უარს ვამბობთ. და მაინც, იმასაც აქვს მნიშვნელობა, რომ ეს კითხვები საერთოდ დგას ჩვენ წინაშე, რომ ჩვენ მათ ვატარებთ – თუნდაც უპასუხოდ.

თუ ამით ცხოვრებას, საკუთარი ცხოვრების ცნობიერად წარმართვას ცნობიერად ვინყებთ, ეს იმას მოასწავებს, რომ კითხვას საზრისის შესახებ, ასეა თუ ისე, მაინც მალე უნდა გაეცეს პასუხი. ადამიანს თავის ცხოვრებაზე საკუთარი თავისა და სხვათა წინაშე მხოლოდ ამგვარად შეუძლია პასუხი აგოს; თუკი რაიმე მიზანი აქვს დასახული, შეუძლია გადასინჯოს, თავის დროს – ამ მიზნის შესაბამისად – სწორად ანაწილებს თუ არა.

ერთი რამ კი სრულიად ნათლად უნდა ითქვას: თუ ვინმე რაიმე მიზანს შეგნებულად, ეგოისტურობიდან გამომდინარე ისახავს, მას ვერავითარი ვარჯიში და ვერავითარი ღონისძიებები ვერ უშველის. უფრო ზუსტად რომ გამოვთქვათ, საქმე მხოლოდ იმაში კი არაა, რომ ობიექტური საფუძვლებიდან გამომდინარე შეუძლებელია მისი შევლა, არამედ ავტორს არ სურს ხელი შეუწყოს ეგოისტურ მიზანდასახულობებს. ეს ობიექტური საფუძვლები კი ჩვენ 3.3 თავში განვიხილეთ. ეგოისტურობის პრინციპს სავსებით ამკარად მივყავართ ბრძოლისაკენ – ყველა ყველას წინააღმდეგ. ამას გამოცდილებაც გვიჩვენებს. ამის ხელშეწყობა ავტორს არ სურს. ამაში რაიმე მეთოდებითა და მეცადინეობით დახმარება ხომ უდიდეს დანაშაულთა რიცხვს განეკუთვნება, რაც კი შეიძლება იქნეს ადამიანის მიმართ ჩადენილი. და მაინც, ყველგან ვრცელდება ხრიკები, ღონისძიებები თავიდან ბოლომდე ეგოისტური მიზნების მისაღწევად „საქმეში“ თუ „სასიყვარულო“ ცხოვრებაში, „საზოგადოებაში“ და ა.შ. გადახედეთ თუნდაც ბულვარული პრესის მონინავე გვერდებს! ჩვენ კი გვსურს, რომ ადამიანს დავუხმაროთ, და არა ადამიანის მონინააღმდეგეს, რომელიც ადამიანშია ჩასახლებული. ეგოისტურობა ადამიანის უმთავრესი დაავადებაა და ყველა ღონისძიება, რაც კი აქაა ნახსენები და შემოთავაზებული, ასე თუ ისე, იმ მიზანს ემსახურება, რომ ეგოისტურობა დავძლიოთ და ხელი შევუწყოთ არა ეგოს განცდის, არამედ მე-ს განცდის მიღწევას. ეგოისტურობა ხელს უშლის ზრდასრულ ადამიანს, რომ მთელი გულისყურით მოუსმინოს თანამოსაუბრეს – როგორც ბავშვს სჩვევია ეს მეტყველების ათვისებისას, თუ მანამდე. და ვინაიდან ყოველი ღონისძიება და ყოველი სავარჯიშო იმავდროულად კონცენტრირებულ ყოველდღიურობაში ვარჯიშიცაა, ამიტომ ეგოისტურობით ნაკარნახევი ვარჯიში არც არასოდეს „გამოგვივა“.

არსებობს ერთი ფართოდ გავრცელებული სისუსტე. ადამიანს არ ძალუძს, თავი მოუყაროს საკუთარ აზროვნებით ძალებს, რის გამოც ის, მაგალითად, საუბარში საკმაოდ „სხარტი“ ვერ არის. დამხმარე ღონისძიება აქ ისაა, რომ ადამიანი შეეცადოს, თავისი აზრებით მის მიერვე განსაზღვრულ თემაზე შეჩერდეს, როცა კი მას საამისო „დრო“ გაუჩნდება, მაგალითად, როცა სადგურში თუ კბილის ექიმთან უნევს ლოდინი, ან კიდევ მატარებლით მგზავრობს, ნაცვლად იმისა, რომ თავის ასოციაციებში ჩაიძიროს, სადაც ჩვენ ცნობიერებაში, რა გინდა, რომ არ ირეოდეს, უპირატესად კი ის, რითაც სამშენიველი მოცემულ მომენტშია დაკავებული. რაც შეეხება თემის არჩევას, თემა მაინცდამაინც რაღაც „მნიშვნელოვანი“ არ უნდა იყოს. ის ადამიანს პიროვნულად რაც უფრო ნაკლებად ეხება, მით უფრო მეტადაა გამოსადეგი იმისათვის, რომ კონცენტრაციის „კუნთოვანი ძალები“ ვეფარჯიშოთ. როცა ასეთ სავარჯიშოს ეგოიზმიდან გამომდინარე ასრულებენ – იმისათვის, რომ მისი მეოხებით დისკუსიებში გაიმარჯვონ, ნაცვლად იმისა, რომ კამათში სიმართლის დაცვა უკეთ შეძლონ – ასეთი სავარჯიშო არასოდეს გამოუვათ, რადგან ეგოისტური მიზანდასახულობა სულ მუდამ გაფანტვის გამომწვეველი იქნება. აქ არ შეიძლება გადავწყვიტოთ: „მე ამაზე არ ვიფიქრებ!“ ნუთის განმავლობაში ნუ იფიქრებთ... თუნდაც... მწვანე სპილოებზე! აბა, სცადეთ!

თავისთავად ცხადია, ხშირად „ჭეშმარიტება“ სწორედ ჩვენი ჭეშმარიტებაა, რაც ნიშნავს, რომ როცა ჭეშმარიტების ობიექტურ ღირებულებას არაფრად ვაგდებთ, მაშინ ჩვენ პირადული (ვთქვათ, პატივმოყვარული) მიზნით ვართ დისკუსიაში ჩაბმული. ძნელია იმის გარკვევა, რითი ვართ ამ დროს დაკავებული: ჭეშმარიტებით, თუ რაღაც პირადულით. ჩვენს ერთ-ერთ ამოცანას სწორედ ის შეადგენს, რომ ჩვენში ამის გარჩევის უნარი განვავითაროთ. ეგოისტურობა შეიძლება ათასნაირი ნილბით მოგვევლინოს. უდიდესი ბრძენიც კი არ არის მისგან დაზღვეული.

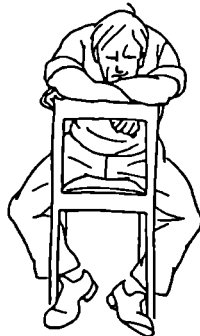
საკუთარი მშენივერი ცხოვრების მისი ჰიგიენის თვალსაზრისით აგება, ე.ი. მისი ცნობიერად აგება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ამოცანაა. ყველა ეს ღონისძიება იმის მცდელობაა, რომ **მზა ადამიანი**, მშენივერი ცხოვრების ჩვევები, გაკვალული გზები მოიშალოს და არამზა, იმპროვიზაციის უნარის მქონე ადამიანი იშვას, ჯეროვანი როლი მიენიჭოს მას. მოკლედ რომ ვთქვათ, ეცდილობთ, ზოგი რამ დაეშალოთ და რეალური სუბიექტი ჩამოვაყალიბოთ, ე.ი.

საკუთარი თავი თვითგამოცდილებამდე მივიყვანოთ, ნაცვლად თვითგანმტკიცებისა, ან „თვითგანხორციელებისა“. ეს ორი მცდელობა წონასწორობაში უნდა იყოს, რადგან ჩვევებიც საყრდენია, დროებითი საყრდენი, რომელიც ადამიანს ესაჭიროება, თუკი ნამდვილი სუბიექტი (მე) საკმაოდ ძლიერი ვერ არის საიმისოდ, რომ სადავებები მუდამ ხელთ ეპყრას. მეორეს მხრივ, მე-ს გამაძლიერებელი ვარჯიშიდან არაფერი გამოგვივა, თუკი ჩვევები მეტისმეტად ძლიერია. ასეთ შემთხვევაში იმ სავარჯიშოებით, რომლებიც ყურადღების კონცენტრაციას ისახავს მიზნად, ჩვევის ადამიანი უფრო ძლიერდება. ამიტომ ეს საშუალებები, ვარჯიშები ყოველთვის ამ ორივე ამოცანას უნდა სწვდებოდეს. სწორი მეტყველება თავისი ხასიათით ორივე დასახული მიზნის შესატყვისად მოქმედებს. აღწერილი აზროვნებითი სავარჯიშო მე-არსებას აძლიერებს. შეგვიძლია საკუთარ თავს ხსენებულ „გადმოსახედზე“ თუ „სათვალთვალო პუნქტზე“ ყოფნის წუთებში შევეკითხოთ: რა ხდება ჩემში, ჩემ სამშვინველში ჩემი ნების, ჩემი თანხმობის გარეშე? რა ხდება ისე, რომ ჩემი „თვალი“ მას ვერ ჭკრეტს, ან მისი განჭკრეტა იქნებ არ ძალმიძს? სიმპათია („ეს მიყვარს“) და ანტიპათია („ეს არ მიყვარს“), რომლებიც აზრობრივი დასაბუთების გარეშე მთლიანად გრძნობიდან მომდინარეობს, ასეთი ჩვევის მაგალითებია, რომლებიც თანდათანობით, ფრთხილად უნდა მოიშალოს.

თუ ვინმეს არ გამოსდის ის, რომ მთელი თავისი აზრები მის მიერვე წინასწარ განსაზღვრული რომელიმე ერთი ნეიტრალური თემისაკენ მიმართოს, რომლის მიმართაც სრულიად გულგრილია, მაშინ კარგი იქნება, თუ პირველ ხანებში ყურადღებას ალქმამი, კონცენტრაციაში ავარჯიშებს. ალქმითი სავარჯიშოს ობიექტად ყოველთვის ბუნების მოვლენა ან საგანი უნდა ავირჩიოთ: ქვა თუ კრისტალი, ლანდშაფტი, ხე ან მცენარე, ღრუბლიანი ცა ან ბუნების ხმები, ჰანგები. სავარჯიშოს არსი ისაა, რომ რამეს ზუსტად დააკვირდეთ. ჩვეულებრივ, იმით ვკმაყოფილდებით, რომ დავადგენთ, თუ რა არის ალქმული საგანი, ისე, რომ ამ საგანს რეალურად არცკი აღვიქვამთ. საქმე საქმეზე რომ მიდგეს, არცკი შეგვიძლია ეს საგანი სინამდვილის შესაბამისად წარმოვიდგინოთ, არამედ – მხოლოდ შაბლონურად. ჩვენ ვიცით, ვარდი, ხე, ღრუბელი როგორ გამოიყურება. მაგრამ თუკი იმას გავაცნობიერებთ, რომ ბუნებაში სავსებით ერთმანეთის მსგავსი არაფერია, რომ არცერთი ვარდი მეორე ვარდს არ ჰგავს, არცერთი ღრუბელი – სხვა ღრუბელს (ის კი არა, საკუთარ თავსაც კი, რადგან დროის, განათების და ა.შ. ცვლილებით ყველაფერი იცვლება), მხოლოდ მაშინლა მივხედებით, ალქმის სავარჯიშოები რას გულისხმობს. ბევრი ისეთი რამის ალქმა შეიძლება, რაც სიტყვებითა და ცნებებით საერთოდ ვერ აღინერება: ფერების, ფორმების, მოძრაობების, მუსიკალური ბგერების და ა.შ. მიუხედავად ამისა, ჩვენ ამ ნიუანსთა დანახვა, მოსმენა, შეხება თუ ყნოსვა შეგვიძლია. სავარჯიშოს ჩატარებისას ყურადღება სწორედ ამ „ენით გამოუთქმელ“ ნიუანსებს უნდა მიექცეს, რომლებზეც კონკრეტულად ფიქრი თუ არა, ალქმაში ძალიან ზუსტად „თვალის გაყოლება“ მაინც შეგვიძლია, რადგან ალქმა იმ შემთხვევაშიც „ცნებითი სახით“ ხორციელდება, როცა ალქმულისათვის ფორმულირებულ ცნებები გვაკლია. ალქმაში ხომ არაჩვეულებრივად ნატიფი განსხვავებების დაჭერა შეგვიძლია, მიუხედავად იმისა, რომ ამ განსხვავებებს სიტყვიერად ვერ გამოვხატავთ.

ადამიანთა უმრავლესობას ალქმითი კონცენტრაცია უფრო ეადვილება, ვიდრე აზრების მოკრება და ამის გამო ის შეიძლება აზროვნებითი კონცენტრაციისათვის „შესავალ“ საეარჯიშოდ მივიღოთ და პირველ ღონისძიებად დავსახოთ. დაეფიქრდეთ იმაზე, ბავშვობის ასაკში ალქმა ადამიანს რაოდენ ბევრს აძლევს, მოზრდილის ალქმებთან შედარებით რაოდენ „საესენი“ არიან ეს ალქმები, და ბავშვს ალქმის სამყაროში ყველაფერი როგორ აინტერესებს. მოზრდილი გულგრილად გვერდზე ჩაუვლის ხოლმე იმას, რაც უშუალოდ მისი ინტერესის საგანი არაა. იდუმალებით მოცული სამყარო, რომელიც განუწყვეტილად რაღაც ახალს გვთავაზობს – აი, ეს არის ბავშვისათვის ის, რაც მოგვიანებით ყოველდღიურობის ნაცნობ, მოსაწყენ დეკორაციად იქცევა. ალქმები ბავშვში ცოცხალია და ზრდასრული ადამიანის ალქმებისაგან თვისებრივად განსხვავებული. საეარჯიშო ამ დაკარგულს ცოტათი მაინც გვიბრუნებს.

მშვინეიერ ცხოვრებაში სხვადასხვა განწყობილება და „მშვინეიერი მდგომარეობა“ ხელის შემშლელ ფაქტორებად გვევლინება, რომლებიც ხშირად თითქოსდა „საფუძვლიანი“ ჩანს, გარე მიზეზებით გამოწვეული, მაგრამ ზოგჯერ ასეთ მიზეზებზე არ დაიყვანება. უმეტესწილად, ისინი იმ შემთხვევაშიც მხოლოდ მოჩვენებითად „საფუძვლიანია“, როდესაც, ერთი შეხედვით, „საფუძვლიანი“ ჩანს. გარე მიზეზები თუ ხდომილობები, უმეტეს შემთხვევაში, მხოლოდ საბაბია განწყობილებებისა, გრძნობებისა, მდგომარეობებისათვის, რომლებიც უფრო ღრმა ფსევებიდანაა წარმომდგარი. შემწეულობის (ფობიის) მრავალი სახე, როგორც ცნობილია, იმ შემთხვევაშიც კი არ ქრება, როცა ყველა გარეგანი მიზეზი მოხსნილია. ადამიანი, უმეტეს შემთხვევაში, უბრალოდ ეძებს „საფუძველს“, მიზეზს თავისი განწყობილებებისა და მშვინეიერი მდგომარეობებისათვის. ასეთ „საფუძველს“ იგი მუდამ იპოვის. მშვინეიერი განწყობილებები ხომ (რამდენადაც ისინი თვალში საცემია) ნეგატიური ხასიათისაა, ნეგატიური გრძნობებისთვის კი რაიმე მიზეზი ამ ქვეყანაზე ყოველთვის მოიძებნება. ამის ტიპური მაგალითია თუნდაც ყოველთვის კეთილგანწყობილი შეფი, რომელიც ერთხელ მარცხენა ფეხზე ადგება და, აი, იწყება: დაუდევრობანი, შეცდომები, წყრომა, ბუზღუნი... ადამიანები საკუთარი განწყობილებების გამო, რა თქმა უნდა, იტანჯებიან, მაგრამ, ამავე დროს, ამ ნეგატიური გრძნობებით კიდევაც ტკბებიან. ზოგიერთისთვის ყოველდღიური გაჯავრება – დაკავშირებული იმ ადამიანების მიმართ ღვარძლთან, რომლებიც ამ გაჯავრებას „ინევენ“ – ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც „პური ჩვენი არსობისა“.

მოგეც ზეჩი
ყოველდღიური პრაქტიკა!

თუ მშვინეიერი განწყობილებების გარეთ გატანა ხდება, თუკი მათი მიზეზი გარეთ პროეცირდება, მაშინ იმ ადამიანებში, რომლებიც ამ დროს ობიექტის, „მსხვერპლის“ როლში არიან, გრძნობითი ცხოვრების შემდგომი ნეგატიური ტალღები აზვირთდება, რაც იმავე ადამიანზე – ამ ტალღათა „პირველწყაროზე“ – კვლავ უკუქმედებას ახდენს და ასე, უფრო და უფრო ძლიერი რეზონანსი წარმოიშობა. ამიტომ, უკვე დიეტური თვალსაზრისითაც რეკომენდებულია, ნეგატიური მშვინეიერი განწყობილებები გარეთ შეძლებისდაგვარად არ გავიტანოთ არც ჩვენი ტკბობის მიზნით და არც იმისთვის, რომ ერთგვარი „თანაგრძნობა“ მოვიპოვოთ. ამ გრძნობების განცდაზე უარის თქმა (როდესაც ეს ცნობიერად ხდება) პირველი ნაბიჯია, მაგრამ პირველი ნაბიჯის გადადგმის ფაქტზე უფრო მთავარი აქ ისაა, თუ როგორ ხდება ამ ნაბიჯის გადადგმა.

კი, შესაძლებელია ნილბის გაკეთება, თავის მოჩვენება, თითქოს თავს კარგად ვგრძნობდეთ, თითქოს კარგი ხალხი ვართ: ყველაფერი იმაზეა დამოკიდებული, ამას რამდენად სრულყოფილად ვიქმთ, სამშინეიელი ამ დროს რამდენად დაუნაწევრებელია. თუკი ჩვენი მშვინეიერი ტკივილის, შინაგანი სიმწრის მიუხედავად შეგვიძლია ჩვენი თანამომდის პრობლემები გავიზიაროთ, დავეხმაროთ მას, ნუგეში ვცეთ, ვურჩიოთ რამე, მაშინ ეს „ნილაბი“ ჩვენსავე ტანჯვაზე კეთილისმყოფელ ზეგავლენას მოახდენს. ამ „ნილაბში“ რაც უფრო ნაკლებად ვართ „შესულნი“, მით უფრო არაბუნებრივია ის, და საზიანოც კია ჩვენთვის. ამ დროს გარშემომყოფნი კიდევ ამბობენ: განა უკეთესი არ იქნებოდა, რომ ამ კაცს თავისი დარდი, თავისი ბოლმა გადმოეღვარა, ცივი ნილბის ქვეშ ნეგატიური გრძნობები ხომ უფრო ძლიერად დუღსო.

საკუთარმა ტკივილმა სხვათა გრძნობების მიმართ შეიძლება უფრო მგრძნობიარე გავცხადოს. ისიც შესაძლებელია, რომ საკუთარმა ტკივილმა სხვათა მიმართ გულქვად გვაქციოს. ყველაზე ძნელად კონტროლირებადი – ეს სიბრაზისა და სიძულვილის გრძნობებია. ისევ ესენია, გარეთ ყველაზე იოლად რომ პროეცირდება.

ზედმეტ ლაპარაკზე უარის თქმას მე-არსებისათვის შემეცნებითი ძალები მოაქვს. აქ აზრის დაუყოვნებლივ გამოთქმაზე, აგრეთვე ინტუიტურად მოპოვებული ცოდნის შინაგან ფორმულირებაზე უარის თქმა რეკომენდებული. რამეთუ სიტყვიერ ფორმულირებაზე უარის თქმა იფარავს ჯერ კიდევ ცოცხალს ენის მიერ ნაადრევი გახევეებისა და თითქმის გარდაუვალი შთანთქმისაგან, რადგან ენაში ცოცხალის შენარჩუნება მხოლოდ პოეტებსა და მწერლებს თუ ძალუძთ. როგორც წესი, ფორმულირებისას ჩვეული წარმოდგენებისა და გამონათქვამების, ანუ ნახევრად ცნობიერი ხატების მიმართ შეგუებულიობას თავისი გააქვს.

ჩვეულებრივი გრძნობები, მათ შორის ნეგატიურიც, როგორიცაა: სიძულვილი და რისხვა, ცოცხალდა; ამიტომაცაა, რომ ცნობიერების მიმართ ძალმოსილია. როცა ეს გრძნობები ქცევის თუ ფორმულირების საშუალებით პოვებს გამოხატულებას, მხოლოდ მაშინ იძენს იმ ფორმას, რომლითაც ჩვენ მათ ვიცნობთ როგორც სიძულვილს ვინმეს მიმართ, ანდა შიშს რამის მიმართ; გამოხატვის გარეშე კი ისინი ჯერ კიდევ სიცოცხლისუნარიანი და, მაშასადამე, ჯერ კიდევ გარდაქმნისუნარიანი. ამიტომ მათ სრულ განცდაზე უარის თქმა, გარკვეულად, ახლად გაგებული, ახლად ჩანვდომილის ცოცხლად დატოვების

ანალოგიურია. ამის სანინაალმდეგოდ ჩვენში ნეგატიური გრძნობებით ტკობობის იმპულსი მუშაობს – ისევე, როგორც ნეგატიური იმპულსი ტკობობისა იმ ადამიანის გაჭორვით, რომელიც საუბარს არ ესწრება. ამიტომ არის უარის თქმა ძნელი და მისი ფასი მშვენიერი ჰიგიენის სფეროში ამ უარის თქმის გვარობაზეა ძლიერ დამოკიდებული.

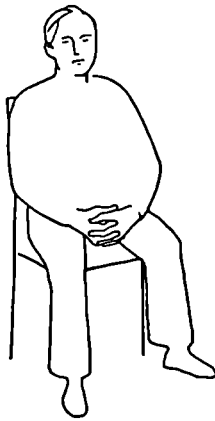
ავილოთ ორი უკიდურესი მდგომარეობა: ერთი, როცა ვინმე თავის ბრახს, თავის უგუნებობას ახშობს და ინდიფერენტულ ან კეთილმოსურნე ნილაბს იფარებს, მაგრამ ეს ნილაბი ცარიელ ნილაბად რჩება – გარშემომყოფნი მას შეიგრძნობენ როგორც ცარიელ ფორმას. ნეგატიური გრძნობებიდან ქცევაში, „გარეთ“ არაფერი იღვრება, მაგრამ შიგნით თით უფრო მეტად დღუს და გადმოღულს ყველაფერი. ამას დიდ ევრაფერი თერაპიული ღირებულება აქვს. მჟღერ შემთხვევაა, როცა ადამიანი ნილაბს ისე შეესისხლბორცება, რომ ის მალე ნილაბი უკვე აღარც არის. ამ შემთხვევაში ჯერ კიდევ ცოცხალი ნეგატიური ძალები პოზიტიურ მე-ძალებად გარდაიქმნება. მაშინ ადამიანი გარკვეულ პოზიციას მოიპოვებს და, აქედან გამომდინარე, შეეძლება, თავის უგუნებობას, თავის ბრახსა და სიძულვილს უკანაც გამოხედოს, შორიდან შეხედოს; ისინი ახლა ძალმოსილებისაგან განძარცვულნი არიან.

ამ მჟღერ შემთხვევაში საიდუმლოება ისაა, რომ ადამიანმა რაღაც უნდა მოიმოქმედოს. ამიტომაცაა, რომ ახალი რთული ამოცანები მნუხარე, მგლო-ვიარე ადამიანებზე კეთილისმყოფელ, შემამსუბუქებელ ზემოქმედებას ახდენს. უმეტესნილად ამ ორ უკიდურეს შემთხვევას შორის რაღაც საშუალოს ვაღწევთ ხოლმე. ნეგატიურ მღელვარებათა ჩახშობა ბევრს ევრაფერს ან სულაც ევრაფერს გეშველის. ისეთი ამოცანების გამოძებნამ და დაყენებამ კი, რომლებშიც ინტენსიურად ძალგვიძს ჩვენი ძალების, ჩვენი ინტერესის ჩაღვრა, შეიძლება დიდად შეამციროს ხსენებული განწყობილებებისა და მშვენიერი მდგომარეობების ძალა.

ესაა კარგი თუ ცუდი „მიბაძვის“ საიდუმლო. ნიმუშს შეგვიძლია გარეგნულად მივბაძოთ, „როგორ ჩაახველა მან...“ და ისიც შეგვიძლია, რომ მას მისი უში-ნაგანესი არსების წედომით „მივბაძოთ“, როგორც ამას ბავშვი აკეთებს, ან როგორც ძენის მონაფეები ისწრაფვიან, თავიანთ მოძღვარს მიბაძონ.

ზემოთქმულიდან ჩანს, რომ ჩვეული „როლიდან“ გამოსვლის და სხვა „როლში“ შესვლის ყოველი მცდელობა თერაპიული მნიშვნელობისაა.

ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული სისუსტე ეს ნებელობის სისუსტეა. ხშირად ცოდნით კი ვიცით, რაც უნდა მოვიმოქმედოთ, მაგრამ ამ ცოდნის შესა-ბამისად არ ვმოქმედებთ. ამ სისუსტის დაძლევის ან, ყოველ შემთხვევაში, მის შემცირებას მეტად მარტივი „საეარჯიშო“ – არარას კეთება, ანუ განზრახ არაფ-რის კეთება – ემსახურება. ეს ასე ხდება: განვიზრახავთ, რომ, ვთქვათ, ხვალ, ხელსაყრელ მომენტში, ერთიდან ხუთ წუთამდე, არარა [არაფერი] ვაკეთოთ. როგორ ვაკეთებთ „არარას“? ვჯდებით ან ვდგავართ, ბოლთას ვცემთ და თან ვფიქრობთ: „ეს წუთები იმისთვისაა, რომ მე ყოველგვარი საქმიანობისაგან თავი შემაკავებინოს. ერთადერთი, რასაც მე გავაკეთებ, ისაა, რომ რაიმე სრულიად ფუჭ ქცევას მოვიფიქრებ, რომელსაც არავითარი „პრაქტიკული“ მიზანი არ ექნება და რომელიც, უბრალოდ, ჩემი ნებიდან გამომდინარე შემოიძლია განვა-ხორციელო“. ასეთი ქცევაა, მაგ., როდესაც ფეხსაცმლის თასმებს ან ყელ-

სახევეს ჯერ შევიხსნი, შემდეგ კი ისევ შევიკრავ, ან ფურცელზე რაღაც ფიგურას, ხუთკუთხედს დავხაზავ, შემდეგ კი მას ოთახში ნაბიჯებით მოვხაზავ, ან წინასწარ განსაზღვრული მიმართულებით წრეს მოვხაზავ. ამ ქცევას წარმოვიდგენ, შემდეგ კი შემიძლია გადავწყვიტო, განვახორციელო თუ არა ის. თუკი მისი განხორციელება გადავწყვიტე, მაშინ კიდევაც ვაკეთებ ამას. თუკი გადავწყვიტე, რომ არ განვახორციელო, მაშინ მე მას რაც შეიძლება დეტალურად წარმოვიდგენ. არსებითი აქ ისაა, რომ ეს ქცევა სარგებლობის მომტანი არაფრით არ უნდა იყოს. ასე ჯერ არაფრის კეთებამდე მივდივართ, შემდეგ შესაძლოა, ფუჭი, ზედმეტი მოქმედების წარმოდგენამდე, ამ წარმოდგენიდან კი (იქნებ) უსარგებლო მოქმედების განხორციელებამდეც. ეს მე-ს გამაძლიერებელი სავარჯიშოა.

ამ ღონისძიების შემდგომი ზოგადი პრინციპი ისაა, რომ ჩვენ მიერ ყოველივე რაც შეიძლება მცირე ნაბიჯებად უნდა იქნეს დანაწევრებული და ეს მცირე ნაბიჯები უნდა გადავდგათ. განსაკუთრებით მაშინ უნდა მოვიქცეთ ასე, როცა რომელიმე ღონისძიება თავის მთლიანობაში მეტად რთულია და არ გამოგვდის. ეს საერთოდ ღონისძიებებს ეხება – ერთდროულად ბევრი ღონისძიების შესრულება თავს არ უნდა ვიდოთ.

ნების მომამძლავრებელ ამ პატარა ღონისძიებაში გარკვეულ როლს ფანტაზიაც თამაშობს. ეს მნიშვნელოვანია! ჩვენ ხომ რაღაც ფუჭი, ზედმეტი, რაღაც უსარგებლო მოქმედება უნდა მოვიფიქროთ. ფანტაზიის ასეთი მოქმედება კი თავისთავადაც უკვე „დიეტური“ ზეგავლენის მქონეა. დღევანდელი ადამიანი ხომ თავისი ცხოვრების ფორმის წყალობით იძულებულია, თავისი ფანტაზია დაკნინებამდე მიიყვანოს. აქტიური ფანტაზიის ამ დაკნინების კომპენსირება მოჭარბებული ალქმებით, ალქმის მანიით ხდება, როგორც ამას ტელემანიის მაგალითზე ვხედავთ. იგივე ხდება მდარე ლიტერატურის კითხვის შემთხვევაშიც. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერზაცი, „შემცველი“ მოთხოვნილებას ჭეშმარიტად ვერასოდეს დააკმაყოფილებს და, ბუნებრივია, ასეთ დაუკმაყოფილებელ ადამიანს სულ უფრო ინტენსიური და სულ მეტი და მეტი შემცველი „ესაჭიროება“. თავად დიდი და ბრწყინვალე ფანტასტიკური

რომანებიც კი, როგორიცაა ტოლკიენის „ბეჭდების ბატონი“, ან უკვე ხსენებული მიხაელ ენდეს „უსასრულო ამბავი“, წარმატებას ნაწილობრივ თავიანთ ხასიათს უნდა უმაღლოდეს. მათ მკითხველი შეჰყავთ კარგი (გოეთე, ალბათ, იტყოდა – „ზუსტი“) ფანტაზიის სამყაროში, იმაზე რომ არაფერი ვთქვათ, რომ თავისთავად ისინი ჩინებული ნაწარმოებებია. ეს „ესკეპიზმი“, „უშნო“ სინამდვილიდან არარეალურ სამყაროში გაქცევა არ გახლავთ, არამედ ეს ყველას მიერ უყურადღებოდ მიტოვებული ადამიანური უნარის, კერძოდ, ფანტაზიის სრულყოფილებიანი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაა. „უსასრულო ამბავის“ თემაც ესაა. ის და ხელოვნების მსგავსი ქმნილებები (ზოგიერთი Science Fiction*-რომანიც) მართლა კურნავს და შეეღის ადამიანს. მათი ასეთი ზემოქმედება ბევრადანა იმაზე დამოკიდებული, როგორ კითხულობენ მათ. ამაში, უწინარეს ყოვლისა, წარმოდგენის უნარის მოქმედების ინტენსივობა იგულისხმება; ასეთი რომანები – ჩვენ აქ უკლავ ხსენებულ ნიგნებს ვგულისხმობთ, რომლებიც ძალიან ბევრ სრულიად უჩვეულო სურათ-ხატებს შეიცავს – მკითხველის ფანტაზიაზე იმის მიხედვით მოქმედებს, ამ სურათ-ხატებს ესა თუ ის მკითხველი თავისი შინაგანი თვალის წინაშე რამდენად დაიყენებს, ე.ი., იგი თავის ფანტაზიას რამდენად აამოქმედებს. ამ დროს მკითხველი რაც უფრო აქტიურია, ზემოქმედების ხარისხი მით უფრო მეტია. ამ მაგალითზე აშკარაა, რამდენად უფრო მეტი აქტივობაა საჭირო კითხვისას რადიოს მოსმენასთან შედარებით და რამდენად ნაკლები – ტელევიზორის ყურებისას რადიოს მოსმენასთან შედარებით. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განსხვავება თეატრსა და კინოს შორისაც ესაა: ფილმში შეიძლება ბევრი ისეთი რამ იყოს ნაჩვენებ, რაც თეატრში მაყურებლის ფანტაზიით უნდა შეიქმნას. თავისთავად ცხადია, „დუმილის ტექნიკის“ მეოხებით ფილმიც შეიძლება ასევე ოსტატურად იქნეს წარმართული, ოღონდ ამას იშვიათად თუ ვინმე აკეთებს.

ფანტაზიის ამოქმედება სრულიად დამოუკიდებლადაც შეიძლება – სავარჯიშოს სახით. მაგრამ ამ დროს ასოციაციური ფანტაზია როდი უნდა ავამოქმედოთ, რის კენაც ადამიანს ძლიერი მიდრეკილება აქვს. იგი ნახევრად ცნობიერად „ფანტაზიორობს“, როცა ამისთვის „დრო რჩება“. მაგრამ ეს დრო, ნაწილობრივ მაინც, პატარა სავარჯიშოებს უნდა მოვასხმართ, როგორიცაა, მაგალითად, ერთ თემაზე აზრების კონცენტრაცია. ეს დრო ფანტაზიორობისთვისაც შეიძლება გამოვიყენოთ. ასოციაციური ფანტაზიორობისას ჩვენს წარმოდგენას სურვილები, ტკბობის შესაძლებლობები მართავს; ზოგჯერ მტანჯველ სიტუაციებს, სევდით აღსავსე სურათებს, საკუთარი უსუსურობის გამოვლინების შემთხვევებსაც წარმოვიდგენთ ხოლმე. ამ წყებათაგან თითოეულ სურათზე გრძნობითი ცხოვრება ბატონობს და წარმართავს მას. ეს ასოცირება, რომელსაც ორიენტაცია ქვეცნობიერიდან ეძლევა, ჩვენ მიერ ნასურევები („ნანებები“) ფანტაზიით უნდა იქნეს შეცვლილი. ამ ფანტაზიას სულ სხვადასხვაგვარი თემები შეიძლება მივანოდოთ: რომელიმე ლანდშაფტის, ხის, ჩიტის, ღრუბლიანი ცის დანერჩილებითი წარმოდგენა; ან კიდევ ისეთი ლანდშაფტის, ბალისა

* [ფანტასტიკური თხზულება, რომელიც მეცნიერულ აღმოჩენებს ან გარემო პირობების ცვლილებებს ეყრდნობა; ხშირად ის სივრცეში მოგზაურობას, სხვა პლანეტებზე ცხოვრებას და ა.შ. შეიძლება ეხებოდეს]

ან ხის თავისუფალი წარმოსახვა, რომელიც არასოდეს გვინახავს. არაა აუცილებელი, რომ ეს უძრავი სურათი იყოს, მასში შეგვიძლია მოძრაობა შევიტანოთ – ქარი, ცვალებადი განათება. შეიძლება ეს იყოს ადამიანებით, ნაცნობებითა თუ უცნობებით დასახლებული სცენა. მნიშვნელოვანი მხოლოდ ერთი რამაა, ჩვენ ის არც სიამოვნებას უნდა გვანიჭებდეს და არც უსიამოვნებას, არამედ უფრო, ასე ვთქვათ, „საქმიანი“, ზუსტი, არაზედაპირული უნდა იყოს. თუკი სურათის წარმოდგენა ადვილად გამოგვდის, მაშინ ამ სურათების სიტყვებით მაქსიმალურად ზუსტად, სრულად გამოხატვას შეგვიძლია შევეცადოთ.

სავარჯიშოებისა და ღონისძიებებისათვის საჭიროა დრო: ბევრი არა, იმაზე გაცილებით ნაკლები, რასაც ჩვენ ყოველდღიურად ვფლანგავთ. მაგრამ ის, რომ ყოველდღიურობიდან ჩვენ ამისათვის დროის ერთ პატარა მონაკვეთს გამოვყოფთ, იმას როდი ნიშნავს, რომ დროის ამ მონაკვეთის ფარგლებში უნდა ვიჩქაროდ. პირიქით, დროის ეს პატარა მონაკვეთი მით უფრო უკეთ იქნება გამოყენებული, მის ფარგლებში დასახულ ღონისძიებებსა თუ სავარჯიშოებს რაც უფრო დინჯად განვახორციელებთ. სიღინჯე თანამედროვე ადამიანის ჩვევებს ეწინააღმდეგება; ასე რომ, ის თავად ღონისძიებად, სავარჯიშოდ უნდა ჩავთვალოთ და ხშირად იგი კიდევაც უნდა ვისწავლოთ*. ფანტაზიის სავარჯიშოს შემთხვევაში შევეცადოთ, ის წარმოვიდგინოთ, რაც ბუნებაში ნელა ხდება: ღრუბლების მოძრაობა, არწივის ირაო, მზის ამოსვლა. რალაც თემის გარშემო აზრების თავმოყრისას ფიქრი აჩქარების გარეშე უნდა ხდებოდეს. რაც უფრო დინჯად ვაზროვნებთ, აზროვნება მით უფრო ინტენსიური იქნება. სწრაფი აზროვნება ნელი აზროვნებით მოიპოვება (როგორც სწრაფი, თავდაჯერებული თამაში – ნერთნით). სამშენიველის ჰიგიენის ყოველი ღონისძიების, ყოველი სავარჯიშოს წინაპირობა დინჯი ქმედებაა.

მაგრამ არიან ადამიანები, რომლებიც ყოველდღიურ საქმიანობაში, მთელი თავისი დღე და მოსწრება, საშინლად ზანტები არიან, მაგალითად, ის დიასახლისები, რომლებიც მთელი დღე საქმლის დამზადებასა და რეცხვა-წმენდას უნდებიან, შედეგი კი დახარჯულ დროსა და ძალებს არ შეესაბამება... მაშინ, როცა სხვები ყველაფერ ამას თვალის დახამხამებაში აკეთებენ – სადილიც ჩინებულია, ბინაც კრიალებს. საქმე ისაა, ადამიანი თავის საქმიანობას რამდენად ინტენსიურად ეძლევა, ანუ ის რამდენად კონცენტრირებულია. ნელი ქმედებით სწორედ ეს უნდა ვისწავლოთ. მაგრამ ეს ნელი ქმედება სრული ყურადღებით უნდა ხდებოდეს და არა ოცნებასთან ერთად, არა სხვა ფიქრთან ერთად: ე.ი. სიღინჯე არა სიზანტიდან და გაფანტულობიდან, არამედ – ამაღლებული აქტივობიდან უნდა მომდინარეობდეს.

მიბაძვა შიგნიდან – ყველანაირი „თამაში“, სადაც ადამიანი უნდა გარდაიხახოს, რალაც „როლი“ უნდა შეასრულოს – სამშენიველისათვის წამალია. მას სამშენიველი კალაპოტიდან გამოჰყავს და მის თავისუფლებასა და შეგუების უნარს აძლიერებს. ამით საკუთარი ჩვევების ტყვეობაც იკლებს. ასე რომ, ფანტაზიურობისას სასარგებლოა სრულიად უცხო როლის შესისხლბორცება, ოღონდ არა ადამიანისა. თუ ეს როლი ადამიანისაა, მაშინ ის, შეძლებისდაგვარ-

* იხ. Georg Kühlewind: *Die Diener des Logos, თავი "Die Verlangsamung des Lebens"*; Stuttgart 1981.

ირად, ჩვენთვის არც სიმპათიური და არც ანტიპათიური არ უნდა იყოს: უბრალოდ, უცხო უნდა იყოს. შევეცადოთ, მოვლენებს, სიტუაციებს, ეპიზოდებს უცხო პოზიციიდან (თეზის ან ხელიკის პოზიციიდან) შევხედოთ ისე, რომ ჩვენი პირადი ინტერესები, გრძნობები, სიმპათიები არაფერში გავრიოთ. შესაძლოა, რომელიმე რომანის გმირის როლიც ავიღოთ, მაგრამ ეს „შესანიშნავი პიროვნება“, რალაც ტიპი, სქემა არ უნდა იყოს, როგორიც კრიმინალურ ფილმებსა და რომანებში გვხვდება ხოლმე, არამედ არაშაბლონური ხასიათის მქონე პირი. ჩვენ მის ამ ხასიათს სწორად უნდა ჩავენვლით.

სიღინჯეში ვარჯიში, სხვათა შორის, ჭამა-სმის დროსაც შეიძლება, ყურადღების კონცენტრაციას საჭმლის თუ სასმელის გემოზე, კონსისტენციაზე, სუნზე თუ მოვახდენოთ. ისიც შეიძლება, რომ პირველ ლუკმებს „მოვექცეთ“ ასე – ისინი პირის ღრუში ძალიან ნელა გავატაროთ და შემდეგ ჭამა ჩვეულებრივად განვაგრძოთ.

თუკი ჩვენ ჩვეულებრივი ცნობიერების ადამიანის გრძნობით იმპულსებს დავაკვირდებით, იოლია იმის შემჩნევა, რომ ყველა მათგანის შემთხვევაში სუბიექტი პასიურ მდგომარეობაშია, ანუ, უკეთ რომ ვთქვათ, მათი [ამ გრძნობითი იმპულსების] ობიექტი თავად სუბიექტი, ადამიანი ხდება, ისინი მასზე ზემოქმედებს; მას არ ძალუძს, ისინი თავისი ნებით გამოიწვიოს და, როდესაც ისინი ჩნდებიან, არ ძალუძს, ზემოქმედება შეანყვეტინოს მათ. ამიტომაც ჩვენ იმ დებულებამდე მივყავართ, რომ გრძნობაში იმპროვიზირება იმგვარად არ შეიძლება, როგორც ამას აზროვნებისას უნდა ვაკეთებდეთ, თუ გვინდა, რომ მართლა ვაზროვნებდეთ. მეტიც, გრძნობები ადამიანს კიდევაც უზიძგებენ პასიურობისკენ. დიახ, მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში ითქმის, რომ ისინი დანამდვილებით არიან გაჩენილნი. ამიტომაც, რომ ქმედება თითქმის ერთადერთი საშუალებაა ამგვარი გრძნობების სანინააღმდეგოდ, მათ შესასუსტებლად თუ დასაძლევად. შიში, ნალელიანობა, სიძულვილი, შური, ეჭვიანობა, პატივმოყვარეობა, ღვარძლი – ყველა ეს გრძნობა სწორედ რომ იპყრობს ადამიანს. ეგოისტური სიხარულიც ამავე ხასიათისაა, განსაკუთრებით კი ასეთია ნეგატიური გრძნობები, რომლებიც ცნობიერად არაღივს მოუპატიჟებია. ეს ყველაფერი ქვეცნობიერიდან მოედინება. საყოველთაოდ დამკვიდრებული ჩვევების მიმართაც იგივე შეიძლება ითქვას. ჩვევები – ეს პასიურობის გარკვეული ფორმაა ისევე, როგორც სიზარმაცე და კომფორტისკენ სწრაფვა (მათთვის შეგვეძლო ადამიანის უდიდესი ენებები გვენოდებინა). სწორედ ამავე ხასიათისაა ცრურწმენათა და დოგმათა განუხრელი მიმდევრობაც (იქნება ეს ინსტიტუციური თუ სავსებით პირადული ხასიათისა), სწრაფვა ავტორიტეტიკისკენ, რომელსაც „ალიარებენ“ და შემდგომ „ენდობიან“ თუ „ეყრდნობიან“. ისეთი თვისებაა კი, როგორიცაა სიზარბე, რომელიც ხშირად დიდი აქტიუობისაა კენ გვიბიძგებს, განიცდება როგორც ისეთი რამ, რომლის დროსაც ჩვენ პასიურნი ვართ. კაცმა რომ თქვას, ჩვენი მე-დან გამომდინარე როდი გვინდა, რომ ხარბნი ვიყოთ.

გრძნობის მიმართ პასიურობა ჩვენი დროის ადამიანში ისეთი პოზიციია, რომელიც ადრეულ ეპოქებში ერთადერთი სწორი პოზიცია იყო სამყაროს მეტყველებისადმი, რაც მაშინდელ ადამიანს ჯერ კიდევ ესმოდა. ადამიანი თავისი ლაპარაკით მასში რაც უფრო ნაკლებად ერეოდა, მისგან მით უფრო ნმინდა და

ბევრ რამეს გაიგონებდა. ეგოისტურობის ანუ წარსულის ცნობიერების ჩამოყალიბებასთან ერთად კი პასიურობა უპირველეს გზად იქცა ადამიანის ქცევაში ქვეცნობიერი იმპულსების შესაჭრელად.

გრძნობათა მიმართ ასეთი პასიურობის გამო ბევრი ადამიანი იტანჯება. ეს გრძნობები ხომ იპყრობს და ჰქელავს მას. ამის უკიდურესი შემთხვევა – მანიაკალურ-დეპრესიული დაავადება – ნათლად გვიჩვენებს, რომ დათრგუნულობის, დეპრესიისა და ეიფორიის მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივი ურთიერთმონაცვლე პერიოდები გარეგნული ფაქტებით, ხდომილობებით თუ გარემოებებით კი არაა განპირობებული, არამედ მათი ფესვები სამშვივნელის პირად ცხოვრებაში უნდა ვეძიოთ. ეს, მეტ-ნაკლებად, „ჯანმრთელ“ ადამიანებსაც ეხება. მათაც და საკუთარ თავსაც ხასიათის ცვალებადობას, ჭირვეულობებს ვატიყობთ. ჩვენ ვნახეთ, ამის სანინაალმდეგოდ რისი გაკეთებაც შეიძლება – პასიურობისაგან თავის დაღწევაში მხოლოდ ქმედება გვიშველის. პირველ რიგში გრძნობათა გამოხატვას, გრძნობათა გამოხატვის ფორმებს, გრძნობების „გარეთ გამოტანას“ უნდა დავუფუძლოთ. უარი ვთქვათ ყოველგვარ გაზვიადებაზე, რისკენაც მიდრეკილნი ვართ და – გარკვეულ პირობებში – ყოველგვარ ლაპარაკზე. უნარისა და შესაძლებლობების მიხედვით, თავდაპირველად მხოლოდ დროის გარკვეულ მონაკვეთებში და გარკვეულ ვითარებაში ვილაპარაკოთ, შემდეგ კი მთელ დღეზე დუმილი განვაგრძოთ. ამ ღონისძიებას საფუძველი და მიზნები უამრავი აქვს. გრძნობით იმპულსებზე ყურადღების მიქცევა, მათზე ყურადღების გამახვილების უნარი უკვე თავისთავად ჩვენი ავტონომიური არსების მომძლავრებას ნიშნავს. გრძნობათა გამოხატულების შესუსტება ან მათზე უარის თქმა მათ (ე.ი. გრძნობებს) საშუალებას არ აძლევს რეზონანსულად გაძლიერდნენ. ეს კი გრძნობათაგან ჩვენი წალეკვის საფრთხეს ამცირებს. გარეთ გამოტანაზე უარის თქმა შემეცნებით ძალებს აღვიძებს ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გრძნობით ძალებს კვლავ იმად აქცევს, რანიც არიან ისინი თავიანთი წარმომავლობით: შემეცნებელ მგრძნობელობად. ამას ცოტაოდენი გავარჯიშების შემდეგ შევამჩნევთ. ასეთი უარის თქმა გრძნობით ცხოვრებას სულაც არ აჩლუნგებს, როგორც ეს თავიდან ზოგიერთებს ჰგონიათ. პირიქით, აქ სწორედ სანინაალმდეგო რამ ხდება – მგრძნობელობა იზრდება, გრძნობითი ცხოვრება უფრო ინტენსიური ხდება. გრძნობითი ფერები თანდათანობით იცვლება. გამჭვირვალობის თვალსაზრისით ისინი უფრო სუფთა ხდება, შემდგომ კი ჩვეულებრივი გრძნობების შიგნით, მათ წიაღში თანდათან შემეცნებელი მგრძნობელობა ვითარდება. თავდაპირველად კი იმას გამოვცდით, რომ გრძნობის უნებლიე, „სპონტანური“ გამოხატვა ყოველთვის რაღაც გაზვიადებაა და ის გრძნობის პასიური განცდის გაძლიერებას უწყობს ხელს. ამაზე უარის თქმა კი განმცდელ მგრძნობელობას აძლიერებს და არა გრძნობის ძალმოსილებას, რომელიც ადამიანს ჯაბნის კიდევაც.

ნეიტრალობის ამ სავარჯიშოს – გულგრილობა გარეთ, ხოლო ლაგამამოდებულ გრძნობათა იტენსივობა შიგნით – უგრძნობლობასთან, ფუყე თავდაჯერებულობასთან თუ თანდაყოლილ ტემპერამენტთან საერთო არაფერი აქვს. პირიქით, ესენი თავადაა დაავადებები, რომელთა ღონისძიებებითა და სავარჯიშოებით დაძლევაა საჭირო. ნეიტრალობა, კარგი გაგებით, ინტენსიურ გრძნობით ცხოვრებას ნიშნავს, მაგრამ ისეთს, რომელიც გამოცდილებაში გვეძლევა, და

აბრეშთა მკვლელობა. ამიტომაც შეიძლება, რომ ის ესოდენ ინტენსიური იყოს. გრძნობითი ცხოვრების გამოცდა-გაგებაა მიზანი და არა ჩახშობა. და არც გრძნობათა ადეკვატური გამოხატულება უნდა ჩავახშოთ. შინაგანი ტაქტის გამომჟღავნებასთან ერთად საკუთარი თავის აღზრდას ვახორციელებთ და „განსჯის უნარს“ ენაფავეთ – განსჯის უნარს თავად გრძნობით ცხოვრებაში და არა მხოლოდ აზროვნებით ცხოვრებაში – რომლის საშუალებითაც ნელ-ნელა იმის შეგრძნებას ვახერხებთ, გამოხატვისას „ადეკვატური“ რა არის, და სწორედ ამ ადეკვატურ განხორციელებას ვინყებთ.

უგრძნობლობის ავადმყოფური მდგომარეობა, როცა არც ტანჯვას გრძნობთ, და არც სიამოვნებას, უმეტესწილად თავს იჩენს როგორც რეაქცია. ან როგორც თავდაცვა ძლიერი გრძნობითი განცდების წინააღმდეგ. მაგალითად, დაკრძალვისას, როდესაც თუნდაც ძალზე საყვარელი მიცვალებულის მიმართ ადამიანი გულგრილი ხდება. ეს მდგომარეობა ისევე პასიურად განიცდება, როგორც გრძნობები. ამით მის ხასიათს და მისი განკურნების გზასაც შევიცნობთ. რალაც უნდა მოვიმოქმედოთ, ჩვენი რალაც ინტერესი (გარკვეულ პირობებში – რალაც სულიერი ინტერესი) უნდა გამოვავლინოთ, ან, ვთქვათ, დავაკვირდეთ, რომელიმე მცენარის ჩანასახი ან კვირტი როგორ ვითარდება და ჩანახატების კეთებით ამ განვითარებას მივყევით. სხვა შესაძლებლობა ასეთია: ნებისმიერი კარგი რომანიდან რომელიმე მოქმედი პირი ავიღოთ და ინტენსიური ყურადღებით გავადევნოთ თვალი მის განვითარებას. შევეცადოთ, გავიგოთ, როგორ უკავშირდება იგი იმას, რაც მის თავს ხდება. ეს საქმიანი, კორექტული ქმედების რამდენიმე მაგალითია მხოლოდ. შეიძლება ჩვენი მუშაობა რომელიმე მეცნიერის, ხელოვანის თუ მხედართმთავრის პიროვნებას მიუძღვნათ და თავი მოეუყაროთ ყველაფერს მის შესახებ, რაზეც კი ხელი მიგვინდება, ან კიდევ რაიმე საკითხის გამორკვევას შეუდგეთ, როგორიცაა, მაგალითად: საიდან წარმოდგება სიმბოლური ხატება გველისა, რომელიც საკუთარ კუდს კბენს? აი, მაშინ კი გრძნობითი ცხოვრება, როგორც ინტერესის განვითარების შედეგი, სრულიად სხვა სახეს იძენს.

გრძნობით ცხოვრებაში პასიურობა რომ დღევანდულობის შესაფერისი აღარაა, სხვადასხვა ფენომენით მჟღავნდება. გარდა ავადმყოფური უგრძნობლობისა, კიდევ მეტ-ნაკლებად ცხადად შეცნობადი მდგომარეობა არსებობს, როდესაც ადამიანი „გრძნობის“ განცდის ხელსაყრელ მოპინტს ეძებს. სანამ ობიექტი თვალსაწიერზე გამოჩნდებოდეს, სანამ აღქმა თუ წარმოდგენა გრძნობის გაღვიძებას შეძლებდეს, გრძნობის ფორმა უკვე მანამდე არსებობს. „სიყვარულის“ შემთხვევაში ეს ხშირად ხდება. ეს „სიყვარული“ უკვე აქაა, უკვე იჩენს თავს პრეტენზიის, სურვილის სახით მანამდე, სანამ იმ ადამიანს გავიცნობთ, რომელზედაც უკვე არსებული გრძნობა გადაგვაქვს. აქედან ჩანს, ქვეცნობიერი იმპულსი რაოდენ არაპიროვნულია. ნესით, ხომ ასე უნდა იყოს – ვიღაცას შეხვდები, გაიცნობ და შეგიყვარდება. ისეთი გრძნობითი იმპულსების შემთხვევაში, როგორიცაა წყრომა, სიძულვილი, შიში, აგრეთვე – ეჭვიანობა, იგივე ხდება, ჩვენ მათი განცდის ხელსაყრელ შემთხვევებს ვეძებთ. აზროვნება, ავტონომიური ცნობიერება აქ ქვეცნობიერს ემსახურება. ამ ფენომენს ძალიან ხშირად შეიძლება წავეწყდეთ. ამაზე მუშაობაა საჭირო, გარკვეული ღონისძიებების ჩატარება, თუკი გვინდა, რომ ადამიანობა შევინარჩუნოთ.

სხვა ფენომენი, რომელსაც ახლა აღვწერთ, უფრო პოზიტიურია. ადამიანს, გარკვეულ შემთხვევებში, ცნობიერი ქმედების მეშვეობით გრძნობაზე ზეგავლენის მოხდენის უნარი შესწევს. მაგალითად, ასე ხდება, როცა ადამიანი ცდილობს, გრძნობით ჩასწვდეს რაიმე ახალ სტილს, რომელიც მას სპონტანურად არ „ესმის“, რომელიც ვერ „ატყობს“ მას. ადამიანს ეს ძალზე ხშირად გამოსდის კიდევ, და ცნობიერი მუშაობის წყალობით აქ ახალი გრძნობა იბადება. მსგავსი რამ პედაგოგებსა და მკურნალ-პედაგოგებს* მოსდით ხოლმე. ხშირად მათ „რთული“ ბავშვები უფრო შეუყვარდებიან ხოლმე მას შემდეგ, რაც იძულებული შეიქნენ, ძალზე ინტენსიურად ემუშავათ მათთან. ეს კი იმაზე მიგვანიშნებს, რომ გრძნობით ცხოვრებაში თუკი იმპროვიზირება არ ძალგეიძს, პოზიტიური გრძნობების გაღვიძება მაინც შეგვიძლია. რაც შეეხება ნეგატიურ გრძნობებს, ისინი ქვეცნობიერად უკვე წინდანინევენ მზაა, და, უმეტესწილად, უბრალოდ ცნობიერად მათ წარმართვას ვახდენთ ობიექტებისაკენ; მაშასადამე, აქ არავითარ ცვლილებას არა აქვს ადგილი.

პასიურობას და კომფორტს გარდუვალად სიზარმაცისკენ მივყავართ. თანამედროვე ადამიანს გადაავიწყდა, რა არის აქტიურობით, მუშაობით გამოწვეული სიხარული. შრომა, როგორც რაღაც საშინელი, ცუდი რამ, რომელსაც გვერდს ვერ აუვლი, და შრომა, როგორც გმირობა, როგორც რაღაც საგმირო საქმე – აი, ამ ორ უკიდურესობას შორის, რომლებიც, პრინციპში, ერთსა და იმავეს ამბობენ, მოიძევება დავინწყებული ფესტი: ქმედებით, საქმიანობით გამოწვეული სიხარული.

ქმედება, აქტივობა მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეიყვარო, თუკი, ასე ვთქვათ, მთელი სულითა და გულით იქმნება. ის, რაც გაყოფილი, გაფანტული ინტერესით კეთდება, ყოველთვის განიცდება როგორც ტვირთი. დღეისათვის ბევრი პროფესია უკვე იმდენად უაზრო გახდა, რომ ადამიანი თავის ამოცანებს მთელი სულითა და გულით ვეღარ ეძლევა. ასეთ შემთხვევაში მან პროფესიის გარდა დამატებით კიდევ რაღაც სხვა უნდა აკეთოს, რაღაც ისეთი, რასაც მას შეუძლია მთლიანად მისცეს თავი.

ისევე, როგორც პედაგოგებმა შეიძლება შეიყვარონ ძნელად აღსაზრდელი ბავშვები, და ისევე, როგორც შესაძლებელია საკუთარი თავის განვრთნა ისეთი ხელოვნების „გასაგებად“, რომელიც ჩვენში სპონტანურად „ტყობას“ არ ინვესს, ასევე შეიძლება საკუთარი თავის განვრთნა იმ მიმართულებით, რომ საკუთარ აქტივობაში, სხეულებრივ თუ სულიერ შრომაში ვპოვოთ კმაყოფილება და სიხარული. და ეს არის სწორედ თანამედროვე ადამიანის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანა. გართობის პასიურ ფორმას, პასიური აღქმების სიჭარბეს – (ტელევიზორი!) – ამ თვალსაზრისით უნდა შევხედოთ, და მაშინ ჩვენთვის გასაკვირი აღარ იქნება ის, რომ ამდენი ადამიანი (განსაკუთრებით კი ახალგაზრდობა) უნებისყოფობას თუ ნების სისუსტეს მიიჩნევს თავის უდიდეს პრობლემად. „საიდან მოვიპოვოთ ნება? რამ შეიძლება მოგვცეს იმპულსი ნებელობისათვის?“ – აი, ასე ჟღერს უმეტეს შემთხვევაში მათი კითხვა. ამ კითხვაში გამოხატულებას პოვნებს არა რაღაც ავადმყოფური რამ,

* *[აქ იგულისხმება ანთროპოსოფიის ნიაღში შობილ დარგში – სამკურნალო პედაგოგიკაში მოღვაწენი]*

არამედ ზუსტი დიაგნოზი განვითარების იმ ფაზისა, რომელშიაც კაცობრიობის უდიდესი ნაწილი ამჟამად იმყოფება.

ადამიანის ნებას დღეს მართლაც აღარ გააჩნია გარე წყაროები, და ეს – საუკეთესო შემთხვევაში, რამეთუ რამდენადაც ქმედითია (საკუთარი განსჯის გვერდის ავლით) გარეგანი იმპულსები, საქმე იმ ძალებთან გვაქვს, რომლებიც ქვეცნობიერიდან მოდის, ან ქვეცნობიერს ეყრდნობა. ადრე ადამიანს შეეძლო, თავისი ნებელობითი იმპულსები „გარედან“ მიეღო, მის გარეშე არსებული სულიერი წინამძღოლობისაგან, ხოლო ხანდახან – შიგნიდანაც: ინსპირაციის სახით. დღეს კი ყველაფერი ცნობიერ განსჯასა და გადანყვებილების ცნობიერად მიღებაზე გაივლის – ან, ყოველ შემთხვევაში, ასე უნდა ხდებოდეს.

მაშასადამე, ნებელობით იმპულსს გარედან ვერ მივიღებთ. ასეთი იმპულსების მაღაზიაში ან რაიმე სხვა დანესებულებაში შეძენა რომც შეიძლებოდეს, ახლა იმას ვიკითხავდით: კი მაგრამ, რა საჭიროა? რისთვის? უნდა ნავიდე იქ? რისთვის უნდა ვიყიდე, ან ნამოვიღო რაღაც ნავაჭრი? ამ სიტუაციის პოზიტიურად შეფასება შესაძლებელია, და უნდა შევაფასოთ კიდევ: დღეს ადამიანი თავად არის ერთადერთი წყარო საკუთარი ნებისა, და ამ ნებას იგი მთლიანად საკუთარ თავში ივითარებს. ნების თავისუფლების შესაძლებლობის უარყოფილება, აბა, ერთი უბრალოდ შეხედონ უნებისყოფი ადამიანს, ადამიანს, რომელსაც არაფერი ნებავეს. როცა ადამიანს არაფერი ნებავეს, მაშინ მხოლოდ მისი ქვეცნობიერი იმპულსები – და მათი მეოხებით ადამიანის მიმართ მტრულად განწყობილი ძალები – მოქმედებენ. ის, რაც ადრე გარედან ჩადებული, ბოძებული იმპულსი იყო ნებელობისა, დღეს კითხვის დასმის უნარად იქცა. ადრინდელი ზეცნობიერი ცხოვრებისეული ინტუიცია, რომელიც ამ იმპულსს აზრსა და მნიშვნელობას ანიჭებდა ისე, რომ ამის შესახებ ადამიანის მხრიდან კითხვის დასმა საჭირო აღარ იყო, დღეისათვის დაშრეტილია. ის კითხვის დასმის უნარადაა ქცეული. იქნება ეს ცნობიერად თუ მხოლოდ გულში – დაისმის კითხვა ცხოვრების არსის შესახებ. ამ კითხვის ცნობიერად ფორმულირების უნარი – თუნდაც სანახევროდ ჯანსაღ ადამიანს – აქვს. კითხვა, რომელსაც ვსვამთ, თავის თავში უკვე შეიცავს ნახევარს პასუხისა: ჩვენ ხომ უკვე ვიცით, რაა საკითხავი. ის, რაც ადრე ბოძებული იყო როგორც იმდენად თავისთავადი, ცხადი რამ, რომ ცხოვრება მასზე იგებოდა –

ინსტიტუციურად ეკლესიის, სოციალური კავშირების, ტრადიციის მეოხებით – დღეს ცოცხლობს ყოველივე ამის შესახებ კითხვის დასმის უნარში. ხოლო ის, დავესვათ თუ არა ძირეულ კითხვებს, ეს თითოეული ჩვენგანის თავისუფლების სფეროშია. დღესდღეობით ადამიანი, გარე ნებელობითი იმპულსების თვალსაზრისით, სრულ მყუდროებაშია: ამ მყუდროებაში ადამიანს ძალუძს, განივითაროს პირველი ჩანასახები რაღაც ისეთისა, რაც მისეულია, პირველი ჩანასახები, რომლებიც არსაიდან არ „გამომდინარეობს“, ვინაიდან უკვე არსაიდან არ გამომდინარეობს აღარაფერი და ამას ამოდ ნურც ელის ადამიანი. ამ სიტუაციის შეგნება უკვე გარდატეხას მოასწავებს. ეს გარდატეხა არ ხდება, თუ ხსენებულ იმპულსთა უქონლობას ჯეროვნად ვერ შეიცნობენ, ან თუ მხოლოდ ინტელექტუალურად განიცდიან მას და არა მთელი გულით – როგორც კაცობრიობისეულ ნულოვან წერტილს, რომელიც ადამიანის მხრიდან რაიმეს წამოწყების შესაძლებლობას იძლევა. რაც უფრო ღრმად და მტკივნეულად განიცდება ეს, მით უფრო მეტად უახლოვდება ადამიანი თავის გარდატეხას.

არაფრის კეთებაც არჩევანია. „რა უნდა ვაკეთოთ?“ – უნინარეს ყოვლისა, ერთი რამ: თავად უნდა შევიცნოთ ის, თუ რა უნდა ვაკეთოთ; ამას სხვა ვერ გეტყვით. ეს შეიცნობა ინტუიციური უნდა იყოს, რადგან ყოველდღიურ ცნობიერებას, როგორც ჩანს, ყოფიერების საზრისის კი არა, რიყის ქვის „საზრისიც“ ანუ ფუნქციაც ვერ შეუცვნია. დიდი კითხვები უნდა დავესვათ და მივსდით მათ, რათა პატარა კითხვებზე შეგვეძლოს პასუხის გაცემა. როცა რომელიმე დიდი კითხვა მართლაც გიზგიზებს ჩვენში, მაშინ ის ძალაც არის, რომელიც გზაზე დაგვაყენებს, რათა მივსდით მას. შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ ეს გზა თავად იქცეს საზრისად, რომელიც ცხოვრების ახალ საფუძველს შობს.

პლატონის დიალოგებში მოცემული გვაქვს სოკრატეს განუმეორებელი ადამიანური იერსახე. მისი მეთოდი ადამიანთა განსწავლისა და აზროვნების აღძვრისა იმაში მდგომარეობს, რომ ის გამუდმებით კითხვებს უსვამს მათ. ის დიდი ოსტატია, პირველსახე და წინამორბედი იმ ადამიანისა, რომელიც ცნობიერი სამშენებლის ეპოქაში, ე.ი. დღეს, ავითარებს კითხვის დასმის უნარს, როგორც საყოველთაო, საზოგადო უნარს: ეს არის მისი ღირსება, მისი ღირსება კითხვის დასმისა – სოკრატეს მიერ საკუთარი ცხოვრებით ნიმუშად ნაჩვენები და დანერგილი.

სწორი კითხვის დასმა სწორი მეტყველების სავარჯიშოს განეკუთვნება, რამაც პლატონის დიალოგები გვარწმუნებს. კითხვის დასმა სამშენებლის „მე“-ს მიერი ჟესტია, აქტივობაა, რომელსაც არ შეიძლება სხვა წყარო ჰქონდეს, თუ არა მე. ჩვენ დროში, როცა ეს ჟესტი საყოველთაოდ აქტუალური ხდება, იმავდროულად გაუგონარი მასშტაბებით იჩენს თავს სწორედ მისი საპირისპირო რამ: რაღაც სხვაზე დაყრდნობა, რწმენა ავტორიტეტებისა, ცრურწმენა (ხშირად „მეცნიერულობის“ სამოსში გახვეული), სწრაფვა დოგმებისაკენ, რომლებიც „უეჭველია“. ყოველივე ეს პასიურობის კულტს განეკუთვნება და იმის მცდელობას წარმოადგენს, რომ შეძლებისდაგვარად მოვერიდოთ საკუთარი თავის „შენუხებას“. ადამიანებს სჯერათ, რომ მნიშვნელოვან საკითხებში ვილაცა რჩევებს მისცემს და ამით თავს დააღწევნ გადანყვეტილების დამოუკიდებლად მიღების აუცილებლობას, არჩევანსა და პასუხისმგებლობას,

ასევე – შემეცნებით მუშაობასაც. ის კი ავინყდებათ, რომ რჩევის მიმცემს თავად ირჩევენ, მის რჩევას ეთანხმებიან ან უკუაგდებენ – რომ პასუხისმგებლობას ვერასგზით ვერ გაექცევი, ვერანაირი მანევრებით ვერ აუვლი გვერდს საკუთარი არჩევანის გაკეთებას ვერც ბედისწერის და ვერც მშვენიერი თუ სულიერი ცხოვრების საკითხებში. მნიშვნელოვან კითხვებს ხელიდან ვერ დაუსხლტები. ის, რაც სხეულის შემთხვევაში სრულიად გამართლებულია (მაგ. ექიმს რომ დავეკითხოთ), სამშვენიელოსა და სულის შემთხვევაში – რომლებიც ადამიანის შესაძლო თავისუფლების სფეროებია და სადაც ადამიანი არსებითად ავტონომიურია – ცოდვასა და შეცდომას წარმოადგენს.

როდესაც გარკვეულ ცხოვრებისეულ სიტუაციაში, რაიმე გადანყვეტილების მიღების წინ მკითხავს, ნათელმხილველს, ასტროლოგს, გრაფოლოგს მიმართავენ, ეს ჟესტი ამგვარად შეიძლება გადმოითარგმნოს: „მე მიედივარ ცნობათა ბიუროში, სადაც მეტყვიან, ვინა ვარ მე და რა მინდა.“

საკუთარ თავს ჩვენ მზა პროდუქტად ვთვლით, რომლის შესახებაც გარეთ მყოფმა შეიძლება იცოდეს, თუ როგორ მიდის საქმე. დღევანდელ, ეს-ესაა დანყვებულ აქტივობაზე ხელს ვიღებთ და თანაც ვივინყებთ იმას, რომ ეს უკვე გადანყვეტილებაა – და, სხვათა შორის, უკანასკნელი – როდესაც ასეთ „ცნობათა ბიუროებს“ მივმართავთ. ეს საცქიელი ნიშნავს, რომ ჩვენ უფრო მეტად იმას ვაფასებთ, რაც ჩვენში მზაა – ე.ი. წარსულს, ვიდრე შესაძლო აქტივობას, საკუთარ შემეცნებას, ახალს, იმპროვიზებულს, ახალი სიტუაციების შესაძლებლობას. ეს ნახევრად თავისუფალ, მოფარფატე ძალთა სფეროა (თ.ვ.ვ.), რომლებიც ჩვენი ამგვარი პოზიციით – ეს პოზიცია ცხომ უკვე მათი ზეგავლენის გამოხატულებაა – უფრო ძლიერდება. ეს ჟესტი წინააღმდე-

გობრივია: ჩვენ ხომ არჩევანს ვაკეთებთ – მაგრამ სწორედ ამას ვერ ვამჩნევთ. ამით კი სხვა ისეთ გავლენებსაც ვუხსნით კარს, რომლებიც ადამიანზე ამგვარი ძალების ნყალობით ზემოქმედებს.

რა თქმა უნდა, ყოველთვისაა შესაძლებელი, ვინმეს რჩევა ჰკითხო, ან „ექსპერტს“ მოეთათბირო. მაგრამ ამ დროს შეგნებული უნდა გვექონდეს, რომ ამ შემთხვევაშიც თავად ვიღებთ გადაწყვეტილებას და პასუხისმგებელი ვართ მასზე. მაშინ საკუთარ თავს ასეთი კითხვა დაუსვით: განა უფრო ადვილია, გადაწყვიტო, ვისგან მიიღო რჩევა, ვის აქვს „უფლება“ რჩევის მიცემისა, ვინ არის საიმედო ექსპერტი (აბა საიდან უნდა ვიცოდეთ მე ეს?), ვიდრე ის, რომ საკუთარი საქმე თავად გადაწყვიტო და ეს გადაწყვეტილება თავად დაასაბუთო?

4.4. თვითგანხორციელება თუ თვითშემეცნება? მე-ს განცდის პრობლემა

ჩვენ მიერ ხსენებული „ცნობათა ბიურო“, სადაც ცნობებს ვიღებთ საკუთარი თავის შესახებ, ერთი მხრივ, პასიურობის სიმპტომია, ხოლო მეორე მხრივ, თვითდაურწმუნებლობისა იმ თვალსაზრისით, რომ არ გვჯერა, თავად რომ შეგვიძლია საკუთარი პრობლემების გადაჭრა. არაერთგზის გვექონია ლაპარაკი ირეალურ თვითგამოცდილებაზეც, რომელიც წარმოადგენს მიზეზს თვითდაურწმუნებლობისა და თვითდაჯერებულობის ნაკლებობისა, რომლის კომპენსაციასაც ადამიანი თვითდამკვიდრებით და წარმატებაზე ნადირობით ახდენს. ყველა მშვიინვიერი პრობლემის წყარო, ფაქტობრივად, ესაა. და ოდღოზ პაქსლი სწორედ საქმის არსს სწვდება, როდესაც წერს: „რომ ვიცოდეთ, ვინ ვარ მე, აღარ მოვიქცეოდ იმგვარად, როგორიც მე ვარ, ჩემის აზრით; და რომ შემეძლოს, აღარ მოვიქცე ისე, როგორიც მე ვარ, ჩემის აზრით, მეცოდინებოდა, თუ ვინ ვარ მე.“

შეიმჩნევა საკუთარ თავში ჩაკეტილობა, რომლის საფუძველიც ისაა, რომ ცნობიერად, ჩვეულებრივ, მე მხოლოდ ისა ვარ, ვინც ამა თუ იმ საქციელს სჩადის, და ვინც საკუთარი თავი უნდა შეიმეცნოს; აქ კი შეიძლება კაცმა იკითხო: კი მაგრამ, ვინ ვის იმეცნებს?

განსჯამ შეიძლება მიგვახვედროს (იმედია, ამ მიხვედრაში ჩემი წვლილიც ურევია), რომ ეგოისტურობა არაპრაქტიკული რამ არის, იმაზე რომ არაფერი ვთქვათ, რომ ის ადამიანისათვის უკადრისი რამაა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ამის მიხვედრა ჯერ კიდევ სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ეგოისტურობა დავძლიეთ. ეგოისტურობა ხომ განსჯით არც წარმოშობილა. ის სავსებით ირაციონალურია და ქვეცნობიერიდან იკვებება. ეგოისტური ცნობიერება კი – ეს ჩვეულებრივი ყოველდღიური ცნობიერებაა, რომელსაც ჩვენ წარსულის ცნობიერებაც ვუწოდეთ. ამიტომაა ძნელი, ხშირად – საბედისწეროც, როცა ეს ცნობიერება წარმოდგენებს იქმნის იმაზე, თუ რა მოხდება, როდესაც ეგოისტურობა დაძლეული ექნება. ეგოისტურ მშვიინვიერ მდგომარეობას არ ძალუძს, რომ წარმოდგენა შეიქმნას არაეგოისტურობაზე, ამის შესახებ იდევნის მიღება კი შეუძლია – ინტუიციის უნარი ხომ ეგოისტურ ყოველდღიურ ცნობიერებაშიც შეიძლება ფუნქციობდეს, ყოველგვარი ხელისშემშლელი ფაქტორებისაგან დამოუკიდებლად, შემთხვევის შესაბამისად, ისევე, როგორც წარსულის ცნობიერების

დონეზე ყველა შემეცნებით ფუნქციას შეუძლია ნორმალურად მოქმედება. იმათი ფუნქციონირება ზენა, ზეცნობიერი დონეებიდან შინაარსთა ქვემოთ ჩამოტანაში მდგომარეობს, ამ შინაარსთა ცნობიერად განცდის გარეშე.

შემეცნებითი ძალების ნორმალურ ქმედებას ხელს უშლის მშვიინვიერი ფორმების ქვეცნობიერი დინამიკა და ნახევრად თავისუფალი მოფარფატი ძალების თვითმგრძნობი ხასიათი, რაც სამშვიინველის, ცნობიერების იერარქიული სტრუქტურის ამოტრიალებას ახდენს: ცნობიერების შინაარსები და მოძრაობები ზემოდან ქვემოთ კი არაა მიმართული, არამედ პირიქით. დაავადებათა განკურნება კანონიერი სტრუქტურის აღდგენაში მდგომარეობს: მაშინ უკვე სამშვიინველი შემეცნებაში – აზროვნებაში და განსაკუთრებით აღქმაში – თავისი ჯანსაღი ნების შესაბამისად ფუნქციობს; ამიტომაც მდგომარეობს აღმდგენი ღონისძიებები კონცენტრირებულ – შეძლებისდაგვარად შეუფერხებელ და ზუსტ – მოქმედებაში შემეცნებითი ფუნქციებისა.

მე-არსების რეალობა ნარსულის ცნობიერებით ვერ განიცდება. ამიტომ ცნობიერების ამ საფეხურისათვის იმთავითვე თვითდაჯერებულობის ნაკლებობაა დამახასიათებელი; ეს პირდაპირ იჩენს თავს ე.ნ. არასრულფასოვნების განცდაში. ისევე, როგორც თითქმის ყველა საკუთარ თავზე მიმართულ განცდასა თუ გრძნობასა, მასაც არ გააჩნია გარეგნული მიზეზი და მისი ნამდვილად განკურნება გარეგანი წარმატების განცდებით შეუძლებელია. მას რეალური მიზეზი აქვს, რომელსაც უმეტეს შემთხვევაში ძალზე ცოტა რამ აქვს საერთო იმასთან, თუ რას მიაღწია, ან ვერ მიაღწია ადამიანმა „ცხოვრებაში“. შინაგანი მიზეზია ზეცნობიერი მსჯელობა ასეთ განსხვავებაზე: რა შედეგად ეყოფილიყავი და რა ვარ; რა შესაძლებლობები მაქვს და რას ვახორციელებ მათგან. თითქმის ყველა ადამიანი თავისი მშვიინვიერ-სულიერი უნარებისა და შესაძლებლობების მიმართ „ვალშია“. ესაა ჭეშმარიტი მიზეზი ყოველგვარი არსრულფასოვნების განცდისა და საკუთარი თავით უქმაყოფილებისა. ფსიქოლოგია ნარმატივის განცდებს ხშირად რეკომენდაციას რომ უწევს, როგორც განკურნების საშუალებას, ეს სიმპტომური მკურნალობაა, რომელიც, როგორც ცნობილია, კვლავ და კვლავ უნდა იქნეს განმეორებული. მისი მიზანი სამშვიინველის ჭეშმარიტი სიტუაციის დაფარვაა, რომელზედაც წარმოდგენაც არა აქვთ ხოლმე. ადამიანს ფსიქოლოგიური რჩევის გარეშეც დიდი მიდრეკილება აქვს დაფარვისაკენ. თვითგანმტკიცების ძიებამ შეიძლება აგრესიული ფორმები მიიღოს, შეიძლება სიძულვილის გრძნობათა კულტადაც იქცეს, შეიძლება წარმოშვას ინტრიგანი, მატყუარა, თავხედი ან პათოლოგიურად ეჭვიანი ადამიანი. „სასცენო მღელვარებაც“ ამ სიმპტომთა რიგს განეკუთვნება. წარუმატებლობებსა და „ფრუსტრაციებს“ ყოველ ჯერზე სულ უფრო და უფრო მეტი უქმაყოფილება მოაქვს ჩვენთვის. შიშნეულ მდგომარეობებს მრავალგვარი მეორადი მიზეზი შეიძლება ჰქონდეს, მაგრამ არსებითად მათი მიზეზი ყოფნაში (Sein) დაურწმუნებლობაა. „მიზეზების“ გაუჩინარებასთან ერთად არანაირი სახის ირეალური შიში არ გაქარწყლდება, რადგან ნამდვილი მიზეზი შინაგან დაურწმუნებლობაშია.

ამ სიმპტომებთან პირდაპირი ბრძოლა ძნელია. კონცენტრირებულნი, სერიოზულნი, კარგები და ჭკვიანები მარტო იმის წარმოდგენით როდი გაგხდებით, თუ როგორ გამოიყურება რაიმე კონკრეტული ვარჯიში კონცენტრირებულ

აზროვნებაში და აღქმაში; ან იმით, რომ რაღაცას სერიოზულად ვაკეთებთ; რომ კარგი რამ კეთდება, რომ ჩვენი ჭკუა – შესაბამის პრობლემებთან მიმართებაში – სწავლის მეოხებით მატულობს.

თვითდარწმუნებულობის ნაკლებობა სინამდვილეში იმის ნიშანია, რომ ცუდადაა იმ კაცის საქმე, ვისაც ეს რწმენა უნდა ჰქონოდა და ვის მიმართაც მას ეს რწმენა უნდა ჰქონოდა. ეს ორი პირი ერთია. საფუძვლიან, პრინციპულ დახმარებას „ნარმატებები“ და მოკვარახჭინებული საქმეები როდი გვინევენ (თუმცა დროებით ისინი შეიძლება განმკურნებელნიც კი აღმოჩნდნენ), არამედ ჯეროვანი განვითარება იმ ჭეშმარიტი თვითგამოცდილებისა, რომელიც ყოველდღიურ ცნობიერებაში არ გვეძლევა.

„თვითგანხორციელებაზე“ ლაპარაკის ნაცვლად, პირველ რიგში, ჯერ ის უნდა აღუზარდოთ, ვინც თავის თავს განახორციელებს. და თუ ეს მართლა მოხდება, მაშინ თვითგანხორციელებაც შედგება – ყოველგვარი გარეგნული ქმედებისაგან, ნარმატებისა თუ ალიარებისაგან დამოუკიდებლად. ვისაც თვითგანხორციელება გაგებული აქვს როგორც რაღაც გარეთ მიმართული, ის სხვათა განსჯაზეა დამოკიდებული და მუდამ ასე იქნება; ე.ი. „თვითგანხორციელებულია“ იმ ზომით, რამდენადაც მას ალიარებენ. ეს კი, ცხადია, მხოლოდ მოჩვენებითი თვითგანხორციელებაა.

ყველა აქამდე ხსენებული ღონისძიება თუ სავარჯიშო, სწორედ ამ გაგებით, ნამდვილ „თვითგანხორციელებას“ ემსახურება. ასეთი „თვითგანხორციელება“ იმავდროულად ჯეროვანი თვითშემეცნებაცაა. თვითშემეცნებას იმით როდი მივალწევთ, თუკი უბრალოდ ჩავუფიქრდებით, და მიმოვიხილავთ საკუთარ სისუსტეებს, ნაკლოვანებებს, შეცდომებს; რადგან ის, ვინც სრული უფლება-მოსილებით შეძლებდა დამოუკიდებლად, ავტონომიურად განეხილა და შეეცნო ყოველივე ეს, ჯერ კიდევ არ არის საკმარისად მყოფი, აქ არსებული, მას ჯერ კიდევ საკმარისად ვერ განუსხვავებია და გამოუყვია საკუთარი თავი თავისი განხილვის ობიექტისაგან. აქ მოცემულ სავარჯიშოებსა და ღონისძიებებს ადამიანში ავტონომიურად შემეცნებლის სწორედ ასეთი გამოყოფისკენ მივყავართ.

თვითშემეცნება როდი ნიშნავს, რომ ვახდენთ შემეცნებას რაღაც სტატიკურისა, რაღაც ისეთისა, რაც არის. ვის მიერ უნდა ვიქნე „მე“ შეცნობილი? თვითშემეცნება შესაძლებელია, როდესაც სუბიექტი, ადამიანი ხდება შემეცნებელი, ე.ი. როცა ის საკუთარ თავს შეიცნობს, როგორც შემეცნებელს და არა როგორც შემეცნებულ ვისმე ან, მითუმეტეს, შემეცნებულ რასმე. ასეთი შემეცნება შესაძლებელია მხოლოდ კონცენტრირებული შემეცნებითი აქტივობის, ან კონცენტრირებული შინაგანი ქმედების შემთხვევაში, როგორც ეს, მაგალითად, ქვემოთ, პირველ სავარჯიშოშია აღწერილი. გადამწყვეტი აქ ის არის, რომ ავტონომიური მე-არსების აქტივობა ისე ძლიერდება, ისევე ძლიერ განიცდება, როგორც შეგრძნებითი აღქმებია. შემეცნებითი მოქმედების შედეგი იქნება ეს თუ ნებელობითი მოქმედებისა, ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ ინდივიდუალურად რომელი ამ ქმედებათაგანია ისეთი, რომლის სასურველ ინტენსივობამდე გაძლიერებაც შესაძლებელია. გაჯანსაღებისა და შემდგომი განვითარებისაკენ მიმავალი საყოველთაო გზა იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანი – მე-არსების ძლიერი მხარეების მეშვეობით – ამ მე-არსების იქამდე მიყვანას ცდილობს, რომ მან საკუთარი თავი თვითგამოცდილებით შეიცნოს,

როგორც შემეცნებელი არსება. თუ ეს ავტონომიური ინსტანცია გამოლ-
ფიქებული და გაძლიერებულია, მაშინ ამ ინსტანციას თავისი სიძლიერიდან
ჯამომდინარე შეუძლია: შეამჩნიოს სუსტი ადგილები, მიმოიხილოს ისინი,
დააკვირდეს მათს ხელისშემშლელ თუ გამფანტველ ქმედითობას და, შემდეგ,
არაპირდაპირი დამშლელი საფარჯიშოებით ძალა გამოაცალოს მათ.

შემდეგი საფარჯიშო არის პოზიტიურობა. ეს საფარჯიშო უფრო რთულია,
წინაიდან მთელი რიგი სხვადასხვა ნაწილისაგან შედგება. ყოველდღიურად ჩვენ
წხედებით მოვლენებს, ფაქტებს, ადამიანებს, სიტუაციებს, რომლებსაც ნეგა-
ტიურად ვაფასებთ თუ შევიგრძნობთ. მაგრამ ხშირად ხდება, რომ თავდაპირ-
ველად სავსებით ნეგატიურად მიჩნეული მოვლენები მოგვიანებით პოზიტიური
აღმოჩნდება. „საფარჯიშო“ (ფაქტობრივად, ეს კეთილგონივრული,
პრაქტიკული ქმედებაა) შედგება ორი ნაბიჯისაგან. პირველი ისაა, რომ
;ვცდილობთ, ხდომილობებში, ადამიანებში, სიტუაციებში რაღაც პოზიტიური
აღმოვაჩინოთ. ეს „აღმოჩენა“ შემეცნება უნდა იყოს. აქ საქმე არავითარ
შემთხვევაში იმას არ ეხება, რომ შავი თეთრად დავინახოთ, ბოროტი კეთილად
;გამოვაცხადოთ – ეს საფარჯიშო კი არა, ილუზია ან თავის მოტყუება იქნებოდა.
პოზიტიური შეცნობილ უნდა იქნეს – ამაში მდგომარეობს საფარჯიშოს არსი.
თუკი ამჟამად პოზიტიურს ვერაფერს ვხედავთ – რაც ადვილი შესაძლებელია
– მაშინ პოზიტიურის განვითარების რეალური შესაძლებლობები უნდა
დავიყენოთ თვალწინ. ამასთან, უარი უნდა ვთქვათ ყოველგვარ ფანტაზი-
ორობაზე: თვალწინ უნდა გვქონდეს ჩვენ მიერ შეცნობილი ამჟამად არსებული
საფუძვლები, მონაცემები ამ პოზიტიურისა; უნდა მოვერიდოთ უსაფუძვლო
პიპოთეზების დაშვებას. აქ ჩანს ამ საფარჯიშოს კომპლექსურობა: ერთსა და
იმავე დროს საჭიროა დაკვირვებული „თვალის“ და განსხვავების მახვილი
უნარიც, რათა რეალურად შესაძლებელი რამ ილუზიებისაგან განვასხვავოთ –
რაც ზოგჯერ არცთუ ის იოლი ამოცანაა.

ამოცანის პირველი ნახევარი თუ გამოგვდის, მაშინ შეიძლება ის პრაქტი-
კულადაც გავატაროთ. ხდომილობებთან თუ სიტუაციებთან მიმართებაში ეს
ნიშნავს, რომ ჩვენ შესაძლო ცუდისგან თუ ბოროტისაგან რაღაც კარგის
შექმნას ვცდილობთ. ზოგადად რომ ვთქვათ: მოცემულობებით ვსწავლობთ.
ყველაზე უმჯობესი იქნება, თუ ამ ვარჯიშს ასეთნაირად მივუდგებით: ვცდი-
ლობთ „არა-კარგს“ თვალი მივადევნოთ მის ღრმა ფესვებამოე ჩვენში. კითხვას
ასეთი სახე ექნება: ფაქტობრივად როდის დაიწყო განსახილველი ამბავი თუ
სიტუაცია? მის სათავეებს გასაოცრად შორს შეიძლება ჩავყვეთ. შემდეგ მომა-
ვალს მივაპყრობთ მზერას: როგორ შეიძლება განვახორციელოთ ის, რაც შეცნო-
ბილი პოზიტიურია? შევახსენებთ, რომ აქ საქმე საფარჯიშოს ეხება, ე.ი. ცალკე-
ულ სიტუაციებსა თუ ხდომილობებს; მთელი ცხოვრების ასე გამოკვლევისა
და ამისდა მიხედვით „ანყობისათვის“ ადამიანს იშვიათად რომ ძალა ეყოს – აქ
ხომ ღრმა შემეცნებასთან გვაქვს საქმე. მაგრამ ცალკეული შემთხვევა –
თუკი მას ამ საფარჯიშოს შესაბამისად მივუდგებით – ჩვენი ცხოვრების მთელ
მსვლელობაზე მაფორმირებლად იმოქმედებს.

ამკარაა, რომ ეს ბოლო საფარჯიშო ძალიან ბევრს მოითხოვს: უწინარეს ყოვ-
ლისა, თითქოსდა ადვილად მოსახელთებელი განსჯა – „პოზიტიურ“ – „ნეგატი-
ურისა“ – სინამდვილეში უდიდეს პრობლემას წარმოადგენს; ამის უკან ხომ

ცნობიერებით მეტად თუ ნაკლებად განმსჭვალული მსოფლმხედველობა დგას. და დროთა განმავლობაში ეს მსოფლმხედველობაც შეიძლება შეიცვალოს. პირველ რიგში კი საქმე იმას ეხება, რომ ამ სავარჯიშოს მეოხებით ცხოვრების ცალკეულ მოვლენებში გარკვეული თანმიმდევრობა შევიტანოთ.

პროფესია დღეისათვის ხშირად არის პრობლემათა წყარო, სხვათა შორის – მშენიერი პრობლემებისაც. დღეს – განსაკუთრებით, ახალგაზრდებში – ძალზე იშვიათად თუ შეხვდები ადამიანს, რომელსაც აშკარად რაღაც „მონოდება“ აქვს*, რაღაც ერთ გარკვეულ პროფესიაში მიაჩნია თავისი თავი ბევრად უფრო ნიჭიერად, ვიდრე სხვაში. რა თქმა უნდა, არიან ადამიანები, მხოლოდ პიანისტობა რომ ეხერხებათ ან მხოლოდ ექიმობა, მაგრამ უმრავლესობას შეუძლია ასევე მანქანათმშენებელი ინჟინერიც გახდეს და მასწავლებელიც, ანდა ბანკის მოხელე, ან თუნდაც სპორტული საქონლით მოვაჭრე. დღეს ნიჭი არაა ისე სპეციფიკური, მიდრეკილება ცხოვრების რომელიმე ერთი სარბიელისაკენ არაა ისე გამოკვეთილი, როგორც ეს ძველ თაობებში იყო. ამიტომაც პროფესიის არჩევა ძნელი. მეორეს მხრივ კი, ისიც იშვიათია, თავის პროფესიაში კაცი კმაყოფილებას რომ ჰპოვებდეს. ადამიანს პროფესია აღარ უყვარს. ამის გამო ინტერესი ფინანსურ თუ საზოგადოებრივ წარმატებაზე გადადის, და დაუკმაყოფილებლობა ძალაში რჩება: ცხოვრებას პროფესია აღარ ავსებს. ამას ერთვის ისიც, რომ დღეს ადამიანს გაცილებით მეტი თავისუფალი დროს აქვს, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში მან არ იცის, რა უყოს ამ დროს. ამიტომ იმდენ რამეს გეგმავს, რომ ეს დროც სიჩქარესა და მოუხვეწრობაში გადის.

რაკი პროფესიის არჩევა ძნელია, რაკი რომელიმე პროფესიისადმი სპეციფიკური მიდრეკილება არ გაგვაჩნია, ანდა დაკავებულნი ვართ პროფესიით, რომელიც ვერ, ან სულ არ გვაკმაყოფილებს – და არც ის ვიცით, თუ სხვა რომელი პროფესია იქნებოდა ჩვენთვის უფრო შესაფერისი – მაშინ უკვე დროა, ცხოვრების სიმძიმის ცენტრი სხვა რამეზე გადავიტანოთ და დაკმაყოფილება სხვა სფეროში ვეძიოთ. ესაა მიზეზი იმისა, თუ რატომ არის ესოდენ გავრცელებული სხვადასხვა ჰობი.

ვინც შესაფერის პროფესიას ვერ პოულობს, ნაკლებად სრულფასოვანი ხალხი როდია. მათ უდავოდ აქვთ რაღაც ინტერესი, ოღონდ ეს ინტერესი უმეტეს შემთხვევაში დაფარულია. მათ თავად არ ძალუძთ მისი ფორმულირება, დიდ „სიაშიაც“ ისინი ძნელი აღმოსაჩენია. ერთის მხრივ, მოცემულ პირთ არ ძალუძთ ამის შეცნობა; მეორეს მხრივ, შეცნობა იმისა, რაც „საქმოსნობის“ მორევში საქმოსნობა არაა, ძნელია. ცხოვრების ტრადიციული საყრდენებისა და წესების შერყევის გამო ადამიანები თვითდაურწმუნებელნი გახდნენ. თუკი ჩემში მწველი დაურწმუნებლობაა – თუ რა არის საზრისი ყოველივესი? – როგორღა შეუძლია პროფესიას, სრულად აღმავსოს მე? ადრე ამგვარი საკითხებით მხოლოდ „რჩეულნი“ იყვნენ დაკავებულნი. დღეს ძალიან ბევრნი არიან „რჩეულნი“, ოღონდ არაფერი იციან ამის შესახებ. ცნობიერების განვითარება, თავისი პოზიტიური და ნეგატიური შედეგებითურთ, განსაკუთრებით ძლიერად განხორციელდა თეთრკანიან ადამიანებში. ბევრი ადამიანია ამგვარი საკითხებით დაინტერესებული. იდეალური იქნებოდა, ჰობის ნაცვლად, თავისუფალ დროს

* [გერმანულში ერთი ძირი აქვთ სიტყვებს „პროფესია“ (Beruf) და „მონოდება“ (Berufung)]

ასეთი საკითხებით ვიყოთ ჯეროვნად დაკავებული. ეს საკითხები რეალური თვითშემეცნების მეორე მხარეა და თავიანთი წვლილი შეაქვთ მასში. მათი განხილვით საკაცობრიო თუ ჩვენს პირად სიტუაციას უკეთ ჩავწვდებით და თვითგამოცდილებამდე მივალთ: საკუთარ თავს შევიცნობთ როგორც შემეცნებელს, რითაც ყოველგვარ დაურწმუნებლობას დავძლევთ. მაშინ თავისთავად ყველაზე ნაკლებად დამაკმაყოფილებელი პროფესიაც კი გაგვიტაცებს, თვითდამკვიდრებისა თუ სხვა გვერდითი მიზნების გარეშეც. კარგია, როდესაც ადამიანი კმაყოფილია პროფესიით. მაგრამ თუ ეს კმაყოფილება სერიოზულ პროფესიულ საქმიანობას (მეურნალობას – ექიმის შემთხვევაში, სწავლებას – მასწავლებლის შემთხვევაში, ფეხსაცმლის კარგი ხარისხის მიღწევას – მეწაღის შემთხვევაში) კი არ უკავშირდება, არამედ – „ნარმატებას“, მაშინ სამუშაოს ხარისხი ჯეროვანი არაა. ცნობილია შემთხვევები, როცა ნარმატება და მუშაობის ხარისხი ერთმანეთს არ შეესატყვისება. ადამიანებმა, რომლებიც აქ დავახასიათეთ, დროა, საყოველთაო-ადამიანურ საკითხებს მოჰკიდონ ხელი: ვინ არის ადამიანი? რა არის ბედისწერა? რას ნიშნავს სამყაროს განვითარება? რა არის სული? ანდა – რა არის ენა? ამის გამო მათი პროფესიული საქმიანობა როდი გაუარესდება, არამედ – პირიქით.

შეჯამების მიზნით შეიძლება ითქვას: ნუ გააკეთებთ მეტისმეტად ბევრ სავარჯიშოს, ნუ ჩაატარებთ მეტისმეტად ბევრ ღონისძიებას, გარდა ზოგადისა – სწორი მეტყველების დაუფლება და დიდი-დიდი, კიდევ ორი სხვა. თუმცაღა უდავოდ ბევრი სისუსტეები გექნებათ, აღწერილთაგან ბევრი რამ-შეგიძლიათ (ან არ შეგიძლიათ) შეიცნოთ საკუთარ თავზე, მაგრამ მთავარი სავარჯიშოების რიცხვი კი არაა, არამედ ინტენსივობა, კონცენტრირებულობა იმ მცირეოდენი სავარჯიშოების ფარგლებში, რომლებსაც აკეთებთ. არსებითად ადამიანი ყველა სისუსტისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს.

4.5. მე და შენ

ადამიანის წარსულისეული ცნობიერება დღეს ეგოისტური ცნობიერებაა. ეგოისტური ცნობიერების გამო ადამიანი შინაგანი მარტოობისთვისაა განწირული, რადგანაც ერთად, რაღაც ერთობაში მხოლოდ ისეთი არსებები შეიძლება იყვნენ, რომლებიც ამჟამინდელი ცნობიერებით ცხოვრობენ და თავიანთ ერთობას ამ ცნობიერების „ნესების“ თანახმად აყალიბებენ. შინაგანი მარტოობა კი ნიშნავს, რომ ადამიანი მარტოობას თავისთავში ატარებს. ამჟამად მისი ყოფნა საზოგადოებაში, ამჟამად მისი ყოფნა სხვა ადამიანებთან უკიდურეს სიახლოვეში: ორთა შორის ყველაზე ინტიმური საუბარიც კი ისეთია, თითქოს ისინი, მაგ., ტელეფონით საუბრობდნენ.

**bolos da bolos, Segvizlia
gulaxdilat vilaparakoT!**

ამიტომ რა გასაკვირია, რომ ადამიანთა უმრავლესობა თავის მარტოობას გრძნობს და უჩივის, ან ის, რომ შემცველი საშუალებებითა და შემცველი მოქმედებებით ცდილობს მარტოობისაგან თავის დახსნას.

მარტოობის დამორგუნველ გრძნობასთან ერთად იმავე ადამიანებში შეიმჩნევა მიდრეკილება გაქცევისაკენ: გაქცევა საზოგადოებიდან, შორს სხვა ადამიანთაგან. ეს წინააღმდეგობა ძნელი გასაგები არაა, მისი რეზიგნაცია: გამოცდილება იმისა, რომ ერთად ყოფნა მაინც არ გამოდის. და თუ ეს ასეა, მაშინ განა უმჯობესი არაა, ამის გარეგნულ შესაძლებლობებსაც მოვერიდოთ?

აქამდე გამოთქმული აზრების შუქზე ძნელი შესამჩნევი არაა, რომ ადამიანი გაცილებით მეტად – სხვა გაგებითაც, ვიდრე ეს ცხოველების შესახებ ითქმის – საზოგადოებრივი არსებაა და, თანაც, იგი ასეთია სიტყვის მეოხებით. მას საზრისი და ყოფიერება (Existenz) მხოლოდ სხვა მე-არსებებთან მიმართებაში აქვს, და მათ არსებობას გულისხმობს. როდესაც ვლაპარაკობთ, ჩვენ ინდივიდუალურად ვლაპარაკობთ, მაგრამ ენა საერთო განძია ერისა (ხალხისა), ხოლო აზროვნება, რომელიც ენის უკან დგას, მთელი კაცობრიობის საერთო საგანძურია. ადამიანი ინდივიდუალურად წარმოქმნის იმას, რაც ყველაზე მეტად საყოველთაოა: ხომ არ შეიძლება, ერთად ვიმეტყველოთ ან ვიაზროვნოთ!

დღევანდელი ერთობები – დიდი თუ პატარა გაერთიანებები – იშვიათადაა აგებული საყოველთაო არსზე, სიტყვაზე, და არც აზროვნებაზეა აგებული, რომელიც, როგორც ვიცით, უფრო მაღალ (ზე) სიტყვას წარმოადგენს. ისინი უფრო „მოთხოვნისებზე“ და ამ მოთხოვნისებათა დაკმაყოფილებაზეა დაფუძნებული, ეგოისტურობაზე, და ამიტომ მათი დაშლა მათ სათავეშივეა ჩადებული. მათი საფუძველია საერთო ინტერესები, ან გარკვეული შეხედულებანი ოჯახურ საკუთრებაზე (ეს უკანასკნელი სულ უფრო და უფრო ნაკლებად), ანდა – სქესობრივი მიზიდულობა. ყველა ამ შემთხვევაში მოტივი, რომელიც ადამიანს ამოძრავებს, ეგოისტურია: სურთ, რომ რაღაც ჰქონდეთ. ეს შეყრის ხოლმე პარტნიორებს. მაგრამ, მათში მცხოვრები ეგოისტურობის კანონზომიერების ძალით, ისინი ერთმანეთს იმავე მოტივით მალე გაეყრებიან.

იქაც კი, სადაც უთიერთობა – სიყვარული, მეგობრობა, ოჯახი – არაეგოისტური მოტივებით იბადება, დღეს ცნობიერ ზრუნვას საჭიროებს, რათა არ ჩავკლათ, და შევინარჩუნოთ. ზრუნვა ნიშნავს, რომ ეს ერთობა, ინტუიტურად შეცნობილ შესაძლებლობათა მეოხებით, ყოველდღე ახალ-ახალ საზრდოს უნდა იღებდეს, რათა ის ჩვევად კი არ იქცეს, არამედ ყოველდღე თავიდან იშვას. ღვისება სიტყვისმიერისა – და, მაშასადამე, ადამიანური სიყვარულისაც – ხომ მარადი კვდომა-აღდგომაა, რათა ის მთლიანად და საბოლოოდ არ ჩაკედეს.

ეს ადამიანთა უმრავლესობისათვის უცნობია, ამიტომაც ინგრევა ესოდენ ლამაზად დანყებული ურთიერთობები: ქორწინებები, სასიყვარულო ურთიერთობები, მეგობრობა თუ სამსახურებრივი გაერთიანებები. გარეგნულმა საფრთხემ, მტრობამ, სიძნელებმა ამ ურთიერთობებს ერთხანს შეიძლება სიცოცხლე შეანარჩუნებინოს. მაგრამ შემოქმედებითი გარჯის გარეშე ეს ურთიერთობები ადრე თუ გვიან გახუნდება და გარდავა. ცნობიერების განვითარების ეს სფერო ინდივიდუალურ ქმედებას მოითხოვს, რადგან ისეთ სოციალურ ინსტიტუტებს, როგორიცაა საეკლესიო ან სახელმწიფოებრივი დანესებულებები, ამ ამოცანას, კარგა ხანია, აღარ შეუძლიათ, გაუმკლავდნენ.

აღამიანმა, თუნდაც ურთ ან რამდენიმე აღამიანთან თანაარსებობა რომ შეძლოს, როგორც ინდივიდუალური, ისე ყოველგვარი ჯგუფური ეგოისტურობა დადუმებული – ან ნაწილობრივ მაინც გარდაქმნილი – უნდა იქნეს. ჯგუფი, რომლის წევრებიც ინდივიდუალურ ეგოისტურობაზე უარს ამბობენ, მაგრამ, როგორც ჯგუფი, სხვა აღამიანებსა და ჯგუფებს გამოეყო ან აღამიანებისა და ჯგუფების სანინაალმდეგოდ მოქმედებს, ისევეა დასანაგრევად განწირული, როგორც ინდივიდუალურ ეგოისტურობაზე აგებული ჯგუფები. ეგოისტურობას ის თავისივე ახასიათებს, რომ ის იყოფა და მრავლდება. თვდაპირველად ჯგუფი შინაგანად მშვიდობიანადაა, შემდეგ კი ჩნდება ფრაქციები, პარტიები, ქვეფრაქციები – სანამ საქმე სრულ დაქსაქსამდე არ მივა.

სწორი გეზის მომცემი აქ პოზიტიურობის საფარჯიშოა: შეცნობა იმისა, რაც სხვა აღამიანში ღირებულია, და შეცნობა იმისა, რომ სწორედ გღ (ეს აღამიანი) არის ეს პოზიტიური. სისუსტეები, ქვეცნობიერი ყოველ ჩვენგანში მოქმედებს, მაგრამ ეს როდია აღამიანი; ეს სწორედ ისაა, რაც მისგან ზურგმექცეულია, რაც მის მიერ არ არის ფორმირებული და ის, რასაც ის ვერაა დაუფლებული (თუმცაღა იგი თავის თავს მეტად თუ ნაკლებად ქვეცნობიერის მიზანდასახულობებთანაც აიგივებს). ანალიზური ფსიქოლოგია აღამიანს პირველ რიგში იმას უჩვენებს, თუ რა არ არის იგი – ანუ იმას, რაც გღ არ არის. ამით იმის თქმა კი არ გვსურს, რომ მხედველობაში არ უნდა მივიღოთ აღამიანის სისუსტეები (ეს თავის მოტყუება იქნებოდა) არამედ ისევე, როგორც გრიპი ან ფილტვების ანთება შეურაცხად მხარედ ითვლება პიროვნებაში, ასევე სისუსტეები და ა.შ. არის იდენტური იმისა, რაც ავტონომიური აღამიანისათვის, როგორც მშვიდ-ვიერი წარმონაქმნი, უცხო, დაპირისპირებული, მტრულია. რა თქმა უნდა, მძიმე სიტუაციაა, როცა ვინმე თავს თავისი ავადმყოფობის იდენტურად განიცდის და თავის თავს მისგან გამომდინარე განმარტავს. ამ შემთხვევაში მოქმედი პირი არაუშუალოდ ამოკიდებულიაში მასთან (ავადმყოფობასთან).

შეიძლება წარმოიშვას კითხვა: რისი მეოხებითაა, რომ ქვეცნობიერის სფერო ესოდენ ძალმოსილია აღამიანის, მისი სამშვინველის მიმართ? ამ კითხვას თუ მივყევით, ეპოვებთ „ცდუნებებს“, სურვილს „რალაცის კარგად გაკეთებისა“ (ეგოისტური გაგებით), სხვადასხვა სახის „ტკბობებს“. ტკბობათა ერთი ნაწილი სხეულს, სხეულის ბიოლოგიურ ფუნქციებს იყენებს როგორც საშუალებას. ასე წარმოიქმნება ნყურვილის დაკმაყოფილებიდან ლოთობა; ასევეა მონევასთან დაკავშირებითაც, სადაც ერთობლივად მოქმედებს გემო, სუნი და სუნთქვა. არსებობს წმინდად მშვინვიერი ტკბობანიც, როგორიცაა პატივმოყვარეობის დაკმაყოფილება. ტკბობის მანია სხეულიდან როდი მომდინარეობს. ყველა ასეთი რამ სამშვინველის „მოთხოვნილებაა“. სამშვინველის ამ „მოთხოვნილებათა“ დაკმაყოფილება სხეულისთვის მეტ-ნაკლებად საზიანოა. მშვინვიერი ეგოისტური „სიხარული“ – ერთი შეხედვით თითქოს სრულიად არაეგოისტური საფარველის წყალობით – ხშირად ძნელად შესაცნობია. ასე მაგალითად, ვინმე შეიძლება სხვა აღამიანს მატერიალურად, მშვინვიერად ან სულიერადაც კი შველოდეს, ეხმარებოდეს, ამასთან, მშველელი შეიძლება სავსებით ეგოისტურ სიხარულს განიცდიდეს: იქამდეც კი, რომ მისთვის უფრო მნიშვნელოვანია ის, რომ თავად გღ ეხმარება სხვას, ვიდრე ის, რომ ამ სხვას, როგორც ასეთი, შველოდეს. ცხადია, ამის გამო დახმარების ხარისხიც კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება.

დაკმაყოფილებული პატივმოყვარეობა, დიდგულობა თუ უბრალოდ „ნარმატება“ – მშვიდნიერი სახის სიხარულებია, რომლებიც არავითარ შემთხვევაში არ არის ნაკლებ ეგოისტური, ვიდრე სხეულებრივი სიხარული.

„სიხარულო, მშვიდნიერო ღვთიურო ნაპერწკალო,
ასულო სამოთხისა...“

მილერს აქ ნამდვილად არ უგულისხმია ზემოთ დახასიათებული „ტკობიანი“ თუ სიხარული. ამ ტკობათა უკან ყოველთვის მოთხოვნილება დგას – გრძნობა, რომელიც ნებელობით იმპულსთანაა დაკავშირებული: რაღაც ისეთი, რასაც მართებულად „მშვიდნიერის გარეთა მხარეს“ (რ. შტაინერი) უწოდებენ. ის მოქმედებს ადამიანზე, რადგანაც ადამიანს არ ძალუძს მასში არტიკულირება, თავისი თავის შინაგანად მასთან იდენტიფიცირება, მისი შინაგანი განცდა, როგორც, ვთქვათ, რაიმე აზრისა, რომელიც მთლიანად „შიგნითა მხარეა“ (თუკი ის ჩემთვის მართლაც აზრია და თუ ის, რამდენადაც შესაძლებელია, მესმის). აზრი არ შეიძლება თავის გარეთა მხარეს გიჩვენებდეს, როგორც ეს მოთხოვნილების ან გრძნობის შემთხვევაშია, რომლებიც მაშინაც „გარეთ“ რჩება, როცა მე მთლიანად მათ დაკმაყოფილებას ვეძლევი, მათ ვერწყმი: ისინი მე მეუფლება და მე არ ვიცი, საიდან და რატომ მესხმის თავს და როგორ მიყოლიებს – Nescio! აზრს გარეგანი მხარე არ გააჩნია. იგი სიტყვაა. ეგოისტური გრძნობები, ტკობიანი, მოთხოვნილებები კი ზემოქმედებია.

„Nescio“, არცოდნა სწორედ იმით საზრდოობს, რომ ჩვენ ტკობასთან „ვიჭერთ საქმეს“: „დაიკმაყოფილე მოთხოვნილებები, რათა გათავისუფლდე მათგან!“ ანუ: „დაიკმაყოფილე ისინი, რათა ისინი დაკმაყოფილებულ იქნენ და მაშინვე ხელახლა წარმოიქმნან!“ – ეს ხომ ერთი და იგივეა. „სხეულებრივი“ მოთხოვნილებები, რომლებიც არასოდეს სხეულს არ ემსახურება, და „მშვიდნიერი“ ალგზნებები, რომლებიც წარმოდგენის ხატებათა მეშვეობით ჩვენს წარმოდგენათა სამყაროზე ზემოქმედებს და, ამგვარად, ჩვენ გრძნობებზეც ახდენს გავლენას, მეტ-ნაკლებ „ხარვეზებს“ წარმოქმნის ადამიანის ცნობიერებაში, და ამ „ხარვეზების“ წყალობით ადამიანი სრულიად ან ნაწილობრივ კარგავს პერსპექტივას მთელი თავისი ცხოვრებისას, ანუ კარგავს ცხოვრების მთლიანობას. ისინი დროთა განმავლობაში სულ უფრო და უფრო იზრდება, თუკი ადამიანი მათ – და მათი გამომწვევი მიზეზების – წინააღმდეგ არ იმოქმედებს. ამ შემთხვევაში ამბობენ, რომ ადამიანი „დაეშვა“. ასეთ „დაშვებას“ გარეგნულ ცხოვრებაში ზოგჯერ „აღმასვლაც“ შეიძლება ახლდეს თან.

ამის „საწინააღმდეგოდ მოქმედება“ არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ ოდენ როგორც ასკეტიზმი, რაღაც-რაღაცეების გადაჩვევა ან რაიმე მოთხოვნილების დაკმაყოფილებაზე უარის თქმა. ძალები, რომლებიც ადამიანისათვის მტრული ფორმით შეკრულა მანიის, მოთხოვნილების, ვნების სახით, ამ ფორმისაგან უნდა იქნეს განთავისუფლებული და მე-სკენ უნდა იქნეს წარმართული. მთელი ჩვენი ჰიგიენა ამ პრინციპს ეყრდნობა. ეს ღონისძიებები, რომელთაც არაჯანსაღ ტკობათა სიჭარბის მოშლამდე მივყავართ, შეიძლება გავაერთიანოთ სახელწოდებით „წმინდა ალქმა“. „წმინდა ალქმა“ უფრო ძნელი განსახორციელებელია, ვიდრე ის, რასაც ჩვენ აქამდე ალწერდით. ამიტომ აქ მხო-

ლოდ მის ესკიზს მოვხაზავთ, მხოლოდ ზოგად მიმართულებას მივანიშნებთ, უფრო დანერვილებითი აღწერა კი შემდეგ თავში იქნება მოცემული.

გურმანთა მაგალითზე შეგვიძლია დავადგინოთ, რომ შეგრძნებითი თუ გრძნობითი ხასიათის განცდები, „სიხარული“ თუ სასიამოვნო გრძნობები, რასაც მათ საჭმელი აღუძრავს, შემეცნებითს – ვთქვათ, ხელოვნების დარად – არაფერს სძენს მათ, არაფერს ეუბნება არც ნაგემები საჭმლისა და არც ჭამის დროს მიმდინარე პროცესების შესახებ. ეს კვლავ ტიპური თვითმგრძნობი შეგრძნებებია იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ჭამის მოყვარული „ხელოვნების დონზე“ დახვეწილი გემოვნების მქონეა. ჭამის დროს ის ნაგემების შემეცნებას კი არ ახდენს, არამედ შეგრძნებათა ორგანოებს იყენებს მშვენიერი სიამოვნების განსაცდელად. შეიძლება ვინმე შემოგვედავოს: „მერე რა არის ამაში „საზიანო“, რითია ეს „ცუდი“? მეორეს მხრივ, „კარგიც“ ხომ არის?“ ტკბობის ფენომენს ძალზე ობიექტურად უნდა შეეხედოდეთ, რათა აღმოვაჩინოთ, თუ რატომ გრძნობს და თვლის ჯერ კიდევ დღესაც ბევრი ასე – ერთი საუკუნის წინ კი თითქმის ყველა ასე თვლიდა – რომ, ყოველ შემთხვევაში, ექსტრემალური მასშტაბები ტკბობისა საზიანოა და სამარცხვინო.

და აი, გამოიკვეთება ყველანაირი ტკბობისათვის დამახასიათებელი ზოგიერთი თვისება. ყველა ამგვარი ტკბობისას ადამიანი თითქოს ერთ ნერტილზეა მიჯაჭვული. მაგალითად, სმის მანიის ფარგლებში არ არსებობს გზა, რომელიც ამ მანიიდან გამოგვიყვანს. სმის მანია – ჩიხია. შემდგომი თვისება ისაა, რომ ადამიანი ამგვარი „სიამოვნების“ განცდისას მთლიანად პასიურია – ის „გულხელდაკრეფილი“ ხვდება იმას, რაც მის თავს ხდება. ამის მოდელია ის, როდესაც ორგანიზმში ქიმიური ნივთიერებები შეგვყვავს – რაც ცნობიერების ცხოვრებაში გარკვეულ პროცესებს იწვევს – ადამიანს კი არ შეუძლია, რომ თვალი მიადევნოს, ან ცნობიერად წინ აღუდგეს მათ ზემოქმედებას. გარდა ამისა, ტკბობის განცდები ცალსახად ეგოისტურია: ადამიანს მხოლოდ თავისთვის უნდა რაღაც.

თუკი მოვინდომებთ, ეს განცდები ცნობიერების ინვენტარიზაციაში (აღწერილობაში) ჩაერთოთ, მაშინ ისინი რეგისტრირებულ უნდა იქნეს როგორც ალქმები. ოღონდ ეს არის, ეს განცდები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ჩვეულებრივი ალქმებისაგან. ეს უკანასკნელები უმეტეს შემთხვევაში თითქმის თავისუფალია გრძნობითი შინაარსისაგან (აქ იგულისხმება არა თანმხლები, ალქმით გამოწვეული გრძნობები, არამედ ის გრძნობები, რომელთა განცდაც თავად ალქმისას ხდება). ჩვეულებრივი ალქმების მეორე მხარეს შემოქმედებითი ალქმები დგას: თითქმის მთლიანად გრძნობა, მაგრამ აქტიური, არაეგოისტური, სადაც გრძნობები განმცდელს კი არ უკავშირდება, არამედ განცდილს. ტკბობანი – ეს ისეთი ალქმებია, რომლებიც მთლიანად ქვეცნობიერი მიზეზებით წარმომდგარი გრძნობებისა და შეგრძნებებისაგან შედგება. ჩვეულებრივი ალქმისას ადამიანი დამკვირვებელია, შემმეცნებელი არსება; მე ასეთი ალქმისას ჩართული არაა, ან მხოლოდ ოდნავაა ჩართული. სწორედ ამის გამოა შესაძლებელი, რომ ის შემმეცნებელ პრინციპს წარმოადგენდეს. ტკბობისას „ალქმები“ მე-მდე სულაც ვერ აღწევს, რადგან შეგრძნებით არსებაშია გაჩხერილი და თან ითრევს მე-საც ისე, რომ ასეთი ალქმების დროს ადამიანი თითქოსდა „გემრიელ“ შოკში იძირება. ტკბობანი – ეს ისეთი ალქმებია, რომლებშიც მე იკარგება. ამით იკვეთება შემდგომი არსებითი მახასიათებელი: ფუნქცია, ძალა (აქ – ალქმა) ერთი საფეხურით

უფრო დაბლა ხორციელდება, ვიდრე ეს ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე. ნაცვლად იმისა, რომ მე-მდე, როგორც აღმქმელამდე, მიაღწიოს, ალქმა მხოლოდ შეგრძნებათა დონემდე აღწევს. ამით ის კარგავს თავის სიტყვისმიერობას, რომელიც მე-სთვისაა დამახასიათებელი. ნაცვლად იმისა, რომ გასიტყვდეს, ის მხოლოდ ზემოქმედებას ახდენს, მეტი არაფერი. მას შემდეგ, რაც ნაჩვენები იქნა, თუ როგორ შეიტყუებს ხოლმე ჩვეულებრივი გრძნობა ადამიანს და როგორ უბოძებს მას პასიურობისაკენ, რაღა გასაკვირია, რომ განსაკუთრებულად ძლიერ შეგრძნებით ფიქრებთან მიმართებაშიც ამასვე ვაწყდებით.

მოუხედავად იმისა, რომ ტკობათა განცდისას მე ერთგვარად „გონიხდილია“, მანია, ტკობის მანია, მაინც მხოლოდ ადამიანში, მე-არსებაში შეიძლება აღმოცენდეს და არასოდეს – ცხოველში (აქ ლაპარაკი არ არის შინაურ ცხოველებზე, რომელთა შეგრძნებითი სტრუქტურაც ადამიანთან სიახლოვის გამო დარღვეულია). მანიის აღმოცენებისათვის მე-ს არსებობა აუცილებელია, მაგრამ სწორედ ტკობისას ითიმება ან ქვეითდება მე-ს აქტივობა. ის, რომ მე საჭიროა და, ამ დროს – მისი განდევნა ხდება, იმას მონშობს, რომ აქ ჯანსაღ ფუნქციასთან არა გვაქვს საქმე. თქმა იმისა, რომ ეს ფუნქცია ავადმყოფურია, დღეს შეიძლება სასაცილოდ არ ეყოს ვინმეს, რადგან ავადმყოფური რაცაა, ნორმალურად ითვლება. მაგრამ ის ხომ მაინც აშკარად ჩანს, რომ ზოგი რამ ამ სტრუქტურაში ცხოველურისაკენ იხრება: თითქოსდა მე-სმიერი ფუნქციის „დათხოვნით“ ქვეცნობიერად ჩამოყალიბებული ცხოველური არსება თავის პარაზიტულ სიცოცხლეს მე-ს ძალების ხარჯზე იგრძელებდეს. ცხადია, ქვეცნობიერია ის, თუ როგორ წარმოშობს ვნება როგორც „სხეულებრივ“, ორგანიზმით გაპირობებულ, ასევე მშვინიერი ტკობას.

აქვე უნდა ვახსენოთ ნარკომანია. ნარკოტიკის ზემოქმედების ფორმა თავისებურია. აქ ხდება ქიმიურ-ბიოლოგიური ზემოქმედება ფიზიკურ ორგანიზმზე, როგორც ცნობიერების მატარებელზე თუ ცნობიერების სარკვეზე. ზემოქმედების გზა გაუცნობიერებელი გვრჩება; ის კი არა, ზემოქმედების ეს გზა საერთოდ არ არის ცნობილი. „ტკობა“ მშვინიერია, ე.ი. ცნობიერება, შესაბამისად, იძულებით იცვლება. უძლურია რა წინ აღუდგეს ამ ზემოქმედებას, „განმცდელი“ ახლა მშვინიერი განცდების ხელშია, ეს განცდები მშვინიერია; სულიერი განცდები ხომ მხოლოდ სულს შეიძლება ჰქონდეს. ეს უკანასკნელი კი ნარკოტიკის მიღების გამო შოკის მდგომარეობაშია, გამოთიშულია, მისი კანონზომიერი კავშირი ცნობიერების ფიზიკურ მატარებელთან დარღვეულია: მას აღარ ძალუძს, შეასრულოს თავისი ავტონომიური ფუნქცია – ყურადღებიანობა, ყურადღების მართვა.

ცნობიერების ფონის დაქვეითების ტენდენცია საყოველთაოა. ამის დანახვა ლიტერატურის „შემცვლელ“ ისეთ საყოველთაოდ გავრცელებულ ფენომენზე დაკვირვებითაც შეიძლება, როგორიცაა კრიმინალური, პორნოგრაფიული ფილმები და რომანები. ყველა ისინი მიმართულია მხოლოდ რა-ზე და არასოდეს – როგორ-ზე. მათ რაიმეს გაზიარება, გადმოცემა კი არ სურს ჩვენთვის, არამედ ჩვენზე ზემოქმედების მოხდენა. ისინი იწვევს მშვინიერში აგზნებას, ბოროტების, სისასტიკის გრძნობებს, წარმოდგენებს ქცევებისა, რომელთაც ავტორიც და მკითხველიც თითქოს უარყოფითად აფასებენ, მაგრამ მათი ფორმულირების ყაიდით ისინი მაინც გადამდებად მოქმედებს ჩვენზე. ეს ძველი ხრიკია, აღმოჩენილი და ხშირად ნაცადი მარკიზ დე სადის მიერ.

არჩევის საშუალება რომ გკონდეთ თომას მანს, მუზილს, პაქსლის, ვირჯინია ვულფს, ან პრუსტსა და კრიმინალურ ფილმს შორის, რომელს აირჩევდით? ადამიანთა უმრავლესობა ასე უპასუხებს: თუ დალღილი ვარ – კრიმინალურ ფილმს. მაგრამ ძალიან ბევრი ადამიანი მუდამ ისე დაღლილია თუ გაზარმაცებული, რომ ყოველთვის ამას ირჩევს: ეს ხომ გაცილებით ნაკლებ, ან თითქმის არავითარ აქტივობას არ მოითხოვს.

ყოველ დაღმასვლას მე-განცდისა მისთვის შესაფერისი დონიდან ქვემოთ, ავტონომიურ-ცნობიერ ადამიანზე უარის თქმას სპეციფიკური ელფერის მეორე სასიამოვნო გრძნობა დაჰყვება თან. ეს ეგოისტური ტკბობის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია. ეს თვისება ანარეკლია სხვა ჟესტისა – ეს არის საკუთარ თავზე უარის თქმა, როცა სხვა გვიყვარს. ორივე ჟესტის შემთხვევაში საჭიროა მე. მაგრამ ერთ შემთხვევაში ის დაბლა ეშვება, ილუპება თავისი სისუსტით; მეორე შემთხვევაში კი ის თავად ამბობს უარს საკუთარ თავზე თავისი ძლიერების წყალობით, რაც მას კიდევ უფრო აძლიერებს.

ტკბობათა კიდევ ერთი თვალმისაცემი ნიშანია უკვე ხსენებული „საკუთარი თავის გრძნობა“. ის თანამედროვეობაში მე-ს განცდის შემცვლელია. თვითგრძნობა იმას ეყრდნობა, რომ შეხების შეგრძნება მშვიდნიერად ყველაფერს მოედო, და ის არსებითად განსაზღვრავს თანამედროვე ადამიანის მთელ ცხოვრებას, მთელ მის შეგრძნებით მსოფლმხედველობას: სინამდვილედ მხოლოდ იმას აღიარებენ, რასაც შეხების შეგრძნებით აღვიქვამთ – ასეთი რამ მყარად და „ხელშესახებად“ ზის ჩვენს მშვიდნიერ განწყობაში. შეხების შეგრძნების ფუნქციობა კი ისეთნაირია, რომ ადამიანი მისი მეშვეობით ძალზე მცირედს თუ იგებს სამყაროს შესახებ. ფაქტობრივად, იგებს მხოლოდ იმას, რომ არსებობს რაღაც პუნქტი, რომელიც მისი სხეულის თუ მისი შეხების ორგანოს გარეთ არის. გამოსახულების, იერსახის (Gestalt) აღსაქმელად, სიგლუვის თუ სიმაგრის აღსაქმელად კიდევ სხვა შეგრძნებების ამოქმედებაა საჭირო – მოძრაობის შეგრძნებისა, წონასწორობის შეგრძნებისა: უძრავი თითის წევრით ვერც სიმაგრეს აღვიქვამთ, ვერც იერსახეს, ვერც ხაოიანობას თუ სიგლუვს. მაგრამ რასაც შეხების შეგრძნება თავისი მოქმედებით მაშინვე, ობიექტის შეხებისას გვანცდის – ესაა შეგრძნება სხეულის ადგილისა. ეს შეგრძნება იმდენად ინტენსიური მაინც არ არის, როგორც გრძნობა თავად იმისა, რასაც ვეხებით, და ეგოისტური თვითშეგრძნების სხეულებრივ საფუძველს ანუ ფიზიკურად შეგრძნებად მხარეს წარმოადგენს. თვითშეგრძნების აუცილებლობის გამო შეხების ხასიათი ყველა შეგრძნებით ფუნქციაში ურევია: ცოტათი ჩვენ ხედვის, მოსმენის და ა.შ. დროსაც „მოვდივართ შეხებაში“ ობიექტთან, „ვეხებით“ მას.

ტკბობისას ეს შეხებითი ხასიათი, თვითგრძნობა განსაკუთრებით მძაფრია. ჯერ კიდევ ბუდა მიგვიითბებს თავის საუბრებში „შეხების“ საფრთხეთა შესახებ. „შეხება“ ყველაზე მძაფრი სექსუალურ სფეროშია. სექსუალური სფერო – უფართოესი გაგებით – სახიფათო რამაა დღევანდელ ადამიანში. თუ რატომაც ეს ასე, ამის განხილვა ჩვენი თემიდან ძალზე გადაგვახვეევინებს; ჩვენ მხოლოდ ამ საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტის აღნიშვნით დავკმაყოფილდებით. და ვინაიდან სექსუალური სფერო – სამართლიანად თუ უმართებულოდ – მშვიდნიერ ცხოვრებაში ერთ-ერთ ცენტრალურ როლს ასრულებს, მოდი, განვიხილოთ ეს სფერო.

თუმცა ბევრი ადამიანისათვის ამის დანახვა ძნელია, მაგრამ სექსუალური ლტოლვის ძალა არც თავად სექსუალობაშია და არც რაიმე ტკბობის წარმოდგენაში, არამედ – სხვაადამიანის ძიებაში, ძიებაში ადამიანისა, რომელსაც შეუძლია, ბოლო მოუღოს მაძიებლის მარტოობას, და რომელსაც ძალუძს, განდევნოს გრძნობა ეულად ყოფნისა, „ჰაერში გამოკიდებულობისა“. უკიდურესად არაპიროვნულ სექსობრივ აქტივს კი შეიძლება ეს მოტივი აღმოვაჩინოთ. ამ თვალსაზრისით, სექსუალური რალაციის შემცვლელია და შემცვლელის კანონს ექვემდებარება: ის ბოლომდე ვერასოდეს გვაკმაყოფილებს. ადამიანი იმასაც გამოსცდის, რომ სხეულებრივი სიახლოვე მარტოობას ვერ განაქარევს. ასეთმა „იმედგაცრუებამ“ ის შეიძლება სექსუალურის მგმობელადაც აქციოს, რომელზედაც – ამ გმობის მიუხედავად – ის მაინც დამოკიდებული რჩება, ანდა შეიძლება ის ისეთ ადამიანად აქციოს, ვინც, უარს აცხადებს რა ყოველივეზე, რასაც და რის გამოც იგი ეძიებდა, ამიერიდან მხოლოდ აქტში ეძიებს დროებით კმაყოფილებას. სექსუალურ სფეროში მეტად დიდ როლს ასრულებს წარმოდგენები. რაც უფრო მეტად შორდება ეს სფერო გამრავლებას, შთამომავლობის შექმნას – თავის ბიოლოგიურ ფუნქციას – მით უფრო მეტ „საქმეს უჩენს“ ის წარმოდგენათა სამყაროს, მით უფრო მეტად იყრის თავს მის გარშემო თვითმიზანთა სიმრავლე. ეს ტკბობის ყველა სხვა სფეროსაც ეხება. აღმოცენდება ჩვევების სამყარო, აგრეთვე სოციალური ფორმები, მათ ირგვლივ კი – რიგი ინდუსტრიული დარგებისა, რომლებიც ამ სოციალურ ფორმებს ემსახურება. წარმოდგენათა სამყაროს ამ მიმართულებით გამუდმებით ეძლევა იმპულსები რეკლამებიდან, ფილმებიდან, სპექტაკლებიდან, ლიტერატურიდან თუ ფსევდოლიტერატურიდან. თუკი „ნორმალურ“ ადამიანს ის შეგარძნება აქვს, რომ საკუთარ ნებელობით ცხოვრებაში იგი თავისუფალი არაა, მას ასეთი გამოცდილება სწორედ ამ სფეროში ეძლევა. ამ გამოცდილებას დიდი წვლილი შეაქვს იმაში, რომ ადამიანი უარს ამბობს თავის ადამიანობაზე. მცდელობები ცხოვრების ამ სფეროს დაცვისა აღნიშნულ საფრთხეთაგან მათი „განწმენდით“, საიდუმლო აღსარებითა და ზიარებით, რომელთაც ესა თუ ის რელიგია ყოველ ეპოქაში, ყოველ კულტურაში მიმართავდა, დღეს ეფექტური აღარაა.

სექსუალურის სახით ჩვენ წინაშეა ჩვევათა სფეროს ყველაზე გამოკვეთილი და ყველაზე გავრცელებული ფორმა, რომელიც თავისი მოტივებითა და მამოძრავებელი ძალებით ქვეცნობიერიდან მომდინარეობს. ყველა მტკიცება, რომელიც ამ მოთხოვნილების ახსნას ბიოლოგიურიდან ამოსვლით ცდილობს, სწორ გზას აგვაცდენს. სექსუალურის – ისევე, როგორც ყოველგვარ „ნდომათა“ – წყარო ბიოლოგიური კი არა, მშვინვიერია: თავად ბიოლოგიურს, როგორც ასეთს, ტკბობის უნარი არ გააჩნია – ისევე, როგორც მცენარეს – და ის მხოლოდ საშუალებად გამოიყენება ტკბობისათვის.

ახლა კი დროა, სრულიად ერთმნიშვნელოვნად განვაცხადოთ: ავტორი არ გახლავთ ტკბობის მტერი, ასკეტი, და არც ქადაგებს ასკეტიზმს. ცნობიერების ჰიგიენის თვალსაზრისით არაფერი იქნებოდა იმაზე დიდი შეცდომა, ტკბობაზე უბრალოდ უარი რომ გვეთქვა. საქმე აქ ეხება – შესაძლოა, ეს ძალზე უცნაურადაც ჟღერდეს – იმ უფრო სრულყოფილი აღქმის ნელ-ნელა გამომუშავებას, რომლის მეშვეობითაც ჩვენ სხვაგვარი სიხარულის განცდა შეგვეძლება, ვიდრე ეს ჩვეულებრივი ტკბობით ხდება.

ტკობბანი – ეს ძალზე არასრულყოფილი აღქმებია, რომელთა დროსაც ჩვენ საკუთარ თავს (მაშასადამე, ტკობბას) შევიგრძნობთ. ჩვეულებრივ, ყოველდღიურ აღქმებში ჩვენ ვერაფერს ვიგებთ – თითქმის ვერანაირ გრძნობით და ნებელობით კომპონენტებს აღქმულისა. თუმცა ისინი არსებობენ, როგორც ამაზე, ოდნავ მაინც, ხელოვნების სფეროში არსებული გამოცდილება მიგვანიშნებს. ტკობბაში ეს კომპონენტები არაშემეცნებით ფუნქციებამდეა დაქვეითებული თუ დამახინჯებული. ამიტომაც ქმნის ტკობბები ისეთ სფეროს, რომელზედაც ხალისით როდი ვფიქრობთ – მაშინ ხომ გარკვეული დასკვნების გაკეთება მოგვიხდებოდა, იქიდან გამომდინარე, რაზედაც ვფიქრობდით. გ.ბ. მოუ ამის შესახებ ზოგიერთ რასმე გამოთქვამს თავის პრობლემურ ნაწარმოებში „ადამიანი და ზეადამიანი“. მე-3 აქტში, დონ ჟუანსა და კომანდორს შორის ერთ-ერთ საუბარში, ნათქვამია:

კომანდორი: „მე არ მჭირდება მიხედრა იმისა, თუ რატომ ვტკბები. ის კი არა, მიჯობს კიდევაც, რომ ვერ ვხვდებოდე ამას. ჩემი გამოცდილება მასწავლის, რომ ჩვენი სიამენი ვერ იტანენ, როცა ჩვენ მათ ვუფიქრდებით.“

დონ ჟუანი: „ამიტომაც, რომ განსჯა არავის ეპიტანება. მაგრამ ცხოვრებისათვის, იმ ძალისათვის, რომელიც ადამიანის უკან დგას, მეტად საჭიროა განსჯა, მის გარეშე ხომ ადამიანი სიკვდილის ჯურღმულში გადაიჩეხება.“

ადამიანი მართლაც სიკვდილის ჯურღმულში გადაიჩეხება, თუკი თავის სახიფათო მდგომარეობას და თავის პოზიტიურ შესაძლებლობებს არ დაუფიქრდა და თავისი ცხოვრების გაძლოა მხოლოდ ქვეცნობიერს მიაწოდო. და ძნელი მისახვედრი არაა, რომ ტკობბათა სფერო ისეთი სოციალური ურთიერთობების განმსაზღვრელია, რომელიც ადამიანთათვის ერთად ყოფნას შეუძლებელს ხდის. ქცევა, არაცნობიერი ან ნახევრად ცნობიერი მსოფლმხედველობა, რომელიც ტკობბასა და კომფორტს, ეგოისტურობას ეფუძნება, აღზრდისა და მთელი თავისი ცხოვრებისეული პრაქტიკის მეოხებით ეგოისტურობასვე ავრცელებს. ამასთანავე ბუნებისა და ადამიანის ექსპლუატაცია – და აქ მხოლოდ სამეუნეო ექსპლუატაცია როდი იგულისხმება, შეიძლება ვინმე თავის მეუღლეს იყენებდეს ასე. ეს ექსპლუატაციაა, არა სამეურნეო, მაგრამ მაინც ადამიანისთვის უკადრისი. შეუძლებელია, ეგოისტურობა უბრალოდ მოვიშოროთ თავიდან ან გადაწყვეტილებებით, სურვილით თუ კეთილი განზრახვით გარდავექმნათ. ასე რომ, სხვა რაღა დაგვრჩენია – უნდა შევდგათ ფეხი იმ გრძელ გზაზე, რომელსაც აღქმის წვრთნის მეოხებით უფრო სრულყოფილი და ამის გამო სიხარულის მომტანი აღქმისაკენ მივყავართ – სიხარულისაკენ, რომლის შემცვლელსაც, ჩვეულებრივ, ტკობებში ეძებენ.

4.6. აღქმის წვრთნა

ეს წვრთნა იმ ადამიანთათვისაა გამიზნული, რომელნიც თავიანთი მშვინვიერი პრობლემების გადაჭრის გზაზე საკმაოდ შორს არიან წასულნი. არავის ავნებს, თუკი მოცემულ ცდებსა და სავარჯიშოებს მოსინჯავს. მიღწევით კი ამ გზაზე რაიმეს მხოლოდ ის მიაღწევს, ვისაც საკუთარ თავთან მიმართებაში, სხვა მხრივ, ბევრი სიძნელე არ ელობება.

ენა, მეტყველება მიზანშეწონილ, მიზანდასახულ საქმიანობად იქცა, მიუხედავად იმისა, რომ არცერთი ჩვენთვის ცნობილი ენა, დღევანდელი კვლევის შედეგების მიხედვით, არ წარმოადგენს რაიმეს, მიზანშეწონილობისათვის შექმნილს; ე.ი. მათი მიზანი ინფორმაციათა გადაცემა კი არაა, არამედ ისინი თავის თავში გაცილებით მეტ შესაძლებლობებს შეიცავს, ვიდრე ეს სიტყვის ოსტატების – პოეტებისა და მწერლების – მიერაა გამოყენებული, შესაძლებლობებს, რომლებიც კაცობრიობის განვითარების ადრინდელ საფეხურებზე სხვადასხვა კულტის სამსახურში იდგა. ამ უკანასკნელთაგანვე წარმოიშვა თავდაპირველად ენა.

ამას ძალიან ჰგავს ალქმის განვითარების პროცესიც. მოზრდილი ადამიანი დღეს, როგორც წესი, ინფორმაციის ალქმით იფარგლება. ეს ნიშნავს, რომ ის მეტს არაფერს აღიქვამს, გარდა იმისა, რაც მისთვის უშუალოდ მნიშვნელოვანი და შესაძლებელია. თუკი ირგვლივ არსებული საგნები და ფენომენები მისთვის ნაცნობია, მაშინ შეგრძნების ორგანოთა მინიმალური მოქმედებაც საკმარისია – „რა საჭიროა სახლს, ძალს, ადამიანს დიდად დაუკვირდე იმის შესაცნობად, თუ რასთან გაქვს საქმე. სრულიად ზედაპირული თვალის შევლბაც საკმარისია ალქმულის შესახებ შესაფერისი შეხედულების ჩამოსაყალიბებლად.“

ამ წმინდად ინფორმატიულ ალქმას პატარა ბავშვის ალქმას თუ შევედარებთ, ალქმის ინტენსივობის მხრივ უზარმაზარ განსხვავებებს აღმოვაჩენთ. ბავშვთა ალქმა ძლიერი გრძნობებით შეფერილი განცდაა; ალქმითი სამყაროს საგნებს, ფენომენებს გრძნობითი და ნებელობითი ღირებულება გააჩნია. ნივთები „ცოცხლობენ“, „ამბობენ“ რაღაცას, „აღსაყვანი“ არიან „იდუმალებით“, „მეგობრულად“ არიან „განწყობილი“ ან „იმუქრებიან“. ყოველგვარ ბავშვის ფსიქოლოგიას და პედაგოგიკას კარგად მოეხსენება ალქმის მნიშვნელობა: ალქმით სიღარიბის შემთხვევაში ბავშვი ვერც სულიერად და ვერც ფიზიკურად ვერ ვითარდება; ალქმის მდიდარი შესაძლებლობები კი „ფურჩქნიან“ მას.

ბავშვური ალქმა მოზრდილის ალქმისაგან რომ განსხვავებულია, ამას სხვადასხვა მიზეზი აქვს. ბავშვის შემთხვევაში, პირველ ყოვლისა, ალქმა გაცილებით ნაკლებად ეყრდნობა წინასწარ შექმნილ რასმე ცნებისმაგვარს – ასეთი რამ ბავშვში ჯერ არ ჩამოყალიბებულა. ამიტომ შეგრძნებათა მოქმედება უფრო ინტენსიურია; საჭიროა ყველაფრის საფუძვლიანად შეთვალთქმება, შეხება, მოსმენა. მეორეს მხრივ, შეგრძნებათა ინტენსიური მოქმედება გაცილებით უფრო ცოცხალია და გრძნობით გაჯერებული. შეგრძნებათა მოქმედება ჯერ კიდევ მჭიდროდაა შეზრდილი გრძნობით სამყაროსთან; ეს უკანასკნელი კი ნაწილობრივ კიდევ შემეცნებელია, ე.ი. ნამდვილად მგრძნობელი, გარეთ ორიენტირებული და არა თვითმგრძნობი, როგორც მოზრდილებთან. აღმოჩენის საოცრებანი მშვიინიერი განცდის სასწაულებთანაა დაკავშირებული. რაიმესათვის თავის მიცემის, თავდავინწყების უნარი ბავშვში გაცილებით მეტია, ვიდრე მოზრდილში – და ეს იმდენად, რამდენადაც ბავშვი ჯერ კიდევ არ წარმართავს ყურადღებას ეგოისტურად საკუთარი თავისაკენ. მშვიინიერი განცდა მრავალფეროვანი და მრავალმხრივია, მას მშვიინიერად შეიძლება ვუნოდოთ სახელი, და მას ჰქვია: სიხარული, ალქმით გამოწვეული სიხარული. ეს სიხარული ალქმულს კი არ ეხება, არამედ თავად ალქმას. უკეთ რომ ვთქვათ, ალქმა თავისი ობიექტიდან ჯერ არ არის ისე გამოყოფილი, როგორც შემდგომ, მოზრდილ ადამიანში.

ბავშვის აღქმა ძალზე ახლოს დგას მის სასიცოცხლო პროცესებთან და, როგორც ცნობილია, მჭიდროდაა დაკავშირებული მათთან. აღქმის სამყარო ბავშვის ირგვლივ ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენს მის სასიცოცხლო პროცესებზე. ამას ისიც ემატება, რომ ამ პროცესთა განცდა გაცილებით ინტენსიურია: ჭამა ბავშვს მარტო იმას როდი „ეუბნება“, რომ „ეს გემრიელია“ ან „ეს უგემურია“, არამედ იგი თავისი თვისებებით ღრმად იჭრება შეგრძნებით პროცესში, თან არა მხოლოდ ისეთი შეგრძნებების გზით, როგორიცაა გემო, სუნი, მხედველობის შეგრძნება და ა.შ.

ადგილი შესამჩნევია: ბავშვში აღქმის ინტენსივობა მოზრდილის შემთხვევაში აღქმათა მოზღვავეებით, აღქმათა სიჭარბითაა შეცვლილი. ეს აღქმები მართლაც მხოლოდ შემცვლულია: თვისებრიობა ხომ ვერასოდეს შეიცვლება რაოდენობით. ყოველდღიურობაში გამეფებულია ინფორმაციის აღქმა, რომელიც თავისთავად უსიხარულოა. სიხარული აღქმულის მიმართ მოზრდილს აქვს მაშინ (ხელოვნების სფეროს თუ არ გავითვალისწინებთ), როცა ის გასართობად, დროსტარების მიზნით „აღიქვამს“, მაგრამ არასოდეს – თავად აღქმის მიმართ. მისი „აღქმის წყურვილი“ ყოველთვის ინფორმაციის დონეზე რჩება, პასიურ გართობათა სფეროში. მას სურს აღქმებში „იხრჩობოდეს“, აღქმის სახის, მისი თვისებრიობის შეცვლის გარეშე. სიხარულიც ამ დროს სულ სხვაგვარია, ვიდრე ბავშვის შემთხვევაში.

მართებულია დაისვას კითხვა: სად ქრება გრძნობების, ნებელობითი ელემენტების ის სიმდიდრე, რომელსაც ბავშვში ვხვდებით? ეს დაკარგული ელემენტები „ტკბობაში“ შეიძლება ვპოვოთ, თუმცალა ძლიერ შეცვლილი სახით: აქ გრძნობები უაღრესად თვითმგრძნობნი არიან; ძალზედ ცოტა რამ თუა მათში „მეტყველებიდან“ შემორჩენილი, ე.ი., ტკბობის სუბიექტს მცირე რამ თუ „ესმის“, მცირე რამ თუ „ეყურება“ იქიდან, რითაც ის ტკბება. აი, ასეთ ადგილს იკავებს ტკბობისაკენ სწრაფვის მთელი ეს სიმპტომატიკა გრძნობის და შესაბამისად – ეგოისტურობის სფეროში. და ეს პრობლემა თანდათანობით ჰპოვებს თავის გადაწყვეტას აღქმის წვრთნისას. ამ წვრთნამ მუდამ პასიური – ე.ი. ჩვენკენ ყოველთვის გარედან მომავალი და, ამგვარად, თავსმოხვეული – „სიხარული“ უნდა გარდაქმნას აქტიურ, შიგნიდან მომდინარე სიხარულად, რომელიც ახლოა ხელოვნებისეულ და შემოქმედებით სიხარულთან; ასეთმა წვრთნამ მართლაც რომ „მშვენიერ ღვთიურ ნაპერწკლად“ უნდა აქციოს ეს „სიხარული“. ვისაც ეს სიხარული ერთხელ მაინც გამოუცდია, მან იცის, რომ თვით უინტენსიურესი ტკბობაც კი მხოლოდ მკრთალი ანარეკლია, მართლაცდა ესავეს ოსპის შეჭამადია, რომელზედაც ნაადრევად ვცვლით ჩვენს უფრო დიდ სიხარულს. თუმცალა გზა ამ სიხარულისაკენ საკმაოდ გრძელია.

აღქმის წვრთნა ძალზე მარტივი და იოლი სავარჯიშოებით, უკეთ რომ ვთქვათ, ცდებით იწყება. ისინი იმას ემსახურება, რომ გამოცდილება დავაგროვოთ აღქმის სფეროში.

1. ავიღოთ ადამიანის მიერ გაკეთებული, ან ბუნების მიერ შექმნილი ნებისმიერი საგანი და საფუძვლიანად დავაკვირდეთ მას. შემდეგ შევეცადოთ, წარმოვიდგინოთ ის თვალდახუჭულმა ან მისგან ზურგშექცეულმა. ისევ და ისევ, რამდენჯერმე შევადაროთ ერთმანეთს დაკვირვება და წარმოდგენა.

აქ სამ ძირითად რამეში შეიძლება გამოცდილების შეძენა. პირველ რიგში, ჩვენ შევნიშნავთ, რომ წარმოდგენაში საგნის რეპროდუცირება მეტად არასრულად ძალგვიძს. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემია, თუ ჩვენი ობიექტი ბუნების საგანია, ვთქვათ, კენჭი. მისი უსწორმასწორო ფორმა, დაღარულობა, ფერი, ძნელად, რომ ზუსტად ჩანდეს ჩვენ მიერ წარმოსახულ სურათში. იგივე მოგვივა ადამიანის მიერ შექმნილ უმარტივეს საგნებთან დაკავშირებითაც. სულ სხვაა ხელოვნური მასალისაგან გაკეთებული ბურთულა, რომელსაც სტრუქტურა არა გააჩნია. ამიტომ უმჯობესია, ისეთი საგანი შევარჩიოთ, რომელიც ხელოვნურად დამზადებული და უსტრუქტურო არაა. ასეთია ხე, ქსოვილი ან ლითონი.

მეორე, რაც შეიძლება თვალში გვცეცს, ჩვენი წარმოდგენის აბსტრაქტულობა ანუ აზრობრიობა. ჩვენ მარტო წერილმანების გამოტოვებას როდი ვახდენთ: წარმოდგენა უმეტესად ორიენტირებულია არა იმაზე, თუ რა ვიხილეთ, არამედ იმაზე, რაც ჩვენ საგნის შესახებ ვიცით. მაგალითად, თეფშს უფრო წრის ფორმის მქონედ წარმოვიდგენთ ხოლმე. ასეთნაირად კი ის მხოლოდ მაშინ ჩანს, როცა მას ზუსტად ცენტრში ვუყურებთ, ზემოდან ან ქვემოდან. წრის ფორმის მქონედ ჩვენ მას იშვიათად ვხედავთ და, შესაბამისად, არც კიდზე მის მოხატულობას და ა.შ. ვხედავთ წრიულად თუ სიმეტრიულად. განათებაც ძალზე იშვიათადაა სიმეტრიული, რის გამოც სინამდვილეში აღქმული ფერები განსხვავებულია – თუმცაღა ჩვენ ვიცით, რომ ისინი ერთნაირია.

მესამე გამოცდილება, ალბათ, ყველაზე თვალშისაცემია. წარმოდგენათა ინტენსივობის თვალსაზრისით ჩვენ ყველანი ინდივიდუალურად განსხვავებული ნიჭის მქონენი ვართ; ისინი ან მეტად მკრთალია, ან ნაკლებად. ერთს კი ყველა შემთხვევაში განვიცდით: აღქმაში არის რაღაც ისეთი, რაც გვაკლია წარმოდგენისას – რაც არ უნდა ინტენსიური იყოს ჩვენი წარმოდგენა.

შევცადოთ, ეს ელემენტი მრავალჯერ განვიცადოთ და დავახასიათოთ.

არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ გამოცდილებანი აქ მართლაც თავად შევიძინოთ. ამ წიგნის ნაკითხვა გამოცდილების მიღებას ვერ შეენაცვლება. მსგავსად მხედველობისა, სხვა შეგრძნებებზეც შეიძლება ასეთი ექსპერიმენტების ჩატარება – აღქმისა და წარმოდგენის ურთიერთშესადარებლად. ინდივიდუალური განსხვავებანი: წარმოდგენის უნარის მხრივ, სმენაში, შეხებაში, ყნოსვაში, გემოსა და სიტბოს შეგრძნებაში ძალზე დიდია. სმენის შემთხვევაში შეგვიძლია ჟღერადობანი – გონგი ან მუსიკალური ბგერა – ანდა, ვთქვათ, ლაპარაკი ავირჩიოთ თემად. ადამიანის სამეტყველო ხმის წარმოდგენა – ეს უკვე რთული ამოცანა იქნება, მიუხედავად იმისა, რომ ხმის ცნობა ჩვენთვის, საერთოდ, ძნელი არაა.

ყველა ამ ცდით იმის გამოცდილებას შევიძენთ, რომ ყოველგვარი შეგრძნებითი თვისებრიობანი აღქმის ობიექტისაგან გამოვთავისუფლოთ და წარმოდგენაში გადმოვიტანოთ. მაგრამ ის, რაც წარმოდგენაში, აღქმისაგან განსხვავებით, არ არის, რაღაც სხვაა – ამ ელემენტის ნაკლებობა ხომ მუდამ სახეზეა, დამოუკიდებლად იმ ინტენსივობისაგან, რომლითაც შეგრძნებითი თვისების წარმოდგენაში რეპროდუცირება ხდება.

ვინც ამ სავარჯიშოებს აკეთებს, ცდუნებას იგრძნობს, წარმოდგენის უნარს „ნაეხმაროს“ „თავში ჩაბეჭდვით“, აღქმის პროცესში განზრახ „დამახსოვრებით“. ამ ცდუნებას წინ უნდა აღუდგეთ და არაფრის „დახსომება“ არ უნდა

ვინებოთ, რადგან ცნობიერების ამგვარი ხერხებით არა მხოლოდ ალქმის სპონტანურობა და სისავესე ზარალდება (ჩვენ ხომ მხოლოდ ცალკეული დეტალები შეგვიძლია „დავიხსომოთ“), არამედ მთავარი მახვილი, ჩვენდა უნებლიეთ, აზრობრივზე გადადის. ჩვენ კი სწორედ ამას უნდა ვერიდოთ. საქმე ის კი არაა, რომ წარმოდგენა „გამოგვივიდეს“, ან რომ ის ზუსტი იყოს; მთავარი შედეგი კი არაა (მითუმეტეს, თუ ის განსჯის გზითაა მოპოვებული), არამედ – წარმოდგენის სპონტანური ძალის გავარჯიშება, ვინაიდან ამით ალქმის ინტენსივობა იზრდება. მაშასადამე: ინტენსიურად აღვიქვათ, შემდეგ კი ალქმულის წარმოდგენას შევეცადოთ, იმაზე ფიქრის გარეშე, თუ წარმოდგენა რამდენად „გამოვდის“; უბრალოდ, განმეორებით აღვიქვათ და წარმოვიდგინოთ, შედეგზე კი ნუ ვიღარადებთ. აქ ქმედებაა მნიშვნელოვანი და არა შედეგი.

ამ პატარა ექსპერიმენტებს, მოუხედავად მათი სისადავისა, კეთილისმყოფელი ზემოქმედება აქვს არა მხოლოდ ფიზიკურად შეგრძნებად ალქმაზე, არამედ მთელ შინაგან ცხოვრებაზე, და თავიანთი შედარებითი სისადავის გამო მათ ადამიანი ვარჯიშამდე და ვარჯიშით გამოწვეულ სიხარულამდეც შეიძლება მიიყვანონ. ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ ყოველი ამ ექსპერიმენტთაგანი ფხიზლად, ობიექტურობის დაცვით, განწყობილებებზე, ემოციებსა და ილუზიებზე უარის თქმით უნდა სრულდებოდეს.

2. ალქმა მით უფრო მდიდარი, ინტენსიური იქნება, რაც უფრო ახლოს იქნება ცხოვრებასთან, რაც უფრო ნაკლებად მქრქალი იქნება ჩვენ მიერ პროდუცირებული წარმოდგენითი სურათი ალქმულისა. აქ ექსპერიმენტებში კონცენტრაციის სავარჯიშოც იმალება. რაც უფრო მეტად გამოთავისუფლდება ალქმითი სურათისაგან მისი თვისებები, რაც უფრო ნაკლებ იქნება ის „შეხებითი“ და – ცნებითობის გამო, რომელიც ყოველთვის ყველაფერში ერევა – აბსტრაქტული, მით უფრო თანდათანობით მეტს აღვიქვამთ. ეს ორი ქმედება – ალქმა და წარმოდგენა – ურთიერთის აძლიერებს. განსხვავება მათ შორის – თუკი განსხვავებაა გავიგებთ, როგორც დისტანციას – ყოველთვის რჩება, მაგრამ მისი თვისებრიობა იცვლება. წარმოდგენაში რეპროდუცირებისას საქმე მხოლოდ თვისების განცდის „როგორ“-ს, ინტენსივობას ეხება და არასოდეს – ალქმის თუ მისი ცალკეული დეტალების „რა“-ს. ამიტომ უმჯობესია, კონცენტრაცია მოვახდინოთ ენით გამოუთქმელ ნიშან-თვისებებზე – არანესიერ ფიგურაზე, ფაქიზ სტრუქტურაზე, ქვის ან მცენარის ფოთლის ზედაპირის თვისებრიობაზე, რომლისთვისაც სიტყვები, დადგენილი ცნებები არ მოიძეება.

ალქმის ცდათა მეორე სახე ფაქიზი განსხვავებების შემჩნევასა და განცდაში მდგომარეობს. ასეთი ცდებისთვის გამოდგება, მაგ., უღრუბლო ან ოდნავ ღრუბლიანი ცა, რომელზედაც სხვადასხვა მიმართულებით ლურჯის სულ სხვადასხვა ელფერი აგბნეული; ასევე – ნაირგვარი სიმწვანე მდელოსი, ტყისა, მთის ფერდობისა. ამგვარადვე შეგვიძლია, ვთქვათ, ავიღოთ დღის დროსთან ერთად ცვალებადი ფერები, მაგალითად, ტბისა, მდინარისა ანდა, უბრალოდ, რომელიმე ხისა; სმენითი თვისებრიობის მიმართაც: ზღვის ტალღების შხუილი, ხეთა შრიალი ქარის სხვადასხვა სიძლიერისას, ნაკადულის რაკრაკი, ჩანჩქერის ჩხრიალი – ყოველივე ამას შეიძლება დავაკვირდეთ და შემდეგ მისი წარმოდგენაში რეპროდუცირება მოვახდინოთ.

ყველა ამ ცდის დროს რეკომენდებულია პატარ-პატარა შესვენებების გაკეთება. კარგია, თუ აღქმის ფაზის წინ – შესაძლოა, დახუჭული თვალებით – ცოტას შევიცდით, რათა აღქმა შემდგომ ცოცხლად და ახლად განვითავდეთ ისე, თითქოს პირველად აღვიქვამდეთ.

3. აღქმის ცდები აქამდე ცალკეულ შეგრძნებათა მიხედვით იყო წარმოდგენილი. სინამდვილეში კი მხოლოდ რომელიმე ერთი შეგრძნებით ჩვენ არასოდეს აღვიქვამთ, არამედ აღვიქვამთ ისე, რომ ერთი შეგრძნებაა უპირატესი, მაგრამ კიდევ რამდენიმე სხვა შეგრძნება მონაწილეობს. ამ დანარჩენი შეგრძნებების მონაწილეობა მხოლოდ მინიშნებით გვეძლევა. ისინი თითქოსდა ჰომეოპათიური დოზით მონაწილეობენ აღქმაში: ფაქტობრივად, ყველა შეგრძნება ყოველთვის „დასაქმებულია“. ამის განცდა ყველაზე ადვილია ხელოვნების სფეროში. რაც უფრო სრულყოფილია აღქმა, მასში მით უფრო მეტი შეგრძნების მონაწილეობა შეიმჩნევა. თანმხლები შეგრძნებების მონაწილეობა არსებითად განსხვავდება იმ შეგრძნებათა მონაწილეობისაგან, რომლებიც უპირატესია.

ამიტომ აღქმის აღზრდის შემდეგი საფეხური იმაში მდგომარეობს, რომ ვცდილობთ, უპირატესისაგან განსხვავებულ შეგრძნებებს მივაქციოთ ყურადღება. მაგალითად, ფერების აღქმისას შეგვიძლია საკუთარ თავს ვკითხოთ: რა სუნი აქვს ამ ფერს, რა გემოსია იგი? ან კიდევ, გემოს თუ სუნის აღქმისას: რა ფერის შეიძლებოდა ეს ყოფილიყო? ფორმის აღქმისას ბუნებრივად მონაწილეობს საკუთარი მოძრაობის შეგრძნება.* მაგრამ ფერთა აღქმის დროსაც შეიძლება ვიგრძნოთ მოძრაობის შეგრძნების ჩუმი შეხება და

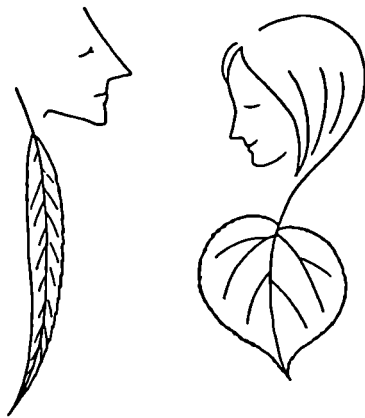
* რუდოლფ შტაინერის სულისმეცნიერება ადამიანში თორმეტ-შეგრძნებას განასხვავებს. (იხ. რუდოლფ შტაინერი, „შეგრძნებათა თეორიისთვის“. თემები თხზულებათა სრული კრებულიდან, ტომი 3, შერჩეული და გამოცემული ქრ. ლინდენბერგის მიერ, შტუტგარტი, 1980. Rudolf Steiner, Zur Sinneslehre, Themen aus dem Gesamtwerk, Band 3, ausgewählt und herausgegeben von Chr. Lindenberg, Stuttgart 1980). ისინი სამ ჯგუფად იყოფა: ქვედა, შუა და ზედა შეგრძნებებად. ქვედა შეგრძნებებია: შეხების შეგრძნება, სიცოცხლის შეგრძნება (Lebenssinn) და წონასწორობის შეგრძნება. შეხების შეგრძნებას არ განეკუთვნება სითბოს შეგრძნება – ის წარმოადგენს ცალკე, განსაკუთრებულ ფუნქციონირების შეგრძნებას (Qualitätsempfindlichkeit). სიცოცხლის შეგრძნება ორიენტაციას გვაძლევს ჩვენი სხეულბერძნობის ცხოვრების მთლიანი მდგომარეობის შესახებ – თუ რამდენად კარგად, ან ნაკლებად კარგად ვგრძნობთ თავს. საკუთარი მოძრაობის შეგრძნება მართავენ ჩვენს მოძრაობებს. ჩვენ არ ვსაჭიროებთ თვალთ შეხედვას იმისათვის, რომ ვიცოდეთ, თუ რა ფორმას შემოინერს ჩვენი ხელი, თითი და ა.შ. გამიზნული მოძრაობების შემთხვევაში მხედველობა მხოლოდ შემდგომ, დამატებით შეგვიძლია გამოვიყენოთ. წონასწორობის შეგრძნება ბიოლოგიაშიც ცნობილია ისევე, როგორც სითბოს, სუნის, მხედველობის, გემოსა და სუნის შეგრძნებები. იმას კი, რომ ადამიანს ბგერების ან სიტყვის გაგონება ბგერის შეგრძნებით (Lautsinn) შეუძლია, ცნებებისა და აზრების – ცნების შეგრძნებით (Begriffssinn), ამას სულისმეცნიერება გვასწავლის, ისევე, როგორც იმას, რომ ადამიანის მე-ს არსებობა მე-ს შეგრძნებით (Ichsinn) ან შენ-შეგრძნებით (Du-Sinn) აღიქმება. „შეგრძნება“, ამ მიმართებაში, ეწოდება ყველაფერს, რისი საშუალებითაც ადამიანს განსჯითი ქმედების გარეშე შეუძლია რაიმეს ნდობა, შემეცნება.

მისი ცნობიერებამდე დაყვანა შინაგანი კითხვის დასმით: რა მოძრაობას აღიქვამს ჩემში ესა თუ ის ფერი?

წონასწორობის გრძნობა თითქმის ყველა ობიექტის აღქმისას მონაწილეობს; ასევეა სიცოცხლის შეგრძნებაც. მაგ., ფორმისა და ფერის კომბინირებული სიცოცხლის განცდილას შეგვიძლია ყურადღება მივაქციოთ იმას, თუ როგორ მოდის ეს შეხებაში სიცოცხლის გრძნობასთან, წონასწორობის გრძნობასთან და მოძრაობის იმპულსთან. ჩვენ ვუყურებთ ძეწნისა და ცაცხვის ფოთლებს, მათ ერთმანეთს ვადარებთ და ვცდილობთ, დასახელებული შეგრძნებებით შევიგრძნოთ ისინი.

ამგვარი მცდელობების მნიშვნელოვანი წინაპირობა ისაა, რომ არც სპეკულაციამ გაგვიტაცოს და არც ასოციაციებმა. ლაპარაკია განცდებსა და გამოცდილებებზე, ჯღჟმებზე, და არა აზრებზე თუ აზრთა „ნაწყვეტებზე“ აღქმების შესახებ. ეს აღქმები ადამიანთა უმეტესობაში თავდაპირველად მართლაც ძალზე ნაზი, ძნელად შესამჩნევი იქნება. განვაგრძოთ ვარჯიში მათი ფორსირების, მათი მოსურნების გარეშე.

აღწერილ მცდელობებს ენათესავენა – ზოგიერთისთვის კი, შესაძლოა, უფრო ადვილად განსახორციელებელიც კი იყოს – ყურადღების მიქცევა გაფართოების თუ შევიწროების განცდაზე, რომლის მოსინჯვაც შეიძლება, თუკი ყურადღებას რაიმე დაშორებული ან ახლო მდებარე ობიექტისაკენ მივმართავთ. აქ შევამჩნევთ, თუ როგორ ენათესავენა შორს ცქერა ჩასუნთქვას, ახლოს ყურება კი – ამოსუნთქვას. შეიძლება გუშანით იმასაც მივხვდეთ, რომ ასეთი სუნთქვა აღქმით ცხოვრებაშიც ნორმალურია და ჯანსაღი.

აღქმაში ამ ცდების საშუალებით ჩვეულებრივი აღქმების მიმართ ახალი შინაგანი პოზიციის მოპოვება ხდება. ეს პოზიცია იმაში მდგომარეობს, რომ აღმქმელი აღქმას თავისი ყურადღების გარდა არაფერს უხვედრებს და ყველაფერს „გარედან“ მოელის. ეს განსაკუთრებით ცნებებს და სხვა ამგვარს ეხება. მიუხედავად ამისა, ასეთი მიდგომა (განწყობა) პასიურობის გარდა ყველაფერია:

„მომლოდინე“ – მაგრამ არა რაიმე განსაზღვრულის მომლოდინე – ყურადღება უდიდესი შესაძლო აქტივობაა. ეს პოზიცია მსგავსია იმისა, რომლითაც – თუკი ეს სწორად ხდება – მუსიკას ვუსმენთ. მუსიკასაც ხომ არაფერს ვუხვედრებთ საკუთარი თავიდან, არამედ საშუალებას ვაძლევთ მას, თავად იმეტყველოს.

მუსიკასთან მიმართებაში ამ პოზიციის მიღწევა იმიტომაც არის უფრო ადვილი, რომ აქ ჩვენ არ ვცდილობთ მას ცნებები, სიტყვები, მზა აზრობრივი ჟესტები შევავებოთ. ის განწყობა კი, რომელსაც ამ ცდების საშუალებით ვესწრაფვით, ხელოვნებისეულს მხოლოდ ენათესავენ, მასთან იგივეობრივი კი არაა; ის მიელტვის არა მშვიინვიერს, არამედ ჭეშმარიტებას. იგი საშუალებას აძლევს ალქმით სამყაროს – განსაკუთრებით ბუნებას – იმ მიმართულებით „გამოთქვას თავისი სათქმელი“, სადაც მისი „აზრია“, მისი „მნიშვნელობა“. ბუნების ფენომენებთან მიმართებაში ალქმისა და ცნების შეკავშირება ხომ ნომინალიზმია და სხვა არაფერი. სინამდვილეში ჩვენ არ ვიცით, თუ რა „აზრი“ აქვს „მიხაკს“ ან „მაისის ხოჭოს“, როგორც ჩვენ ეს ვიცით, ვთქვათ, „კოვზის“ შესახებ. ბუნების ფენომენთა მნიშვნელობის წვდომა ჩვეულებრივი აზროვნებით შეუძლებელია. შეგრძნებითი თვისებრიობებიც კი უკვე იმდენად მაღალი რანგის ცნებითობებია, რომ მათი გამოხატვა ჩვეულებრივი ცნებებითა და სიტყვებით შეუძლებელია. ამიტომაც ვერ ახსნი, რა არის ყვითელი და რა არის ლურჯი. ასევე ნაკლებად შეიძლება გამოხატო სიტყვებით ის, თუ რას „ნიშნავს“ რომელიმე ჩიტის ჭიკჭიკი, ანდა ლომის ღმუილი.

პოზიცია ალქმის სამყაროს მიმართ ნელა იცვლება, და მისი სიმძიმის ცენტრი გრძნობით ცხოვრებაშია. ისეთი შეგრძნება გვიჩნდება, თითქოსდა ალქმის სამყაროს არსი ჩვეების, სწავლით შეძენილის, ცნებათხლართის ხალიჩის უკან იყოს დამალული. დროგამოშვებით ხალიჩა ოდნავ იჭიმება ხოლმე და იქიდან სამყაროს ნამდვილი არსი გრძნობითაც გამოასხივებს. ამ წამებში „ექსპერიმენტატორი“, ბუნების სცენის შემხედვარე, შეიგრძნობს აზრს (მნიშვნელობას), სიბრძნეს, ჰარმონიას:

„ყვავილ-ზანზალაკი
მიწიდან დროზე
ადრე აღმოცენდა
საყვარელ მოლზე;
მოვიდა ფუტკარი,
იკვება ტურფად:
ერთმანეთისთვის
ყოფილან სულ მთლად.“

გოეთე, „ტოლნი და სწორნი“.

ძველი ინდოელები ამგვარ წამებს უწოდებდნენ „ასეთნაირად ყოფნის“ („ათათა“) დანახვას.

4. თუკი ექსპერიმენტატორი გრძნობს, რომ საყვარჯიმოს შესრულებისას ის სხვაგვარ გრძნობებს განიცდის, ვიდრე ჩვეულებრივ; რომ ალქმას თან ახლავს

ახალი – თუმცაღა, შესაძლოა, ჩუმი გრძნობები, მაშინ მას შეუძლია სცადოს, აღქმის ამ ფორმას (ოლონდ ყოველთვის სავარჯიშოს სახით) მიმართოს პატარა უწყინარი ტკბობის შემთხვევაშიც (ჭამა, სმა, მოწევა...), ვინაიდან ადამიანი ზევრად უფრო მეტად არის გახლართული ტკბობაში, ვიდრე სხვა სახის აღქმებში. მისთვის უფრო ადვილია კარგა ხნის განმავლობაში ტკბობის ყველაზე უბრალო და უწყინარი სახეებით ექსპერიმენტირება. პირველი გამოცდილებები გვიჩვენებს, რომ ტკბობათა ინტენსივობა ამ ცდებში მატულობს. ეს ინტენსივობა იმავე სახისა როდია, როგორც წინანდელი. ჯერ ინტენსივობის მომატებას გამოვცდით, შემდეგ კი მის ახალ თვისებრიობას იმიტაცევთ ყურადღებას. ტკბობასთან მუშაობა მუდამ წინდახედულად, ფრთხილი მცდელობის სახით უნდა ხორციელდებოდეს, თანაც – თამაშით.

ჩუმი, წინდახედული ყურადღებიაზობის მეოხებით შეგრძნებითი აღქმის ინტენსივობა იზრდება. თუკი ჩვენ რაღაც ფენომენის მზერისას ყურადღებას გემოს ან სუნის შეგრძნებაზე გავამახვილებთ, მასზე (ამ ფენომენზე) სპეკულაციის გარეშე, ან განსჯისეულად მისი შესატყვისი გემოს პოვნის მცდელობის გარეშე, ამით აღქმაში გაძლიერდება გემოს – შესაბამისად, სუნის – კომპონენტი, რომელიც ისედაც ყოველთვის არის აქ (ოლონდ შეუმჩნევლად) და თავისებურ ელფერს ანიჭებს განცდას. ტკბობისნაირ აღქმებსაც იმავე მეთოდით შეგვიძლია მიეუდგეთ. განცდილი ტკბობის წარმოდგენაც ხელს უწყობს მისი თვისებრიობის გარდაქმნას.

ჩვენი განწყობის შეცვლა ტკბობათა სფეროსთან მიმართებაში მთელი ჩვენი ცხოვრების წარმართვისთვის ძირეული მნიშვნელობის მქონეა; მაშინ იგი იმაზე როდია იქნება ორიენტირებული, რაც სასიამოვნოა და კომფორტული. ეგოიზმი, რომელიც დღეს ადამიანს მის საქმიანობაში, გრძნობაში და, არცთუ იშვიათად, აზროვნებაშიც ახასიათებს, შეიძლება დაძლეულ იქნეს, თუ განცდის სფეროში ახალი სახის სიხარული შემოვა. ეს გარდაქმნა ყველაფერია, გარდა იოლისა, კომფორტულისა თუ სასიამოვნოსი. მაგრამ მას უფრო დიდი სიხარული მოაქვს. მას შეიძლება „წმინდა სიხარულიც“ ეწოდოს. და თუმცა ეს გზა ძნელი გასავლელია, უნდა დავადგეთ მას, თუკი არ გვსურს, რომ კაცობრიობა დაილუპოს იმ ცხოვრების შედეგთა ნყალობით, რომელიც ეგოისტურობითაა განსაზღვრული.

5. შემეცნების გზის სტრუქტურა*

5.1. რა არის შემეცნების გზა?

შემეცნების გზამ უფრო სრულყოფილ შემეცნებამდე უნდა მიგვიყვანოს. ამისათვის კი საჭიროა, რომ ადამიანი მთლიანად გარდაიქმნას – ადამიანის შემეცნებითი უნარი ხომ დიდადაა ადამიანის სამშენებლის სტრუქტურასა და სამშენებლის პიგიენაზე დამოკიდებული. შემეცნების გზა, დიახაც, რომ თავიდან ბოლომდე სამშენებლის პიგიენის საკითხებთანაა დაკავშირებული, ვინაიდან დღევანდელ ადამიანს ცხოვრებაში შემეცნებისათვის ვარგისი ძალები, უბრალოდ, თავისთავად ეძლევა, და ვინაიდან მან ამ ძალებით უნდა იმოქმედოს, თორემ მათგან დაბრკოლებები წარმოექმნება: ქვეცნობიერი მშენებლური ფორმები.

შემეცნების მნიშვნელობა ადამიანის მთელი ცხოვრებისათვის კი, შეიძლება ითქვას, დღემდე შეუმჩნეველი რჩება. როგორც წესი, ადამიანისათვის ამოსავალი წერტილი ისაა, რომ რეალობა მზა სახით არსებობს, ადამიანის მიერ მისი შემეცნების გარეშე. ადამიანი ამ რეალობას იღებს როგორც რაღაც მოცემულს, რომლის შეცნობაც მის მიერ მხოლოდ შემდგომად ხდება. ადამიანი ვერ აღიქვამს იმას, რომ მას ყოველთვის სინამდვილის სურათთან აქვს საქმე, რომელსაც თავისი არაცნობიერად მიღწეული შემეცნების შედეგები განსაზღვრავს – სურათთან, რომელიც თავის თავში უკვე მოიცავს სწორედ იმ შემეცნებას, რომელსაც ადამიანი ცნობიერად მხოლოდ შემდგომ, მეორე აქტში მიმართავს. რამდენად გვათავისუფლებს ეს მეორადი შემეცნება სამყაროს იმ სურათზე მიჯაჭვულობისაგან, რომელიც ჩვენში იმ ასაკში ყალიბდება, როცა ჩვენ თვითცნობიერების მქონე არსებები ჯერ კიდევ არა ვართ, ამას ის სინამდვილე განსაზღვრავს, რომელშიც ადამიანი შემდგომ ცხოვრობს. თუკი ჩვენ სინამდვილეს შევხედავთ, ყველა საფუძველი გვაქვს, უკმაყოფილონი ვიყოთ შემეცნების იმ სახისა, რომლითაც ეს სინამდვილე შეიქმნა.

ადამიანი როგორც შეიმეცნებს, ისევე ცხოვრობს. თავის სამყაროს, ცნობიერად თუ არაცნობიერად, ის ყოველთვის თავისი შემეცნების მიხედვით მოაწყობს. ასე ქმნის შემეცნება რეალობას და ამით საფუძველს უყრის მორალს. შემეცნება თავად ჯერ კიდევ არაფერს ამბობს იმაზე – რა უნდა ვქნა, როგორ უნდა მოვიქცე. მაგრამ ის განსაზღვრავს და იმის გზებსა და შესაძლებლობებს იძლევა, როგორ შეიძლება რამის მიღწევა ან რაიმესთვის თავის არიდება. მორალური აქტი, როგორც წესი, შემეცნებას მოჰყვება.

სავსებით ბუნებრივია, დაისვას კითხვა: არის კი ყველა ასეთი წვრთნისათვის მონოდებული? ამის კრიტერიუმები შეიძლება ორ კითხვაში მოვაქციოთ:

1. საიდან გიჩნდება აზრები? შენ ქმნი მათ თავად, თუ ისინი გეძლევა შენ?

2. საიდან გიჩნდება ალქმები? შენ ქმნი მათ თავად, თუ ისინი გეძლევა შენ?

როგორც უნდა ჟღერდეს პასუხი – ამაზე ზუსტი პასუხის გაცემა სრულიადაც არ არის იოლი – მოპასუხე წვრთნის ამგვარი გზისათვის მომნიშვნელოვანია, თუკი მისთვის ეს კითხვები გასაგებია; კერძოდ, თუკი ეს გასაგებია, მან იცის, „აზრებსა“ და „ალქმებში“ რა იგულისხმება. ამის გაგება კი ნიშნავს, რომ მასში

* ეს თავი შეგიძლიათ გამოტოვოთ და მოგვიანებით ნაიკითხოთ, თუკი მისდამი ინტერესი გაიღვიძებთ თქვენში.

ცნობიერი სამშენიველი (Bewusstseinsseele) უკვე არის იმდენად ჩამოყალიბებული, რამდენადაც ეს შემეცნების წერტილისათვისაა საჭირო. მოპასუხე თავის მოუმწიფებლობას დაამტკიცებს, თუკი მისი პასუხიდან გაირკვევა, რომ მას ეს კითხვები ვერ გაუგია. ამ შემთხვევაში მას თავისი ცნობიერების შინაარსთა ჭკრეტა არ ძალუძს. ეს კი მასში ცნობიერი სამშენიველის არსებობის კრიტერიუმია. შემეცნების გზა, რომლის ესკიზიც აქაა წარმოდგენილი, ცნობიერი სამშენიველის შემდგომ განვითარებას ემზადება. ცნობიერი სამშენიველი ყველა „ნორმალურ“ ადამიანშია მეტ-ნაკლებად განვითარებული, ვისაც კი ეუროპულ-ამერიკული აღზრდა „უგემია“. თავისთავად ცხადია, შემეცნების გზაზე ფეხს ისეთი ვერაფერ შედგამს, ვისაც მძიმე მშენივერი პრობლემები აქვს, ან ვისაც ამაში სხეულებრივი დაავადება უშლის ხელს.

რაც შეეხება ასაკს, აქ დღეს რაღაც ერთიანი კრიტერიუმის დადგენა ძნელია. ოცი წლის მოხუცებიც არიან, ოთხმოცდაათი წლის ახალგაზრდებიც არსებობენ. ასაკზე გაცილებით უფრო მეტად მნიშვნელოვანი ცხოვრების პირობებია. საორიენტაციოდ შეიძლება ითქვას: შემეცნების წერტილს მათთვისაა აქტუალური, ვინც პირისპირ აწყდება ცხოვრების სიძნელეებს და კი არ გაუზრბის მათ, არამედ აქტიური გარეთ გამოვლენილი არსებობა აქვს და ვინც საკუთარ საარსებო საშუალებებზეც კი დამოუკიდებლად ზრუნავს. სრული სერიოზულობით შემეცნების წერტილს ასეთი ადამიანი თუ მოეკიდებოდა. შემეცნების უნარის წერტილი – ეს ადამიანის თავისუფალი მშენივერი და სულიერი ძალების აღზრდაა, აღზრდის მეშვეობით მათი მოპოვება – მოპოვება იმ ძალებისა, რომლებიც ასეთი წერტილს გარეშე ადამიანისათვის ზეცნობიერი რჩება. და ეს წერტილი ასეთი განვითარების შემაფერხებელ ფაქტორთა თავიდან აცილების მცდელობაა. მისი მეშვეობით ადამიანის იმპროვიზატორული, შემოქმედებითი, არამზა, ჩვევებით შეუზღუდავი არსების, ადამიანის ავტონომიური არსების გაძლიერება ხდება. შეგვიძლია ასეც ვთქვათ: იმის საპირისპიროდ, რაც ადამიანში, ყველაზე ფართო გაგებით, მექანიკურად, მზა ფორმების მეოხებით ხორციელდება, ცნობიერების წერტილისას სტიკვისმიერი არსების ხელშეწყობა ხდება, რომ ის უფრო ძალმოსილი გახდეს. ადამიანი სულ უფრო და უფრო მეტად სწავლობს სტიკვის მიხედვით ცხოვრებას. ასე რომ, აქ საქმე მხოლოდ შემეცნებით უნართა განვითარებას როდი ეხება. ისინი, შეიძლება ითქვას, მხოლოდ გზა (თუმცა არა შემოვლითი გზა) ადამიანის გარდაქმნისა ადამიანად, როგორც მას ნამდვილად შეუძლია იყოს.

ეს გზა აზროვნების აღზრდით უნდა დაიწყოს – ჩვენ ხომ ყოველივეს აზრობრივი გადანყვეტილებების გავლით ვაკეთებთ. მაშინაც კი, თუკი აზროვნებაზე უარს თქმას მოვიწოდებთ, ეს იქნება მიზანი, რომელსაც ისევ აზროვნება დაისახავს და გადანყვეტს; საშუალებებსაც ამ მიზნის მისაღწევად ისევ აზროვნება მოძებნის. ჩვენ უკვე დავინახეთ, აზროვნება არაა აზროვნების – ეგოისტური არსების – სამსახურში მყარად რომ დგას. პირველი ნაბიჯები შემეცნებით გზაზე – ეს ქვეცნობიერი არსების ულულიდან აზროვნების გათავისუფლების მცდელობაა.

თუკი ეს ნაბიჯი გარკვეულწილად განხორციელდა, მაშინ ადამიანი თავის ცნობიერებაზე მუშაობას იმ პუნქტებში განაგრძობს, სადაც იგი კაცობრიობის განვითარებამ მიიყვანა: ცნობიერების ზღვრულ გამოცდილებებში, აზროვნების, ალქმის, წარმოდგენის ფესვებში. ეს ფესვები, როგორც ფესვები გადმოტრიალებული მცენარის სურათზე, ზემოთ მიემართება.

ამ ნაბიჯების მეშვეობით ადრეული, არაცნობიერი აღზრდის ნარჩენები, ყველანაირი დოგმა, ცრურწმენა, აზროვნებითი, გრძნობითი და ნებელობითი ჩვევები თანდათანობით უნდა მოიშალოს. ისინი ხომ ცნობიერებაში მოქმედებს, როგორც ჩანართები, რომლებიც ხელს უშლის და აფერხებს სასიცოცხლო „სისხლის მიმოქცევას“. ამას აღნიშნული გამათავისუფლებელი საეარჯიშოები ემსახურება. მზა წარმონაქმნთაგან დაუბრკოლებლად ყველა ადამიანისათვის საერთო ზეცნობიერ ელემენტზე მუშაობას, მასზე ზრუნვას ჩვევისმიერის ატანა არ შეუძლია, თუკი არ დაშალა ის და ხელახლა არ ჩამოაყალიბა.

იმ მშვიინგიერო პოზიციის მოპოვება, რომელიც ცნობიერების განვითარების გზაზეა საჭირო, იოლი ამოცანა როდია. ის ხომ ყოველდღიური ცხოვრებისათვის ძალიან უცხოა. პრინციპში, ის ამ ცხოვრებისთვისაც იდეალური პოზიციაა, მაგრამ ცხოვრების მდინარებას დღეს სხვაგვარი სტილი აქვს. ეს განწყობა (პოზიცია) დღეს ხელოვნებისეულ ქმედებაში გვხვდება და იგი მისთვის ისევე აუცილებელია, როგორც წერტნის გზაზეა აუცილებელი. მას შეიძლება, ო. პაქსლის სიტყვებით, „აქტიური სიმშვიდე“ ან „აქტიური მოშვეებულობა“ ვუწოდოთ. ეს წერეულ ნიადაგზე წარმოშობილი დაძაბულობის, სპაზმების, სტრესის და ა.შ. საპირისპირო რამაა. დაძაბული, დაკრუნჩხული თითებით, დაკრუნჩხული ხელით ვერც დაუკრავთ და ვერც დავხატავთ. მუსიკაში მეცადინეობისას ბევრს მუშაობენ ხელის მოშვეებაზე, რომ ხელმა ხელოვნების სფეროში ინსპირაციის შესაბამისად ქმედება შეძლოს. ცნობიერების ჟესტებთან მიმართებაშიც ამას უნდა მივალწიოთ. პრობლემა აქ ნებელობაშია. ნება, რომელიც გარეთაა მიმართული, ცნობიერების საეარჯიშოს ვერ განახორციელებს. ის, რასაც, ჩვეულებრივ, სპონტანურობას უწოდებენ, ნებელობითი აქტის საპირისპიროა. ის სპონტანურობა, რომელიც საეარჯიშოების შესრულებისას უნდა მოვიპოვოთ, მოზრდილს თავისთავად სულაც არ გააჩნია. ასეთი სპონტანურობა ჩვენი ნანებებია, ოღონდ – არა ჩვეულებრივი ნებით; აღმოჩნდება იტყოდნენ: არამდინებავი ნებაო. ჩვენ მას იმპროვიზაციული ნება შეგვიძლია ვუწოდოთ. წინასწარ არ არის ცნობილი, იმპროვიზირებული რა იქნება, და მანც, ის შემთხვევითი არ იქნება; ის არც ქართი მოტანილი იქნება და არც უაზრო; ის ძალიან უახლოვდება თამაშს და არის კიდევ თამაში. პასიურობის საპირისპიროდ ეს მზადყოფნაში მყოფი მომლოდინე აქტიურობაა.

გზა შტუდირებით იწყება. ეს შტუდირება (სწავლა, მეცადინეობა) იმას ემსახურება, რომ გამოცდილება შევიძინოთ, ცნობიერების ფენომენებზე დაკვირვების სფეროში ვივარჯიშოთ; რომ იმ რეალობათათვის, რომელთა მეოხებითაც ცნობიერების ფენომენები, ადამიანის და სამყაროს არსი აღწერადი და გასაგები ხდება, ჩვენში თვისებრივად უფრო მაღალი ცნებები ჩამოყალიბდეს; რომ ერთგვარი რუკა მოვიპოვოთ, რომელზედაც გზა – ადამიანისა და სამყაროს აგებულებაში (სტრუქტურაში) საორიენტაციოდ – წინასწარ მონიშნული იქნება.

მეორეს მხრივ, შტუდირება საჭიროა, რომ მშვიინგიერი გამოცდილების მიღებისას ილუზიები თუ შეცდომები თავიდან ავიცილოთ. ილუზიების სანინააღმდეგოდ ამ გზაზე ბევრი რამის გაკეთება მოგვინევს. ეს მხოლოდ მაშინ იქნება შესაძლებელი, როდესაც ცნობიერებას ღვიძავს, როცა ის ფხიზელი და სუფთაა, სუფთაა ყოველივე იმისაგან, რაც აზროვნება არაა.

ძნელია იმის აღწერა, თუ ფორტეპიანოზე „კარგად“ როგორ უკრავენ – ფრიალ დაწვრილებით ის თუ შეიძლება აღწეროთ, რა უნდა ავიცილოთ ამ დროს თავიდან $\approx$ ხოლო ცნობიერების სავარჯიშოთა აღწერა კიდევ უფრო ძნელია, რადგან ყოველი ადამიანი თავად არის საკუთარი თავის ინდივიდუალური როიალი, საკუთარი თავის ინდივიდუალური ნოტები და, იმავდროულად, პიანისტიც. ამიტომ სასურველია, ეს აღწერა ისეთნაირად მოხდეს, რომ რომელიმე ერთი ნაბიჯის აღწერის შემდეგ მკითხველმა ეს აღწერილი გააუქმოს და საკუთარ ინდივიდუალურ ფორმაში გადაიყვანოს. ეს ნიშნავს, რომ აქ იმედი გვაქვს მკითხველის მხრიდან ინტენსიური თანამშრომლობისა, მისი ფაქიზი შთაგრძნობის უნარისა, რომელიც საჭიროა იმის გასაგებად, რაც აქ აშკარად არასაკმარისი სიტყვებითაა ნაგულისხმევი.

5.2. შტუდირება

შტუდირება იმ ნაშრომების კითხვაა, რომლებიც დღევანდელ ადამიანს, დღევანდელ ცნობიერებას, ცნობიერ სამშეინველს ხსენებულ თემათა განხილვას სთავაზობს. ამ წიგნის ავტორი აქ პირველ რიგში რუდოლფ შტაინერის (1861-1925) შრომებს გულისხმობს, განსაკუთრებით – ნაწერებს.* რუდოლფ შტაინერი, რომელმაც ანთროპოსოფია ანუ ანთროპოსოფიული სულისმეცნიერება დააფუძნა, იყო ფილოსოფოსი, უნიწარეს ყოვლისა კი – სულის მკვლევარი. მას მიზნად ჰქონდა, წინანდელი „ოკულტური“, ე.ი. ფარული კვლევითი სფეროებისათვის ერთგვარად უფრო მაღალი მეცნიერული სახე მიეცა და ამით ისინი ისევე საყოველთაოდ მისაწვდომი გაეხადა, როგორც სხვა მეცნიერებებია, მაგ., მათემატიკა. თავის შრომებში რუდოლფ შტაინერი ცდილობს, ორი სხვადასხვა მხრიდან გადმოსცეს ის, რაც მისი კვლევის შედეგებში არსებითია.

ეს გადმოცემა იოლი როდია და ნაშრომებიც გასაგებად საკმაოდ ძნელი გახლავთ. ეს, ერთი მხრივ, კარგია, რადგან მკითხველის გააქტიურებას მოითხოვს; მეორე მხრივ კი, ალბათ, ძნელად თუ მოიძებნება შემოქმედება, აგრერიგად ქცეული გაუგებრობათა მსხვერპლად; ამ ნაშრომების ბედი ძალიან ჰგავს სახარებების ბედს, რომლებიც ქრისტიანობის არსის ამსახველია. რის გასამართლებლად აღარ გამოუყენებიათ ისინი?!

გადმოცემის სიძნელეები იმ ვითარებითაა განპირობებული, რომ აქ საქმე „ინფორმაციებს“ როდი ეხება. იმ სფეროთა შესახებ, რომლებიც ფაქტობრივი სინამდვილის მიღმა, საგნებისა და ფიზიკურად აღქმადი მოვლენების სამყაროს მიღმაა, რაიმე ინფორმაციათა არსებობა შეუძლებელია, ვინაიდან ეს სფეროები ის სამყაროა, რომლის წყალობითაც იქმნება და ყალიბდება ფაქტები, საგნები, ფიზიკური შეგრძნებებით აღქმადი მოვლენები, ე. ი. ქმნადობის სამყარო. რა არის ინფორმაცია? ინფორმაცია ნიშნავს – A ტოლია B-სი. მაგრამ ისეთი რამ, როგორიცაა „არის“, სულის სამყაროში არ არსებობს. იქ არც წინდანი, შემეცნებამდე დადგენილი ელმენტები A და B არსებობს და, აქედან გამომდინარე, არც რაიმე ცოდნა მათ შესახებ. ინფორმაციის თეორია კი, რომლის განხილვის საგანი ინფორმაციათა გადაცემაა და არა ინფორმაციათა წარმოშობა, ამ ელმენტთა არსებობას გულისხმობს.

* [და არა ნაკითხული ლექციების (რომელთა რიცხვი 6000-ს აღწევს) ჩანაწერებს]

სულის სამყარო მუდმივ გარდაქმნაშია, ვინაიდან ის შემეცნების სამყაროა და არა შეცნობილის ჩვეული სამყარო; ყოველი შემეცნების შედეგად ის იცვლება; შემეცნება მისი ნაწილია.

ჩვენი ენა (მეტყველება) მთლიანად ინფორმაციითაა გადაცემასაა მორგებული. სულის სამყაროა აღსანერად მისი პირდაპირი გამოყენება შეუძლებელია. მაგრამ არაპირდაპირი გზით ამ მიზანს ის ორგვარად შეიძლება ემსახუროს. ერთის მხრივ, ის ხატოვანი ფორმირებისთვის გამოიყენება, რომელიც აღსანერ სულიერ სამყაროზე მიუთითებს, როგორც წერილობითი ნიშანი მიუთითებს იმაზე, რასაც ის აღნიშნავს. „ძროხა“ – ეს ხუთი ასო ძროხაზე ისე მიუთითებს, რომ მასთან სულ მცირე მსგავსებაც კი არ გააჩნია. ასევე დახატული ძროხაც, როგორც ის სურათებიან წიგნში გვხვდება, მხოლოდ მინიშნებით, ტრანს-ფორმირებულად თუ ჰგავს იმას, რასაც ის „გამოხატავს“. პატარაა, ორგან-ზომილებიანია, ქალღმერთისაა, მელნისაა და ა.შ. ადეკვატურ გაგებამდე რომ მივიდეს, ამისათვის ადამიანმა ამ სურათების „კითხვა“ უნდა ისწავლოს, მან ისინი „თითქოსდა“-ს მნიშვნელობით უნდა გაიგოს. სურათები უშუალო რეალობას კი არ გადმოგვცემს, არამედ ამ რეალობის მშენიერი-სულიერი განცდა შეიძლება წარმოშვას. ეს კი დღევანდელ ადამიანს ასე უბრალოდ როდი „ეძლევა“. ამიტომაც აქვს მას მიდრეკილება, სურათებისაგან კიდევ სხვა, წარმოდგენითი სამყარო ააგოს, რომლისთვისაც მას არც ალქმა გააჩნია და არც შესაბამისი ცნებები, როგორც, საერთოდ, ჩვეულებრივი წარმოდგენისას ხდება.

აღწერის მეორე გზა მკითხველის ყურადღებას ცნობიერების პროცესებზე, უფრო ზუსტად – შემეცნების პროცესებზე მიაპყრობს. ყურადღების წყალობით შემეცნების პროცესები ძლიერდება, და ყურადღება თავის თავს აძლიერებს. რადგან გაცნობიერების დონემ აინია, ამიტომ წინარეცნობიერის [ცნობიერის-წინა] თუ ზეცნობიერის ზონები, რომლებიც ყოველდღიური ცნობიერებისთვის, ჩვეულებრივ, დაფარულია, ახლა ნათდება. ასე შედის მოვარჯიშე ადამიანი შემეცნების სამყაროში – სულის სამყაროში. ის გამოცდილებებს იძენს შემეცნებაში და ეს გამოცდილებები ინტუიტურად უნდა ჩამოყალიბდეს, რომ ხატოვანი აღწერილობების გაგება, მათი „გადათარგმნა“ გახდეს შესაძლებელი. ეს ხატოვანი სამყარო, ცნებათა ჩამოყალიბების თვალსაზრისით, იგივეა, რაც შეგრძნებების საშუალებით ბოძებული ალქმითი სამყაროა ბავშვისათვის ჩვეულებრივი ცნებების ჩამოსაყალიბებლად. ალქმის შეზღუდულობისას ცნებები ძნელად, ძუნძად თუ ყალიბდება ან საერთოდ არ წარმოიქმნება.

კვლევის აღწერის ეს ორი გზა ასე ავსებს ერთმანეთს. ცნობიერების პროცესების აღწერილობათა გაცნობისას, რომელთაც შინაგანი ყურადღებისაკენ მივყავართ, დამკვირვებელი აზროვნება ილვიძებს, რომელიც, პირველ რიგში, შემეცნებელი ცნობიერების ფენომენებს, შემდგომ კი – ცნობიერების მხრივ შემეცნების დამაბრკოლებელ ფაქტორებსაც აკვირდება. ამ დამკვირვებლობითი საქმიანობისას შესაბამისმა ახალმა ცნებებმა, იდეებმა უნდა გამოანათოს, თორემ ამის გარეშე – ისევე, როგორც ეს ჩვეულებრივი ალქმისას ხდება – ვერავითარი დაკვირვება ვერ მოხდება. ეს ახალი ცნებები (მაგ., „ცოცხალი აზროვნება“, „ნააზრევისაგან“ განსხვავებით) თავის თავში შინაგან ხატოვანებას ატარებს, რომელსაც ფიზიკურად შეგრძნებადი ალქმების ხატოვანებასთან, ანდა ამ შეგრძნებების საფუძველზე ჩამოყალიბებულ წარმოდგე-

წებთან საერთო არაფერი აქვს. რაც უფრო მეტად შესაძლებელი ხდება იმაზე კონცენტრაცია, რომ ამ „დამკვირვებლობით საქმიანობას“ გამოცდილებით მივისდით და არა მსჯელობით, დასკვნების გამოტანით, მით უფრო ხატოვანი ხდება წმინდა აზროვნებაში წარმოშობილი ცნებები. ეს ცნებები არა საგნებს, არამედ პროცესებს შეესატყვისება.

როცა ამგვარი ვარჯიშის შემდეგ – ასეთი კითხვა ხომ ვარჯიშია (!) – ხატოვან აღწერილობებზე გადავალთ, მათთან დაკავშირებითაც ამგვარი აზროვნება უნდა გამოვიყენოთ, ე.ი. არა წარმოდგენით, არამედ წმინდა აზროვნება, განსწავლული: წარმოდგენებისგან, აღქმის წარჩენებისგან, და, რაღა თქმა უნდა, წინასწარაკვიატებული შეხედულებებისგანაც, აგრეთვე, მოგონებებისა და ჩვევებისგან. შევეცადოთ, ტექსტი ისე წავიკითხოთ, თითქოს მისი სიტყვები პირველად გვესმოდეს. ყოველგვარი ასოციაცია უნდა დუმდეს. მაშინ წინასწარ შემუშავებული უნარის – შინაგანი ხატვის უნარის – წყალობით აღწერილობათა ხატები იმ მიმართულებას იძენს, რომელიც უნდა შეიძინოს იმის თანახმად, როგორცაა ისინი ნაგულისხმევი. ისინი, როგორც შინაგან გაცნობადობა სიმბოლური ნიშნები, მკითხველში საჭირო, შესაფერის ცნებებს გამოიწვევენ.

შტუდირება ფიზიკურად შეგრძნებადი წმინდა აზროვნების ვარჯიში და მისი გამომუშავებაა. წმინდას მას იმიტომ ვუწოდებთ, რომ ის აღქმის ელემენტთაგან, გრძნობისმიერისაგან (ჩვეულებრივი გაგებით), აკვიატებული შეხედულებებისა და ასოციაციებისაგან თავისუფალია. დღეს ადამიანს მათემატიკის, ლოგიკის, გეომეტრიის სფეროებში წმინდა აზროვნებით ძალუძს იმოქმედოს. ასეთი შტუდირებისას კი მან ამ თვისების ცნობიერების ფენომენთა სფეროზე განვრცობა უნდა ისწავლოს. ეს ნიშნავს, რომ წმინდა აზროვნება ახლა უკვე საკუთარ თავსაც რთავს დაკვირვებაში, რომელიც სულ უფრო და უფრო შინაგანი ხდება. ეს ნაბიჯი – შემეცნებითი ქმედების რეალობაში ჩართვა – სამყაროს ახალი ხედვის ფორმირების საქმეში უმნიშვნელოვანესია.

ზემოთ გამოთქმულ აზრთა მსვლელობას თუ მივყევით, სასურველია, შტუდირება ისეთი ნაწარმოებით დავეწყოთ, რომელიც ცნობიერების პროცესთა ენაზეა დანერგილი*; შინაგანი დაკვირვების უნარის მოპოვების თვალსაზრისით გარკვეული წინსვლის შემთხვევაში ამის პარალელურად ან ამის შემდგომ

* ცნობიერების ფენომენთა ენაზე რუდოლფ შტაინერის ძირითადი შრომების ერთი ნაწილია დანერგილი: „გოეთეს მსოფლმხედველობის შემეცნების თეორიის ძირითადი პტრიხები“ „Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung“, „ჭეშმარიტება და მეცნიერება“ „Wahrheit und Wissenschaft“, „თავისუფლების ფილოსოფია“ „Die Philosophie der Freiheit“, „გოეთეს მსოფლმხედველობა“ „Goethes Weltanschauung“, „მისტიკა ახალი დროის სულიერი ცხოვრების აღმავლობის ხანაში“ „Die Mystik im aufzuge des neuzeitlichen Geisteslebens“, „ქრისტიანობა როგორც მისტიკური ფაქტი“ „Das Christentum als mystische Tatsache“, „ზე-შემეცნების საფეხურები“ „Die Stufen der höheren Erkenntnis“, „ადამიანის თვითშემეცნების ზა“ „Ein Weg zur Selbsterkenntnis des Menschen“, „სულიერი სამყაროს ზღვრები“ „Die Schwelle der Geistigen Welt“, „ადამიანის გამოცანის შესახებ“ „Vom Menschenrätzel“, „სამშენებლის გამოცანათა შესახებ“ „Von Seelenrätseln“, „ანთროპოსოფიული სახელმძღვანელო დებულებები“ „Anthroposophische Leitsätze“, „თერაპეტი წერილი ნევრებს“ „Achtzehn briefe an die Mitglieder“.

ავილთ ნანარმოები, რომლის ნაკითხვაც მეორენაირად* არის საჭირო; მაგ., ასე: „ჯერ თავისუფლების ფილოსოფია“, შემდეგ „თეოსოფია“. როგორ უნდა მივუდგეთ ამ ტექსტებს, ამას შესაბამისად თითო მაგალითზე მივანიშნებთ. თავდაპირველად განვიხილავთ ადგილს „თავისუფლების ფილოსოფიის“ მე-3 თავიდან. „ეს არის აზროვნების თავისებური ბუნება, რომ მოაზროვნე ივინყებს აზროვნებას, როცა მას ახორციელებს. ის აზროვნებას კი არ აქცევს ყურადღებას, არამედ აზროვნების საგანს, რომელსაც თავად განიხილავს.“

პირველი დაკვირვება, რომელსაც ჩვენ საკუთარ აზროვნებაზე ვახდენთ, ასეთია – რომ აზროვნება ჩვენი ჩვეულებრივი სულიერი ცხოვრების ის ელემენტია, რომელიც დაკვირვების გარეშე გვრჩება.

ყოველდღიურ სულიერ ცხოვრებაში რატომ არ ვაკვირდებით აზროვნებას, ამის მიზეზი სხვა არაფერია, თუ არა ის, რომ აზროვნება ჩვენს საკუთარ ქმედებას ეყრდნობა. ის, რასაც თავად არ წარმოვქმნი, ჩემი დაკვირვების ველში საგნობრივი სახით შემოდის. მე ვდგავარ მის – როგორც ჩემ გარეშე წარმოქმნილის – წინაშე. მე მას ვაწყდები. მე ის ჩემი აზროვნებითი პროცესის წინაპირობად უნდა ვაღიარო. საგანზე აზროვნებისას მე ამ საგნით ვარ დაკავებული. ჩემი მზერა მასზეა მიპყრობილი. ასე ვახდენ აზროვნებით დაკვირვებას. ჩემი ყურადღება ჩემ ქმედებაზე კი არა, ამ ქმედების ობიექტზეა მიმართული. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ: როდესაც ვაზროვნებ, მე ჩემ აზროვნებას კი არ ვაკვირდები, რომელსაც თავად წარმოვშობ, არამედ აზროვნების ობიექტს, რომელსაც მე არ წარმოვქმნი.

ამავე მდგომარეობაში ვარ იმ შემთხვევაშიც, როცა გამონაკლის მდგომარეობას ვუძევებ და ჩემ აზროვნებაზე ვაზროვნებ. ჩემ ამჟამინდელ აზროვნებაზე აზროვნება მე არ ძალმიძს; მე მხოლოდ ის შემიძლია, რომ გამოცდილებები, რომლებიც მე ჩემი აზროვნებითი პროცესის შესახებ შევიძინე, მხოლოდ შემდგომ ვაქციო ობიექტად. ჩემს ამჟამინდელ აზროვნებაზე დაკვირვება რომ მომენდომებინა, მე ორ პიროვნებად უნდა გავხლეჩილიყავი: ერთი იქნებოდა, რომელიც აზროვნებს, და მეორე, რომელიც ამ აზროვნებისას საკუთარ თავს აკვირდება. ეს მე არ ძალმიძს. ეს მე მხოლოდ ორ ცალკეულ აქტში შემიძლია განვახორციელო. აზროვნება, რომელზედაც დაკვირვება უნდა წარმოებდეს, არასოდეს არაა იმავე დროს მოქმედი, არამედ ეს სხვა აზროვნებაა; სულერთია, ამ მიზნით ჩემ დაკვირვებებს უფრო ადრინდელ აზროვნებაზე ვახდენ, სხვა პიროვნების აზროვნების მსვლელობას ვადევნებ თვალს თუ, დასასრულ, როგორც ბილიარდის ბურთების მოძრაობის აღწერილ შემთხვევაშია, ფაქტობრივი აზროვნებითი პროცესის არსებობას ვგულისხმობ.

ეს ორი რამ – ქმედითი წარმოქმნა და გვერდიდან ჭერეტა – ერთმანეთთან შეუთავსებელია. ცოდნა ამის შესახებ უკვე მოსეს პირველ წიგნში გვაქვს მოცემული. პირველ ექვს დღეს ღმერთი ქმნის სამყაროს, და მისი შეხედვის,

* მეორენაირად, ზატოვანი თხრობის სტილშია დანერგილი: „თეოსოფია“ „Theosophie“, „როგორ მივალთ იმ ზნე სამყაროთა შემეცნებას?“ „Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?“, „იდუმალთმცნეიერების მონახაზი“ „Die Geheimwissenschaft im Umriss“, „აკაშა-ქრონიკიდან“ „Aus der Akasha-Chronik“, „ადამიანისა და კაცობრიობის სულიერი წინამძღოლობა“ „Die geistige Führung des Menschen und der Menschheit“.

ჭკრეტის შესაძლებლობა მხოლოდ მაშინ წარმოიშობა, როცა [შექმნა იდასრულდა]: „და იხილნა ღმერთმან ყოველნი, რაოდენნი ქმნნა, და აჰა კეთილ ფრიად.“ ასევეა ჩვენი აზროვნების შემთხვევაშიც. ის ჯერ მოცემული უნდა გვექონდეს, თუკი მასზე დაკვირვება გვნაღია“.

ტექსტში აღწერილ დაკვირვებებს თავად მივყევით, როცა გაცილებით მეტს ვიგებთ, ვიდრე მასშია ნათქვამი. ცნობიერების სხვა ქმედებებს თუ შევადარებთ, „აზროვნების თავისებური ბუნება“ თითქოსდა სრულიადაც არ უნდა იყოს დამახასიათებელი მხოლოდ აზროვნებისათვის: ხედვას, გემოს, წარმოდგენასაც ვივინყებთ ჩვენ, როცა ისინი ქმედებაში არიან ჩართულნი; ამ დროს ისინიც თავიანთი ობიექტით არიან დაკავებული და, შესაბამისად, ჩვენც. მაგრამ აზროვნებისაგან ისინი იმით განსხვავდებიან, და ეს ჩვენი შემდგომი დაკვირვებაა, რომ საკუთარ თავზე დაკვირვება, საკუთარი თავის აღქმა მათთვის სრულიად შეუძლებელია. როდესაც ჩვენ აღქმის სხვადასხვა სახეებს ან წარმოდგენას „ვაკვირდებით“, ეს აზროვნების დახმარებით ხდება; როცა მათ შესახებ ვაზროვნებთ, ამ დროსაც აზროვნება მოქმედებს. აქ ახალ გამოცდილებათა მთელი კონა იჩენს თავს: ცნობიერების ყველა ფენომენს ჩვენ აზროვნების მეშვეობით ვაკვირდებით; აზროვნებაა ის, რაც ყოველივეს შესახებ რაღაცას გვეუბნება. რითი ხდება აზროვნებაზე – წარსულისეულ აზროვნებაზე – დაკვირვება? აზროვნებითვე. აზროვნება იაზრებს ნააზრევს. ეს „გააზრება“ ორგვარად შეიძლება გავიგოთ: ის შეიძლება ნააზრევის შინაარსს ან ქმედებას ეხებოდეს, შესაბამისად – ნამოქმედარს, რომლის საშუალებითაც ამ შინაარსის წარმოჩენა მოხდა. თუკი აქ აზროვნების დაკვირვებაზეა ლაპარაკი, მაშინ მეორე მნიშვნელობა იგულისხმება. რას შეიძლება დავაკვირდეთ ამ გაგებით?

როცა აზრთა მსვლელობის შინაგან ფორმას ვჭკრეტ, აზრიანი და მიზანდასახული ქმედების კვალს ვხედავთ. ეს მით უფრო თვალში საცემია, რაც უფრო გონებამახვილური ან ახალი ცნების მაფორმირებელია ესა თუ ის აზრი. აქ „მოსინჯვის“ ნიშანწყალსაც კი ვერსად ვპოვებთ – თითქოს „ვილაცამ“ ზუსტად უწყოდეს, „როგორ ხდება ყოველივე ეს“, თითქოს ვილაცა ნაბიჯ-ნაბიჯ წარმართავდეს აზროვნებით პროცესს. ამ შემთხვევისათვის რაიმე ნიმუში, რაიმე ნორმა ჩვენ ხომ არ მოგვეძევა – და ასეთი რამ კიდევაც რომ არსებობდეს, იმ ინსტანციას, რომელიც აზროვნებას წარმართავს, ხომ წინდანივე უნდა შეძლებოდა მოცემული შემთხვევისათვის სწორი ნიმუშის არჩევა. ეს აზროვნება ისეთ კავშირებს, ისეთ მიმართებებს ამყარებს, მანამდე რომ არ არსებობდა, ან ფარული სახით არსებობდა.

შეიძლება იმასაც დავაკვირდეთ, რომ „აზროვნება“ აქ გაგებულია როგორც ფორმალურად მსგავს ქმედებათა ერთიანობა: აზრის უბრალო გამეორება, აზრთა კომბინაცია, ორი ან მეტი აზრის მიმართება და სრულიად ახალი იდეების შექმნა. მზა, გაცნობიერებულ აზროვნებას მეტყველებითი ფორმა აქვს. და როგორც კი აზროვნება რაიმე ენის სიტყვებით გვეძლევა, ის უკვე წარსულისეული აზროვნებაა. თუკი ენობრივი ფორმის წარმოშობას დავაკვირდებით, შეგვიძლია დავადგინოთ, რომ ის ცნობიერად როდი წარმოიქმნა; მართო ის კი არა, რომ ამ ენობრივი ფორმის წარმოქმნისას ყურადღება არ მიგვიქცევია წინადადების წყობისა და გრამატიკისათვის, არამედ, უმეტეს შემთხვევაში,

მათი წესები არც კი ვიცით. დედანაზე კი გრამატიკული ცოდნის მიხედვით არცერთ შემთხვევაში არ ვლაპარაკობთ. მოგვიანებითაც კი უმეტესად არ შეგვიძლია იმის გარკვევა, როგორ მოხდა აზრის ფორმულირება. ის, რაც აზროვნებას მის მსვლელობაში წარმართავს, ენობრივი ფორმულირების შემთხვევაშიც მოქმედებს. აზროვნება მეტყველებაში ცნობიერდება, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ფორმა წინარეცნობიერად თუ ზეცნობიერად ყალიბდება ისევე, როგორც თავად აზრი: უფრო მაღალ დონეზე აზროვნების წარმართველი წინასწარ უნდა აცნობიერებდეს ამ ინსტანციას – წინასწარ, მეტყველებამდე, რომელიც, ვთქვათ, ამ მოცემულ შემთხვევაში შემოიძლია ავირჩიო: გერმანულად ვთქვა ეს თუ ინგლისურად?

აზროვნება, როგორც წესი, „ყოველდღიურ ცხოვრებაში“, გამომდინარე „თავისებური ბუნებიდან“, საკუთარ თავს ვერ აქცევს განხილვის საგნად. მაგრამ შტუდირების მეშვეობით შესაძლებელია ამ „თავისებური ბუნების“ ანულირება და ამ მხრივ „გამონაკლისის მდგომარეობის“ მიღწევა. ოღონდ ამის უნარი ბავშვს არ შესწევს. მხოლოდ მოზრდილს შეუძლია წარსულისეულ აზროვნებას ახალი აზროვნების მეშვეობით „უყუროს“. ინსტანცია, რომელიც წარსულისეულ აზროვნებას ჭვრეტს, თავად არ შეიძლება წარსულშივე იმყოფებოდეს; მაშინ ხომ ის ვერ შეძლებდა, წარსულისათვის შეეხებოდა. მას, როგორც წარსულს [ჩავლილს], საერთოდ არ ექნებოდა „ხედვის“ (ჭვრეტის) უნარი. მჭვრეტელი ინსტანცია წარსული აზროვნების გარეთაა, ამჟამინდელობაშია, მაგრამ როცა აზროვნება დააპირებს – საკუთარ ამჟამინდელობას სწედს, ყოველთვის აგვიანდება, რადგან ის უკვე ჩავლილია.

აზროვნებას შევიგრძნობთ როგორც ცნობიერების ისეთ ქმედებას, რომელიც ყველაზე უფრო „ჩვენიულია“, რომლის მიღმაც მთლიანად ჩვენ ვდგავართ. და მაინც, რაც უნდა ღრმად ჩაჰყვეს ჩვენი ყურადღება აზროვნებას (და მას ამის შესაძლებლობა აქვს), ჩვენ ვერ ვიტყვით, როგორ ვაზროვნებთ. „ის ჯერ მოცემული უნდა გვექონდეს, თუკი მასზე დაკვირვება გვწადია“. აზროვნება თვითაღმქმელია, მოგვიანებით მაინც მან ყოველთვის იცის, რა გაიაზრა. „ჩემი აზრების აღქმა“ იგივეა, რაც: „ვაზროვნებ“, ან „გავიაზრე“. ვინც იცის, რა გაიაზრა, აზროვნების ამჟამინდელობის „მომსწრეც“ უნდა იყოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში – მისი მნიშვნელობის გასაგებად – წარმოშობილი აზრის ხელახლა გააზრება მოუხდებოდა. ასეთ „განმეორებით აზროვნებას“ ბოლო არ ექნებოდა. მაგრამ აზროვნება რომ ცნობიერი გახდეს, ე.ი. აზრები რომ აღქმულ იქნას, ამისათვის აზროვნება წარსული [ჩავლილი], სიტყვებში ჩამოყალიბებული უნდა იყოს. აზროვნების როგორობა ისევე ნაკლებად ცნობიერია, როგორც მეტყველების როგორობა. ამიტომაც აზროვნება და მეტყველება ჯერ მოცემული უნდა გვექონდეს, რომ თითქოსდა გარედან გამოვიკვლიოთ მათი როგორობა, გარედან დავაკვირდეთ მათ. მათი წარმოშობა, სათავე ჩემში ზეცნობიერია და ზეცნობიერადვე რჩება. მისი ზეცნობიერი ფაზაა მისი ამჟამინდელობა.

ეს დაკვირვებები და არა ლოგიკური დასკვნები. აქ ლოგიკური დასკვნები რაც უფრო ნაკლებად ჩაერევა, მით უფრო მეტად ინათებს ახალი ხატოვანება, განსაკუთრებით, აზრობრივ ფორმებზე დაკვირვებისას. თავდაპირველად ეს ხატოვანება შესაძლოა, რუხი, შავ-თეთრი იყოს, მაგრამ მალე საცნაური ხდება

ფერადოვნება – აზრთა მსგელელობის შესაბამისად. არც ფორმები და არც ფერები არაა ფიზიკურად შეგრძნებად აღქმათა მოგონებები, და მაინც შეუძლებელი ხდება ამ გამოცდილებათა ფორმულირება სხვაგვარად, თუ არა იმ გამოთქმებით, რომლებიც ფიზიკურად შეგრძნებად შთაბეჭდილებებს ეყრდნობა. ეს არის არა აზროვნება, არამედ დაკვირვება, ჭვრეტა, ხედვა – მჭვრეტელი (schauend) აზროვნების მეშვეობით. ეს მოვარჯიშე ადამიანის ახალი მიღწევაა.

ზემოთ აღწერილი მხოლოდ ერთ-ერთია იმ უთვალავ შესაძლებლობათაგან, როგორადაც შეიძლება აქ მოყვანილი ტექსტის დამუშავება. ისიც ცხადია, რომ მსგავსი რამ პირველად ნაკითხვისას (დამწყებთა შემთხვევაში) ძნელად თუ მოხერხდება. ამ მაგალითებით მხოლოდ იმ მიმართულებას, იმ გზას ცხადვყოფთ, თუ როგორ და რა ყაიდაზე უნდა იმუშაოს ასეთ ტექსტზე მკითხველმა.

[სულიერი] კვლევის შედეგების ხატოვანი აღწერილობების მაგალითად მოვიყვანთ მოკლე ფრაგმენტს ნაშრომიდან – „თეოსოფია“ (თავი: „სხეული, სამშენებელი და სული“).

„სასიცოცხლო ძალის გამოხატულებებს ადამიანი ჩვეულებრივი შეგრძნებებით ვერ აღიქვამს. იგი ხედავს მცენარეთა ფერებს, გრძნობს მათ სურნელს. სასიცოცხლო ძალა ასევე დაკვირვებისათვის დაფარული რჩება. მაგრამ, როგორც ბრმადშობილს არა აქვს უფლება, უარყოს ფერები, ასევე ჩვეულებრივ ფიზიკურ შეგრძნებებს არა აქვს უფლება, უარყოს სასიცოცხლო ძალა. ბრმადშობილისათვის იარსებებს ფერები, როგორც კი მას ოპერაციას გაუკეთებენ. სწორედ ასევე იარსებებს ადამიანისათვის აღქმის სახით არა მხოლოდ ინდივიდები, არამედ სასიცოცხლო ძალით შექმნილი – მცენარეთა და ცხოველთა ნაირგვარი სახეობები, როგორც კი მას გაეხსნება ორგანო ამისათვის. ამ ორგანოს გახსნის მეოხებით ადამიანის წინაშე სრულად ახალი სამყარო წარსდგება. ახლა იგი უკვე აღიქვამს ცოცხალ არსებათა არა მხოლოდ ფერებს, სუნს და ა.შ., არამედ თავად ამ ცოცხალი არსებების სიცოცხლეს. ყოველ მცენარეში, ყოველ ცხოველში იგი გარდა ფიზიკური იერსახისა კიდევ სიცოცხლით აღსავსე სულისეულ იერსახესაც შეიგრძნობს. ის როგორმე რომ იქნეს გამოთქმული, ამ სულისეულ იერსახეს უფრო სხეული ან სასიცოცხლო სხეული ეწოდოთ.“

მკითხველმა, ალბათ, შენიშნა, რაოდენ არის ტექსტი – და ასეა მთელი ეს ნაშრომი – აღქმაზე ორიენტირებული. სასიცოცხლო სხეულის რაობის განსამარტავად მოყვანილი შედარებები ფიზიკურად შეგრძნებადი აღქმების სფეროდანაა აღებული. „სასიცოცხლო ძალა“ – განა შეიძლება აღიქვამთ რაიმე, როგორც ძალა? ჩვეულებრივი შეგრძნების ორგანოებით ეს შეუძლებელია; ჩვენ ხომ აღქმად საგნებზე ძალთა ზემოქმედებას აღვიქვამთ მხოლოდ. იმ შემთხვევაშიც კი, როცა, მაგ., საქმე ელექტრობას ეხება. სასიცოცხლო ძალა აღქმადშიც ვლინდება: ის ხომ ცოცხალ არსებათა ცოცხალ იერსახეს ცალკეული მინერალური შემადგენელი ნაწილებისაგან ქმნის. შეიძლება დაისვას კითხვა: ეს ამ ძალთა ერთადერთი გამოვლინებაა? ცოცხალი იერსახე არ არის ნივთიერი. მისი აღქმა ჩვეულებრივი ფიზიკური შეგრძნებებით ან ფიზიკური აპარატებით შეუძლებელია, რამეთუ სიცოცხლის იერსახე თუ სასიცოცხლო ფორმა (ტექსტში მას

„სულისეული იერსახე“ ეწოდება), მაგ., მცენარისა, არის შემაჯამებელი (კვინტესენცია) მთელი წრებრუნვისა: თესლი – ზრდა – კვირტი – აყვავება – ნაყოფი – თესლი; მაგრამ მცენარის სახეობის შესაძლო ვარიაციებიც – ნიადაგის გვარობის, წყლით მომარაგებისა თუ ამინდის და ა.შ. შესაბამისად – ამ სულისეული იერსახის იდეაში შედის. ეს სულისეული იერსახე პროცესია, იგი მოვლენათა სამყაროში შესაძლო სხვადასხვაგვარ ვარიაციებს მოიცავს. ოღონდ სახეობის მუდმივობის ფარგლებში: ანემონი* (ყვავილი) ყველანაირ გარემოებებში ანემონად რჩება. ეს სულისეული იერსახეა, მაშასადამე, თვალისათვის, ან რაიმე აპარატისათვის უხილავია, მაგრამ რეალობაა, თანაც გაცილებით უფრო მძლავრი რეალობა, ვიდრე ხილვადი მცენარე. მცენარე ხომ ცვალებადი და წარმავალი ინდივიდუალური იერსახეა, მაშინ, როცა „სულისეული იერსახე“ როგორც წელიწადის დროთა მსვლელობით გამოწვეულ ცვლილებებს, ასევე ზეინდივიდუალურსაც მოიცავს. ხომ მცენარეთა სახეობები არსებობს მხოლოდ, და არასოდეს – რალაც ურთი, ერთადერთი ეგზემპლარი.

თუკი ყურადღებას მუდამყამს ცვალებადი სასიცოცხლო „იერსახის“ იდეას მივაპყრობთ და მას წმინდა აზრობრივად ვცნობთ როგორც უფრო მძლავრ რეალობას მის გამოვლინებასთან (გამოვლენასთან) შედარებით, მაშინ გასაგები გახდება, რომ მას „იერსახე“ აქ სრულიად სხვა მნიშვნელობით ეწოდება, ვიდრე ამას ჩვენ ვართ ჩვეულნი. მას თავისი განსაზღვრულობის გამო ეწოდება ასე და ეს სახეობრივ განსაზღვრულობას ემთხვევა. თესლიდან, მისი საკუთარი თვისებრიობისა და გარემო პირობების – ნიადაგის, ამინდის და ა.შ. – წყალობით პატარა, დალეული მცენარე აღმოცენდება თუ ჯანსაღი და მძლავრი, სახეობა მაინც განსაზღვრულია. ეს იცის ყველა მეზღაღემ, ყველა გლეხმა. სახეობა ჩვენი ჩვეულებრივი აზროვნებისათვის აბსტრაქციაა – „გაერთიანება ინდივიდებისა, რომლებიც სახეობას განეკუთვნება“. ეს ფორმულირება არცთუ ისე მოკლებულია იუმორს. ჩვენ კი ვნახეთ, რომ ეს სულიერი იერსახე, რომელიც სახეობას განსაზღვრავს, უფრო მძლავრი რეალობაა, ვიდრე ეს ინდივიდებია. ინდივიდები წარმოიქმნებიან და კედებიან, მაშინ, როცა სახეობა ცოცხლობს და მრავალ ინდივიდსა და თაობას მოითვლის.

ამგვარად, სახეობა ანუ სულიერი იერსახე არის იდეა, ოღონდ ცოცხალი და სიცოცხლის მქმნელი იდეა. ის „განსაზღვრულია“, რამდენადაც მცენარის სახეობაა განსაზღვრული; ინდივიდებში ის გამოვლინების ფორმათა მრავალფეროვნებას მოიცავს. ეს „იერსახე“ ჩვეულებრივი ხატება არ გახლავთ. აქედან გამომდინარე, მისი წარმოდგენა ჩვენი აღქმითი წარმოდგენების ნიმუშის მიხედვით შეუძლებელიცაა. მაგრამ ვინც აღწერილი სამუშაო თავისუფლების ფილოსოფიიდან მოყვანილ ტექსტზე შეასრულა, ნათესაობას შეიგრძნობს ახალი სახის ხატოვანებასთან, რომელიც აქ განცდაში გვეძლევა. ხატოვანება, რომელიც აზროვნებაზე დაკვირვებისას გამობრწყინდება, ვარგისია იმისათვის, რომ მისი მეშვეობით სასიცოცხლო სხეულის სულიერ იერსახეს ჩავწვდეთ.

აღამიანს მცენარეთა მრავალ სახეობაზე დაკვირვება, ე.ი. მრავალი განსაზღვრული სულიერი იერსახის განხილვა ძალუძს ამგვარად. ეს კი ნიშნავს, რომ იგი თავის თავში ცოცხალი იდეების „გააზრებისა“ თუ სიცოცხლის სულიერ იერ-

სახეთი „აღქმის“ უნარს ატარებს, ანდა შეუძლია განივითაროს ის. ეს მხოლოდ
ომ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუკი მის განკარგულებაში თავისუფალი სახით
ოქნება ის, რისგანაც ეს სასიცოცხლო ძალები შედგება. ადამიანს, საზოგადოდ,
წებისმიერი რამის, ნებისმიერი იდეის გააზრება შეუძლია. მცენარის სახეობის
იდეა განსაზღვრულია. ფორმანარმომქმნელი ძალები, რომლებიც ადამიანში
გარკვეულ სულიერ იერსახეს აგებს, ადამიანის განსაზღვრული ეთერული
სხეულის ჩამოყალიბებული ფორმის გარდა, თავისუფალი ფორმითაც არსე-
ბობს: ამიტომაც ჰქვია მას ადამიანი სხვებს შორის. ცოცხალი ანუ ამჟამინდელი
„აზროვნება“ არის ქმედება სასიცოცხლო ძალებში და სასიცოცხლო ძალებით.
როდესაც ისინი იერსახეზეა მიჯაჭვული, მაშინ ჩვენ ეთერულ სხეულზე
კლავარაკობთ, ხოლო როცა ეს ძალები თავისუფალია, და დროებით ნებისმიერი
სახე შეიძლება მიიღოს შემეცნებისას, მაშინ მათ შემეცნებითი ძალები
შეიძლება ეწოდოთ. ეთერული ძალები ყველა შემთხვევაში იერსახის წარმომ-
ქმნელია, განსხვავებით ფიზიკალური ძალებისაგან.

ნათელია, რომ ამ შემთხვევაში ხატოვანება ტექსტში, პირველ რიგში, წმინდა
აზროვნებით, წარმოდგენის გარეშე იქნა გააზრებული. წარმოდგენა გადა-
ფარავდა გზას ახალი ხატოვანებისაკენ. იგივე ეხება სხვა სურათებს, ფერებს,
ბგერებს და ა.შ. ისინი ჩვეულებრივ წარმოდგენით სურათებზე როდი
მიგვანიშნებენ. ისინიც მოყვანილი მაგალითის ანალოგიურად უნდა ტრანს-
ფორმირდნენ, ისევე უკან უნდა გადავიყვანოთ გამოცდილებაში, საიდანაც მომ-
დინარეობენ და რომელიც მათი მეშვეობით აღნიშნება.

განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს აღწერილობათა როგორობას,
ვინაიდან, უმრავლეს შემთხვევაში, გამოცდილების არსი უფრო მეტად ამაში
გამოიხატება, ვიდრე მათ რაობაში.

რუდოლფ შტაინერი ხშირად ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ადვილი არაა
გამოვრება იმ გამოცდილებისა, რომელთაც თავად ის აღწერს, მაგრამ წინას-
წარი აკვიატებებისაგან თავისუფალი, ჯანსაღი ადამიანური განსჯისათვის ეს
აღწერილობები ჭასაგები. ამ წიგნის მკითხველებს ეს გამოთქმა ალბათ
ნაკლებად შეიყვანს შეცდომაში, ვიდრე სხვებს, რადგანაც ჩვენ დავინახეთ,
რამივითაა ჯანსაღი განსჯა თუ გონება. ამავე აზრისა გახლდათ რ. შტაინერიც:
„მაგრამ ეს ჯანსაღი ადამიანური განსჯა – ჯერ მოპოვებული უნდა იქნეს
გარჯით, შრომით; ის დღეს არ არსებობს, ის კვლავ უნდა იქნეს მოპოვებული.
ის, რაც ადრეულ ეპოქებში ატავისტურად ჯერ კიდევ ჰქონდათ – კავშირი
სულიერ სამყაროსთან – და რაც დღეს აღარ გავაჩნია, ახლა იმ გზებით უნდა
იქნეს მოპოვებული, რომლებსაც ანთროპოსოფია გვისახავს.“* ვინც დაინტე-
რესებულია, გაერკვევა, რაოდენ მაღალი მოთხოვნების შესრულებას გულის-
ხმობს შტაინერი, როცა ამბობს: „ჯანსაღი ადამიანური განსჯა“.*

ვინც ცოტათი მაინც განიცადა „სწორი მეტყველების“ არსი, მოერიდება
შტუდირების მასალაზე იოლად ლაპარაკს იმის გათვალისწინების გარეშე, რომ
აქ საქმე არასოდეს ეხება შინაარსებს, ცოდნას, ინფორმაციებს.

* R. Steiner, GA 176, 26.06.1917.

** Sdr. G. Kühlewind, Die Wahrheit tun, Tavi: „Das geisteswissenschaftliche Studium“,
Stuttgart, მე-2 გამოცემა, 1982.

ყველა სავარჯიშო და ექსპერიმენტი, რომელიც მე-4 თავში აღვწერეთ, შესაძლებელია და უნდა გაკეთდეს შტუდირების დაწყებამდე, ე.ი., პირველ რიგში, სწორ მეტყველებაში ვარჯიში და კონცენტრაციის სავარჯიშოს რომელიმე ერთი სახე, რათა ცნობიერების დაკვირვებისათვის და მასზე დაფიქრებისათვის საჭირო სიმშვიდე და კონცენტრირებულობა განვამტკიცოთ. ეს სავარჯიშოები შტუდირების პარალელურადაც შეიძლება განვაგრძოთ. შემდგომ მოცემული სავარჯიშოების შესრულება კი მკითხველმა, დაე, მხოლოდ მაშინ დაიწყოს, როცა ის შტუდირებაში უკვე იმდენად გაინაწეება, რომ ცნობიერების ფენომენებზე დამოუკიდებელი დაკვირვება შეეძლება და როცა მასში ადამიანის არსებისა და მისი ცნობიერების ხატება წარმოიქმნება.

შტუდირება არასოდეს არ წყდება. წვრთნის დროს განვლილი გზის გვიანდელ ფაზებში ის მედიტაციურ კითხვად გადაიქცევა. მასალა კი მედიტაციისათვის გამუდმებით იქიდან მოგვაქვს, რასაც სულის მკვლევარი გადმოგვცემს. რას გულისხმობს სულის მკვლევარი შტუდირებაში, მისივე საკუთარი სიტყვებით უნდა გადმოიცეს: „შტუდირება არის არა სწავლა, როგორც ის ჩვეულებრივ ხორციელდება ხოლმე, არამედ უნდა მივიღეთ იმის აღიარებამდე, რომ ადამიანისათვის არსებობს აზროვნება, რომელიც ჯერ კიდევ დენადი, ნამდვილი აზროვნებაა, რომლის დროსაც ადამიანი თავის ირგვლივ ყოველგვარ ფიზიკურად შეგრძნებად აღქმას გამოორიცხავს... ადამიანმა ყოველივეს დავიწყება, ყოველივეს უგულებელყოფა უნდა ისწავლოს, რაც შეგრძნების ორგანოზე გარეგნულად მოქმედებს, ოღონდ ისე, რომ ის მაინც ცარიელ ჭურჭლად არ დარჩეს. ეს შესაძლებელია, თუკი ჩვენ წმინდა, ფიზიკური შეგრძნებისაგან თავისუფალ აზრობრივ შინაარსში ჩავლრმავდებით, როგორც მას სულის მკვლევარი გადმოგვცემს, და დაუშკვირდებით იმას, რაც აქ განვითარდება. მე ჩემ ნაწერებში ამ გზას მივყევბოდი და ისე მაქვს ჩემი ნაშრომები დანერგილი, რომ, როგორც ცოცხალ არსებაში ერთი წევრი ამოიზრდება მეორიდან, ასევე ორგანულად ამოდის მათში ერთი აზრი მეორიდან... ვისაც აღმასვლა სურს, ამგვარად უნდა წაიკითხოს ის, რასაც სულიერი მეცნიერება გვიზიარებს. ვისაც აღმასვლა არ სურს, მას ის შეუძლია ჩვეულებრივი წიგნივით წაიკითხოს.“*

5.3. კონცენტრაციის სავარჯიშოები

აზროვნებითი კონცენტრაცია

თავში 4 უკვე იქნა მოცემული კონცენტრაციის ელემენტარული სავარჯიშოები, რომლებიც მე-ს ავტონომიის გაძლიერებას ემსახურება. ყურადღება კონცენტრირებული ხდება, ეს კი ავტონომიის საზომია. როდესაც ადამიანის მიერ შექმნილ, ჩვენთვის ადვილად მისაწვდომ რაიმე საგანს ვააზრებთ, იმავდროულად მნიშვნელოვან გამოცდილებას ვიძენთ თავად აზროვნებისა და აზროვნების ხელისშემშლელი ფაქტორების თაობაზე. ეს ფაქტორები ზეგავლენას ახდენს აზროვნების მდინარებაზე – ან გადაგვახვევინებს მისგან, ანდა თვლემას პგერის მას. რაც უფრო კონცენტრირებულად ვფიქრობთ საგანზე და რაც უფრო უმნიშვნელო და უინტერესოა ის, მით უფრო ფხიზელი ხდება ჩვენი აზროვნება. ეს სიფხიზლე, ჩვეულებრივ, კონცენტრირებული კითხვისას,

* R. Steiner, GA 97, 22.02.1907.

მეცნიერის, ხელოსნის თუ ხელოვანის მუშაობისას და ა.შ., საგანს ეხება. თუკი კონცენტრაცია რაიმე უინტერესო საგანზე ვარჯიშდება, როგორც *l'art pour l'art*^{*}, მაშინ გაძლიერებული სიფხიზლე საგნიდან თუ თემიდან ქმედებაზეც, აზროვნებაზეც, ცნობიერებაზეც ვრცელდება – ამასთან, თემიდან გადახვევის გარეშე. ამ პროცესის წყალობით ადამიანი იმ გამოცდილებამდე მიდის, რომ თემა, მაგ., კოვზი – ნააზრევია. ის, რაც ადამიანს ძალუძს, მოიაზროს და წარმოიდგინოს საგნის შესახებ, საგნის ირგვლივ – ნააზრევი და წარმოდგენილი – წარმოშობილია და წარმოიშობა მისი ქმედების მეშვეობით, იქნება ეს შეფასებითი, აღწერითი აზრები, თუ მოგონების სურათები საგნის შესახებ. ეაზროვნებთ ნააზრევის, მანამდე მოაზრებულის შესახებ – „ნამდვილი“ კოვზი ხომ ცნობიერებაში არ შემოდის!

ამ სინამდვილეს თუ რეალურად დავინახავთ, ჩვენთვის უმაღლეს ცხადი გახდება, რომ ადამიანის მიერ შექმნილი საგანი აზრის მეშვეობით იდენიანაა წარმოშობილი; სხვაგვარად მისი მოაზრება შეუძლებელი იქნებოდა. ეს იდეა საგნის ფუნქციონირებაა, და არა მხოლოდ ერთი საგნისა – იმისა, რომელიც ჩვენთვის თემად იქცა – არამედ ყველა მისი მსგავსი საგნისა. ყველა კოვზი ერთი და იმავე პრინციპის განმახორციელებელია, ყველა მათგანი ერთსა და იმავე სამსახურს ასრულებს. ეს იდეა არ არის წარმოდგენითი სურათი. ჩვენ ხომ ყოველთვის მხოლოდ ერთ კოვზის წარმოდგენა ძალგვძის – იქნება ეს კოვზი, ჩვენ მიერ ნანახი, თუ ჩვენი ფანტაზიით შექმნილი. ეს იდეა არც სიტყვაა – როგორიცაა სიტყვა „კოვზი“. ვინც „კოვზის“ ფუნქცია არ იცის, ის სიტყვა „კოვზი“-საგან ამ ფუნქციის შესახებ ვერაფერს შეიტყობს. კოვზის გამომგონებელს ოდესღაც სწორედ ეს უსიტყვო და უხატო იდეა ჰქონდა – იმას ხომ არ შეეძლო, გაეხსენებინა რომელიმე კოვზი, და არც სიტყვა [სახელწოდება] ჰქონდა მისთვის. ეს იდეა ჩვენს ბავშვობაში ზეცნობიერად მიგვიღია და ამიტომაც ვცნობთ ყველა კოვზს, განურჩევლად მათი სიდიდისა, მასალისა, ფერისა, იერსახისა (ფორმისა) და ა.შ.

ჩვენ ახლა შეგვიძლია ეს იდეა ანუ საგნის ფუნქცია კონცენტრაციის საფარჯიმოს თემად ვაქციოთ. თავიდან ეს სრულებით არ გამოგვივა: მუდამ წარმოგვიდგება რაიმე გარკვეული საგანი მისი ფუნქციონირებისას (მაგალითად, კოვზი, რომლითაც წვნიანს მიირთმევენ), ან კიდევ ვცდილობთ ფუნქციის აზრობრივ ფორმულირებას. არცერთი ამ ორთაგან არაა იდეა. იდეაზე გადასვლა იმით შეგვიძლია გავიადვილოთ, რომ წარმოვიდგინოთ მთელი რიგი შესაბამისი საგნებისა (პატარა თუ დიდი კოვზები, ჩაშჩა და ა.შ.) მათი ფუნქციონირებისას, შემდეგ კი შევეცადოთ, მათში რაღაც საერთო დავინახოთ – მოვიაზროთ.

ეს ნმინდა აზროვნებას მოითხოვს. იდეა, ფუნქცია ხომ არც სურათია, არც სიტყვა; აქედან გამომდინარე, ვერც ერთი და ვერც მეორე ვერ იქნება ჩვენ ცნობიერებაში. ცნობიერება კი მაინც ფხიზელი უნდა დარჩეს, ამჯერად – ხატოვანი და გააზრებული შინაარსის გარეშე. ჩვეულებრივი ცნობიერებისათვის ეს არარაა, რაზედაც ამჯერად ხდება კონცენტრაცია და მაინც შეიძლება მოვახერხოთ – ვიაზროვნოთ მასზე ისე, რომ ის რაიმედ, ნააზრევად არ იქცეს. მაგალითად, რაიმე იდეა, ფუნქცია მხოლოდ მუდმივ

* [ხელოვნება ხელოვნებისათვის (ფრანგ.)]

აზროვნებაში შეიძლება არსებობდეს და არავითარ შემთხვევაში – ნააზრევის სახით. ამიტომ აზროვნება თავისი პროცესიდან არასოდეს უნდა ამოვარდეს (როგორც ეს, ჩვეულებრივ, ყოველ წამს ხდება – ინტენსიური აზროვნების დროსაც კი). ის, რაც ცნობიერებაშია, შეიძლება იყოს შინაგანი სინათლის განცდა, ან ჩრდილის განცდა სინათლეში, ან კიდევ რაღაც ფერი, სუნი და ა.შ. უმეტეს შემთხვევაში ამას წინ უსწრებს განცდა იმისა, რომ თავად ვიქცევით ამ საგანად, მის ფუნქციად.

როცა კონცენტრაციის საფარჯიშო ამ ფაზაშია, როცა მიღწეულია იდეაზე კონცენტრაცია, რაც ორგანულად ვარჯიშიდან, ქმედებიდან უნდა გამომდინარეობდეს, მაშინ მოვარჯიშე თავიდან ჯერ ისევ „საგნით“ არის დაკავებული. მას ხომ სურს, „იდეა“ მოიპოვოს, მას სურს, რომ იდეა წარმოჩინდეს, „ამოვიდეს“, გამობრწყინდეს. როცა ეს ხერხდება და, თუკი ამ დროს დახანებაც შესაძლებელია, ე.ი. თუკი ეს არა მხოლოდ ერთი გამოელვებაა (როგორც ეს უმეტესწილად დასაწყისში ხდება ხოლმე), მაშინ სიფხიზლის გავრცელება ცნობიერების ქმედებაზე თავისი ინტენსივობით ყველა ადრინდელ გამოცდილებას გადააჭარბებს. იდეის „მოაზრების“ დროს ხომ ქმედება და „ობიექტი“ სავსებით ერთია. იდეა არ არსებობს მასზე მოაზროვნე ქმედების გარეშე. არ არსებობს მოგონება მასზე, მისი „გამოგონება“ არ ხდება. ეს შეიძლება ასეც გამოითქვას: ახლა ვიცით, რას ნიშნავს სიტყვა „კოვზი“ – აზროვნების თვითაღქმა წარსულის ცნობიერებიდან ანმყოფობის (ამჟამინდულობის) დონემდე ამაღლება.

იდეა, უმარტივესი საგნების იდეებიც კი, „რაღაც“ როდია, არამედ ხდომილობაა. ის ხდება. ხდომილობის, ქმნადობის ამ პროცესს ჩვენ, ჩვეულებრივ, მისი შედეგების წყალობით ვიცნობთ, მაგ., ინტუიციის წყალობით რაღაც იდეა რომ გავგვიელებს ხოლმე, ან კიდევ როცა ჩვენ რაიმეს ვიგებთ. როგორც ამ ქმნადობას, ისე მის შედეგს ჩვენ „ინტუიციას“ ვუწოდებთ. ვარჯიშის დროს ვცდილობთ, ინტუიციის პროცესში დავრჩეთ, რამდენიმე ხანი იქ დავყოთ, დავახანოთ. რაც უფრო მეტად ვახერხებთ ამას, მით უფრო ძლიერად ინათებს ის ხატოვანება, რომლის შესახებაც შტუდიების განხილვისას გვქონდა საუბარი.

ეს გამოცდილება არის უფრო მაღალი სახის წმინდა აზროვნება, დავანება (ყოფნა) ცოცხალ აზროვნებაში, იდეის უჟამო დაბადების მომენტში. მოვარჯიშის ქმედება და იდეის ქმნადობა აქ ერთი და იგივე რეალობაა, ცნობიერების შუქი საკუთარ ქმედებას მოიცავს და ამით – მოქმედსაც, რეალურ მე-საც. ეს მე-გამოცდილება ისაა, რაც ადამიანს დარწმუნებულობასა და სიმტკიცეს ანიჭებს და რაც ყოველ მშვიდფერ პრობლემას კურნავს, ვინაიდან ის გამოცდილებაა. ადამიანს არ სჭირდება არავითარი „დასაბუთება“, დადასტურება თუ თვითდადასტურება თავისი არსებობისა. ამ გამოცდილებას სულის ძირეული განცდა შეიძლება ვუწოდოთ. აქ იმის განცდა ხდება, როგორ შეიძლება რომელიმე ენის სიტყვათა გარეშე ვიყოთ ცნობიერი, „ვაზროვნებდეთ“, შევიმეცნებდეთ.

ყველანაირი ვარჯიშისას პირველი მიღწევა შედარებით იოლი მოსაპოვებელია. მეორე ჯერზე, როგორც წესი, გაცილებით უფრო მეტ სიძნელეებს ვაწყდებით. ეს იმიტომ, რომ პირველი მიღწევის შემდეგ მოვარჯიშე ადამიანი თავისდაუნებურად იქმნის წარმოდგენას, მოგონებას განცდის შესახებ და შემდეგ ისევ მას ელოდება. ეს წარმოდგენა უნდა გადაილახოს, რადგანაც სუ-

ლიერ გამოცდილებაში არაფერი მეორდება. მეორე, მესამე განცდა წინამავალი განცდისაგან ყოველთვის განსხვავებული იქნება.*

კონცენტრაციის სავარჯიშოს დროს ყურადღება ყოველდღიური ცნობიერებისათვის უცნობ ორ ფენომენზეა მიმართული. ერთი ის გახლავთ, რომ იდეაში ქმნადობის, პროცესის აღქმა ხდება. ეს თავდაპირველად ნათებისა თუ გამოზრუნების პროცესია, სინათლის განცდა, შინაგანი სინათლე – ერთი საფეხურით უფრო დაბლა ჩვენ მას „გაგებას“ ვუწოდებთ. შემდგომი მცდელობების დროს შესაძლოა, სინათლე შევიცნოთ როგორც საერთოდ ცნობიერების სინათლე. რაც კი ცნობიერებაში ნათელი, დაკვირვებადი – შეგრძნებადიც კია, ამ შუქისაგან შედგება. მეორე გამოცდილება ამ შუქის უფრო ახლოს გაცნობაა. ეს ფიზიკური ანუ ოპტიკური სინათლე როდი გახლავთ, რომელიც საგანს გარედან ანათებს, თავად კი არავითარი ფორმა, იერსახე, „სიტყვა“ არ გააჩნია. ცნობიერების სინათლე სიტყვა-სინათლეა, იგი რაღაცას ამბობს. ხატოვნად თუ ვიტყვით, იდეა თავად არის სინათლე, მანათობელი შუქი, რადგანაც ის შუქისეული იერსახეა და ამ შუქში ვლინდება, გამოიხატება. იგი მეტყველებს უსიტყვოდ, სამეტყველო ენის სიტყვათა გარეშე. ეს პროცესი, ნათება შუქის მეშვეობით ამეტყველდება. ასეთი მეტყველების მეშვეობით ცნობიერების ამ პროცესში შინაგნობა ძლიერდება. „თქმა“, „მეტყველება“ ხომ იმავდროულად აგრეთვე „მოსმენა“, გაგონებაცაა. თუკი ყოველდღიურობას მივუბრუნდებით, შევნიშნავთ, რომ ეს აქაც ასეა: ჩვენ ყოველთვის გვესმის ის, ვხედავთ იმას, რაც გვესმის და რასაც ვხედავთ. აქ გულუბრყვილო რეალიზმზე ლაპარაკიც არ შეიძლება იყოს. ნივთები, რომლებიც თითქოსდა შემეცნებამდე არსებობდა, ჯერ კიდევ არათვითცნობიერი შემეცნების შედეგებია, რომლებიც ადამიანს, ჩვეულებრივ, გამოეპარება ხოლმე; ადამიანი მაშინდა ფიზიკურად, როცა შემეცნების პროდუქტები უფეხედა. ადამიანი აღქმითი სამყაროს სიტყვის-მიერობას თუ გამოსცდის, ამით გარდაიქმნება სამშენებლის შეგრძნებისეული ყალიბი, რომლის მიხედვითაც სამყარო უკვე შემეცნებამდეც ისევე მზაა და მოცემული, როგორც შემეცნების შემდეგ.

რაიმე ობიექტზე ყოველი კონცენტრირების წყალობით შუქი ეფინება ქმედების პროცესში მყოფ ცნობიერებას. ეს ცნობიერების შუქი ანუ სიტყვა-სინათლე, თავისი მთლიანობითი ბუნების გამო, აერთიანებს ნათება-ხედვასა და თქმა-მოსმენას, აკავშირებს ობიექტსა და სუბიექტს; ისინი მასში ერთდებიან. სიტყვა-სინათლის მეშვეობით განცდა შინაგნობას, შეგრძნებით ხასიათს იძენს, მაშინ, როცა ყურადღების არეში ერთიანობის შინაგანი პოლუსი („ხილვა-გაგონება“) ხდება მნიშვნელოვანი. შეგვეძლოს ასეც გვეთქვა: სიტყვა-სინათლე შინაგანად ანათებს. იდეა ჩემშია, მე თავად ვარ იდეა. ამგვარად მიდის ადამიანი მე-ს განცდამდე. იდეის გააზრება-ნება-ჭვრეტის წყალობით იგი – მისი ყურადღება – ანმყოფობის (ამჟამინდელიობის) დონემდე აიწევს, სადაც რეალური მე-განცდა ხდება შესაძლებელი.

აქ ჩვენ ვხედავთ აღქმის მცდელობათა მნიშვნელობას, რაც მე-4, თერაპიულ თავში იყო აღწერილი: აღქმულის წარმოდგენისას აღქმის ობიექტისაგან ყველა

* ამ თემისათვის იხ. აგრეთვე: G. Kühlewind, *Bewusstseinsstufen*, თავი „Das Grunderlebnis des Geistes“ და „Konzentration und Kontemplation,“ მე-2 გამოცემა, Stuttgart, 1980.

შეგრძნებითი თვისების ჩამოშორებაა შესაძლებელი. რა საფუძველზე ხდება ეს, ამას სიტყვა-სინათლის იდეის განცდისას ვიგებთ. შეგრძნებითი თვისებები სიტყვა-სინათლის ნაწილებია, რომლებისგანაც შედგება ობიექტი და რომლებითაც მოსავეს ობიექტს ადამიანის შემეცნებელი სამშენიველი. ამ ორთაგან, რომლებიც თითქოსდა ფრაზის ორი ნახევარია, ცალ-ცალკე აღებული თავისთავად არცერთი არ არის ჭეშმარიტება.

ალქმითი კონცენტრაცია

ალქმითი კონცენტრაციის სავარჯიშოები 4.6 თავში იყო აღწერილი. იგივენი დაედებთან საფუძვლად გაფართოებულ ალქმას, ოღონდ აქცენტი ახლა უფრო მეტად კონცენტრირებაზე უნდა იქნეს გადატანილი. კარგი იქნება, ჯერ შეგრძნებითი თვისებების პალიტრა მოვიართო; თემად ფერი, გემო, სუნი, ბგერა და ა.შ. ავირჩიოთ და შემდეგ შევადართო ყვავილის ფერი, მცენარის, ფოთლის სიმწვანე – ადამიანის მიერ დამზადებული, ხელოვნური ყვავილის თუ მცენარის, აგრეთვე რაიმე მინერალის ფერებს. ცოტაოდენი ვარჯიშის შემდეგ ამას აგრეგატულ მდგომარეობათა ურთიერთშედარება შეიძლება დავატარო: იმის, რაც მყარია, თხევადია, თუ აირი. მოგვიანებით შეგვიძლია აირის შემდგომი გადაყვანა სითბურ მდგომარეობაში, მაგრამ, ამასთან, არანაირი წარმოდგენა ჩვეულებრივ სითბოზე, სითბოს ყოველდღიურ შეგრძნებაზე ვარჯიშში არ უნდა შევიტანოთ.

შეგრძნებათა თვისებების შემდეგ სასიცოცხლო მდგომარეობათა დაკვირვებასაც შეიძლება მივმართოთ: დავაკვირდეთ კვირტების, ფოთლების ან ჩანასახების აღმოცენებას, აყვავებას, ჭკნობას, ნაყოფის სიმწიფეს და ა.შ., ანუ მცენარის სასიცოცხლო ფაზებთან დაკავშირებულ პროცესებს. ამას საყოველთაო ბუნებრივ მოვლენებზე დაკვირვება შეიძლება დაერთოს: მზის ამოსვლა და ჩასვლა, ხეები და წყალი ქარსა და წყნარ ამინდში და ა.შ., ვარჯიშის შემდგომ ფაზაში შეგვიძლია ერთმანეთს შევადართო ბგერები: არაცოცხალი ბუნების ბგერები ცხოველთა მიერ გამოცემულ ბგერებს, თუკი შესაძლებელია – ველური ცხოველების ბგერებსაც.

ამ წინასწარი სავარჯიშოების შემდეგ შევეცადოთ, შევიგრძნოთ მცენარეთა ცხოვრება, მათი „სტილი“, სახეობა. ასეთნაირადვე შეგვიძლია ვივარჯიშოთ ცხოველების შემთხვევაშიც, ამასთან, სასურველია, მოძრაობისას დავაკვირდეთ მათ. ყველა სავარჯიშოში შევეცადოთ, სხვადასხვა შეგრძნებას მივაქციოთ ყურადღება, როგორც ეს 4.6 თავში იყო აღწერილი. ალქმის შემთხვევაში არ არსებობს ის საფეხური, რომელიც აზროვნებით სავარჯიშოში წარმოჩინდება ხოლმე როგორც იდეის „მოაზრება“. ჩვენ ხომ ბუნების საგანთა იდეებს არ „ვიცნობთ“, ადამიანის მიერ შექმნილი საგნები კი, რომელთა ფუნქცია ჩვენთვის უცნობია, ამ ფუნქციას ალქმას კი არ უმხელს, არამედ მხოლოდ კომბინირებულ აზროვნებას უმხელს ხოლმე ხანდახან. ამიტომ ალქმაში არ არსებობს შუალედური საფეხური კონცენტრაციასა და მედიტაციას შორის, რომელიც აზროვნებისათვის, როგორც იდეებზე კონცენტრაცია, საგნებზე კონცენტრაციიდან გამომდინარეობს.

ყველა ალქმით სავარჯიშოში მნიშვნელოვანია, იმას ვესწრაფოდეთ, რომ აზროვნების მონაწილეობა შეძლებისდაგვარად მინიმუმამდე დავიყვანოთ. ამ

საეარჯიშოებშიც კონცენტრირებულობა ცნობიერების მიმართულებით სიფხიზლეს აძლიერებს.

მცენარეთა სახეობებზე ვარჯიშის შემდეგ ცხოველთა სახეობებზე დაკვირვება შეიძლება ვცადოთ. აქ ძალიან დავიტივრთებით ასოციაციებით და წინასწარი წარმოდგენებით, რომლებიც არაცნობიერად მოქმედებს; ეს ვარჯიშის დროს არ უნდა დავუშვათ. ყველაზე ძნელია საეარჯიშოები მინერალებზე; მათი ცნებობრიობა თუ იდეა ბუნების საუფლოთა შორის უმაღლესია.

წარმოდგენითი კონცენტრაცია

კონცენტრირებული წარმოდგენა, როგორც უკვე ვახსენეთ, ისეთ თემებზე უნდა ვავარჯიშოთ, რომლებიც თავისთავად არაა საინტერესო, აღმგზნები თუ ამაღელვებელი. სხვა ყველაფერი შეიძლება ობიექტად გამოდგეს. ვარჯიში სწორად მიმდინარეობს, თუკი ადამიანს ამ დროს თავდავინწყება ისევე შეუძლია, როგორც აზროვნებითი ან ალქმითი კონცენტრაციის პირველ ფაზაში. აქ ყოველდღიური მე უნდა დავივიწყოთ, რომ ჭეშმარიტმა მე-მ თვითგამოცდილებამდე მისვლა შეძლოს. თვითდავინწყებისას ადამიანი თემასთან ერთიანდება, ერწყმის მას და თავად ~~მეცვე~~ თემად. წარმოდგენისას ეს ყველაზე ძნელია, რადგანაც ადამიანის მხრიდან ორმაგ ქმედებას მოითხოვს: სურათის, ხატების სახით გახსენებას და ცნებითობას.

წარმოდგენა ადამიანის ხელით შექმნილი საგნის მოაზრებაშიც თამაშობს გარკვეულ როლს. ჩვენ შეგვიძლია საგნის აღწერითი მოაზრება აზრებში, აგრეთვე სიტყვებში ფორმულირებული სახითაც. შეიძლება გაგვიჩნდეს აზრები მის შესახებ, ასევე შეგვიძლია მისი წარმოდგენა, შესაბამისად – მის ირგვლივ წარმოდგენების შექმნა. ორივე მათგანი უნდა ვავარჯიშოთ. საგნის ყურება ასეთი ვარჯიშის დროს საცსებით მცდარი იქნებოდა, რადგან კონცენტრირებული აზროვნება და იმავედროულად რაიმეს მზერა შეუძლებელია.

თუკი საეარჯიშოებს რეგულარულად შევასრულებთ, ერთხელ ან ორჯერ ყოველდღიურად, ჩვენ წინაშე მალე წამოიჭრება კითხვა: უნდა ვცვალოთ თუ არა თემა და რა სიხშირით. ეს საკითხი იმასთანაა დაკავშირებული, რომ ვარჯიშის დროს მოსალოდნელია მობეზრება, რომლის თავიდან აცილებასაც ვიმედოვნებთ ახალი თემის შემოტანით. მაგრამ თემის შეცვლა მხოლოდ დროებითი შევლაა. მობეზრება იმიტომ ჩნდება, რომ საკმაოდ კონცენტრირებულად არ ვვარჯიშობთ, ე.ი. არაფერს ვიქმთ. თუ ნამდვილად ვართ ვარჯიშში ჩართულნი, შეუძლებელია ის მოგებეზრდეს. კონცენტრირებული ქმედებისას ცნობიერებაში მობეზრება არ „ხდება“, რამდენადაც ის მთლიანად თემით არის აღვსილი. უმეტეს შემთხვევაში ასეთი აზრი თუ დაკვირვება გვიშლის ხელს: „იგივე ვიფიქრე გუშინაც.“ როცა ეს აზრი მოგედის, ეს იმას ნიშნავს, რომ ცნობიერებაში თემის გარდა ამ აზრისთვისაცაა კიდევ დატოვებული ადგილი, გაელვების საშუალება. ასე რომ, ცნობიერება არასაკმარისად ყოფილა თემაზე მიმართული. „იმავეს“ ვფიქრობთ, ან წარმოვიდგენთ თუ არა, ამას (ისევე, როგორც წინა საეარჯიშოში) ქმედების ინტენსივობასთან არავითარი კავშირი არა აქვს; პრინციპში, არანაირი განზე გახედვის საშუალება არ უნდა გვქონდეს შემოტოვებული იმის დასანახად, არის თუ არა ჩვენი ნააზრევი „იგივე“. აზროვნება და

წარმოდგენა მანამდე ნამოქმედარის გახსენება კი არ უნდა იყოს, არამედ – აქტუალური პროცესი.

აქ შეიძლება ნათელი გახდეს, რამდენად არის კონცენტრირებულობა მორალის საკითხი: შეგვიძლია ერთ თემას მთლიანად მივეცეთ თუ ამისთვის სხვა, გვერდითი მიზეზები „გეჭირდება“? კონცენტრირებულობა, ამ გაგებით, იმპედროულად იმპროვიზაციასაც ნიშნავს. კონცენტრირებულ აზროვნებაში ხომ არ არსებობს გახსენების შესაძლებლობა, შესაძლებლობა იმისა, რომ ცალი თვალთ „ნიგნაკში“ ჩავიჭყიტოთ, რომ იქ შემდგომ აზრები ამოვიკითხოთ; აზროვნება მთლიანად უნდა ეძლეოდეს თავის ამჟამინდელ ქმედებას; მას მხოლოდ იმპროვიზირება შეუძლია. მაშასადამე, კონცენტრირებულობა იმპროვიზირებას ნიშნავს.

აზროვნებითი, წარმოდგენითი და აღქმითი კონცენტრაცია წვრთნის გზაზე პარალელურად ან ალტერნატიულად უნდა გავავარჯიშოთ, ამა თუ იმ მოვარჯიშე ადამიანის დროისა და ძალების შესაბამისად; მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ სამივე ეს ქმედება ცნობიერი გახდეს და ცნობიერად იქნეს განხორციელებული; მნიშვნელობა აქვს იმას, როდის ვასრულებთ სავარჯიშოებს. ამისათვის დღის განმავლობაში მშვიდი მომენტები უნდა შევარჩიოთ, თუკი შესაძლებელია – რიტმულად, ე.ი., მუდამ ერთსა და იმავე დროს. სავარჯიშოს დასაწყისისათვის მიზანშეწონილია, რომ გარკვეული შინაგანი სიმშვიდე შევიქმნათ, შეგვეძლოს ასეც გვეთქვა: გავათავისუფლოთ ადგილი სავარჯიშოდ.

5.4. მედიტაცია

კონცენტრაციის სავარჯიშოებით – იმის მეშვეობით, რომ ყურადღებას მხოლოდ და მხოლოდ ერთ განსაზღვრულ თემას მივაპყრობთ – ვცდილობთ ცნობიერების გაინტენსიურებას მის ფუნქციებში: აზროვნებაში, აღქმასა და წარმოდგენაში. კონცენტრირებულობის მეოხებით ცნობიერების განათებულიობა იცვლება. ამის გამო ცვლილება თემაშიც ხდება: ცნობიერების ქმედება და თემა ერთმანეთს უახლოვდება. თემის ასეთი შეცვლა ყველაზე უკეთ აზროვნებითი კონცენტრაციის მაგალითზე აღინერება: ადამიანის ხელით შექმნილი ცალკეული საგნით ვინყებთ და მის იდეამდე ვაღწევთ.

იდეის წედომა წარსულისეული ცნობიერებით შეუძლებელია, რადგან იდეა ინტუიციის სფეროს განეკუთვნება. იდეაზე კონცენტრაცია – ეს გამიზნული ინტუიციია; იდეაში დახანება ცნობიერების ჩვეულებრივი ცხოვრებისათვის უცხო ხილია.

ინტუიციის „გამიზნულობას“ იმ საგნის იდეასთან მიმართებაში, რომლის ფუნქციაც ჩვენთვის ცნობილია, „გამართლებად“ და საყრდენად ისა აქვს, რომ ეს იდეა ჩვენ ზეცნობიერად ბავშვობაში გვაქვს „ნასწავლი“, უმეტეს შემთხვევაში – ენასთან ერთად, რომელსაც, როგორც ვიცით, ასევე ზეცნობიერად ვითვისებთ. მოგვიანებით „ნასწავლი“ იდეებიც მსგავს გზას გადის – მათი პირველმნიშვნელობა ჩვენთვის არასოდეს ცნობიერდება, რადგან ჩვენს ჩვეულებრივ ცნობიერებაში ის ვერანაირად ვერ თავსდება. იგივე ვითარებასთან გვაქვს საქმე მრავალ არასაგნობრივ ცნებითობასთან დაკავშირებითაც, როგორიცაა, მაგ., „დასაწყისი“, „გან“, „დარტყმა“ და ა.შ. ყველა ამგვარ იდეობ-

რიობას ჩვენ ყოველგვარი სიძნელის გარეშე, ყოველგვარი წინასწარი გააზრების გარეშე ვიყენებთ. სიტყვას „დასაწყისი“ ჩვენ სულ სხვადასხვანაირი აზრით, დიატირთვით ვიყენებთ – დროითი, სივრცული, „აბსტრაქტული“ გაგებით, უინაიდან პირველი იდეა, რომელიც ჩვენთვის ზეცნობიერადაა „ცნობილი“, შეესაძლებელს ხდის ამას.

როცა საქმე სულიერ მიმართებათა გადმოცემას ეხება, ენას პირდაპირ ვერ გამოვიყენებთ. თუკი რაღაც ჭეშმარიტება, რომელიც სულის სამყაროს – მსემცენების მაღალ დონეებს, ანდა სამყაროს შესაბამის რეალობებს – ეხება, სიტყვებით არის გამოხატული, მაშინ ზეცნობიერად შეთვისებული ცნებები და იდეები ასეთი ტექსტის გაგებაში ველარ გვიშვლის. ჩვეულებრივ, წინადადებას სიტყვიდან სიტყვამდე გაგების ზეცნობიერი იმპულსის (მოძრაობის) მსოხებით ვიგებთ; სიტყვები არც უნდა დაგვაინყდეს და არც ჩვეულებისდა მსოხედვით უნდა გაგვახსენდეს, თორემ გაგება ვერ მოხდება. ჩვენ თვალს ვაშორებთ ცალკეულ სიტყვებს, რომ წინადადება სიტყვებს შორის ამოვიკითხოთ. სახეაგვარად, სიტყვებზე ჩაბლაუჭებულნი დავრჩებით, როგორც ბავშვია კითხვის სწავლის იმ ეტაპზე, როცა ის სიტყვებს სხაპასხუპით კითხულობს, წინადადების აზრს კი ვერ იგებს. მედიტაციური წინადადების შემთხვევაში „თვალის მოშორების“ შესტი სიტყვებიდან იმავდროულად მთელ წინადადებაზე უნდა ჯანვავრცოთ, რადგან ამ წინადადებაში სიტყვები ისეთნაირად როდია გამოყენებული, როგორც მათ ჩვეულებრივ იყენებენ ხოლმე. მათი მნიშვნელობა განსაზღვრულია წინადადების აზრიდან გამომდინარე. ამგვარი წინადადების აზრი ჯამოცანის ამოხსნას მოგვაგონებს, ოლონდ განსხვავება ისაა, რომ ამ გამოცანის ამოხსნა ყოველდღიური მეტყველებით სრულიად შეუძლებელია. ამიტომ მისი გაგების მეთოდი იდეასთან დახანების მსგავსია, ოლონდ ეგაა, რომ ამ ოდეას ჩვენ ზეცნობიერადაც კი არასოდეს შევხვედრივართ. ინტუიცია აქ ყოველგვარი საყრდენი პუნქტის გარეშე უნდა განვახორციელოთ. ეს იდეა უფრო მაღალი თვისებრიობის მქონეა, ვიდრე ჩვენთვის – იდეები.

ასეთი იდეები შესაძლებელია ტექსტების, წინადადებების სახით, ან სიმბოლური სურათების თუ ფიგურების სახით ვპოვოთ გამოხატული. ისინი ცალკეულ ადამიანთა სულიერი გამოცდილებიდან მომდინარეობენ. მაგრამ მთელი ბუნებაც სხომ „სურათებისაგან“ შედგება, რომლებიც მაღალ იდეებს გამოხატავს. ამიტომ ბუნების ფენომენთა გაგება მათ ფუნქციაში თუ მათ იდეობრიობაში, როგორც წესი, არ ძალგვიძს, და მათ ნომინალისტურად ვეპყრობით. ჩვენ გვაქვს სახელწოდებები და არა იდეები. აქედან გამომდინარე, ბუნების ფენომენი ალქმითი მედიტაციის თემად შეიძლება ავირჩიოთ. შემდგომში ვიხილავთ აზროვნებით, ხატოვან თუ წარმოდგენით და ალქმით მედიტაციებს.

აზროვნებითი მედიტაცია

კონცენტრირებული აზროვნება თუკი საკმარისად ინტენსიური გახდა, შეიმჩნევა, რომ სიტყვები ნაკლებად მნიშვნელოვანი ხდება და მათი რიცხვიც მცირდება. გაგება ეს უწყვეტობაა, და კონცენტრირებული აზროვნება მით უფრო უახლოვდება უწყვეტ გაგებას, რაც უფრო მეტად კონცენტრირებული ხდება ის. მეტყველებას უწყვეტი გაგება წყვეტილ ფორმაში გადაჰყავს: სიტყვები გაგების მდინარებაში რელატიურ ამოვარდნას ან შეფერხებას ნიშნავს.

როდესაც ჩვენ ვეითხულობთ ან ვისმენთ რამეს, ისინი ცნობიერებას ისევ და ისევ ზეცნობიერი ნაკადისაკენ ზეაღსასვლელად აღძრავენ. ამიტომაც, რომ ენა, სიტყვები განსაკუთრებით ვარგისია იმისათვის, რომ მათზე ვივარჯიშოთ იმ მნიშვნელოვან შუალედურ საფეხურში კონცენტრირებულ აზროვნებასა და მედიტაციას შორის, რასაც რამეზე ჩაფიქრება ჰქვია.

რამეზე ჩაფიქრება – ეს არის კონცენტრირებული აზროვნება, რომელსაც სიტყვებზე თანდათანობით უარის თქმა დაუწყია. თემას ძალდაუტანებლად, მაგრამ ძალზე ინტენსიური ყურადღებით მივყევით. შედეგებიც ძნელი გამოსატყეპელია სიტყვებით. ავიღოთ, მაგ., პატარა სიტყვა „-გან“ (aus)* და თვალი მოვაულოთ მისი გამოყენების სფეროებს. გან (aus) აღნიშნავს სივრცულობას, დროს და სივრცისმილმურს, დროის მილმიერს. მას ორმაგი მნიშვნელობა აქვს, რომელიც „გამო“ (her aus)-სა და „გა“ (hin aus)-ში ვლინდება, მაგრამ მათ გარეშეც იჩენს თავს; გან (aus) ერთსა და იმავე დროს მიუთითებს იმაზეც, საიდან (her), და იმაზეც, საით (hin): გამონაორთქლი, გამოძვრომა და გადმოსახედი, განვრცობა, აგრეთვე, განონასწორება და ა.შ. „გასრულდა“ (Es ist aus) – ეს ნიშნავს, რომ რაღაც დამთავრდა, მაშინ, როცა „გა-“ (aus) შეიძლება დასაწყისსაც აღნიშნავდეს: „გამოსავალი“ (ausgehen) ორმნიშვნელოვანი სიტყვაა. ორ- და მრავალმნიშვნელოვნებას უამრავ ნიშნებულსა და სიტყვაში ვაწყდებით. ჩაფიქრებისას „გან“ (aus) მოძრაობად წარმოგვიდგება, „შიგნიდან გარეთ“ (Von innen nach außen) – ჟესტად, და სასარგებლოა, თან ძნელიც არაა, ეს სიტყვა ახლა ზმნად გარდავექმნათ, როგორც ამას ვიქმთ კიდევ, როცა მას – ცოტათი უხეშად – იმპერატივის ფორმით ვიყენებთ: „გადი!“ (Aus!) „განედი!“ (Hin aus!) გარდა ამისა, გააზრებისას ვცდილობთ სიტყვის სხვადასხვა მნიშვნელობები ერთდროულად, ცნობიერების ერთ ჟესტში „მოვიზაროთ“, ძალდაუტანებლად, არაასოციაციურად, რათა აზროვნების როგორობა, მისი შინაგანი სიცხადე უფრო ამაღლებულ ფორმაში გამოვლინდეს. აშკარაა, რომ ჩვეულებრივი აზროვნებით სიტყვის მნიშვნელობათა მთელ მრავალფეროვნებას (მათ შორის – ურთიერთსაპირისპირო მნიშვნელობებსაც) ვერ მოვიცავთ; ჩაფიქრება კი, ყოველ შემთხვევაში, ცნობიერების ისეთ სფეროს ეხება, სადაც მრავალმნიშვნელოვნება, დაპირისპირებულობა ერთ მნიშვნელობად იქცევა ხოლმე. მიუხედავად მრავალმნიშვნელოვნებისა, მაგ., „გან“ (aus) ნაწილაკის მნიშვნელობა განსაზღვრულია, ისევე, როგორც მცენარის სახეობაა სავსებით განსაზღვრული, მიუხედავად ვარიაციების ურიცხვი შესაძლებლობისა დროსა და სივრცეში. შესაძლებელია ჩაფიქრება არატექნიკურ სიტყვებზე; აქ განსაკუთრებით კავშირები გამოგვადგება, როგორიცაა: „თუმცა“ (obwohl), „ან“ (oder), „მაინც“ (jedoch) და ა.შ..

ჩაფიქრებისას თავს იჩენს მოზრდილი ადამიანისათვის დღეს საყოველთაოდ ქცეული უნარი უსიტყვოდ აზროვნებისა. ხდება მისი ემანსიპირება იქიდან, რაც ბავშვობის ასაკში მეტყველებასთან ერთ მთლიანობას შეადგენდა; აქედან წარმოდგება შესაძლებლობა თარგმანისა, შეგნებული თქმისა, კომპიუტერის არსებობისა და ა.შ. მაგრამ აქედანვე მომდინარეობს ისიც, რომ მედიტაციის

* ქაბზაცის ბოლომდე გრამატიკული ფორმების განხილვა, ცხადია, მხოლოდ გერმანული ენის გრამატიკის ფარგლებშია სწორი.]

უნარი საყოველთაო უნარი ხდება. წინადადებებზე, სიტყვებზე, ტექსტებზე მედიტირება ხომ როგორც უსიტყვო აზროვნება შეიძლება განვიხილოთ.

ადამიანი მუდამ უსიტყვოდ აზროვნებს, როცა ის მართლა აზროვნებს, ე.ი. როცა იგი რაიმე ახალს იაზრებს. მას ჯერ „რალაცის თქმა სწადია“, შემდეგ კი ეს „რალაც“ უშუალოდ გადადის სიტყვებში. ის, რაც სიტყვებამდეა, წინ უსწრებს მათ, ყველაზე ახლოს დგას იმასთან, რასაც ჩვენ ფუნქციებს, ზმნებს, განსაკუთრებით კი პრედიკატებს ვუწოდებთ. მრავალი ენაა ისეთი, სადაც პრედიკატი მხოლოდ ზმნა როდია. ამ დაკვირვებიდან შეიძლება ცნობიერი, უსიტყვო აზროვნების „ტექნიკას“ დაედოს სათავე. შეგვიძლია მაგალითით ნათელვყოთ ეს.

რაც შეეხება თემებს, უწინარეს ყოვლისა, ისეთი თემებია რეკომენდებული, რომლებიც ცნობიერებაზე ან სამყაროსთან მის მიმართებაზე ამბობს რამეს. ასეთებია: „სიბრძნე ცოცხლობს სინათლეში“; „აზროვნებისას თავს შევიგრძნობ როგორც სამყაროს ნაკადთან ერთიანობაში მყოფს“ (რ. შტაინერი); „პირველთაგან იყო სიტყვა“; „სიტყვაში ილვიძებს ადამიანი“. მნიშვნელოვანია, რომ წინადადება, თემა ჩვეულებრივი ცნობიერებისათვის გასაგები იყოს, თორემ ისე კონცენტრაციას – თანამედროვე ადამიანის შემთხვევაში – საერთოდ არ ექნება არანაირი მოსაჭიდი. სიტყვები ისეთ ენაზე, რომელიც ჩვენთვის გაუგებარია, ბუნებრივია, აზროვნებას ვერ აამოძრავებს. კონცენტრირებულიობის ნაცვლად, ასეთ შემთხვევაში, ცნობიერებაში თავს იჩენს მისი საპირისპირო მდგომარეობა: თვლემა, ასოცირება, ნახევრად ძილი.

ეს წინადადებები ყოველდღიური ცნობიერებისათვის ფორმალურად „გასაგებია“; ყოველდღიურ ცნობიერებას სხვა ენაზე ამ წინადადებების ფორმალურად თარგმნა კი ძალუძს, მაგრამ მათი აზრი მთლიანად დაფარულია, ყოველდღიურ ცნობიერებას მათი გაგების უნარი არ შესწევს. ასე რომ არ ყოფილიყო, მედიტაციისათვის ეს ტექსტი სრულიად ვერ გამოდგებოდა. ცნობიერება ამ აზრის გაგებამდე უნდა ამაღლდეს. როგორც ჩვეულებრივი წინადადების სიტყვები აიძულებს ცნობიერებას, სიტყვებს შორის შეგრძნებისათვის უზილავი მათი კავშირი გაიგოს, როცა იგი მაღლდება და ცოცხალი აზროვნების დონეს სწვდება, ისევე „აიძულებს“ მედიტაციური წინადადება ცნობიერებას, მთელი წინადადება ერთბაშად გაიგოს. სიტყვიდან სიტყვამდე გაგება აქ ფორმალურია, ადამიანმა წინადადებიდან ერთადერთი „სიტყვა“ უნდა „შეადგინოს“, ერთი „სიტყვა“, რომელიც, რა თქმა უნდა, არცერთ ენაში არ იქნება მოცემული. ამგვარი წინადადების სიტყვები მხოლოდ ერთი შეხედვითაა ჩვეულებრივი გაგებით გამოყენებული. ასეთ ერთ სიტყვად ტრანსფორმაცია შეიძლება შუალედური საფეხურების გავლით მოხდეს და ასეთნაირად იქნეს გაადვილებული. ავიღოთ წინადადება: „ჩვენ მუდამ სინათლეში ვცოცხლობთ.“ ჯერ წინადადების სიტყვები და თავად წინადადება შეიძლება იქცეს ჩაფიქრების თემებად. იმთავითვე ვხვდებით, რომ, ფაქტობრივად, თურმე არცერთი სიტყვა არ გვესმის. რას ნიშნავს: „ჩვენ“, „ვცოცხლობთ“, „სინათლეში“ და „მუდამ“? ვეძებთ ამ სიტყვათა პირველმნიშვნელობას, ე.ი. ზმნის ფორმით მათ გააზრებას ვცდილობთ. „ჩვენ“ სიტყვის შემთხვევაში მალე ვხვდებით, რომ საქმე ეხება მე-არსებებს, რომელთაც იციან ერთმანეთის არსებობის შესახებ. „ვცოცხლობთ“ არ შეიძლება ბიოლოგიურს ეხებოდეს. ბიოლოგიური ხომ არაა ცნობი-

ერია, ის არაა გამოცდილება ამ სიტყვის პირდაპირი გაგებით. ასეთი სიცოცხლე თავის თავს არ განიცდის*. გარდა ამისა, ამ შემთხვევაში წინადადებას აზრი ნამდვილად არ ექნებოდა. ბიოლოგიური სიცოცხლე ხომ მუდამ სინათლეში არ ხორციელდება, მით უფრო ნაკლებად – ცნობიერების სინათლეში. ცნობიერების სიცოცხლეს, რომელიც ამბობს: „ჩვენ“ და „ჩვენ ვცოცხლობთ“, უნინარეს ყოვლისა, როგორც ნესი, ზეცნობიერია. თუკი „ჩვენ ვცოცხლობთ“ ცნობიერების ცხოვრებას ეხება, მაშინ ეს „ჩვენ ვცოცხლობთ“ უნდა განხორციელდეს – ის ინფორმაცია როდია. არცერთი მედიტაციური წინადადება არ არის ინფორმაციული, ყოველი მათგანი მოითხოვს, რომ ის განხორციელდეს. მისი განხორციელება კი არის მედიტირება თავად, რომლის თემაც მოცემული წინადადება იქნება.

„ჩვენ ვცოცხლობთ“ არის ცნობიერი განცდა ცნობიერების პროცესისა და ცნობიერების პროცესი არის „ჩვენ ვცოცხლობთ“. ახლა, ფაქტობრივად, „სინათლეში“-ც უკვე ნათელი ხდება. მაგრამ ჩვენ ისიც შეგვეძლო, რომ სიტყვა „სინათლით“ დაგვეწყო, მაშინ ჩაფიქრება გვეტყოდა, რომ გარეგნული სინათლეც მხოლოდ ცნობიერების სინათლისათვის არსებობს: სწორედ ეს არის აქ ნაგულისხმევი. მაგრამ ეს ხომ პროცესია, ისევე, როგორც ყოველი გაგება, რომლის დროსაც ცნობიერება ცოცხლდება და ნათდება, მოძრაობა და სიცოცხლეა. ეს სინათლისეული პროცესი საერთოა ადამიანთათვის. შესაძლებელია „-ში“-ზედაც** ჩავფიქრდეთ: რალაცაში ყოფნა, შიგნით ყოფნა, სივრცობრივად, დროის მხრივ, მაგრამ აგრეთვე - „სიცოცხლეში“ ყოფნა, ზესივრცულად, ზედროულად. მაგრამ იმავდროულად ეს შეიძლება ნიშნავდეს აგრეთვე „თავით ფეხამდე ასეთ ყოფნას“. „სინათლეში სიცოცხლე“ ნიშნავს სულ მთლად სინათლედ ქცევას ცოცხალ ცნობიერებაში, განუწყვეტელ ქმნადობას, არასოდეს – სტატიკურად ყოფნას. ამოსავალ წერტილად შეიძლებოდა აგვედო, აგრეთვე, „მუდამ“. წყვეტის გარეშე, ყოველთვის, უწყვეტად ვიცოდეთ „მუდამ“-ის შესახებ – სწორედ ესაა „მუდამ სინათლეში სიცოცხლე“, ეს არის ჩაფიქრება. მედიტირება ნიშნავს იმას, რომ წინადადება თავად განვახორციელოთ, რაც ნიშნავს, რომ განვიცადოთ ის, როგორც გამოცდილება, რომ თავად ვიქცეთ წინადადებად. მაშინ ეს წინადადება იქნება ერთი სიტყვა, უფრო მაღალი დონის სიტყვა, რა თქმა უნდა.

ამკარაა, რომ ჩაფიქრებისას ყველა სიტყვა პრედიკატად გარდაიქმნება, რითაც ჩვენ ამ სიტყვების პირველმნიშვნელობამდე ვალწევთ. ეს პირველმნიშვნელობა თავისთავში იმ განცდის გაცნობიერებას მოიცავს, რომელზედაც მოცემული სიტყვა მიაწინებს. სიტყვა – ნიშნავს გაცნობიერებას. „სახლი“ არის არა უბრალოდ საგანი, ფუნქცია, არამედ ამ „ფუნქციის“ გაცნობიერებაც („ფუნქცია“ აქ ბრჭყალებშია, რადგან შემდგომ ჩვენ იმ გამოცდილებას შევიძენთ, რომ ფუნქცია, მნიშვნელობა ცნობიერების მეოხებით და ცნობიერებისთვის „არის“, ე.ი. იქმნება). ვინც სახლის ფუნქციას არ „იცნობს“ (ვინაიდან ის მისთვის ცნობიერი არ გამხდარა), ის ვერც სახლს ხედავს. ის შეიძლება ხედავდეს კედლებს ან ფანჯრებს, თუკი მათი ცნებები ცნობიერი გახდება მისთვის.

* გერმანულ ტექსტში აქ სიტყვათა თამაშია: „Dieses Leben er-lebt sich nicht.“

** გერმანულში „-ში“ (in) ისევე, როგორც „-გან“ (aus), სიტყვასთან ერთად არ ინერება

ამკარაა, რომ თუკი მოხერხდა, მართლა განვიცადოთ წინადადების ერთი სიტყვა, განცდით მიეყვით მას თავის პირველმნიშვნელობამდე, მაშინ განსახილველ სიტყვაში წინადადების სხვა სიტყვებიც ზავდება. „ჩვენ“ – ცნობიერების სინათლეში განცდილი როგორც უწყვეტობა (კონტინუუმი) – ეს უკვე არის „მუდამ“ და „ვცოცხლობთ“ და „-ში“ და „სინათლეში“. ასევე იქნება, თუკი, მაგალითად, „მუდამ“-ს ავიღებთ ამოსავალ წერტილად და ყველა სხვა სიტყვას მასთან მიმართებაში განვიხილავთ. ისე ჩანს, თითქოს დანარჩენი სიტყვები ზედმეტია. მაგრამ ეს ასე არაა, ვინაიდან ისინი ჩაფიქრების პროცესის მიმდინარეობას განსაზღვრავენ. შეგვიძლია სცადოთ: „მე მუდამ სინათლეში ვცოცხლობ“ – დაიწყეთ „სინათლით“ ან „მუდამ“-ით, და უკვე საკუთარი გამოცდილება გიჩვენებთ, რატომ არის მედიტაციურ წინადადებაში სიტყვა „ჩვენ“.

არც ამა თუ იმ სიტყვის თაობაზე ჩაფიქრება და არც, მაგალითად, აქ ნიმუშის სახით მოყვანილი ჩაფიქრების პროცესის მიყოლა ჩვენ მიერ, როგორც გამგებისა, არ არის მედიტაცია, თუმცა მას ხშირად უწოდებენ ასე – შესაძლოა, არც მთლად უსაფუძვლოდ: ეს ხომ, ყოველ შემთხვევაში, წინა საფეხური მაინც არის მედიტაციისა. მაგრამ მაინც სასარგებლო იქნება, თუკი ამ წინა საფეხურს და ნამდვილ მედიტაციას ერთმანეთისაგან გავარჩევთ. მედიტირება – ეს არის მოცემული წინადადების პროდუცირების უნარი, შეიძლება იმისა, რომ მართლაც გავატაროთ ჩვენს გამოცდილებაში ის, საიდანაც ეს წინადადება მომდინარეობს (შეიძლება ეს ასედაც გავიგოთ: სინამდვილედ, რეალობად ვაქციოთ ის). ჩაფიქრება მხოლოდ დამხმარე საშუალებაა. თუკი ჩაფიქრებით წინადადების, მისი სიტყვების უფრო ღრმა გაგებამდე მივღდით, შემდეგ წინადადების მედიტირებას, ე.ი. სიტყვების გარეშე მის „მოაზრებას“ შევეცადოთ. ამაში წინადადების მცირეოდენ სიტყვებად, საბოლოოდ კი ერთ სიტყვად შემჭიდროვება შეიძლება დაგვეხმაროს; ამ დროს დიდ დახმარებას ჩაფიქრება გაგვინდევს. ჩაფიქრებისას განცდაში გვეძლევა ის, რომ უკანასკნელი სიტყვა წინადადების ნებისმიერი სიტყვა შეიძლება იყოს. ბოლოს ამ უკანასკნელ სიტყვასაც თავის ვანებებთ. მედიტირებას ის ახდენს, ვისაც დანაწევრებულად უსიტყვო აზროვნება შეუძლია.

ალბათ შენიშნეთ, ცალკეული სიტყვის განცდა იმას უახლოვდება, ბავშვი თავის პირველ სიტყვებს რომ განიცდის. მათში გაცილებით მეტი ცოცხალი აზრია თავმოყრილი, ვიდრე – მოზრდილის შემთხვევაში. მედიტირების ზოგადი წესი ისაა, რომ მოვიშოროთ ყველაფერი ჩვეულებრივი – მნიშვნელობები, მოგონებები, ასოციაციები, აგრეთვე ასოცირებული განწყობები. ამაში კონცენტრაცია გვეხმარება, რომელიც თემასთან იზოლირებულად ყოფნის საშუალებას გვაძლევს. ამიტომაც კონცენტრაციის სწავლა მედიტაციის წინაპირობაა. ეს ისევე ის კონცენტრირებული იმპროვიზაციაა, ოღონდ უსიტყვო აზროვნებაში, მოვარჯიშე ადამიანი იღებუბე კონცენტრაციისას რომ გაეცნო და მაშინ რომ მოჰყავდა მოქმედებაში.

ზემოთ აღნიშნულიდან ცხადია, რომ მედიტაციური წინადადების წარმოდგენა, წარმოდგენით სურათებში მისი გადაყვანა სრულიად მცდარი გზა იქნებოდა. ეს წარსულისეული ცნობიერების აქტიურობა იქნებოდა, მისეული ჟესტი, რომელიც მედიტაციისას სწორედაც რომ უნდა დავძლიოთ, ე.ი. ის უნდა დავადუმოთ და მას არავითარ შემთხვევაში მოქმედების საშუალება არ უნდა მიე-

ცეთ. მისი ქმედება უკვე ჩაფიქრების მსვლელობაშიც მოკლე პერიოდებითაა შემოსაზღვრული.

მედიტაცია არის თემის განცდა. თავიდან ეს იშვიათად ხერხდება, თუნდაც მრავალჯერ ვცადოთ. ამან არავინ არ უნდა დააფრთხოს. ის მცდელობებიც, სადაც „არაფერი გამოგვივიდა“, მნიშვნელოვანი ნაბიჯებია, თუკი ამ დროს მიღებული გამოცდილების რეკონსტრუირებას და გააზრებას ვახდენთ.

შეიძლება მედიტაცია გავიგოთ, როგორც რაღაც უფრო მაღალი სახის „შინა-არსის“ ძიება, როგორც გამოცანა, რომლის ამოხსნაც არეკლილი ცნობიერების დონეზე არ ხერხდება. „ძიებაც“, რა თქმა უნდა, ყოველდღიური ცნობიერების ეესტი არაა. „ამოხსნაც“ როდია გაგების ერთი გამონათება წარსულის ცნობიერებისეულ „აჰა, ახლა კი გავიგე“-ში უკან ჩაშვებით, არამედ ეს არის განხორციელება; უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ეს არის ჩვენ მიერ განხორციელება, დახანება იმ ელემენტში, რომლიდანაც, ჩვეულებრივ, მხოლოდ გაელვებათა რეგისტრაციას ვახდენთ ხოლმე – მოგვიანებით. მედიტაცია არის ის, როცა „იდეის მოსვლა“ თითქოსდა ხანოერი ხდება. ყოველივე ამისთვის ყურადღების ძალები, რომლებიც, ჩვეულებრივ, სხეულებრივი შეგრძნებებითაა შებოჭილი, უნდა გათავისუფლდეს და მათ მე უნდა დაეუფლოს. ორივე ეს მომენტი კონცენტრაციის სავარჯიშოებისა და მედიტაციის საშუალებით თავისთავად მიიღწევა. გათავისუფლება, ჩვეულებისაგან ცნობიერი გათავისუფლებაც აღწერილი გამათავისუფლებელი სავარჯიშოებით ხდება (იხ. თ. 5.5).

„მედიტაცია გამოგვივიდა“ – ეს ნიშნავს, რომ ჩვენში გავების შინაგანმა განცდამ იჩინა თავი: გავება იგებს საკუთარ თავს. ადამიანის მიერ შექმნილი საგნის იდეაც ნების მქონე ადამიანური ყურადღებისაგან შედგება. მედიტაციის შემთხვევაში იდეა ზეცნობიერადაც კი არ არის „წინასწარ“ მოცემული: მედიტაციისას „შინაარსის“ განხორციელება ხდება და ვინაიდან მედიტაციური წინადადების უკან ცოცხალი აზრი დგას, მედიტაციის შინაარსი ყოველი მედიტირებისას „სხვა“ შინაარსად იქცევა. ბრჭყალები აქ შინაგანად სტრუქტურირებულ კონტინუუმზე მიუთითებს, რომელშიც ისეთი სიტყვა, როგორიცაა „სხვა“, სწორედ კონტინუუმის კონტექსტში უნდა გავიგოთ.

თემის წარმოდგენას კიდევ იმიტომ უნდა ვერიდოთ, რომ ის ხელს უშლის ახალი ხატოვანების წარმოშობას, რომელიც მტუდიერებასთან დაკავშირებით 5.2 თავში აღვწერეთ. როცა რაიმე წინადადებას რომელიმე ენის სიტყვების გარეშე, უფრო მაღალ სიტყვისმიერობაში „მოვიაზრებთ“, ეს მაინც სტრუქტურირებული ქმედებაა და არა აბსტრაქტული აზროვნება. ისევე, როგორც აზროვნებაზე უმარტივესი დაკვირვების წარმოების შემთხვევაშიც კი ვანყდებით რაღაც სტრუქტურას, ფორმებს, დანაწევრებას, მანამდე უცნობ ხატოვანებას, ასევე იჩენს თავს ეს ხატოვანება მედიტირებისას როგორც ქმედითობა, როგორც აქტივობა. რითაც წინადადებას სიტყვების გარეშე „ვიაზრებთ“, სწორედ ისაა ეს ქმედითობა (აქტივობა).

სულიერი ჭეშმარიტება, ე.ი. ისეთი ჭეშმარიტება, რომელიც როგორც შემეცნებას, ასევე მის „სულიერ ობიექტს“ ეხება, ყველაზე ძნელად სალაპარაკო ენის სიტყვებით გადმოიცემა. ფორმა კონკრეტული ენის შესაბამისად იცვლება, ამიტომ ჩაფიქრების მიმდინარეობაც იცვლება. უფრო ნაკლებად ანალიტიკურ ენაში, ვიდრე გერმანულია, წინადადება „ჩვენ მუდამ სინათლეში

ვცოცხლობთ" სხვაგვარად გაიგება და მას ჩაფიქრების დროსაც სხვაგვარად უნდა მიეუდგეთ; ასე, მაგ., სიტყვა „ჩვენ“ ან „-ში“ შეიძლება აკლდეს, ვინაიდან ისინი უღლებისა თუ ბრუნების ფორმაში შედიოდეს და ამიტომ, რა თქმა უნდა, სიტყვათა წყობაც სხვაგვარი იქნება.

წარმოდგენითი მედიტაცია

სიტყვებზე უფრო ადვილად ზეცნობიერი იდეა სურათ-ხატები, ან ფიგურები, ან კიდევ რიცხვებით გადმოიცემა. ზეცნობიერი ჭეშმარიტებები ეს ყოველთვის „იდებობა“, თუმცაღა უფრო მალალი რეალობისანი, ვიდრე ჩვენთვის „ცნობილი“ – ე.ი. ზეცნობიერად ცნობილი – იდეები. მათი აზრის გადმოცემა ისევე ნაკლებადაა დიალექტიკურად შესაძლებელი, როგორც მედიტაციურ წინადადებათა მნიშვნელობისა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ეს ხომ „სიტყვები“, რომლებიც რაღაცას გვეუბნება, და თანაც ისე „მრავალმნიშვნელოვნად“, რომ – თუნდაც ამის გამო – მათ მნიშვნელობას ვერანაირი დიალექტიკური ტექსტი ვერ გადმოსცემს. და მაინც, ეს ხატებები ზუსტადაა „განსაზღვრული“.

ამ ხატებათათვის დამახასიათებელი ისაა, რომ არავითარ ალქმას არ ასახავს, თუმცა შეიძლება ალქმის ელემენტთაგან შედგებოდეს. ასე, აურობოროსი (ბერძნულად: გველი, რომელიც თავისთავს კუდში კბენს), ვარდის ჯვარი (Rosenkreuz), ე.ი. შავი ჯვარი ჯვრის შუა წერტილის ირგვლივ წრიულად განლაგებული წითელი ვარდებით, ანდა წინასწარმეტყველთა ხატები ძველ ალტემაში და იოანეს აპოკალიფსის ისეთი სურათები, როგორიცაა ზეციური იერუსალიმი თავისი გამჭვირვალე კუბური ფორმით. წარმოდგენითი მედიტაცია ხატებათა „ამოხსნა“, მათი მნიშვნელობის წედომაა.

ამისათვის ჯერ ხატება უნდა წარმოვიდგინოთ როგორც ფანტაზიის სურათი -- ალქმითი ცხოვრებიდან ხომ მის შესახებ ვერაფრის გახსენებას ვერ შევძლებთ (უმჯობესიც კია, თუკი მისი გამოსახულებაც არსად შეგვხვედრიო, წინააღმდეგ შემთხვევაში, გახსენებული სურათი ცნობიერად უნდა ჩამოვიშოროთ), ვინაიდან ხატება „ნამდვილი“ არაა, ვინაიდან იგი რაიმე ფიზიკურად მშვენიერად რეალობას არ ასახავს. რეალისტურ წარმოდგენას კი მხოლოდ იმდენად აქვს მნიშვნელობა, რამდენადაც მისი მეოხებით კონცენტრირებულობის საწყის დონეს უზრუნველყოფთ. როცა ხატება შინაგანი მზერის წინაშეა, მშვენიერია მისი განხილვა – ჭვრეტა (კონტემპლაცია) დაეიწყოთ, რამდენადაც სურათის „შესანარჩუნებლად“ ძალისხმევა არ გეჭირდება, ე.ი. რამდენადაც ამ შენარჩუნებით არა ვართ დაკავებული. შეგვიძლია შინაგანად დავდუმდეთ და ხატებას მეტყველების საშუალება მივცეთ მსგავსად იმისა, როგორც ალქმითი სურათის შემთხვევაში ვიქცევით. უმეტეს შემთხვევაში საჭირო ხდება მოსამზადებელი აზრთა მსვლელობა იმის გასარკვევად, რომელი მიმართულებით უნდა ვეძიოთ სურათის მნიშვნელობა. აზრთა ასეთი მსვლელობა მოცემული გვაქვს, მაგ., ვარდის ჯვრის შესახებ რ. შტაინერის „იდუმალთმეცნიერებაში“ (თავი „ზენა სამყაროთა შემეცნება“). აზრთა მსვლელობა „ჩაფიქრებას“ შეესაბამება. თუკი ის მოცემული არა გვაქვს, მაშინ თავად უნდა განვახორციელოთ -- იმავე შინაგანი პოზიციით, როგორც ეს მედიტაციური წინადადების გააზრებასთან დაკავშირებით აღვწერეთ. მაგალითისათვის ამჯერად ავიღოთ აურობოროსი. წარმოვიდგინოთ გველი, რომელსაც საკუთარი კუდის ერთი ნაწილი

ხაბაში მოუქცევია. სურათი შინაგანი მზერის წინაშე შეძლებისდაგვარად აღქმის ინტენსივობით უნდა დავაყენოთ. თუკი ამას მივალწევთ, შეგვიძლია ჩაფიქრებით ვიკითხოთ: სად არის ამ სურათის რეალობა? არცერთი გველი არ იქმნის, რაც სურათზეა მოცემული. თუკი სურათს საშუალებას მივცემთ მოვლენად, მოძრაობად იქცეს, მაშინ, მაგ., შეიძლება სურათი ისე წარმოვიდგინოთ, რომ გველი ჯერ თავის კუდს მისდევს. თუკი აქ არაფერი შეიცვალა, თავის კუდს იგი ვერასოდეს მიიწევა, კუდი ყოველთვის ცოტათი გაუსწრებს მას. იმისათვის, რომ ისინი ერთმანეთს შეეხონ, გველის სხეულის მორკალულობა უნდა შეიცვალოს. თავად დევნა, როგორც ასეთი, არაფრის მომტანია – თავის სისწრაფე თუ გაიზარდა, კუდიც უფრო სწრაფად გაიქცევა. თუკი ისინი დავაკავშირეთ, მაშინ სურათი სხვაგვარად შეგვიძლია განვიხილოთ. დასაწყისი და ბოლო რაღაც არსებისა თუ მოვლენისა ერთმანეთს ეხება, ის კი არაა, წარმოშობს კიდევაც ერთმანეთს. ხომ არ წარმოშობს ხაბა კუდს და თანდათანობით მთელ დანარჩენ სხეულსაც, წარმოთქვამს რა მათ? მაშინ ბოლო, სხეულის დასასრული თავი და ხაბა იქნება; ეს წინააღმდეგობაა: ყველაფერი ხომ მათგან იწყება. თუ დასაწყისი კუდი და სხეულია და ისინი წარმოშობენ თავს, მაშინ შეუძლებელია, თავი კუდს დაენიოს, კუდი ყოველთვის წინ გაუსწრებს თავს. ორივე შემთხვევაში კუდსა და თავს შორის თვისებრივი გარდაქმნა უნდა მოხდეს: თავს შეუძლია დაინახოს კუდი და წარმოთქვას კიდევაც ის, და მაშინ ასეთი განსხვავება იქნება. თუ სხეული წარმოშობს თავს, რომელიც შემდეგ მას სანსლაეს? ამ შემთხვევაშიც მსგავსი განსხვავებაა, ოღონდ ის თვითგანადგურებამდე მიდის. მაგრამ განსხვავების თაობაზე რომ სურათი არაფერს გვეუბნება? თუ მას აბსტრაქტულად წავიკითხავთ, მივიღებთ: შედეგი წარმოშობს მიზეზს, ანდა შედეგიანადგურებს მიზეზს, ანდა მიზეზი და შედეგი ერთია. ფიზიკურად შეგრძნებადი სამყაროს დონეზე ყოველივე ეს არის *circulus vitiosus** ანუ ერთ-ერთი საქმე მიუწაუზენისა – საკუთარ თავს წყლიდან ქოჩრით რომ ექაჩება. მაგრამ თუკი ამ ხატებას ცნობიერებას, ცნობიერების ცხოვრებას დაუკავშირებთ, მაშინ იხსნება ეს წინააღმდეგობაც და სურათის მიხედვით თვისებრივი ცვლილების დაშვების უსაფუძვლო საჭიროებაც. ცნობიერება რაღაცას წარმოშობს და „ხედავს“ მას და ეს წარმოშობილი ღრის ცნობიერება. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ცნობიერება ცარიელი ჭურჭელი არაა. ჩვენ წინაშე ამ სურათში თვითცნობიერება დგას – როგორ ახორციელებს ის თავის თავს ჯერ დასაწყისისათვის და შემდეგ – ესენციურად. შეიძლებოდა ეს ხატება – ცნობიერებასთან მიმართებაში – მედიტაციურ წინადადებად გვეთარგმნა: „ინტუიცია იმეცნებს საკუთარ თავს“ ან „ინტუირება არის ინტუიცია თავად“. მაგრამ ეს მხოლოდ ცნობიერებასთან მიმართებაში შეიძლება ითქვას. ჩვენ მიერ განხილული გველის ხატება კი თავისი მნიშვნელობით გაცილებით მეტს მოიცავს.

ჩაფიქრება აქაც ჯერ კიდევ არაა მედიტაცია. მედიტაციისას ხორციელდება სურათი, ანუ წინადადება გამოცდილებად იქცევა. მაშინ იმის განცდაც ხდება, რომ მნიშვნელობა გაცილებით უფრო შორსმწვდომია, ვიდრე ეს მაგალითის სახით ეს-ესაა აღვწერეთ.

სურათის აგება და მასზე კონცენტრირება მედიტაციის მოსამზადებელი ფა-

* [მოჯადოებელი წრე (ლათ.)]

ზა. მედიტაცია წარმოდგენით სურათზე კი არ ხდება, არამედ მის მნიშვნელობაზე. წარმოდგენითი სურათი აქ მხოლოდ დამწერლობითი ნიშანია, რომელიც რაღაც არსებაზე მიანიშნებს. სიტყვებით არ გამოითქმის, რა არის ეს გველი, აურობოროსი, ან კიდევ „ვარდის ჯვარი“. ყოველ შემთხვევაში, ისეთი რამ არაა, რისი წარმოდგენაც ჩვენ ძალგვიძს. სწორედ მნიშვნელობის ძიება და პოვნაა მედიტაცია.

წარმოდგენითი მედიტაციისათვის სურათების ნაცვლად თემად გეომეტრიული ფიგურებიც შეგვიძლია ავიღოთ, მაგ., სამკუთხედი (ტოლგვერდა ან ტოლფერდა), ოთხკუთხედი, ხუთკუთხედი და ა.შ., ხუთქიმიანი ან ექვსქიმიანი ვარსკვლავი, წრე. ამასთან, ყოველ ამ ფიგურას შუანერტილი შეიძლება ჰქონდეს, ან – არა. საჭირო მითითებების გარეშე, რომლებიც მოვარჯიშე ადამიანს ორიენტაციის საშუალებას აძლევს სინამდვილის იმ სფეროსთან მიმართებაში, რომელთანაც უნდა იქნეს მოცემული ფიგურა დაკავშირებული, ასეთი მედიტაციები დამწყბათათვის – დამწყბნი კი ჩვენ კარგა ხანს ვიქნებით – „მეტის-მეტია“, ე.ი. მათ იმდენად უნივერსალური მნიშვნელობა აქვთ, რომ დღევანდელ ადამიანს მათთან ერთად ცხოვრება ძალზედ გაუჭირდებოდა. ადრე ის მედიტაციებს სულიერი ტრადიციის, რაიმე მოძღვრების ფარგლებში აწყდებოდა და ეს ეხმარებოდა მას. ამით იმის თქმა როდი გვსურს, თითქოს ამგვარ ხატებზე მუშაობა მას არ შეუძლია. უბრალოდ, დღეს არის საჭირო მითითებები ამის თაობაზე. მას შეუძლია შეეცადოს, სამედიტაციო თემად აიღოს წრის გამოსახულება, ცენტრით ან უცენტროდ – ჯერ ადამიანის მშვიდვიერ სფეროსთან კავშირში; ჩაფიქრდეს იმაზე, რა არის სამშვიდველის პერიფერია ან მისი ცენტრი; რომელი მათგანია ძირითადი, განმსაზღვრელი; შეიძლება თუ არა პერიფერია შემკვრივდეს, შემჭიდროვდეს, ან ცენტრი განივრცოს.

ალქმითი მედიტაცია

ალქმითი მედიტაცია ყველაზე ძნელია ამ სამი სახის მედიტაციათა შორის, რადგანაც ბუნება იდეათა ისეთ ბადეს ქმნის, რომლის დეტალებიც თავად ცნობიერების ბევრად უფრო მაღალ საფეხურებს მოითხოვს, ვიდრე ეს, ჩვეულებრივ, ადამიანს ეძლევა, და რადგანაც ეს იდეათა ბადე ერთადერთ დიდ იდეაში იყრის თავს, რომლის „გაგებაც“ მთელი სამყაროს და ადამიანის გაგების ტოლფასია. როგორც ვხედავთ, ეს არცთუ ისე იოლად გადასანწყვეტი ამოცანაა. ამით უნდა მივანიშნოთ ბუნების მთლიანობით აზრობრივ სტრუქტურაზე, რომელიც ურთიერთდამოკიდებული დეტალებისაგან შედგება: საბოლოო ჯამში, მისი ერთი დეტალის „გაგება“ მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება, თუკი მთლიანობაა გასაგები, რადგან ცალკეული დეტალის ფუნქცია მთლიანობიდან გამომდინარე განისაზღვრება.

ეს ალქმითი მედიტაციის შესაძლებლობის საწინააღმდეგოდ როდი მეტყველებს; მხოლოდ შედარებით მოკრძალებულ მიზანს უსახავს მას. თემად არსებები, ფენომენები, საგნები, ფიზიკურად შეგრძნებადი თვისებები, პროცესები, ბუნების მდგომარეობები შეიძლება გამოვიყენოთ. ალქმითი კონცენტრაცია მედიტაციის შესავალი უნდა იყოს, და თემები იმგვარადვე შეგვიძლია განვაღაგოთ, როგორც კონცენტრაციისათვის. პირველი მიზანია, რომ თემა პროცესად იქცეს. აქ, ცხადია, ფიზიკურად შეგრძნებადი პროცესი არ იგულის-

ხმება, როგორცაა, მაგ., წყლის მოძრაობა ქარში; პროცესში შემეცნებითი თვისებრიობა უნდა ვიგულისხმოთ, ისე, როგორც ამაზე იდეასთან დაკავშირებით უკვე ვისაუბრეთ. თუკი ალქმის თემა რაიმე ფერია, ის პროცესად იქცევა, როდესაც „ფერობას“ დაინყებს, ე.ი. როცა მისი ყოფნა თუ არსებობა ან ნათებაშია, ან თვითგაცემადი, ანდა „დანახედობაში“, ნაცვლად იმისა, რომ რაიმე საგნის ზედაპირის თვისება იყო. იგივე შემეცნებითი ფენომენი შესაძლებელია აღვწეროთ აგრეთვე როგორც ჩამოშორება ან ჩვენ მიერ საგნიდან ფერის ჩამოშორება, როგორც ეს ყოველთვის ხდება წარმოდგენისას, ახლა კი ეს ალქმაში ხდება. იმ მომენტში, როცა ფერი ჩამოშორდება, გამოეყოფა ანუ პროცესად იქცევა, ის შინაგან სტრუქტურას იძენს, მაშინ, როცა ჩვეულებრივი მხედველობა მას სრულიად ერთგვაროვან ზედაპირულ თვისებად აღიქვამს; ამას ითვალისწინებენ მხატვრები, ისინი ფუნჯის ტექნიკის წყალობით უმცირეს სიბრტყესაც კი სტრუქტურირების გარეშე ტილოზე არასოდეს დაიტანენ.

როგორც ფერი გამოიყოფა და პროცესად იქცევა, ასევე შეიძლება დაემართოს ყველაფერს, მათ შორის – შერეულ ალქმით სურათებსაც. ასე, მაგ., ავილოთ ყვავილის ზანზალაკისა და ფუტკრის ხატება გოეთეს ლექსიდან „ტოლნი და სნორნი“. თავისთავად, ფიზიკურადაც ეს უკვე პროცესია. აქ შესაძლებელია მთელი კონსტელაცია, ურთიერთდამოკიდებულება – გაზაფხული, ყვავილობა და ბზუილი – „გამოეყოთ“; და მხოლოდ მაშინლა გვექნება ის პროცესი, რომელიც აქ არის ნაგულისხმევი – „ამგვარად ყოფნა“ (das Sosein), რომელიც თავის თავს გამოთქვამს. მთელი სიტუაცია იწყებს „ნათებას“, რასაკვირველია, ხედვაში, ისე, როგორც ეს გოეთესათვის ხდებოდა.

და აი, კიდევაც გამოანათებს ის – „აზრობრიობის“, საზრისის რალაც ნაწილი. კვლავაც აქ „პრაქტიკული“ მხარე კი არ იგულისხმება („რაოდენ ბრძენია ბუნება: ასე ხდება ყვავილის განაყოფიერება და იმავდროულად ფუტკარიც პოვებს ნექტარს“), არამედ აზრით აღსავსე რამ, რომელიც სცენაზე მხოლოდ წარმოჩნდება, როცა იმას გვეუბნება, რომ ამ მოვლენის უკან აზრი და მნიშვნელობა დგას.

რას აკეთებს ალქმითი მედიტაციის დროს ადამიანი, რომ ალქმის სურათი პროცესად იქცეს? ფაქტობრივად, იგი იმასვე ცდილობს, რასაც ნებისმიერ თემაზე მედიტირებისას იქმს – თემას კონცენტრირებულად, კითხვის დამსმელი შინაგანი უესტით უდგება: „რისი თქმა უნდა მას ჩემთვის?“ კითხვა უბრალოდ ინტელექტუალურად ფორმულირებული კი არ არის (ასე ის არაფრის მომცემი იქნებოდა), არამედ შინაგანი პოზიციაა. იგივე მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ „ჭკვიანური“ განსჯა „ჭკუის“ ყოველი კომბინაციური მოძრაობა დავადუმოთ. დუმილის ამ მდგომარეობის მიღწევა მხოლოდ იმას შეუძლია, ვინც იმაშია ნავარჯიშევი, რომ თავისი აზროვნება ნააზრევს ჩამოაშოროს, ე.ი. „დენად, ნამდვილ აზროვნებაში“, ცოცხალ აზროვნებაში დარჩეს. ამ დახანებას ალქმითი მედიტაციის შემთხვევაში ისიც ემატება, რომ იმავდროულად აღვიქვამთ კიდევაც ისე, თითქოს ამ სურათს პირველად ვხედავთ, მართლაც პირველად ვხედავთ. მოვარჯიშეს „ავიწყდება“, რა არის ეს ფენომენი, რა ჰქვია მას – ყველაფერი, რაც მის შესახებ იცის. ის მხოლოდ უყურებს; შეიძლება ეს იყოს აგრეთვე მოსმენა ან ყნოსვა და ა.შ., მაგრამ უმეტესად – ხედვა და მოსმენა.

კონცენტრირებული შემხვედრი დუმილი როცა მიღწეულია, მაშინ ცნობიერი

განზრახვის გარეშე სხვა გამოცდილებებიც იჩენს თავს. „გამოყოფა“ იმ მომენტში იწყება, როცა შევძლებთ, რომ ეს „პირველად“ ხედვა განვახორციელოთ (ამგვარადვე აღიქვამს პატარა ბავშვი). ამით ჩვენ აღქმად ვიქცევით: პროცესი, მისი თემა და მე ერთი, ერთიანი მოვლენა ვხდებით. იმავდროულად ან მანამდე იჩენს თავს გრძნობა, რომელიც, როგორც წესი, ჩვენთვის ნაცნობი არაა. აღქმა გრძნობს თავის თავს, შესაძლებლობას იძლევა, რომ ვიგრძნოთ იგი. ეს არის შემეცნებელი გრძნობა, თავიდან ჯერ კიდევ გუმანიტ ალსავსე, ვინაიდან ჯერ მთლად დანმენდილი არაა: ეს გრძნობა შემდეგ შეიგრძნობა როგორც ჩვეულებრივი გრძნობის ანარეკლი სარკეში. ეს უკანასკნელი (ჩვეულებრივი გრძნობა) ჯერ კიდევ ჩუმად თანაალიძვრება. შემდგომი ვარჯიშისას კი ჩვეულებრივი გრძნობა დუმდება და ახლა ადამიანი [თავის გრძნობით] აღქმას ეწევა. ახალი გრძნობა სულ უფრო მეტად მეტყველი ხდება. ის სულ უფრო და უფრო ნათლად გვეუბნება თავის სათქმელს. ეს არ არის ხელოვნებისეული გრძნობა. იგი არ ამბობს: „მშვენიერი“ – „უგვანი“, არამედ – „ამგვარად“, „ასე“, თითქოსდა თემა თავისი თვისებრიობის გამოხატვას იწყებს რაღაც უზარმაზარ, გოლიათურ ცნებაში.

ამაში შეგვიძლია აღქმითი მედიტაციის შემდეგი სპეციფიკური სიძნელე მხევიცნოთ. მედიტაციის სხვა სახეების შემთხვევაში თემა უკვე შემოსაზღვრულია, კონსტრუირებულად არის მოცემული: გვაქვს წინადადება, სურათი ან ნიშანი. ყოველდღიურ აღქმაში ჩვენ ცნების წყალობით ვიცით, სად არის ამა თუ იმ საგნის საზღვრები – აღქმის ეს პრობლემა ავტომატის დონეზეც მშვენიერად წყდება*. თუ ჩვენ მედიტაციის თემად ბუნების რაღაც ნაწილს (ფრაგმენტს) ვირჩევთ, მსგავსი სიძნელის წინაშე აღმოვჩნდებით, როგორც ის, ვისაც აღქმისათვის შესაბამისი ცნებები არ გააჩნია. მას არ შეუძლია იცოდეს, სად იწყება და სად მთავრდება რაღაც აზრიანი. ამიტომ მედიტაციის შიგნითვე უნდა მოვძებნოთ, ფაქიზ შემგრძნობით უნდა ამოვიცნოთ სურათის ისეთი ფრაგმენტი, რომელსაც აზრი, მნიშვნელობა აქვს, რომელიც შეიძლება გამოვყოთ, და რომელსაც „მეტყველება“, რაიმეს თქმა შეუძლია – ეს არის ჭეშმარიტი თემა. აღქმითი მედიტაცია თითქმის ამ „პოვნისაგან“ შედგება. თავისთავად ცხადია, ლაპარაკია არა მაინცდამაინც სივრცობრივ შემოსაზღვრაზე და არც ამ საზღვრების შენარჩუნებაზე, ე.ი. საზღვრები შეიძლება გადაინიოს, და ამით „აზრი“, „მნიშვნელობა“ ან შეიცვალოს, ან არა. შეგვეძლოს ასეც გვეთქვა: როცა „ვიცით“, რა არის ალსაქმელი, უკვე მედიტაციას ვახდენთ. „რა“-ში ისეთი არაფერი იგულისხმება, რისი წვდომაც ყოველდღიური აღქმებით არ ძალგვიძს. შემეცნებელი ქმედება და „ობიექტი“ ქმედების წყალობით კვლავ ერთია. ერთმა ასეთმა შედარებამ შეიძლება უფრო ზუსტ გაგებაზე მიგვიყვანოს: მოსწავლე მასწავლებლის თვალწინ ფორტეპიანოზე უკრავს; მასწავლებელი ამბობს – „ასე არა, ახლავე გირვენებ!“ და ახლა თავად უკრავს ნაწარმოებს. თუ საქმე მკვეთრ განსხვავებებს არ ეხება, საკითხავია, გაიგონებს თუ არა მოსწავლე იმას, რისი ჩვენებაც მასწავლებელს უნდოდა? მან განსხვავება თავის დაკრულსა და მასწავლებლის დაკრულს შორის შეიძლება ვერც შეამჩნიოს. მან ეს განსხვავება აქტიური მოსმენისას უნდა გამოიტანოს, ე.ი. შესაბამის მუსიკა-

*. [იხ.თავი 3.4, გვ. 81, ბოლო აზრები]

ლურ იდეურ სურათს უნდა ჩანდეს, ამ შემთხვევაში – მოსმენა უნდა ისწავლოს.

ხსენებული გამოყოფა ანუ პროცესად ქცევის უნარი თავდაპირველად ფიზიკურად შეგრძნებად თვისებრიობაზე – ფერებზე, ბგერებზე შესაძლებელია გავარჯიშდეს (ამას აზროვნებით მედიტაციაში ის შეესაბამება, როცა, მაგ., „გან“-ზე ვახდენთ მედიტაციას). შემდეგ კი საფეხურებრივად უფრო რთულ, შედგენილ თემებს ვიღებთ. მაშასადამე: ჯერ – ნითელი ფერი, შემდეგ – ნითელი ყვავილი, ჯერ თავად ყვავილი, შემდეგ – მთლიანი მცენარე, მერე კი ამას გარემოც შეიძლება დავმატოს. ყველა ამ შემთხვევაში, ყველაზე უმარტივესშიც კი, ჩვენ წინაშე ჭეშმარიტი თემის მოძებნის საკითხი დგას.

ასევე მოხდება, თუკი შემდგომ სახეობასთან (მცენარეთა, ცხოველთა სახეობასთან), თემის „სტილთან“ შთაგრძნობას შევეცდებით. ისინიც არ არის მოცემული არც ცნების და არც აღქმის სახით. „პოვნა“ „ძიების“ მეშვეობით ხორციელდება – „ღიად“ ყოფნით, ღუმილით, ლოდინით – იმის წინასწარი ცოდნის გარეშე, რას ვეძიებთ, მსგავსად იმისა, როგორც აზროვნებით და წარმოდგენით მედიტაციაში „ვეძიებთ“ გამოცანის აზრს, ამოხსნას.

წინასწარი სავარჯიშოები აღქმისათვის (თავი 4.6), სხვადასხვა შეგრძნებაზე შესრულებული ვარჯიში ახლა გამოიღებს ნაყოფს, რაც უფრო მეტად ცნობიერი ხდება შეგრძნებები თავიანთ მანამდე შეუმჩნეველ ქმედებაში, ანუ რამდენადაც უფრო ახლოს გადაინაცვლებენ ისინი ცნობიერების საზღვრისაკენ, მით უფრო იტენსიურად მიმდინარეობს გამოყოფა თუ პოვნა იმისა, რაც გამოიყოფა, რაც პროცესად იქცევა. ამ პროცესს შეიძლება „რეალური აბსტრაქცია“ ვუწოდოთ (პ. შტაინერი), რადგანაც აქ თითქოსდა აბსტრაქტული რამ, მაგალითად, სახეობა (მაგრამ აგრეთვე ის სიტყვისმიერობაც, რომელიც რომელიმე ფერში გვეცხადება), მოვლენიდანვე ან თავად მოვლენაშივე მოიპოვება.

იმ მომენტიდან, როდესაც მოვარჯიშე ადამიანი აღქმასთან იდენტური ხდება, იწყება ხდომილობის გათავისება. აღქმითი მედიტაცია გრძნობით იწყება. შემდეგ კი შენიღბულად იდეობრიობა შემოიჭრება (აზროვნებით მედიტაციაში ეს პირიქით ხდება, წარმოდგენით მედიტაციაში კი – ინდივიდუალურად განსხვავებულად – გააჩნია პიროვნებას და თემას). ჩვენ წინაშე თავს იჩენს იდეის სიცოცხლის შეგრძნება (სიცოცხლის გრძნობა – Lebensgefühl). ჩვეულებრივ, სიცოცხლის გრძნობა ადამიანს ამცნობს ხოლმე სხეულებრივ-ვიტალურ მდგომარეობას, რამდენად კარგად გრძნობს თავს იგი ამ სხეულში. ახლა კი ეს ფიზიკურად შეგრძნებადი შთაბეჭდილება სულიერდება (სულის-მიერი ხდება) და იმ თემის გრძნობითი მუხტის გამტარი ხდება, რომელთანაც ადამიანი ამჟამად იდენტურია. მე სხეულიდან გამოდის და თემაში გადადის: ყურადღება თავის მიმართულებას იცვლის.

პროცესი – ნამოწეული (გამოყოფილი), ნაპოვნი თემა თემაში – შინაგან პროცესად იქცევა, ვინაიდან ყურადღებისთვის და ყურადღებით მყოფათათვის ახლა თემა თამაშობს იმ როლს, რომელიც, ჩვეულებრივ, სხეულს აქვს ხოლმე მინიჭებული. ამ შინაგან პროცესს თავდაპირველად გრძნობის ხასიათი აქვს, მაგრამ როდესაც ეს გრძნობა გაძლიერდება და დაინმინდება, აი, მაშინ კი აღქმა მხედველობიდან სმენისაკენ გადაინაცვლებს. ეს იმ შემთხვევებსაც ეხება, როცა პირველადი აღქმა სმენითია (და არა მხედველობითი). ის ახლა შინაგანი

სმენა ხდება. ამით იდეა თვითგაცემას იწყებს. ეს გამოცდილება ასეთი აზროვნებითი მედიტაციით შეიძლება გადმოვცეთ: „ლურჯის ხედვა – ლურჯის სმენა“. ყოველდღიურ სულიერ ცხოვრებაში ამ რეალობის ანარეკლი იმაში ჩანს, რომ ცნებითობის გარეშე ჩვენ არაფრის აღქმა არ ძალგვიძს. შეგრძნებითი თვისებებისთვისაც კი, მაგ., ფერებისათვის, ცნებები უნდა გაგვეხსნას, ამ შემთხვევაში – თავად აღქმიდან. ამ „გახსნას“ თუ გაცხადებას ფარული სმენითი ხასიათი აქვს.

კონცენტრირებულობის მეოხებით აღქმა პროცესად გადაიქცევა. პროცესი არის პირველადი აღქმიდან „გამოყოფილი“ მნიშვნელობა, იდებრიობა აღქმის სამოსელში. მოვარჯიშე ადამიანი პროცესთან იდენტური ხდება. შინაგანი პროცესი სულიერი (სულისმიერი) მე-სთვის ჟღერას, რაღაცის თქმას იწყებს. „პროცესის“ ქმნალობა ამჟამინდელობაში ხდება, ის – თავისუფალ შეგრძნებითობაში – მე-სთვის მეტყველებს.

ის, რაც მე-ს მიერ როგორც იდეა განიცდება, უმეტეს შემთხვევაში რაღაც სტილს, რაღაც „როგორ“-ს შეგვიძლია შევადაროთ; მაგრამ ჩვეულებრივი განცდის საპირისპიროდ ეს სტილი, ეს „როგორ“ პირველადი და უფრო მძლავრი რეალობაა.

ყოველი მედიტაცია, რომელსაც „გავუძელით“, მოვარჯიშე ადამიანის სინამდვილის, რეალობის შეგრძნებას ცვლის. ახლა უკვე გამოცდილება (და არა მხოლოდ გაგება) ის, რომ შემეცნებითი ფუნქციები – ეს რეალობაა, და ეს გამოცდილება შეგრძნებას გარდაქმნის. აღქმითი კონცენტრაცია, ამ თვალსაზრისით, იმით გამოირჩევა, რომ მოვარჯიშე ადამიანი იმ რეალობასაც აღმოაჩენს, რომელიც ყოველდღიური ცნობიერებისათვის არსებულ მოვლენებს მიღმა მოქმედებს. აღქმითი სამყაროს არსებობა მას განცდაში ეძლევა; ეს ისეთი გამოცდილებაა, რომელიც ადამიანს, ჩვეულებრივ, არ ეძლევა, რადგან უშუალოდ მხოლოდ საკუთარი ყოფიერებაა ჩვენთვის თავისთავად ცხადი, ვინაიდან საკუთარ თავს ჩვენ სხეულთან ვაიგივებთ. ყოველგვარი სხვა ყოფიერება მხოლოდ როგორც სურათი განიცდება. აღქმით მედიტაციაში ადამიანს აღქმასთან თავისი იდენტურობა ეძლევა. ასე ჩნდება მასში ის სიცხადე (ევიდენტურობა) და საკუთარი ყოფიერების ის თვისებრიობა, რომლის შესახებ მანამდე წარმოდგენაც კი არ გააჩნდა – უფრო ძლიერი და უფრო ნმინდა ყოფიერებისა, ვიდრე ეს, ჩვეულებრივ, საკუთარი ყოფიერებაა.

შესაძლოა, მკითხველმა შეამჩნიოს, რომ აღქმითი კონცენტრაციის აღწერისას აზროვნების პროცესი არ გვიხსენებია. მაგრამ ის, რაც ბუნების შესახებ ითქვა, გასაგებს ხდის, რომ აზროვნების პროცესი, როგორც ის ჩვენ აღვწერეთ, აქ შეუძლებელია. აზროვნების პროცესი თემის შესახებ სპეციალურ ცოდნას გულისხმობს, განსაკუთრებით – დაკვირვებებს, რომლებიც შედარებითად და მორფოლოგიურად თემას ეხება, როგორც ეს, მაგ., გოეთეს „მცენარეთა მეტამორფოზაშია“.

აქ მედიტირების პირველი საფეხური აღვწერეთ, თუ როგორ შეიძლება ის აზროვნებით, წარმოდგენით, აღქმით განხორციელდეს. მეორე საფეხური, რომელსაც განსაკუთრებით აღქმითი მედიტაციის აღწერისას შევეხეთ, შემეცნებელი გრძნობით მუშაობს, მესამე – შემეცნებელი ნებით. როცა მოვარჯიშე ადამიანი უკვე იქამდეა მისული, რომ ეს საფეხურები მისთვის აქ-

ტულური ხდება, ის შესაბამის მითითებებს წუდოლუ შტაინერის ნაშრომებში, ან კიდევ, მაგ., წინამდებარე ნაშრომის ავტორის წიგნებში („ჭეშმარიტების ქმნა“; „ლოგოსის მსახური“) იპოვის, რომლებიც ისევ რ.შტაინერის ნაწარმოებებს ეყრდნობა.

სანამ მოვარჯიშე ადამიანი მეორე საფეხურზე გადავა, მან შეიძლება გამოსცადოს, რომ სულიერი გამოცდილების გადმომცემ ნაწარმოებებს ის უკვე სხვაგვარად კითხულობს, ვიდრე ადრე კითხულობდა. მისთვის ინდივიდუალური გზით ცნობილი ხდება, რა არის მედიტაციური კითხვა, მედიტაციური მოსმენა, მოგვიანებით – მედიტაციური ლაპარაკიც – „სწორი მეტყველების“ განხორციელება.

მკითხველი იმასაც შენიშნავს, რომ მრავალი ტექსტი მისთვის მხოლოდ ამგვარად „იხსნება“. მაგ., ძველი და ახალი აღთქმა და განსაკუთრებით იოანეს სახარება. ამ სახარების პირველი 14 ლექსი, პროლოგი, მარად აქტუალურ და ყველაზე უნივერსალურ სამედიტაციო ტექსტებს განეკუთვნება, რადგანაც მძლავრი მედიტაციით ადამიანისა და სამყაროს ქმნადობასა და მათ მომავლის პერსპექტივებს მიჰყვება. პროლოგი მოკლედ, კონცენტრირებულად ქრისტიანობის არსს გადმოსცემს.

დასასრულ – ერთი მედიტაცია, რომელსაც შეიძლება „ხასიათის მედიტაცია“ ვუწოდოთ. ის ამ ცოტა ხნის წინ გარდაცვლილი იტალიელი ანთროპოსოფისაგან მასიმო კალიჯეროსაგან მომდინარეობს.

Conosci la pura gioia? Conoscerai il divino. ნაცნობია შენთვის წმინდა სიხარული? ღვთაებრივი გეცხადება შენ.

მაგრამ უბრალოდ მხოლოდ წმინდა სიხარულზე მედიტირებაც შეიძლება.

5.5. გათავისუფლება ჩვევის ადამიანისაგან

დღევანდელი ადამიანისათვის იმის დადგენა ადვილი არაა, იგი რამეს იგებს თუ ვერა. სიძნელე ჩვევისეული აზროვნებისაგან მომდინარეობს, რომელიც, ფაქტობრივად, აზროვნება სულაც არაა, რადგან ის აზროვნება მხოლოდ ფორმალურადაა, აზროვნების გარეგნული მხარეა მხოლოდ. სხვისი აზრების წვდომაც ამგვარადვე ხდება – განა ასე არაა? „გაგების“ პროცესში ერთგვარი უპრეტენზიოა შეიმჩნევა, შეწყვილებული რაც შეიძლება გაუჭირვებლად, ყველაზე იოლი გზით სვლის მიდრეკილებასთან. სულისმეცნიერულ გადმოცემათა მიმართ კი ასეთი პოზიცია სრულიად არამიზანშეწონილი და მცდარია, რაზედაც საუბარი 5.2 თავში (შტუდირება) უკვე გვქონდა. უკვე ამ მიზეზით ჩანს საჭირო საფუძვლიანი გადასინჯვა (რევიზია) ცნობიერების ყველა ჩვევისა, რომელიც თავისი სტრუქტურით მთელ ჩვენ ცხოვრებას ქსელავს.

მეორეს მხრივ, დავინახეთ, ჩვევის ადამიანი ჩვენში როგორ უშლის ხელს კონცენტრირებულობას, ყოველივე იმპროვიზატორულს. ბევრია ისეთი ადამიანი, რომელშიც კონცენტრაცია იმ ვარჯიშის გარეშე ვერ მიიღწევა, რაც სპეციალურად ჩვევისეულისაგან გათავისუფლებას ემსახურება. ყველაზე საყოველთაო სავარჯიშოს – სწორი მეტყველების სავარჯიშოს მაგალითზე შეიძლება იმის ჩვენება, რომ ასეთი გამათავისუფლებელი სავარჯიშოები ძალიან – დიანხ, სულ

უფრო და უფრო მეტად – შეგვიძლია გავალრმავოთ. ამავე დროს, შეიძლება შევნიშნოთ, რომ „ჩვევები“ ცხოვრებას გარკვეულ სახეს, სტრუქტურას, რალაც საყრდენს უქმნის, რაზედაც უარის თქმა ასე უბრალოდ, მშენიერი ლაბი-ლობის საფრთხის აღმოცენების გარეშე შეუძლებელია, თუკი იმავდროულად დამოუკიდებელი მე-არსების გაძლიერებაზეც არ ვიზრუნეთ. ამიტომაც ჩვე-ების „რევიზია“ და კონცენტრაციის სავარჯიშოები ერთმანეთის მხარდამხარ უნდა სრულდებოდეს. ცნობიერების წვრთნის ე.წ. „საშემორობანი“ სავარ-ჯიშოთა ამ ორი სახის გაუნონსწორებელი ჩატარებიდან გამომდინარეობს.

ჩვენი ცხოვრების სახის განმსაზღვრელი ჩვენი შემეცნების გვარობა და ჩვენი საქმიანობანია, რომელსაც ან ცხოვრება მოითხოვს ჩვენგან ან ისინი ჩვენი საკუთარი არსებიდან, მისი „ინსტინქტებიდან“, ტკობაზე ორიენ-ტირებული მისი ქცევიდან მომდინარეობს. „რევიზია“ ჩვენი ცხოვრების განმსაზღვრელ სწორედ ამ ქმედებებს ეხება, რომელთაც გარკვეული ვარ-ჯიშების შემწეობით შეგვიძლია მივუდგეთ. ეს ვარჯიშები ნაწილობრივ ტრა-დიციითაა მოცემული, ნაწილობრივ – თანამედროვე ადამიანისთვისაა საგან-გებოდ ჩამოყალიბებული. ვარჯიშის რომელიმე ცალკეული ფორმების შეს-რულება, ცხოვრების (ყოველთვის ლაპარაკია მთლიან ცხოვრებაზე) ამის მიხედვით „დანაწილება“ გადამწყვეტი მნიშვნელობისა არ გახლავთ, რადგან მუშაობა ერთ სფეროში, ერთ ჩვევაზე ყოველთვის სხვა ჩვევებსაც, სხვა სფე-როებსაც ეხება და ყოველთვის მათგან გათავისუფლებაც მოაქვს შედეგად.

კონცენტრაციისა და მედიტაციის სავარჯიშოები, როგორც ზოგად-ჰიგიენური – შესაბამისად, შემეცნებითი – სავარჯიშოები იმ დროის მოთხოვნის გამოხატულებაა, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ: რომ ადამიანი თავად იყოს მაფორმირებელი საკუთარი ცნობიერი ცხოვრებისა, თავად ავითარებდეს მას. გამათავისუფლებელი სავარჯიშოები სხვა, ეპოქით გამომწვეულ საჭიროებას ემსახურება: ჩამოყალიბებული ჩვევების, პირველ რიგში, ცნობიერების ჩვე-ების ცნობიერ გადასინჯვას. იდეალია ყველა სფეროში ინტუიტიური ცხოვრება. ინტუიტიური ცხოვრება, ნაცვლად ჩვევისმიერისა, უნდა აყალიბდეს და ფლობდეს იმ ფორმებს, რომელთაგანაც ჩვენი ცხოვრება შედგება. ცხოვრების სტაბილურობა სულიერი სიფხიზლით უნდა იყოს განმტკიცებული, ნაცვლად ჩვევებისა. სულიერი სიფხიზლე ინტუიტიურ შემეცნებას და ინტუიტიურ ქმედებას ერთდროულად ნიშნავს.

თანამედროვე ადამიანის – განსაკუთრებით სულისმეცნიერული შტუდი-რებით დაკავებული ადამიანის – სულიერ ცხოვრებაში [ნაწერის] კითხვას მნიშ-ვნელოვანი წვლილი შეაქვს. ეს ადრეულ ეპოქებთან შედარებით სიახლეა. ამი-ტომ ჩვევების გადასინჯვას სწორი კითხვის სავარჯიშოთი დავიწყებთ. ისევე, როგორც ცნობიერების სხვა ქმედებათა კორექტურას მიმოვიხილავთ მოკლედ, კითხვის თაობაზეც ასევე მოკლედ მოგახსენებთ და სულ რამოდენიმე მითი-თებით შემოვიფარგლებით.

სწორი კითხვა

კითხვა არა ინფორმაციის დაგროვებას, არამედ იმას ემსახურება, რომ შენ კითხვა ისწავლო და ივარჯიშო კითხვაში – ყველანაირი გაგებით. ნუ წაიკითხავ ერთ დღეში იმაზე მეტს, ვიდრე ამით შემდეგ წაიკითხვამდე შინაგანად დაკავე-

ბული შეგიძლია იყო. რაც უფრო ნელა კითხულობ, მით უფრო იზრდება იმის შესაძლებლობა, რომ ამ დროს შენში რაღაც მოხდეს, რაღაც გაგცხნას. ისწავლე კითხვის დროს იმაზე ყურადღების გამახვილება, რაც არ გესმის, რასაც ვერ იგებ. ეს არის კარიბჭე, რომლის გავლითაც შენ გზის განგრძობა შეგიძლია – ნმინდა კარიბჭე. ამქვეყნად მხოლოდ ადამიანთა მიერ დანერგილი ტექსტები როდი არსებობს.

ეს სავარჯიშო უპირატესად ისეთ კითხვას ეხება, რომელსაც შტუდირების სახით ვახორციელებთ. სწორი კითხვიდან გადახვევის ბევრი ფაქტორი არსებობს: კითხვა ცნობისმოყვარეობის გამო, წინასწარგათვალისწინებული ყოველდღიური ნორმის შესასრულებლად, „ნარმატების მისაღწევად“, „ცოდნის დასაგროვებლად“ და ა.შ. არადა, მართლა უნდა ერიდოთ ინტუიტიური ან მედიტაციური ტექსტებიდან შინაარსის „ამოკრეფას“, მათ „რეფერირებას“, მათგან ნაწყვეტების ამოღებას და მათ ანალიზს, რადგან ეს, 5.2 თავში (შტუდირება) ნათქვამის თანახმად, არსებითი ხასიათის დამახინჯების, სწორედ რომ ტექსტის არსისათვის გვერდის ავლის გარეშე ვერ მოხდება. კითხვა – ავტორთან საუბარია და ამიტომ კითხვისას სწორი მეტყველების „ნესებს“ უნდა მივმართოთ. არასოდეს – არც სხვაგვარი ლიტერატურის კითხვისას – იმაზე სწრაფად არ უნდა ვიკითხოთ, ვიდრე ვლაპარაკობთ. რაც უნდა ძნელი იყოს ეს დღეს, მოზღვავებული მზარდი სპეციალური ლიტერატურისა თუ თუნდაც ბელეტრისტიკის პირობებში, მნიშვნელოვანი ის როდია, რომ ყველაფერი ნაკიკითხოთ – ეს ხომ მაინც შეუძლებელია.

როცა სულიერი კვლევის თაობაზე დანერილს ვკითხულობთ, თავს იჩენს ძლიერი მიდრეკილება იმისადმი, რომ ნაკითხული წარმოვიდგინოთ. ეს იმიტომ, რომ ტექსტი არ გვესმის და გაგება წარმოდგენით გვინდა შევცვალოთ თუ შევაფასოთ. იმაზე ლაპარაკი უკვე იყო, ეს მიდრეკილება რატომაც ცუდი. როცა სხვაგვარ ლიტერატურას ვკითხულობთ, მაგ., რომანს, როცა გაგების თვალსაზრისით სირთულეები არა გვაქვს, წარმოდგენა უკანა პლანზე გადადის; მაშინ თავს იჩენს მიდრეკილება იმისკენ, რომ ნაკითხული მხოლოდ შინაარსობრივად – მისი ხატოვნად წარმოდგენის გარეშე – გავიგოთ. არადა, წარმოდგენა, ნესით, სწორედ აქ უნდა მოქმედებდეს; ეს კი მხოლოდ ნელი კითხვისას არის შესაძლებელი.

ნელი კითხვა განსაკუთრებით სულისმეცნიერულ ნაშრომთა კითხვისასაა სასურველი (რა თქმა უნდა, ნელა კითხვა მხოლოდ მას შეუძლია, ვინც მთელი არსებით, ჩაღრმავებით კითხულობს). განსაკუთრებით ამ სახის ნაშრომებია მრავალშრიანი: ისინი სხვადასხვა დონეზე შეიძლება გავიგოთ. მინის ხვნის შემთხვევაშიც ასეა: ხვნისას ან ნიადაგის მხოლოდ ზედაპირს შეგვიძლია შევხვით, ანდა ძალზე ღრმა ფენებამდე შეგვიძლია ჩავიდეთ. რაც უფრო ღრმად ჩავდივართ, სამუშაო მით უფრო მეტია. ამიტომ კითხვაც უფრო ნელი ხდება; თითქოს ავტორთან ერთად ვიაზრებდეთ მის ყველა აზრს, რომელსაც გუშანით ვგრძნობთ და რომელიც გადმოცემულის ირგვლივ ტრიალებს, და აზრის მსვლელობათა ფესვებამდე მედიტაციური კითხვით ვაღწევდეთ. ეს კონცენტრირებულობის საკითხია: რაც უფრო ნაკლებ კონცენტრირებულად ვკითხულობთ, საქმე მით უფრო „ჩქარა მიდის“. ერთი აბზაცი რ. შტაინერის ნიგნიდან „სულიერი სამყაროს ზღურბლი“ საათობით, დიახ, განმეორებით, მთელი

დღეების განმავლობაში შეიძლება „ვიკითხოთ“. ვისაც საკმარისად ნელა, კონცენტრირებულად კითხვა არ შეუძლია, მას ვურჩევთ, ამგვარი ტექსტები მთლიანად ხელით გადაწეროს. შტუდიებისა და მისი შესაფერისი კითხვის ემბლემად ფრა ანჯელიკოს მიერ დახატული დომინიკე შეიძლება გამოდგეს: ნმინდანი წიგნს კითხულობს, რომელიც ხელში უჭირავს, მაგრამ წიგნში კი არ იყურება – არა, მისი მზერა სხვაგანაა მიმართული. ის თავის საკუთარ აზრებშია ჩაღრმავებული, რომლებიც კითხვის პროცესში გაჰლევებია.

ადვილი არ არის იმ წიგნების პოვნა, რომლებიც ამა თუ იმ ადამიანისათვის არის მნიშვნელოვანი. მაგრამ ვინც სწრაფვაში საკუთარ თავს შინაგან მოთხოვნას უყენებს, და ეს განაპირობებს მის სწრაფვას, მას სრული უფლებით შეუძლია დარწმუნებული იყოს, რომ ყველაფერს პოვნებს, რაც მას ამ გზაზე დაეხმარება: წიგნებს, ადამიანებს, პროფესიას და აგრეთვე – სიძნელეებს, პრობლემებს, ბედის შემობრუნებებს. ეს შესაძლებლობებია, რომლებიც მას სჭირდება, სჭირდება იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ის მათ თავდაპირველად როგორც რაღაც არაკეთილისმყოფელს, არახელსაყრელს, ხელისშემშლელს შეიგრძნობს. ამ პოვნაში აუცილებელი სულაც არაა რაღაც მისტიკური რამ დავინახოთ; რამეთუ ვინც შინაგანი სერიოზულობით „ეძიებს“ თუ „ისწრაფის“, ის, თავისი ცნობიერი უნარების გამოყენების გარდა, თავის თავდაპირველ ზეცნობიერ შემგრძნებლობასაც შეუძლია დაეყრდნოს, რომელიც ვარჯიშებით მობილიზებული, ანუ დარბკოლებებისაგან გათავისუფლებულია და ამ ძიებაში მონაწილეობს. ადამიანი, რომელიც სწრაფვის პროცესშია, ცხოვრების სტრიქონებს შორის მოცემული პატარა ნიშნებიდან შეიგრძნობს, რა არის მისთვის საჭირო – იმ ნიშნებიდან, რომელთაც იგი, წერტნის გზა რომ არა, გვერდზე ისე ჩაუვლიდა, მათ ვერც შეამჩნევდა. ეს შეიძლება ასეც გამოითქვას: ასეთ ადამიანს წინ გათავისუფლებული მაღალი ინსტინქტურობა მიუძღვის.

გამათავისუფლებელი საეარჯიშოები ორ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს: კრდ ჯგუფს, რომელშიაც ექვსი საეარჯიშო შედის, რ. შტაინერმა თავის დროზე „თანა-სავარჯიშოები“ უწოდა („მთავარი საეარჯიშოები“ მედიტაციები იყო). ეს საეარჯიშოები სამშენიველის უფრო ზოგად ძალთანაკადებს აძლევს იმპულსს, რომლებიც, თავის მხრივ, შესაძლებელს ხდის სამშენიველის კონკრეტულ პროცესებს, კერძოდ, მეორე ჯგუფის რვა საეარჯიშოს (რომელთაც ტრადიციულად „რვანეერიანი ბილიკი“ ეწოდება). „თანა-სავარჯიშოები“ სუნთქვის ნაკადს შეიძლება შევადაროთ, რვა საეარჯიშო კი – ბგერის ნარმოქმნას; სუნთქვის გარეშე ბგერების დანაწევრება ხომ შეუძლებელია. ორივე ეს ჯგუფი ჰარმონიულად მსჭვალავს ერთმანეთს. ისინი, ფაქტობრივად, ნარმოქმნიან სტრუქტურას, რომელიც ჩვევებს ჩაენაცვლება და სულის სიფხიზლის მეოხებით ადამიანისათვის შესაძლებელს ხდის ცხოვრებისა და სამშენიველის სტაბილობას.

ე.წ. თანა-სავარჯიშოებია:

1. კონტროლირებული (კონცენტრირებული) აზროვნება
2. ნებელობის ინიციატივა
3. წონასწორობა
4. პოზიტიურობა
5. მიუკერძოებლობა
6. შემრიგებლობა

შემდგომი რვა სავარჯიშო, რომელიც უფრო მეტად კონკრეტულ ქმედებათა შესახებ იძლევა მითითებებს, თავდაპირველად ბუდამ მოგვცა. სახელწოდებაც – „რვანევრიაანი ბილიკი“ მისივეა. ის შემდეგ სავარჯიშოებს მოიცავს

1. სწორი წარმოდგენა ანუ სწორი შეხედულება.
2. სწორი გადაწყვეტილება ანუ სწორი განსჯა (მსჯელობა).
3. სწორი მეტყველება ანუ სწორი სიტყვა.
4. სწორი საქმე (ქმედება).
5. ცხოვრების სტრუქტურირება ანუ პოზიცია.
6. სწორი სწრაფვა.
7. სწორი გახსენება (მოგონება).
8. თავმოყრა, შეჯამება, ანუ სწორი ჭვრეტა.

მკითხველი ალბათ შეამჩნევს, რომ ამ სავარჯიშოთაგან ზოგიერთი უკვე დაწვრილებით განვიხილეთ; ასე, მაგ., „კონცენტრირებული აზროვნება“ და „ნებელობის ინიციატივა“ – 4.3 თავში; „პოზიტიურობა“ – 4.4 თავში და „სწორი მეტყველება“ – 4.2 თავში. ამ სავარჯიშოებმა, განსაკუთრებით – აზროვნების კონცენტრაციის და სწორი მეტყველებისა – დღეისთვის სხვა როლი შეიძინა, ვიდრე დაახლოებით ამ 80 წლის წინათ ჰქონდა. ცნობიერების საყოველთაო დაავადებამ, რომელიც დაწვრილებით აღვწერეთ, მათ სულ სხვა და განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა. მიუხედავად ამისა, ამიერიდან ყველა სავარჯიშოს მოკლე – მედიტირების – ფორმით მიმოვიხილავთ და ზოგიერთ შენიშვნას დავურთავთ. ამასთან, დროდადრო რ. მტაინერისეულ ფორმულირებებს გამოვიყენებთ (წიგნებიდან: „როგორ მივალწონო ზენა სამყაროთა შემეცნებას?“ („Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?“), „იდუმალთმეცნიერების მონახაზი“ („Die Geheimwissenschaft im Umriss“)).

1. კონცენტრირებული აზროვნება

მოვარჯიშე ადამიანი იმას უნდა მიეჩვიოს, რომ საკუთარი აზროვნების მონესრიგებას მიაქციოს ყურადღება. ეს აზროვნება შინაგანად მონესრიგებული უნდა იყოს. გვერდი უნდა ავუაროთ გამფანტველ აზრებს, რომლებიც „აზრიანად“, ლოგიკურად კი არა, არამედ შემთხვევით, ასოციაციურადაა ერთმანეთზე გადაბმული. ერთი აზრი მეორიდან რაც უფრო მეტად გამომდინარეობს, ყველაფერ ალოგიკურს რაც უფრო მეტად ავუქცევთ გვერდს, ჩვენი შემეცნებითი შემგარძნებლობა [„მაღალი ინსტინქტი“] მით უფრო გაიზრდება. არალოგიკური აზრები თუ გვესმის, სწორი აზრებით აზროვნებას ვესწრაფვით. მაგრამ არალოგიკურ გარემოცვას – თვითგანვითარების მიზნით – უსიყვარულოდ კი არ უნდა ავარიდოთ თავი, და არც ის სწრაფვა უნდა გვაშოქრავებდეს, რომ ყოველივე ალოგიკური ჩვენ გარემოცვაში მაშინვე შევასწოროთ. არა, გარედან ჩვენზე მოზღვაებულ აზრებს ჩვენ საკუთარ სულში სრულიად წყნარად ლოგიკური, „აზრიანი“ მიმართულება უნდა მივცეთ, და იმას ვესწრაფვოდეთ, რომ საკუთარ აზრებში ყველგან ასეთი გეზი შევინარჩუნოთ.

შეიძლება შევნიშნოთ, რომ სიმძიმის ცენტრი აქ – და სხვა, თქვენთვის ნაცნობ სავარჯიშოებშიც – ცოტა სხვაგანაა, ვიდრე აზროვნებითი კონცენტრაციისას, როგორც ის აღვწერეთ, მაგრამ არსებითად ისინი მაინც ერთსა და იმავე მიზანს ემსახურებიან. საკუთარ აზროვნებით სამყაროში სრული უფალი

რომ ვიყოთ, ამის მიღწევას ემსახურება აზროვნებითი კონცენტრაციის სავარჯიშო. დროის მოკლე მონაკვეთში ამ მიზნამდე მისვლაში კონცენტრირება ისე გვეხმარება, რომ ცნობიერების ცხოვრების სპონტანურობას [უშუალობას არაწინასწარგანსაზღვრულობას] და ჩვენ ფანტაზიას საფრთხე არ ეშუქრება. ხოლო ყოველი ასოციაცია, რომელიც – მისი თანმხლები ტკბობის გრძნობის მეოხებით – თავისკენ გვიზიდავს, „საპირისპირო სავარჯიშოა“; ის სამშვიდველში ქვეცნობიერის ძალაუფლებას აძლიერებს. მიუხედავად ამისა, სავარჯიშოსათვის განკუთვნილი დროის გარდა, მშვიდგონიერი ცხოვრების სპონტანურობაში (უშუალობაში) მხოლოდ ძალზე ფრთხილად თუ ჩავერევით, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ასოცირება გრძელდება. რაც უფრო მეტი სულოღი ცხოვრებაა ადამიანში, მით უფრო ნაკლები ადგილი, დრო და მიდრეკილება რჩება მას ასოცირებისათვის. მასში ასოცირების ადგილს ინტუიტიური შემოქმედებითი ფანტაზია იკავებს.

2. ნებელობის ინიციატივა

აზროვნებით ცხოვრებაში თანმიმდევრულობა ქცევაში თანმიმდევრულობით უნდა შევავსოთ. ქცევაში ყოველგვარი არამდგრადობა, დისპარმონია ზიანს აყენებს ფაქიზ შემეცნებით შემგრძნებლობას [„მაღალ ინსტინქტს“], რომელიც სავარჯიშოების მეშვეობით ყალიბდება. როცა რაიმეს მოვიმოქმედებთ, შემდეგი ქმედება ისე უნდა ავანყოთ, რომ ის ლოგიკურად პირველიდან გამომდინარეობდეს. ვინც დღეს სხვა გაგებით მოქმედებს და ხვალ – სხვაგვარად, მას თავის მშვიდგონიერ ცხოვრებაში არალოგიკური, არასიტყვისმიერი ისევე შეაქვს, როგორც მას, ვინც ლოგიკურად არ „აზროვნებს“.

თანმიმდევრულ ქცევას შეიძლება ნების გავარჯიშებით „ზედმეტი [უსარგებლო] ქმედებით“ (თეოი 4.3) მივაღწიოთ, რომელიც სხვა არაფრიდან „გამომდინარეობს“, თუ არა მოვარჯიშის სრულიად პირველადი ნებიდან. ასოციაციური აზროვნების გარდა „ასოციაციურ“, არაცნობიერი იმპულსებით განპირობებულ ქცევასაც უნდა გადავეჩვიოთ. აქ კვლავ არა იმპულსის შინაარსი, არამედ მისი წარმომავლობა იგულისხმება. იმისათვის, რომ მაღალმა, ინტუიტიურმა სპონტანურობამ [არაწინასწარგანპირობებულობა-განსაზღვრულობამ] ქცევაში გამოვლინება შეძლოს, დამოუკიდებელი მე-არსების კონტროლს ჯერ ნებელობითი ცხოვრება უნდა დაექვემდებაროს. მაშინ მასში ქვეცნობიერისაგან გათავისუფლებულ ინტუიციებს შეეძლება, ზეცნობიერიდან გამომდინარე განსხეულდეს.

ნებელობის სავარჯიშო, მაგ., შემდეგნაირად შეიძლება შესრულდეს. გადავწყვეტთ, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში – ერთიდან ორ კვირამდე – რაღაც ძალიან უბრალო, უსარგებლო, „არასაჭირო“ მოქმედება შევასრულოთ (სასურველია – დღის ერთსა და იმავე დროს), მაგალითად, ღილი გავიხსნათ და მერე ისევე შევიკრათ. ამ ქმედების შესრულება იმით იწყება, რომ ყველა სხვა საქმიანობას მთლიანად ვწყვეტთ, ვჩერდებით და მთელ ჩვენ ძალებს ვიკრებთ, რომ ყურადღება ჩვენს მოძრაობას მივაპყროთ, რომელსაც განზრახული ქმედებისას ვახორციელებთ.

დანების მომენტი ისე სრულად უნდა იყოს იზოლირებული სხვა ყველაფრისაგან ჩვენს აზროვნებისა თუ ყოველდღიურ ცხოვრებაში, თითქმის მთელი

ჩვენი არსებით უპაერო სივრცეში შევდიოდეთ: ამ ქმედების დასაწყისში ჩვენ დასაბამის მიმცემი ჩვენი ნების ტოტალობას განვიცდით, როგორ იღვრება ეს ტოტალობა ჩვენს მოძრაობაში.

ლილის შეხება, მისი ამოძრავება და ა.შ. ძალიან ნელა უნდა ხდებოდეს, რომ მოქმედება ყოველ წამს ნებით იყოს გამსჭვალული. არცერთი დეტალი არ უნდა განმსჭვალოს მოქმედების მძინარე ჩვევამ, ავტომატიზმმა, და არც შესრულების რომელიმე ფაზას უნდა „გადავახტეთ მოხერხებულად“. ისეთი გრძნობა უნდა გავგიჩნდეს, რომ მოქმედების ყველაზე წვრილმანი დეტალებიც კი ახლა, სულ პირველად უნდა განვახორციელოთ. მთლიანად ვყვინთავთ ამ – სხვა შემთხვევაში ადვილი და ზედაპირული ქმედების – როგორში, როცა იმას ვესწრაფვით, რომ მოქმედების მიმართ ყურადღებით ყოფნის ამ გაახანოებულ დროის მონაკვეთში თითებისა და საგნის ორმხრივ გაფაჩივებულ ურთიერთ-შეხებაში, მკლავის მოძრაობაში დავოსტატდეთ. მოქმედების შესრულების გადანყვეტა ნებისა და ამ ნების განმსჭვალავი აზროვნების ტოტქმედებით განხორციელების რუკაზე ჩაინიშნება. ქმედების დასრულება ნათელი, კონცენტრირებული ყურადღებით უნდა მოვიცვათ. შესაძლებელია, აზროვნებით კვლავ ხელახლა განვიცადოთ ქმედების დანყება, თავად ქმედება და მისი დასასრული – ისე, თითქოს ეს სამი ფაზა ერთი აქტი, ერთი იმპულსი იყოს.

ეს პირველი ორი „თანა-სავარჯიშო“ მოვარჯიშეს რამე ახლის გაკეთების, ახალი ქმედების განხორციელების იმპულსს აძლევს. შემდგომი სავარჯიშოები უფრო მეტად შინაგანი ქცევის სახეებსა და შინაგან ქმედებაზე ყურადღების გამახვილებისთვისაა გამიზნული. თუკი პირველი ორი – როგორც სავარჯიშო – დროის განსაზღვრული მონაკვეთითაა შემოფარებული, შემდგომი უფრო მეტად ზოგადი მოთხოვნებია, მაგრამ ისინიც გარკვეული, წინასწარ განსაზღვრული საბაბით კონცენტრირებულად შეიძლება განხორციელდეს. მაგ., ისეთი საუბრისას, რომლის შესახებაც წინასწარ ვიცით, რომ „რთული“ იქნება, წინასწარობის შენარჩუნება შეგვიძლია განვიზრახოთ.

3. წინასწარობა

მესამე სავარჯიშო ხალისსა და სევდას, სიხარულსა და ტკივილს შორის მერყეობისას გარკვეული სტაბილობის შემუშავებას ისახავს მიზნად. „მეცხრე ცაზე ფრენა“ და „შავნაღვლიანობა“ ცნობიერად განონასწორებული განწყობილებით უნდა შეიცვალოს. ყურადღებას ვაქცევთ იმას, რომ სიხარულმა არ ნაგვლეკოს, ტკივილმა მიწაზე არ დაგვცეს, რომ, რაც უნდა გამოვცადოთ, რაც უნდა ვინწინოთ, უზომო რისხვასა და წყრომაში არაფერმა ჩავვითრიოს, არანაირმა მოლოდინმა შიშითა და დრტყინვით არ განგვმსჭვალოს, არავითარმა სიტუაციამ მოთმინებიდან არ გამოგვიყვანოს და ა.შ. მაგრამ ამით იმის თქმა როდი გვსურს, თითქოს გრძნობები არ უნდა განვიცადოთ. სასიხარულომ სამშვინველი უნდა გაახაროს, სამწუხარომ კი მას ტკივილი უნდა მიაყენოს. სამშვინველმა მხოლოდ იმას უნდა მიაღწიოს, რომ ამ გრძნობათა გამოხატვას დაეუფლოს. თუკი ამას ვესწრაფვით, ადრე თუ გვიან შევამჩნიეთ, რომ კი არ ეჩლუნგდებით, არამედ პირიქით, სასიხარულო და მტკივნეული ჩვენ ირგვლივ გულთან ახლოს ადრინდელზე უფრო მეტად მიგვაქვს.

ამ სავარჯიშოს ძირითადი მოტივი, ოღონდ ცოტათი სხვაგვარ კონტექსტში,

4.3 თავში იყო აღწერილი. მისი შედეგი შინაგანი სიმშვიდეა, რომელიც დროდადრო სპონტანურად იჩენს ხოლმე თავს. ეს კი წერთნის მთელ გზასთან მიმართებაში იგივეა, რაც ფუნდამენტი – შენობისათვის. თანდაყოლილი ან ყოველდღიურ ცხოვრებაში გამომჟღავნებული წონასწორობა საეარჯიშოთი მიღწეულს ვერ შეცვლის. ერთი მხრივ, სიმშვიდე ყოველდღიურ ცხოვრებაში სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ცნობიერების უფრო ცოცხალ დონეებზე ანუ უფრო მაღალ სამყაროებში გადასვლისას ადამიანი წონასწორობას არ დაკარგავს. მეორე მხრივ, არაცნობიერად მოპოვებული სიმშვიდე თითქმის ყოველთვის შემგრძნებლობის ხარჯზე ვითარდება, შემგრძნებლობა კი შეცნობისთვის აუცილებელი რამაა [და ჯობს მისთვის დაიზოგოს].

ეს საეარჯიშო ყურადღებას დეტალურად იმ გრძნობათა გრიგალებზე მიმართავს, რომლებიც სასიამოვნო თუ უსიამოვნო განცდათა ნიადაგზე წარმოიშობა. ასე, მაგ., ღრმა ტკივილი – საერთოდ, როგორც ნესი – გარემოს განცდით დაკავებულ მშენიერი ძალებს კვანძისებურად კუმშავს და თავის სამსახურში აყენებს. ძალა, რომელიც, ჩვეულებრივ, ახლოს თუ შორს მდებარე გარემოზე ყურადღების მიპყრობით ცოცხლობს, აქ თავის ავტონომიას კარგავს. ტკივილზე ყურადღების გამახვილება ნებელობით როდი ხდება, რომელიც, ჩვეულებრივ, ყურადღებაში ცოცხლობს; ყურადღება არის ცარიელი ნება. ყურადღება ასეთ შემთხვევაში თავისი ოსტატის გარეშე რჩება და უსუსურია: ამის გამო ტკივილის შეგრძნება ძლიერდება და გაზვიადებულია, ხოლო უსუსურობის შეგრძნება ამას კიდევ უფრო უწყობს ხელს. საქმე შეიძლება იქამდეც მივიდეს, რომ სამშენიერელმა საესებით დაკარგოს კავშირი ნებელობასთან, ნებელობით ქმედებასთან, რომლითაც ყურადღების მართვა ხდება, და, აი, მაშინ ნევროტული დაავადებები იჩენს თავს. უსუსურობა შეიძლება არაცნობიერი ნების სფეროსაც გადასწვდეს, რომელიც სასიცოცხლო პროცესთა სპონტანურ ჰარმონიას არეგულირებს: დაავადებები ფიზიკურ ორგანიზმში სწორედ ასე წარმოიშობა.

როცა ტკივილს ასეთი ნგრევა მოჰყვება, ამის გარეგნული ნიშნები უბრალოდ როდი უნდა ჩავახშოთ. კონცენტრირებულმა ყურადღებამ ტკივილის „უოსტატოდ“ დარჩენილი, უსუსური, დადამბლავებული გრძნობა უნდა მოძებნოს, რომელიც თითქმის მთლიანად ერთ პუნქტშია მოკრუნჩხული, რომლის შეგრძნებაც სხეულებრივად შესაძლებელია. ეს ძიება იმ ფაქტზე კონცენტრაციის მეშვეობით ხდება, რომელიც ტკივილს იწვევს – ნებელობითი აზროვნებით მასზე. შემდეგ იმავე ნების მეშვეობით ეს გამოწვეული გრძნობა უნდა მოიძებნოს; ჩვეულებრივ, ჩვენ გვსურს ტკივილი თავიდან ავიცილოთ; ამ საეარჯიშოში კი საინიანაღმდეგოს ვაკეთებთ: ჩვენ ტკივილის არსებას ვეძებთ. კონცენტრაციის მეორე ფაზაში, რომელიც ამჯერად არა ფაქტზე, არამედ გრძნობაზეა მიმართული, რაღაც ფაქტით გამოწვეული, მტკივნეული გრძნობის აღმოჩენა ნიშნავს, რომ გრძნობა ამჟამად რაღაც აკვნით, მოალერსე ხელით – ყურადღებით – არის გარემოცული, რომელშიაც იმ ტკივილისა აშკარად აღარაფერია. გრძნობა, ყურადღებით შემოსილი, თავის დაკრუნჩხულ, მტკივნეულ ნერტილოვან ხასიათს კარგავს. ის თანდათანობით „იხსნება“ და განაგრძობს სამშენიველში ცხოვრებას ურყევი სიმშვიდით, რომელიც ადამიანს მთლიანად მოიცავს.

სიხარულის უსაზღვრო გრძნობასაც შეუძლია გარემოში მოქმედი მშენიერი ძალები – ნებელობა, ყურადღება – პირუქუდმა შეატრიאלოს. ადამიანი

თავს ისე შეიგრძნობს, თითქოს თავის სხეულებრივ საზღვრებს გარეთ გადის და კიდურები მხოლოდლა „უკან მისდევენ“. მისი სიტყვებიც, შეიძლება, წინ უსწრებდეს აზრებს; ის ყველას ყველაფერს „პატიობს“; რაზედაც, ჩვეულებრივ, მგრძნობიარედ რეაგირებს ხოლმე, ის ახლა მას თითქოს არც კი ეხება.

ეს მკვეთრი შემოტრიალება სასიამოვნო ფაქტით აღძრულ სიხარულს აძლიერებს და აზვიადებს. სიხარული იმის გამო ჩნდება, რომ ადამიანი მანამდე შემგრძნობლობას აღწევს თავს. თავის დაღწევას პასიურად „მივალნიეთ“, ეს კი სიხარულის შენარჩუნებისა და მისი გამოცდილებად ქცევისთვის საკმარისი არ არის. გამოცდილების ნება განცდაში ჩართული არაა, ამიტომ სამშენებლის ზეასანევედ საკმარისი ის ვერ იქნება. გრძნობით აფეთქებას კიდევ უფრო აძლიერებს შიშის ფარული გრძნობა, რომ სიხარული გაქრება. თვითშეგრძნება ჩვენს ვრცელ ყოფიერებაში ხომ რეალობა არაა. იგი რომელიღაც მომდევნო განცდის ნიადაგზე შეიძლება ჰაერში აშენებული კოშკივით ნაცარტუტად იქცეს.

„კარგ გუნებაზე ყოფნა“ შეიძლება რეალობა იყოს და არა წონასწორობის დარღვევა, თუკი ის ნების დაკარგვის გამო არ წარმოშობილა და ამით არ ძლიერდება. თუკი ის წონასწორობის დარღვევით წარმოიშვა და განვითარდა, მაშინ „გუნება-განწყობა“ შემდგომი, უსიამოვნო ზეგავლენის გამო შეიძლება ნორმალურ დონეზე დაბლა დაიწიოს და დეპრესიული გახდეს. ხშირად რაიმე ახალი განცდა სულაც არ არის ამისათვის საჭირო. თავისი უსუსურობის გამო, ნებელობის ნაკლებობის გამო იგი უფრო მეტად კონტროლირებულ გრძნობათა ქვემოთ ისედაც მოექცევა.

გრძნობითი ცხოვრება მით უფრო მეტად არის ასეთ კატასტროფათა მსხვერპლი, მათი გამგებიანი განცდა რაც უფრო ნაკლებად გესურს. წონასწორობის დაკარგვა – ეს არის ყურადღების ძალთა გადახტომა ისეთ ზონაში, სადაც გაგება ადამიანისათვის შეუძლებელია. ეს ფარული განზრახვა კი ნათელი ნებით არ გვექცევა. ასეთი „ნახტომისათვის“ სიხარული ხშირად საშუალებაა. უკვე საყოველთაოდ მიღებულ შეხედულებად იქცა, რომ ნამდვილი სიხარული მხოლოდ „კაიფში“ (რომლის დროსაც სამშენებელში სწორედ ყურადღების ჩახშობა ხდება) შეიძლება იშვას.

თუკი კონცენტრაციის ძალა სასიამოვნო განცდისას გრძნობასთან რჩება და იგი სხვა მდგომარეობაში გადასახტომ ტრამპლინად არ გამოიყენება, მაშასადამე, თუკი ამ ძალას გრძნობაში ცხოვრება შეუძლია, მაშინ სიხარული თავის ზედაპირულობას კარგავს და მშვიდ შინაგან განცდად გადაიქცევა. ხანდახან ის შეიძლება ადამიანს იმაშიც დაეხმაროს, რომ მან ვინმეს რაღაც აპატიოს, შეუწოდოს და, აგრეთვე; თანდათანობით გამოუთხაროს ძირი საკუთარ თვითშეგრძნობლობასა და თვითგვემას.

4. პოზიტიურობა

იმ ძალის მოვლას, რომელიც აზროვნებაში მოქმედებს და რომელსაც აზროვნება გრძნობების, კითხვების, პრობლემების მიმართ თავის წმინდა, არა-ეგოისტურ შემგუებლობას უმაღლის – ანუ სულიერი სიყვარულის მოვლასა და მის აღზრდა-გაღვივებას – პოზიტიურობა ჰქვია. სამშენებლის ასეთი განწყობა (პოზიცია) უკეთ შეიძლება გავიგოთ, თუკი იესო ქრისტეს შესახებ გოეთეს მიერ გადმოცემულ სპარსულ ლეგენდას გავიხსენებთ. „უფალმა სხვებთან

ერთად ძალის მძორს ჩაუარა. სხვებმა მძორისაგან ზიზღით პირი იბრუნეს, უფალმა კი მძორის მშვენიერ კბილებზე დაიწყო საუბარი". სამშვივნელის ასეთი განწყობა არის პოზიტიურობა. უკეთურება, სიმახინჯე, შეცდომა ადამიანს ხელს არ უნდა უშლიდეს იმაში, რომ კეთილი, მშვენიერი და ჭეშმარიტი ედიოს და შეამჩნიოს ყველგან; სადაც კი ის აღივს. ეს არც არაკრიტიკულობაა და არც ნეგატიურზე თვალის დახუჭვა. ვინც ცხოველის გვამის მშვენიერი კბილებითაა აღფრთოვანებული, ის ხრწნასაც ხედავს. მაგრამ ეს მას მშვენიერის შემჩნევაში ხელს არ უშლის. ავს კარგი, შავს თეთრი როდი უნდა ეუნოდოთ, მაგრამ ავმა კარგის დანახვაში ხელი არ უნდა შეგვიშალოს.

ასეთი მშვიდნიერი განწყობა იმ პოზიციას გვაპოვინებს, რომლითაც ადამიანს მისთვის უცხო მოვლენათა და არსებათა მდგომარეობაში სიყვარულით აღსავსე გაგებით შეუძლია შევიდეს და მათთვის „განაჩენის გამოტანის“ ნაცვლად, საკუთარ თავს ჰკითხოს: როგორ მივიდა ესა თუ ის (კონკრეტული) ადამიანი იქამდე, რომ ასეთია, რომ ასე მოქმედებს? ამ პოზიციიდან იშვება ჭეშმარიტი თანაგრძნობა და სწრაფვა სხვისთვის დახმარების განევისა იქ, სადაც ეს შესაძლებელია, და აგრეთვე – განსჯის ძალაც იმის გადასანყევტად, შეიძლება თუ არა დახმარების განევა, ან ეს რაც შეიძლება უკეთ როგორ უნდა მოხერხდეს.

ამით იმის მიმართ, რაც ჩვენ გარშემო ხდება, შემგრძნებლობის კარი იხსნება და ეს შემგრძნებლობა ვარჯიშის მეოხებით საკუთარ არსებას სძლევს. ირგვლივ ბევრი ისეთი რამის შემჩნევას ვიწყებთ, რასაც მანამდე ვერ ვამჩნევდით. პოზიტიურობა შეიძლება განვიხილოთ როგორც საშუალება იმ უყურადღებობის დასაძლევად, რომელიც ყოველ ადამიანშია. გარემო ჩვენი ნაწილი ხდება. კონცენტრირებულობა ამ სავარჯიშოს წინაპირობაა. ყოველივე ქარიშხლიანი, ვნებიანი, აფექტური, რითაც ცნობიერება იტბორება, ამ ახალ, გარეთ მიმართულ შემგრძნებლობაზე უარყოფითად მოქმედებს.

პოზიტიურობის სავარჯიშო 4.4 თავში შესავლის სახით იყო აღწერილი. აქ მოცემული ფორმულირებები კი მედიტაციურ ჩალრმავებას ემსახურება.

5. მიუკერძოებლობა

იმპროვიზატორულმა ცნობიერებამ, რაშიც აზროვნების ნება უნდა მომწიფდეს, პლასტიკურობა და ახალი განცდების მიმღებლობა უკვე განცდილისა და გამოცდილის ზეგავლენით არასოდეს უნდა დაკარგოს. ისეთი რამ, რაც „არასოდეს გვსმენია“, „არსად გვინახავს“, კი არ უნდა უკუვავდოთ, არამედ სიხარულით უნდა მივიღოთ. ყველაფერმა შეიძლება ადამიანს მუდამ რაღაც ახალი ამცნოს. სამშვივნელის ასეთი განწყობა იმას როდი ნიშნავს, რომ ადრე განცდილი არაფერს გვასწავლის. ოღონდ ეგაა, რომ უკვე განცდილი ჩვენთვის ახლის საზომი არ უნდა იყოს, და ყოველთვის ღიად უნდა ვტოვებდეთ იმის შესაძლებლობას, რომ ახალი გამოცდილებები ძველს შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს. ასე იღვიძებს იმის „რწმენა“, რომ ჩვენი უნარების წყალობით შევძლებთ, გავიგოთ, გარკვეული აუცილებელი ზომით მაინც, ახალი, შევძლებთ დავეუფლოთ მას და ყველა პრობლემა გადავწყვიტოთ. მოვარჯიშე ადამიანი თავის ძველ მოსაზრებებს, გამოცდილებებს კი არ ებლაუჭება, არამედ თავის ინტუიციას ენდობა და გრძნობს შესაძლებლობას, შეცვალოს და შეასწოროს თავისი შეხედულებები, მოსაზრებები. თავისი ახლებური შემეცნების მიმართ ნდობა

საკუთარი ახლებური ქმედების მიმართ ნდობად იქცევა. მას შეეძლება თავის წამოწყებებს, თავის განზრახვებს ნდობით მიჰყევს. წარუმატებლობანი და დაბრკოლებები სასოწარკვეთილებაში კი არ აგდებს მას, არამედ მასში მათ დასაძლევად ახალ ძალებს აღვივებს.

თავის მოსაზრებებში, შეხედულებებში, ჩვევებში ადამიანი რაც უფრო ნაკლებადაა წარსულით განპირობებული და ფორმირებული, თავის წარსულ გამოცდილებებსა და განცდებს უნარ-შესაძლებლობებით რაც უფრო მეტად გაუმდიდრება იგი, მით უფრო ადვილად შეძლებს ახლის სწორად მიღებას. გამოცდილებები ცნობიერების უფრო მაღალ საფეხურებზე ყოველი ადამიანისათვის ახალია, არ მეორდება და თავიანთი ხასიათით ჩვეულებრივი ცხოვრებისეული განცდებისაგან სრულიად განსხვავდება. ეს ისევ და ისევ მგრძნობელობაა, რომელიც, ობიექტურობის შემუშავების მცდელობით, თითქოსდა ამოიზრდება ჩვევისეულისაგან და ახალი განცდებისაკენ მიემართება.

ცნობიერების სამყაროსთან დამოკიდებულების, ურთიერთობის ჩვეულებრივი ფორმა შეხებით საკუთარი საზღვრების მოსინჯვაში მდგომარეობს იქ, სადაც ამ საზღვრებს რომელიმე არსება, საგანი, მოვლენა მოადგება. ეს შეხებითი მოძრაობა მრუდდება და თვითშეგრძნების მიმართულებით უკან იხრება, რადგანაც ცნობიერების ქმედება საზღვრებზე გადასასვლელს ვერ პოულობს, ანუ შეხების ნერტილის განეიტრალება, თვითშემგრძნებლობისაგან მისი გათავისუფლება არ ძალუძს. საზღვრის ეს შეგრძნება ძლიერდება და ამა თუ იმ არსებასთან თუ მოვლენასთან შეხვედრას ნაწილობრივ ან მთლიანად წაუკავს ხოლმე.

ეს სავარჯიშო, ფაქტობრივად, ცნობიერების სასაზღვრო ნერტილების ნეიტრალიზაციაა, მათი ნაწილობრივ მოშლა. შემჩნევის, შეხვედრის, რაიმეს მოხდენის (პროცესის) დროს, ამ მომენტში რაღაც აზრი, გრძნობა უმეტესად თავისთავად იღვიძებს ან კიდევ მოცემული საგნის თაობაზე აზრთა ერთიანი ჯაჭვი თუ მსჯელობა იქმნება. მიუკერძოებლობის სავარჯიშო აზრის თუ მსჯელობის გაღვიძებას უსწრებს წინ ანუ ნებელობით შლის, არბილებს მათ, თუ მათ თავი უკვე იჩინეს, და ყოველგვარ ნაჩქარევ დასკვნას, ყოველგვარ დაუფიქრებელ მსჯელობას ნაცარტუტად აქცევს. ვაზროვნებთ ასე: „დიახ, ეს ასეა“; „ახლა კი ასეა“. ეს ნაბიჯი აქტიურ მოლოდინს, სამშვინველის ცნობიერად დაცარიელებას ნიშნავს იქ, სადაც სხვა შემთხვევაში ჩვენი აზრობრივი და გრძნობითი ჩვევების ტყვენი ვართ. თუ ამ პოზიციის დაკავება მოვახერხეთ, გრძნობა თითქმის იმავდროულად იწყებს თავისი სიმაგრის, თავისი უკუმგდებელი კიდის შერბილებას, გაშალაშინებას – იმ კიდისა, რომლის საშუალებითაც აქამდე ცნობიერების საზღვრები იყო შენარჩუნებული. ახალ მოვლენასთან, არსებასთან, საგანთან შეხების ნერტილი ასე ნეიტრალდება, ასე კარგავს იგი იმ უკუმგდებელი საზღვრის ავტომატურ ფუნქციას, რომელიც შიშველ ინფორმაციას ატარებს. ამ შეხებისას წინ სტილის გამოცდილება (განცდა) წამოიწევს. შეხვედრა ახალთან – ახალი კი ყველაფერია – არა ერთ ნერტილში, არამედ მთელ ხაზზე, მთელ სიბრტყეზე, მთელ სივრცეში განხორციელდება, რომელიც ადამიანს, მის გამოცდილებას, პროცესს, საგანსა თუ არსებას ერთად, ერთ უსაზღვრო მთლიანობაში მოიცავს.

6. შემრიგებლობა

ზემოთ აღწერილი ხუთი სავარჯიშოს მოწესრიგებული მონაცვლეობის წყალობით სამშენიველში წონასწორობა გამომჟღავნდება. რაიმე მოვლენით ან არსებით უკმაყოფილება ქრება. თანდათანობით შემრიგებლური განწყობა ილ-ვიძებს, რომელიც გულგრილობის საპირისპიროა; ის კი არა, პირიქით – სწორედ იგი გვანიჭებს უნარს, სამყაროს წინსვლისათვის საქმის გამოსწორებით ვიმუშაოთ. საგანთა მშვიდად გაგების კარი გვეხსნება, რაც მანამდე სამშენიველისათვის დახშული იყო. ეს ადამიანთა, სხვა არსებათა თუ ფაქტთა მიმართ მომთმენლობას, შემწყნარებლობას აღვიძებს. მოვარჯიშე ადამიანი ყოველ ზედმეტობას, თავმომწონეობას, არასრულქმნილის, ბოროტის, ცუდის კრიტიკას თავს არიდებს. პირიქით, ის ცდილობს ყოველივე ეს გაიგოს. იგი მათ არათუ გაგებით აღსავეს თანაგრძნობას აკლებს, არამედ სხვის მდგომარეობაში საკუთარი თავის ჩაყენებას ცდილობს იმის გასაგებად, როგორ დაეხმაროს მას.

მე-6 სავარჯიშოს რეგულარულად შესრულების შემდეგ სამშენიველი იმ ძალით აღიჭურვება, რომელიც ყურადღებასავით რაიმეზე შეიძლება იქნეს „მიმართული“. ამით სამშენიველი ფსიქიკური რეაგირებისაგან თავის დამოუკიდებლობას უყრის საფუძველს.

რეაგირება ანმყოსეული ელემენტია. ის ნებელობის ამჟამინდელობაში კი არ წარმოიშობა, არამედ წამიერი შეცდომის მოვლენების და აზრების წარსული-სეული ხასიათის „შემავესებელი“ მოძრაობაა: ეს არის უკუქმედება. გაძლიერებული ნება კი – სავარჯიშო 5 – ამჟამინდელია, ადამიანის ანმყოსეული ნებაა.

ეს ნიშნავს, რომ შემგრძნებლობა სამყაროს შეხებით შემგრძნობ (მომსინჯველ) ორგანოდ იქცევა – წარმართვად ძალთა ბუნება ხომ ისეთია, რომლის მეშვეობით აღდგება კავშირი ყოველივე იმასთან, რისგანაც სამშენიველმა თავის ეგოისტურ შემგრძნებლობაში პირი იბრუნა, რაც უკუაგდო, რაც ვერ მოიღო.

მე-6 სავარჯიშოს მეშვეობით ადამიანი ესწრაფვის, რომ ცნობიერება წარმართვადი ძალის ბუნების შესაბამისად ამოქმედოს. აზროვნება მზად უნდა იყოს, მოეშვას იმ ცოდნას, კონკრეტულ ცოდნად რომ გამოიყენება, შემდგომი დიფერენცირება განიცადოს და მანამდე წარმოუდგენელი კავშირების მიმართულებით ისე ჩამოყალიბდეს, როგორც ამას ეს კავშირები მოითხოვს. აზროვნება სულ მზად უნდა იყოს, რომ მოიშალოს, მოირღვეს და თავისი ქმედება ხელახლა დაიწყოს. მას არაფერი ეკარგება, აზროვნებაში ყველაფერი ფასს, ღირებულებას იძენს, არაფრის შეუფასებლობა არ ხდება, არაფერია უკუგდებული. ასევეა გრძნობითი ცხოვრებაც: რა ზომითაც ის ფსიქიკური რეაგირებისაგან დამოუკიდებელი გახდება, იმ ზომით ახალი შეგრძნებითი სისტემა აიგება, რომლის შემგრძნებლობის მეოხებითაც სამშენიველი აქამდე მისგან შორს მყოფ გარემოსაც ჩაექსოვება.

სამშენიველი ნებით ჩამოიშორებს გრძნობით ჩვევებს, რომლებიც ათასწლეულებს ითვლის: პატივმოყვარეობას, ეჭვიანობას, შურისძიების წყურვილს და ა.შ. ფაქიზი მუშაობით ნამდვილი ადამიანური ღირებულება იშვება, როგორც სიბრძნის პირველი საფეხური. სამშენიველი სამყაროს ახალ ფერებში ხედავს – ის საგნების, პროცესების, ფაქტების წარმოქმნაში ნებელობით ღებულობს მონაწილეობას – და შორს სწვდება ამ ქმედების მნიშვნელოვან ნაყოფთა ბრწყინება.

სამშვივნეელის ძალები, სამშვივნეელის განწყობის სახეები, ექვსი „თანა-სავარჯიშოს“ საშუალებით რომ იძერწება, ჯაჭვივითაა გადაბმული. დასასრულს, ამას რვანეერიანი ბილიკის მშვივნეიერი ქმედებანი აგვირგვინებს. თანამედროვე ადამიანისათვის ეს სავარჯიშოები რ. შტაინერმა ჩამოაყალიბა.* ისინი, ერთი შეხედვით, ისეთნაირ ქცევას (ქმედებას) აღწერენ, რომელიც, კაცმა რომ თქვას, ყველა კულტურული ადამიანისათვის ისედაც ცხადია. მაგრამ მისი მკაცრი განხორციელება ვარჯიშის გარეშე შეუძლებელია, დღეს – მით უფრო, ვიდრე ოდესმე. შემდეგი აღწერილობანი, რომლებიც რ. შტაინერის მოცემულს მიჰყვება, ესკიზებად უნდა მივიღოთ, რომელთა ინდივიდუალური ფორმირება ვარჯიშის პირველი ნაბიჯია.

1. სწორი წარმოდგენა ანუ სწორი შეხედულება

პირველი სავარჯიშოს არსი ისაა, რომ ჩვენს წარმოდგენებს და იმას, რანაირად წარმოიქმნება და ყალიბდება ისინი, ყურადღებითა და მზრუნველობით მოვეკიდოთ. ჩვეულებრივ, ადამიანი ამ მხრივ მთლიანად იმას ეყრდნობა, რასაც შემთხვევა მოუტანს. მაგალითად, რაიმეს დანახვისას ან გაგონებისას მასში შესაბამისი წარმოდგენა იქმნება. მაგრამ ადამიანის შემეცნება ასე ვერ განვითარდება; ადამიანმა უნდა აღზარდოს საკუთარი თავი ამ მიმართულებით. მან უნდა შეიმუშავოს უნარი, ყურადღება მიაქციოს საკუთარ წარმოდგენებს, მათში გარესამყაროსაგან ცნობას, უწყებას ხედავდეს. იგი იმ წარმოდგენებით არ უნდა კმაყოფილდებოდეს, რომლებსაც ასეთი მნიშვნელობა არა აქვს. მან მთელი თავისი ცნებითი სამყარო ისე უნდა ჩამოაყალიბოს, რომ ის გარესამყაროს უტყუარი სარკე იყოს; სამშვივნეელიდან არასწორი წარმოდგენების გაძევება უნდა ესწრაფოდეს. ის უნდა შეეცადოს, აზროვნებით ცხოვრებაში თანდათანობით განასხვავოს არსებითი არაარსებითისაგან, წარმავალი – მარადიულისაგან, ჭეშმარიტება – ოდენ შეხედულებისაგან. იგი უნდა შეეცადოს, სხვათა საუბრის მოსმენისას შინაგანად მთლიანად გაირინდოს და უარი თქვას ყოველგვარ მიმხრობაზე, მიკერძოებასა თუ დათანხმებაზე და განსაკუთრებით – ყოველგვარ უარყოფით მსჯელობაზე, ყოველგვარ კრიტიკაზე, თუნდაც მხოლოდ საკუთარ აზრებსა თუ გრძნობებზე ხორციელდებოდეს ის.

ადამიანი არ არის მიჩვეული თავისი წარმოდგენების შემოწმებას მათი სისწორის თვალსაზრისით, მიუხედავად იმისა, რომ ეს წარმოდგენები ხშირად ნაჩქარევად და სიმპათიურ-ანტიპათიის ზეგავლენით წარმოიშობა. აზროვნების კონცენტრაცია ჩვენ იმის შესაძლებლობას გვიქმნის, რომ წარმოდგენები მხოლოდ ჩვენი ნებით შევქმნათ. რაიმე შთაბეჭდილებით წარმოდგენის შექმნისას მისი არაცნობიერი, სპონტანური წარმოშობა ისევე უნდა იქნეს გამორიცხული, როგორც კონცენტრაციის სავარჯიშოში. როცა რაიმეს შესახებ სწორ წარმოდგენამდე მივდივარ, ის გრძნობა ჩნდება, რომ მე ჭეშმარიტებასთან ამ საგნის შესახებ, მის აღმოჩენასთან, მის ყოფიერებასთან იდენტური ვხდები. თუკი შექმნილი წარმოდგენა მცდარია, მაშინ ფაქტსა და წარმოდგენას შორის გამუდმებული, არასასიამოვნო, მომქანცველი ჭიდილი და დაძაბულობა გაიმართება, ვიდრე ფაქტი არასწორ წარმოდგენით სურათში მთლიანად არ ჩაერთვება.

* შტრ.: G.Kühlewind, *Die Diner des Logos*, დანართი; Stuttgart 1981.

შემდგომ კი ამაზე მომდევნო მცდარი წარმოდგენების რიგი დაშენდება.

ის მოთხოვნა, რომ მარადიული წარმავალისაგან, ჭეშმარიტება სუბიექტური შეხედულებისაგან განვასხვავოთ, თავდაპირველად ძალზე ძნელი შესასრულებელი ჩანს. მაგრამ სამშენიველის ღრმა სასიცოცხლო მდინარებაში (მოძრაობაში) არსებობს მიდრეკილება მათი გარჩევისაკენ, რადგანაც ეს სამშენიველის წამალია, რომელიც მას მალამოდ ედება.

რაიმე შეხედულებისა თუ წარმოდგენის წარმოქმნას გრძნობები თან არ უნდა ახლდეს. წარმოდგენები, რომლებიც სპონტანური გრძნობებისაგან დამოუკიდებლად წარმოჩნდება, შემდგომში სწორ, ადეკვატურ გრძნობებს აღვივებს, რომლებიც ჭეშმარიტების იდენტურია და ჰარმონიაშია მასთან. კაცმა რომ თქვას, მხოლოდ ჭეშმარიტება უნდა აღვიძებდეს გრძნობებს: გრძნობების ჭეშმარიტებასთან ჰარმონიას ყველა ავადმყოფობისა და ტკივილის განკურნებამდე მივყავართ, რაც კი ტანჯავს და ტვირთად აწევს ადამიანს.

2. სწორი გადაწყვეტილება ანუ სწორი მსჯელობა

მეორე მშენივერი პროცესი, რომელზედაცაა საჭირო მუშაობა, ესაა გადაწყვეტილების მიღება. ყველაზე უმნიშვნელო რამეც კი მხოლოდ განსჯით უნდა გადაწყვეტიდეს. ყოველგვარ გაუაზრებელ ქმედებას, ყოველგვარ არაფრის მომტან საქციელს უნდა ვერიდოთ; მხოლოდ კარგად ანონ-დანონილი საფუძვლებიდან გამომდინარე ვიმოქმედოთ და თავი ვანებოთ იმას, რისკენაც იმ მოტივებს მივყავართ, რომლებიც მნიშვნელოვანი არაა. თუკი რაიმე გადაწყვეტილების სისწორეში დარწმუნებული ვართ, მაშინ შინაგანი სიმტკიცით კიდევაც უნდა გავატაროთ იგი. ეს გახლავთ ე.წ. სწორი მსჯელობა, რომელიც სიმპათია-ანტიპათიაზე დამოკიდებული არ შეიძლება იყოს.

ადამიანი ხშირად ცნობიერი გადაწყვეტილების გარეშე, ხშირად – საკუთარი გადაწყვეტილების საწინააღმდეგოდ მოქმედებს. ამის შემჩნევა, ამაზე ყურადღების გამახვილება ამ სავარჯიშოში პირველი ნაბიჯია, რომელსაც ადამიანი იქითკენ მიჰყავს, რომ იგი ცნობიერი გადაწყვეტილებიდან გამომდინარე ქმედებას სწავლობს. ამ გადაწყვეტილებას თავისი წყარო მსჯელობაში, გარემოებათა განსჯა-გააზრებაში აქვს. გავარჯიშებული განსჯის უნარი შესაძლებელია, ინტუიტიური იყოს – სულის ამყამინდებლობა – და ადამიანი საკუთარი გადაწყვეტილების მიხედვით რაც უფრო თანმიმდევრულად იმოქმედებს, მისი განსჯის უნარის ფუნქციონირება მით უფრო დამაჯერებელი გახდება. მიღებული გადაწყვეტილების, საკუთარი განსჯის საწინააღმდეგო ქმედება ამ უნარზე უკუქმედებას ახდენს, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ასეთი რამ შეუმჩნეველი გვრჩება, ანდა როცა მსჯელობა, გადაწყვეტილება მოგვიანებით მოდიფიცირდება, თუ მას ჩადენილი საქციელის გასამართლებლად ვცვლით.

ამით იმას როდი ვესწრაფვით, რომ ჩვენი ცხოვრებიდან ყველაფერი თამაშისეული განვდევნოთ. არა, მაგრამ ადამიანმა უნდა იცოდეს: „ახლა მე ვთამაშობ.“ როცა საკუთარი შეხედულების საწინააღმდეგოდ ვმოქმედებთ, იმ იმპულსთა წყარო უნდა მოვძებნოთ, რომლებსაც ამ ქმედებისკენ მივყავართ და შეულამაზებლად დავინახოთ იგი. არაცნობიერი იმპულსების თაობაზე არც ილუზიები უნდა შევიქმნათ და არც აზრობრივად უნდა გავამართლოთ ისინი.

თუკი მათ მივყევით – კეთილი, მაგრამ ცნობიერად მაინც მივყვეთ, რაც ჩვენ მაინცდამაინც არ გვიყვარს!

ჩვენს განსჯასა და სხვა იმპულსებს შორის ბრძოლიდან განსჯის ძალის მიმართ სიყვარული შეიძლება გაჩნდეს. ამაზე უარის თქმა ადამიანს აღარ სწადია, თუკი ერთხელ მაინც გამოსცადა ის. თუკი განსჯის უნარს მოქმედების საშუალებას მივცემთ, ის შობს ამ სიყვარულს, რომელიც, თავის მხრივ, განსჯის უნარს აძლიერებს. ეს უნარი სულ უფრო და უფრო გადადის სულიერ სიფხიზლეში, განსჯის ძალის ნათელ ცხოველმყოფელობაში, რომელიც ამ სიყვარულის ობიექტია და რომელთანაც თანხმობაში ქმედება ადამიანის უშიშარების სურვილია.

3. სწორი მეტყველება ანუ სწორი სიტყვა

მესამე ფენომენი, რომელსაც უნდა შევეხოთ, მეტყველებაა. ვლადიმერ ჰამლიტი მხოლოდ მაშინ, როცა მართლა გვაქვს რაღაც სათქმელი. ამ თვალსაზრისით, ლაპარაკი ლაპარაკისთვის, მაგ., დროის გაყვანის მიზნით და ა.შ., საზიანოა, რადგანაც ის ადამიანს თავისი არჩეული გზიდან განზე ახვევინებს. ჩვეულ ბაასს, სადაც რაღაზე აღარ არის ლაპარაკი, უნდა ვერიდოთ, მაგრამ, ამასთან, ირგვლივ მყოფ ადამიანებთან ურთიერთობას არ უნდა გავექცეთ. მეტყველება თანდათანობით, სწორედ ურთიერთობაში უნდა განვითარდეს და მნიშვნელობის მქონე გახდეს. ვესაუბროთ და გამოვეპასუხოთ ყველას, მაგრამ გააზრებულად და ყოველმხრივ ნინდახედულად. ნუ ვილაპარაკებთ უმიზეზოდ, ამას დუმილი ჯობს. შევეცადოთ, არც ზედმეტი სიტყვები დავახვავოთ და არც მეტისმეტად სიტყვაძუნწი ვიყოთ. სხვის ლაპარაკს ჯერ მშვიდად მოვუსმინოთ და შემდეგ გადავამუშავოთ იგი.

სწორ მეტყველებაზე 4.2 თავში ბერნი რამ იყო ნათქვამი. თუ ამ სავარჯიშოს მედიტაციის მიმართულებით გავაღრმავებთ, მივხვდებით, რომ ის მართლაც მოიცავს ყველა დანარჩენს: კონცენტრირებულობას, პოზიტიურობას, სწორ ნარმოდგენას, გადანყვებილების მიღებას, პოზიციას, გახსენებას და ა.შ. მას იქამდე მივყავართ, რომ ენა, როგორც ფენომენი, ჩვენთვის ცნობიერი ხდება. უღრმავდებით რა ცალკეულ სიტყვებს, მათ თავიანთ პირველმნიშვნელობამდე მივადევნებთ თვალს და ვცდილობთ, ბუნების მანამდე მხოლოდ გარეგნულად სახელდებულ ფენომენთათვის სწორი სიტყვები ვიპოვოთ: ვიპოვოთ მათი „საზრისი“, მათი „ფუნქცია“ სამყაროში.

მეორეს მხრივ, ამ სავარჯიშოდან მიემართება გზა ახალი ტიპის ერთობის შექმნისაკენ – ყურადღებიაანობით უსიტყვო სიტყვის მიმართ, რომელიც მედიტაციაში ცოცხლობს და ამავე დროს თავისი ამჟამინდელობით პირველი ახალი საერთო სულიერი ზონაა.*

4. სწორი ქმედება

მეოთხე სავარჯიშო გარეგნულ ქცევათა მონესრიგებას ეხება. ჩვენი ქცევები ჩვენ ირგვლივ მყოფ ადამიანებს ხელს არ უნდა უშლიდეს. ჩვენი საქმიანობა ჩვენს გარემოში, ცხოვრებისეულ სიტუაციაში და ა.შ. ჰარმონიულად უნდა ერ-

*შტრ.: G. kühlwind, Die Diner des Logos, თ. X., XI., XII., Stuttgart 1981.

თვებოდეს. თუ გარედან მომდინარე საბაბით ვიქმთ რაიმეს, ყურადღება მივაქციოთ იმას, რომ ჩვენდამი წამოყენებული მოთხოვნები რაც შეიძლება უკეთ დავაკმაყოფილოთ, ხოლო თუ იმპულსით ვმოქმედებთ, ჩვენი მოქმედების შედეგები ზოგადსაკაცობრიო თვალსაზრისითაც ზუსტად ავნონ-დავნონოთ.

ადამიანის გარეგნული ქმედებანი – ეს მისი სიტყვების გაგრძელებაა, ეს სიტყვის მიერია, რამდენადაც ადამიანისეული ქმედებებია. სწორედ ამიტომაც ისინი ზოგადსაკაცობრიო ინტერესების ამრეკლავი უმეტეს შემთხვევაში, მაშინაც კი, როცა ამდაგვარი მათ თითქოს არაფერი ემჩნევათ. ვინაიდან მოქმედებები – ეს სიტყვებია, გამონათქვამებია, მათ ისევე უნდა ფელობდეთ, როგორც სწორ მეტყველებას: ისინი განზრახვის სიტყვადიდან უნდა აღმოცენდნენ და ქცევის ამა თუ იმ სახის ნათელი ანონ-დანონვით უნდა მოვიყვანოთ სისრულეში. მოქმედებები – იდეალურ შემთხვევაში – ცასა და დედამიწას ისევე აკავშირებს, როგორც სწორი სიტყვა.

ადამიანს მინიერი ცხოვრება, დედამიწა მოქმედებისა და თვითმყოფადი სიტყვებით მეტყველებისათვის ებოძა; სხვაგან მას ამის საშუალება არ ექნებოდა; მინიერი საქმიანობის მიმართ წმინდა სიხარული აქედან მომდინარეობს.

თუკი ჩვენი მოქმედება სხვის მიერ, ან გარეგნული ვითარებითაა ნაკარნახევი, მაშინ ამ ქმედებაზე იმდენ ხანს უნდა ვიფიქროთ, სანამ ამ ჩაფიქრებიდან საკუთარი ინიციატივა არ იშვება. განზრახვის სინათლე უნდა მსჭვალავდეს, აცისკროვნებდეს მოქმედებას; და მაშინ ის მოქმედი პირისთვისაც და სხვა ადამიანებისთვისაც სამყაროს სიტყვის მიერ ბუნების გადამცემი და გამზიარებელი იქნება.

5. ცხოვრების გაძლოა ანუ სწორი პოზიცია

მეხუთე სავარჯიშო საერთოდ მთელი ცხოვრების გაძლოას ეხება. შევეცადოთ, რომ ბუნებისა და სულის შესაბამისად ვიცხოვროთ და გარეგნულ იძულებითობებსა თუ გარეგნულ ხდომილობებს ნუ მივცემთ ჩვენი დეტერმინირების ნებას. მოვერიდოთ ყველაფერს, რასაც ცხოვრებაში მოუსვენრობა და ფორიაქი შემოაქვს. ადამიანი არაფერში არ უნდა აჩქარდეს, მაგრამ არც ზანტი უნდა იყოს. ცხოვრებას იგი უნდა უყურებდეს როგორც საშუალებასა და სიტუაციას მუშაობისათვის, უფრო მაღალი განვითარებისათვის, და მოქმედებითაც ამის შესაბამისად უნდა მოქმედებდეს. საკუთარ სიჯანსაღესა და ჩვევებზე ზრუნვა მან ისეთნაირად უნდა ააწყოს, რომ ჰპარმონიული ცხოვრებით იცხოვროს.

ამ სავარჯიშოს მიღმა ძირეული სულიერი კანონი დგას – „მე-არსებებს არსებობა მხოლოდ მაშინ შეუძლიათ, თუკი განუწყვეტილად ვითარდებიან, თუკი არსებათა კიბის საფეხურებზე ზევით მიიწევენ.“ მათ მუდმივი, სტატიკური ყოფიერება, როგორც ბუნების ქმნილებებს ან ადამიანის მიერ შექმნილ საგნებს, არ გააჩნიათ. თუ მე-არსება იმ მიმართულებით არ ვითარდება, სადაც მისი ცნობიერების წყაროებია (უპირველეს ყოვლისა – ზეცნობიერი), მაშინ იგი ავადდება, გადაგვარდება, ილუბება. მაშასადამე, შემდგომი თვითგანვითარების მიზანი ეგოისტურობის სანინაალმდეგოა – მას ჭეშმარიტი მე-ს დაბადებისაკენ მივყავართ.

„ცხოვრების ნყობა, აგებულება“ ამ თვალსაზრისმა უნდა განმსჭვალოს,

ცხოვრებას გარკვეული სახე, ცნობიერად ჩამოყალიბებული როგორც უნდა მიეცეს, რადგან სპონტანურად რომელიმე ადამიანის შემთხვევაში შემდგომი განვითარების პოზიციას ის ძალზე იშვიათად თუ შეესატყვისება. უფრო მოსალოდნელია, რომ ის სიზანტეს, კომფორტსა და ტკბობის ეგოისტურ მანიას ჩაუვარდეს ხელში.

6. სწორი მისწრაფება

მეექვსე სავარჯიშო ადამიანის სწრაფვის მიმართულებას ეხება. გადავსინჯოთ ჩვენი უნარ-შესაძლებლობები, ჩვენი ცოდნა და ამის შესაბამისად ვიცხოვროთ. ყურადღება მივაქციოთ იმას, რომ ისეთს არაფერს წავეპოტინოთ, რისი გაკეთებაც ჩვენ ძალებს აღემატება, მაგრამ არც იმას მოვაკლოთ ხელი, რისი გაკეთების ძალაც შეგვწევს. ყოველდღიურს, წამიერს უნდა გასცდეს ჩვენი მზერა. დავისახოთ მიზნები, იდეალები, რომლებიც კაცობრიობის გაჯანსაღებისა და შემდგომი განვითარების ხელისშემწყობია. – ის, რაც ითქვა, მოკლედ ასე შეგვიძლია გამოვხატოთ: ყველა წინა სავარჯიშო ვაქციოთ ჩვეუად (აქ არ იგულისხმება მყარი ჩვევები; ისინი ხომ უკვე სავარჯიშოთა შინაარსითაა გამორიცხული).

ეს სავარჯიშო შემდგომი ნაბიჯის განსაზღვრისაკენ მოგვინოდებს – წინა სავარჯიშოს (ცხოვრების სწორი გაძღოლის) ფონზე. თუკი წინა სავარჯიშო ყურადღებას ცხოვრების საერთო ფორმირებაზე მიმართავს, ეს სავარჯიშო, განვითარების ფაზებისა და შესაბამისად, სწრაფვის უფრო კონკრეტულ მიმართულებებს ეხება.

შემდგომი ამოცანების კონკრეტულ ფორმულირებას თუ პოვნას ყველაზე უკეთ მაშინ შევძლებთ, თუკი მათ საშუალებას მივცემთ, ადრე აღწერილ სავარჯიშოთა მიერ შექმნილი ნიადაგიდან ამოიზარდონ, როდესაც ისინი სულ უფრო და უფრო მეტად იქცევიან ჩვევებად. ასეც შეგვეძლო გვეთქვა: თავიანთი იმპროვიზაციული ხასიათით ეს სავარჯიშოები დღის მსვლელობაზე სულ უფრო მეტად ისე უნდა განივრცოს, რომ ამ პროცესში ყოველდღიური ცნობიერების მიზანმიმართულობა არ ჩაერიოს.

7. სწორი გახსენება

მეშვიდე მიმართულება მშვიდნიერ ცხოვრებაში ისაა, რომ ადამიანი ესწრაფვოდეს, ცხოვრებისაგან რაც შეიძლება მეტი ისწავლოს. ყველაფერი შეიძლება გახდეს საბაზი ცნობიერი გამოცდილების შეძენისა, რომელიც ჩვენი ცხოვრების შემდგომ ფორმირებაში დაგვეხმარება. ზუსტად დავიყენოთ თვალწინ ყველაფერი – თუკი რამე შესაძლებლობა ხელიდან გავუშვით, ან რამე არასრულყოფილად გავაკეთეთ – იმის დასადგენად, როგორ უნდა მოვექცეულიყავით. როცა სხვის ქცევას ვუყურებთ, მასაც მსგავსი განზრახვით მივუდგეთ, მაგრამ არა უსიყვარულო კრიტიკით. ყოველი ადამიანისაგან – განსაკუთრებით ბავშვებისაგან – თუკი ყურადღებით ვიქნებით, ძალიან ბევრი რამის სწავლა შეიძლება. ამ სავარჯიშოს სწორ მახსოვრობასაც უწოდებენ – ჩვენ უკვე ნასწავლს, შეძენილ გამოცდილებას ვიხსენებთ.

8. შეჯამება

დასასრულ, მერვე საეარჯიშო ასეთია: დროდადრო ჩვენს თავში ჩავიხედოთ და შევეაზვნოთ, რამდენად გამოგვივიდა ის, რომ ცხოვრების საკუთარ პრინციპებს მიეყვებოდეთ, ამ მხრივ შესაცვლელი რა გვაქვს და ამ ცვლილებას როგორ შეიძლება მივალნიოთ. შეცდომებიდან და სისუსტეებიდან (მოსალოდნელია, რომ ისინი მრავლად იქნება) ერთს მოვნიშნავთ, რომელიც პირველ რიგში გვაქვს დასაძლელი. განსაკუთრებული ყურადღება შინაგან სინერგიულეს, საკუთარი თავის მიმართ პატიოსნებას უნდა მიექცეს. ავონ-დავონოთ ის, თუ ჩვენი ცხოვრებით საკაცობრიო მიზანთა მთლიანობაში რა ადგილი გვიკავია. ამ საეარჯიშოს ასევე სწორ განჭკრეტასაც უნოდებენ.

განჭკრეტა შინაგან მზერას იმ ბრძოლას მიაყრობს, რომელიც ყოველ ადამიანში მის ნათელ მომენტებსა და ეგოისტურობას შორის გამუდმებით მიმდინარეობს. ადამიანი თავის ნათელ მომენტებში აღიქვამს სიკეთეს, როგორც საკაცობრიო მიზანს. ხოლო მისი ეგოისტურობა და ქვეცნობიერი მას ბნელი ზრახვებისკენ უბიძგებს ხოლმე. ეგოიზმის შეცნობა იოლი როდია, რადგან ის ათასნაირ სამოსელში – ალტრუიზმის, დახმარების სურვილისა და ზოგჯერ მსხვერპლის გაღების სამოსშიც კია გადაცმული. მაგრამ სისუსტე, როგორც ასეთი, შეცნობილი უნდა იქნეს მაშინაც კი, როცა ეს სისუსტე სიძლიერედ ასალებს თავს.

თვითშემეცნების პროცესი ისაა, რომ სამშვივნელში მეტბრძოლ პარტიათაგან ორთავეს მიეცეს სიტყვა, ორთავეს სათქმელი იქნეს შესმენილი. სინდისი ამ ამოცანას ვერ აუდის, რადგანაც ის მე-ს მიერ არ არის ჩამოყალიბებული; ამიტომ, როცა სინდისი „ლაღადებს“, მოწინააღმდეგე პარტია შეიძლება შეუმჩნეველი დარჩეს, რის გამოც ამ პარტიასთან ურთიერთობების გარკვევა ვერ ხერხდება.

აქტუალური მიდგომა თვითშემეცნებისას ასეთია: რა კეთდება ჩემი ეგოისტურობიდან გამომდინარე და რა კეთდება საკაცობრიო მიზნებისათვის? ჩვენი მოქმედება ძირითადად ამ ორი კომპონენტისაგან შედგება. შეგვიძლია ყურადღება მივაქციოთ იმას, რა გვიწყობს და რა გვიშლის ხელს ამ საეარჯიშოების შესრულებაში: ეს შეიძლება დაგვეხმაროს, ჩვენს შიგნით მეტბრძოლ ძალებში გასარკვევად სწორი ორიენტაცია რომ გამოვიშუაოთ.

როცა „რვანევიანი ბილიკის“ საეარჯიშოებს ვიაზრებთ, ვამჩნევთ, რომ დანვრილებით განხილული „სწორი მეტყველების“ საეარჯიშოსა და მე-7 საეარჯიშოს გარდა, ეს საეარჯიშოები ადამიანს უკვე გარკვეულ მოთხოვნებს უყენებს, რომლებიც არც ისე იოლი შესასრულებელია. უკვე პირველ საეარჯიშოშივე „არსებითისა არაარსებითისაგან“, „წარმავალის – მარადიულისაგან“ და ა.შ. გარჩევა ადვილი არაა. იმის დადგენაც ძნელია, სწორია თუ არა ჩვენი ესა თუ ის გადაწყვეტილება (მე-2 საეარჯიშო), აგრეთვე იმისაც, რამდენად შეეძლია ზოგადსაკაცობრიო თვალსაზრისზე დადგომა (მე-4 საეარჯიშო), „ბუნებისა და სულის შესაბამისად“ ცხოვრება (მე-5 საეარჯიშო), იდეალების დასახვა, რომლებიც კაცობრიობის შემდგომი განვითარებისათვის არის საჭირო (მე-6 საეარჯიშო) და იმის განსაზღვრა, ზოგადსაკაცობრიო მიზნების მთლიანობასთან მიმართებაში რა ადგილი გვიკავია (მე-8 საეარჯიშო). ამას ხანგრძლივი სწავლა-მეცადინეობით და მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებით თუ მივალნევთ. მაგრამ ყველა საეარჯიშოშია ხელმოსაჭიდი ნერტილები,

რომლებიც ყოველი ადამიანისათვის მისაწვდომია, ვინც კი კეთილსინდისიანებას, მისწვდეს. მოცემულ შემთხვევაში შეგვიძლია აღწერილობის ამ ნაწილებს მოვეჭიდოთ. ჩვენ ვნახეთ, თუ სწორი მეტყველების საფარჯიშომ რამდენად შორს შეიძლება წაგვიყვანოს. „რევანერიაიანი ბილიკის“ საფარჯიშოები – ბოლო ოთხი „თანა-საფარჯიშოს“ საპირისპიროდ – წინასწარ განსაზღვრული დროის მონაკვეთითაა შემოფარგლული, დაახლოებით ათიდან ოცდაათ წუთამდე.

აშკარაა, რომ ყველა აქ მოცემული საფარჯიშო გვერდს უფლის უშუალოდ გრძნობით სამყაროსთან საქმის დაჭერას და ზოგავს სივრცეს, მაგ., აზროვნებით კონცენტრაციასა და ნებელობით ინიციატივას შორის – ახალი, შემეცნებული გრძნობის აღმოცენებისათვის.

საბოლოო ჯამში, ყოველი აქ მოცემული საფარჯიშო შეიძლება მედიტაციით გაღრმავდეს და უსასრულოდ განვითარდეს.

ვინც ცნობიერების საფარჯიშოებს ჰკიდებს ხელს, მან ისინი სხვა დროს, გარდა ვარჯიშის პერიოდისა, უნდა დაივიწყოს, ცხოვრების სპონტანურობა რომ შეინარჩუნოს. შიშნულად მუდამ წესებს ჩაბლაუჭებული, მუდამ საკუთარ „მშვინიერებაზე“, მშვინიერი თუ სხეულებრივ სიჯანსაღეზე გადაგებული ადამიანი ჯანმრთელი ვერ იქნება. არადა, ძნელია, და სასაცილოც კია იმის თქმა, რომ ყურადღება გვმართებს, სპონტანური რომ ვიყოთ; მაგრამ როგორც არ უნდა გვიკვირდეს, რატომღაც ასეა. რამეზე „ზრუნვა-დარდი“ ხომ ჩვეულებრივი ეგოისტური ცნობიერების საქმეა. ასე რომ, იგი სწორედ იმ მისწრაფების საპირისპიროა, რომელიც ცნობიერების გასაწვრთნელად განგვანყობს.

როცა ცნობიერების საფარჯიშოებს ვასრულებთ, რაღაცას გამოვცდით, განვიცდით. გამოცდილების შეძენის გარეშე საფარჯიშოების შესრულება ნიშნავს, რომ რაღაც ისეთს ვაკეთებთ, რაც ზემოაღწერილს არ შეესაბამება. ამ განცდებისათვის თავი და თავი მშვინიერებისა და სულიერის გამიჯვნა-გარჩევაა. პირველად ეს იოლი არაა, რადგან, როგორც წესი, ჩვენ სულაც არ ვიცით, თუ რა არის სულიერი გამოცდილება, მისი არანაირი მაგალითი არ გაგვაჩნია და ამიტომ ხშირად მასზე სრულიად მცდარი წარმოდგენა გვაქვს. ამიტომაც ესოდენ მნიშვნელოვანი ჩვენთვის უახლოესი სულიერი გამოცდილების – ცოცხალი აზროვნების გამოცდილების – შეძენა. თუ ის ერთხელ უკვე გამოვცადეთ, მაშინ ხელთ გვაქვს საზომი თუ ნიმუში, რომლის მიხედვითაც ხსენებული განსხვავების დაჭერა შეგვეძლება. მშვინიერი განცდები ყოველთვის თვითშემგრძნობია – ჩვენ სიამეს, ან ტკივილს, ან კიდევ რაიმე ნაცნობ განწყობას ვგრძნობთ. ასეთი განცდები, როგორც წესი, თავს იჩენს ხოლმე საფარჯიშოთა მსვლელობაში და ეს თავისთავად შეცდომა არ არის, რომ ისინი ჩნდება. შეცდომა მაშინ მოგვდის, როცა ამ გრძნობების კულტივირებას ვახდენთ, ან როცა მათ ყურადღებას მივუპყრობთ. მაშინ ისინი უკვე გადახრად გვევლინება. ყურადღება სწორედ არა მათზე, არამედ ვარჯიშის თემაზე უნდა იყოს მიმართული. სულიერი გამოცდილებები ყოველთვის რაღაც ისეთზე მიგვითითებს, რაც ჩვენგან მოშორებითაა, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა ეს გამოცდილებანი გრძნობისმიერია. ვინც მუსიკის მოსმენისას მუსიკას თავის საკუთარ არსებას, საკუთარ მშვინიერ განწყობას უკავშირებს, ის მუსიკის მშვინიერად განცდამდე მივა. ხოლო ვინც თავის ყურადღებას მშვინიერ ექოზე კი არ მიმართავს, არამედ იმაზე, რასაც თავად მუსიკა ამბობს, ვინც

მას მთლიანად ეძლევა, ის სულიერ გამოცდილებას იძენს. სულიერ გრძნობებს საკუთარი თვისებრიობა აქვს, რაც „ჩემთვის კარგი“-სა და „ჩემთვის ცუდი“-ს რიგებში არ ეწერება.

ეს განსაკუთრებით ერთ საყოველთაო საეარჯიშოს ეხება, რომელიც პერიოდულად, ყოველდღე ან კვირაში ერთხელ შეგვიძლია ვაკეთოთ. მას შეიძლება „უკუხედვა“ ვუნოდოთ, ვინაიდან მოვარჯიშე ადამიანი მის მიერ მთელი დღის – ან, შესაბამისად, მთელი კვირის – განმავლობაში განცდილს იყენებს თვალნინ, ოღონდ უკუთანმიმდევრობით: ვარჯიში იწყება იმით, რაც ბოლოს განიცადა, და პირველი განცდილი მთავრდება. ყოველივე, რაც ამ პერიოდის მანძილზე თავს გადასდა, ადამიანმა ცოცხლად უნდა წარმოიდგინოს და ამ ხდომილობებში საკუთარ თავს, საკუთარ იერსახეს თითქოსდა გარედან უნდა შეხედოს. უკუსვლით წარმოდგენა ადვილი როდია. თავდაპირველად ამაში დღის ხდომილობებიდან რაღაც პატარა-პატარა ნაწილების უკუმიმართულებით წარმოდგენა შეიძლება დაგვეხმაროს, ხოლო შემდეგ თანდათან უფრო დიდ „ისტორიებზე“ შეგვიძლია გადავიდეთ. ეს საეარჯიშო ერთდროულად რამდენიმე მიზანს ემსახურება – იმის მეშვეობით, რომ საკუთარ თავს თითქოს გარედან ვუყურებთ როგორც უცხოს და ხდება თვითშემეცნება; ამას ხელს უკუმიმართულება უწყობს, რადგანაც ამგვარად იმას, რაც ჩვეუისმიერია, შეგრძნებებით ნაკლებად ვეხებით და ობიექტურობისათვის ხელსაყრელ პირობებს ვქმნით. მეორეს მხრივ, ის, როგორც წარმოდგენის საეარჯიშო, იმას ემსახურება, რომ წარმოდგენა მისი ჩვეული მსვლელობიდან გამოვიხმოთ. ამისთვის მოთხრობების, ამბების, რომანების და ა.შ. უკუსვლით წარმოდგენაც ასევე სასარგებლოა ახლა, ალბათ, ის კითხვაც წამოიჭრება, წერტნის გზა როგორ უნდა აიგოს. ვინაიდან ამოცანა ინდივიდუალურია, ამიტომ დანყებითი ეტაპის შესახებ აქ მხოლოდ ზოგადი მინიშნება შეიძლება.

საჭირო შტუდირების შემდეგ (თ. 5.2) აზროვნებითი კონცენტრაციით შეგვიძლია დავიწყოთ. გარკვეული დროის შემდეგ ამას სწორი მეტყველების საეარჯიშო შეგვიძლია დავუმატოთ; ორივე – იმდენად და იმ დონეზე, რამდენადაც ეს ჩვენთვის შესაძლებელია. ეს ორი საეარჯიშო წერტნის გზის საფუძველს ქმნის. თუ აზროვნების კონცენტრაცია სრულებით არ გამოგვდის, მაშინ უნდა შევეცადოთ, ნიადაგი აღქმის უბრალო საეარჯიშოთი მოვაშალოთ.

მერე კი ყოველთვიური მონაცვლეობით ორ ძირითად საეარჯიშოსთან ერთად ექვსი „თანა-საეარჯიშოდან“ შემდგომი საეარჯიშო შეგვიძლია ავიღოთ. ყოველდღიურად ჩაღრმავებით, ნელა წავიკითხოთ ერთი საეარჯიშო „რვანეერიანი ბილიკიდან“ და შევეცადოთ, ყურადღება მივაქციოთ შესაბამის მშენიერი პროცესს მომდევნო დღეს, შესაძლოა – წინასწარ განსაზღვრულ დროს. ამ საეარჯიშოებს მერე და მერე აუცილებლად, მაგრამ ინდივიდუალურად სხვადასხვაგვარად წარმოდგენითი და აღქმითი კონცენტრაციაც უნდა დაერთოს.

მედიტირება მაშინ იწყება, როცა კონცენტრირება უკვე საკმაოდ განმტკიცებულია, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მედიტაციის მცდელობა გარდაუვალად მყოვნებულობამდე მიგვიყვანს, რომელიც, რასაკვირველია, მედიტაციის საპირისპირო რამ არის და რომელსაც ანტისაეარჯიშოც შეიძლება ვუნოდოთ, თუკი ის რეგულარულად ხდება. თემად მედიტაციისათვის 5.3 თავში აღწერილი თემები (უმჯობესია იოანეს სახარების პირველი თოთხმეტი ლექსი) ავიღოთ.

ვინც მედიტაციის პრაქტიკაში მთელი გულისყურით შეევა, საკუთარ გზას – სულისმეცნიერული ლიტერატურის კითხვაშიც და თავისი სულიერი მუშაობის, თავისი სულიერი განვითარების თვალაზრისათაც – შემდგომ თავად გააგნებს.

მედიტაცია – ეს ამ გზის უპირველესი ფაზაა. მას ეგოისტურობიდან გამოვყავართ, რომელიც, როგორც წესი, მთელ ჩვენ ცხოვრებას მსჭვალავს. ეს პირადული საქმე აღარაა, ვინაიდან უინდივიდუალურესი ქმედებაა. ამიტომ ეს თავი იმ მედიტაციით უნდა დასრულდეს, რომელიც სამყაროსეულ ხდომილობათა შორის მედიტაციის ადგილს ეხება:

ვინც გასცემს, მას ებოძება.

6. ადამიანის თავისუფლების შესახებ

6.1. რატომ ვსაუბრობთ ახლა თავისუფლებაზე?

2.2 თავში აღვნიშნეთ, რომ საათმა არ იცის, რომელი საათია ახლა – თუნდაც ის ძალზე რთულად მოწყობილი კომპიუტერული საათი იყოს. ეს იმიტომ, რომ ისეთი ნაწილებისაგან შედგება, რომელთაც ადამიანის ორგანიზმის შემადგენელ ნაწილებთან, არც სუბსტანციის და არც ფუნქციების მხრივ, საერთოდ არავითარი მსგავსება არა აქვთ. შეგვიძლია კიდევ უფრო ფანტასტიკური აპარატურაც წარმოვიდგინოთ, ნერვებითა და ტვინის სუბსტანციით ნაგები. ამ აპარატურას თუ ეცოდინება, რომელი საათია ახლა? მე იმედი მაქვს, რომ ყველა მკითხველი გადაჭრით იტყვის: „არა“ და ეს, რა თქმა უნდა, სწორი პასუხი იქნება, ვინაიდან მცოდნე – ადამიანური ცნობიერების არსებობა აპარატურაზე დამოკიდებული როდია; აპარატურა, რაც უნდა რთული იყოს და რაც უნდა „სათანადო“ ნაწილებისაგან აწყობილი, ვერასოდეს გახდება ვინმე – ვინ, მე. ეს პრინციპი – მე – თვითგამოხატულებას ადამიანის ჯანსაღი სხეულის მეოხებით ჰპოვებს, და სწორედ იმის წყალობით, რომ ეს პრინციპი ყოველგვარი აპარატურისაგან დამოუკიდებელია. ავტონომიური ყურადღების ფენომენშიც იგივე პრინციპი ვლინდება, რომელიც ფიზიოლოგიიდან არ მომდინარეობს და რომელსაც ფიზიოლოგია არც გააჩნია. ეს პრინციპი თავისუფალია. რამდენად ღრმად, უწყვეტად შეუძლია ამ პრინციპს თავისუფლების – ცნობიერების თავისუფლების, ყურადღების თავისუფლების – სხეულში გატარება, ეს სამშვინველის სტრუქტურაზე, მასში ძალთა ურთიერთმიმართებაზეა დამოკიდებული.

ცნობიერების ჰიგიენის, მისთვის სათანადო ზომების მიღების წინაპირობა ავტონომიის ანუ თავისუფლების თუნდაც მინიმუმის არსებობაა. მკითხველს ის მაინც უნდა შეეძლოს, რომ ტექსტი ყურადღებით ნაიკითხოს და გაიგოს; ის მაინც უნდა შეეძლოს, რომ რეკომენდებული ღონისძიების განხორციელება სცადოს. ე.ი. მის განკარგულებაში შემეცნებელი და მორალური თავისუფლების მინიმუმი მაინც უნდა იყოს. ამ თავისუფლებას ყოველი – თუნდაც სანახევროდ ნორმალური – ადამიანი შეიგრძნობს, სცნობს მას და ამ ფაქტის შესაბამისად ცხოვრობს კიდევ. მაგრამ აზროვნების ჩვეულებრივ, საყოველთაოდ გავრცელებულ „ბუნებისმეტყველურ“ წესს თავისუფლების იდეასთან ჰარმონიული თანაარსებობა არ ძალუძს, ვინაიდან სწორედ ეს იდეა არ გააჩნია – მე-ს იდეა. ძალა, სიდიდეები, მიზეზი, ატომი, ენერგია, ძალთა ველები – „ოცნებათა“ ამ წრეში „მე“-სთვის, მეგობრობისათვის, ზნეობრიობისათვის, თავისუფლებისათვის ადგილი არ არის. ის ქველურბლოვანი მრწამსი, რომ ადამიანი სრულიად არათავისუფალია, ანუ – თავის ცნობიერებაშიც დეტერმინირებულია, შემეცნებისა და მორალური ქცევის შესაძლებლობას სპობს. მხოლოდ თავისუფლებითაა, თუკი შეცდომას და ჭეშმარიტებას, სიკეთესა და ბოროტებას რაიმე მნიშვნელობა აქვს. ისიც ცხადია, რომ ადამიანის თავისუფლებას ფიზიკალურ პროცესთა არადეტერმინირებულობასთან თუ მათი წინასწარმეტყველების შეუძლებლობასთან საერთო არაფერი აქვს. შემთხვევითი ხდომილობა თავისუფალი არაა. მაგრამ ის, რომ მე რამეზე ჩემი ყურადღების კონცენტრაციას ვახდენ, შემთხვევითი ხდომილობა არამც და არამც არ გახლავთ.

როდესაც, ერთი მხრივ, ადამიანი თავისუფლების თავისთავად ცხადი შეგარძნებიდან გამომდინარე მოქმედებს, მეორე მხრივ კი, აზროვნების მეცნიერულ ნებს თავისუფლების გაგება არ ძალუძს, მაშინ ცნობიერებაში წინააღმდეგობა იბუდებს, რომელიც გამუდმებით ძალას აცლის ადამიანის გადანყევტილებებს და საბოლოოდ სიზარმაცისაკენ (რის მიმართ მიდრეკილებას იგი ისედაც იჩენს) მიჰყავს იგი. თუკი თავისუფალი არა ვარ, ვერც ვერაფერს გავაკეთებ. ამ აზრში ადამიანი წინააღმდეგობას ვერ ამჩნევს. სამშენიველის ჰიგიენურ ღონისძიებათა ჩატარებაც იმ მრწამსით, რომ ადამიანი დეტერმინირებულია, შეუძლებელია. ისიც შეუძლებელია, რომ ჩვენი შრომის და, მაშასადამე, სხვა ადამიანების მიმართაც განწყობა შევიცვალოთ. მაგრამ ადამიანი რომ შემეცნებაშიც დეტერმინირებული, ე.ი. არათავისუფალი ყოფილიყო, მაშინ ხომ ვერც იმას შეიცნობდა, რომ არათავისუფალია; ხოლო თუ მას თავისუფლების შესაძლებლობა აქვს და ამ შესაძლებლობას არათავისუფლების შესახებ თავისი „მეცნიერული“ წარმოდგენების გამო არ ახორციელებს, ის ავადდება. მაგრამ თუკი შემეცნებაში თავის თავისუფლებას აღმოაჩენს და განახორციელებს, მაშინ თავისუფლება თანდათანობით მის ქცევაშიც გამობრწყინდება. მაგრამ ასეთ ადამიანს შინაგანი თავისუფლების მოსაპოვებლად მრავალ ფრონტზე მოუწევს ბრძოლა. „შემრიგებლობა“ („მშვიდობისმოყვარეობა“), რომელზედაც ადრე ვისაუბრეთ, ყველაფრის წინაშე ხელების აწევას და დანებებას როდი ნიშნავს. განსაკუთრებით კი ის შინაგანი თავისუფლების დათმობას არ ნიშნავს. ცნობიერების სავარჯიშოთა მიზანი საკუთარ თავთან შემრიგებლური დამოკიდებულების გამომუშავება არ გახლავთ.

დღევანდელი ადამიანი თავისი მშენიერი არსის მრავალ ნაწილშია ფორმირებული, ჩამოყალიბებული, მზა. მისი მისწრაფება მხოლოდ ერთი შეიძლება იყოს – სულ უფრო მეტად არამზა გახდეს. ეს კი მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოხდეს, თუკი ის თავისი ავტონომიური გადანყევტილებითა და ქცევით თავისი უკვე ფორმირებული, ჩვევისეული არსების მოშლას თავად შეუდგება. როგორც კი იგი ამის კეთებას იწყებს, მაშინვე დახმარება ეწევა ზეცნობიერიდან. რაც უფრო ნაკლებად ეღობება ჩვევის ადამიანი ზემოდან მომავალ ინსპირაციებს, მით უფრო მეტად გადაიქცევიან ისინი მისთვის ძალთა და ორიენტაციის ახალ წყაროდ. იხ. მათეს 7,7-ში:

„ითხოვდეთ და მოგეცეთ თქვენ; ეძიებდეთ და ჰპოოთ; ირეკდით, და განგელოს თქვენ.“

აქ ადამიანის აქტივობა, მისი წამოწყებაა ხაზგასმული.

6.2. რა არის თავისუფლება?

პასუხის გაცემას ამ კითხვაზე ყველაზე უკეთ მაშინ შევძლებთ, თუკი თავისუფლების საწინააღმდეგო პოლუსს განვიხილავთ. როდისაა რაღაც ფენომენი არათავისუფალი? როდესაც ის აუცილებლობით სხვა ფენომენიდან, გარემოებებიდან, ბუნების კანონებიდან გამომდინარეობს. მექანიკაში, მინერალურ სამყაროში, მცენარეთა სფეროში და ცხოველთა სამეფოში მკაცრი კანონები მოქმედებს, რომელთაც ასეთი სახე აქვთ – „როდესაც..., მაშინ...“ („თუკი..., მაშინ...“) მაგალითად: როდესაც ტემპერატურა 0°C-ს გადააჭარბებს, ყინული

ლლობას იწყებს; თუკი ლობიო ნიადაგში მოხვდა, რამდენიმე ხნის შემდეგ გაღვივებას იწყებს; როდესაც ოქტომბერი ახლოვდება, ირმების მყვირალობა იწყება. ადამიანი თავის ცხოვრებაში ხშირად ისე იქცევა, რომ მასში ამგვარი კანონების მოქმედება ეჭვგარეშეა და ამის დადგენაც ადვილია. მაგრამ ისეთი ადამიანური ქმედებებიც არსებობს, სადაც ყოველთვის და აუცილებლად ასე როდია. არ შეიძლება ითქვას: როდესაც პოეტი გემრიელად ისაუზმებს და კარგად გამოიძინებს, მაშინ ის დაწერს ლექსს „ტბაზე“. სრულიად შეუძლებელია

იმის თქმა, დაწერს თუ არა ის საერთოდ რამეს, და კიდევ უფრო ნაკლებად – იმისა, როგორი ლექსი გამოუვა მას. იმის გამოცნობაც ასევე გაგვიჭირდება, როდის „გაუელვებს“ ამა თუ იმ ადამიანს რამე შემეცნებითი, ან ხუმრობა, ან რაიმეს კეთების იდეა, ან ესა თუ ის კითხვა. რა თქმა უნდა, ყველაფერს თავისი პირობები ესაჭიროება. მოქანავე ჭალი, ანდა ვაშლის ჩამოვარდნა პრობლემური მხოლოდ ფიზიკოსისთვის შეიძლება იყოს. მოქანავე საგნები გალილეიმდე უამრავ ადამიანს, მათ შორის უამრავ ფიზიკით დაინტერესებულსაც უნახავს. სხვადასხვა ნაყოფის ხიდან ვარდნა ნიუტონამდე რამდენს დაუნახავს და, მიუხედავად ამისა, ფუძემდებლური აღმოჩენები არ გაუკეთებია. არც ქანქარისებური მოძრაობიდან გამომდინარეობს ის დასკვნა, რაც მათგან ამ მოაზროვნეებმა კაცობრიობისათვის გამოიტანეს. უთუოდ პირველი არ იყო ის ვაშლი, რომელიც ჩამოვარდა და რომელმაც ნიუტონს გრავიტაციის იდეისაკენ უბიძგა.

აზრთა ასეთი მსვლელობიდან ცხადი ხდება, ერთი მხრივ, ის, რომ მხოლოდ ვინმეს, მხოლოდ მე-არსებას შეუძლია რამე წამოიწყოს. როგორც აღვნიშნეთ, ადამიანში ამის უნარი არამზა, არამორეაგირე, მეტყველ არსს მოუპოვება. მხოლოდ მე-არსებისგან შეიძლება მოველოდეთ, რომ ის რაიმეს წამოიწყებს. ამ გაგებით ასეთი წამოწყება არის ქმნა არაფრისაგან. ამ ქმნას, რალა თქმა უნდა, თავისი პირობები სჭირდება, მაგრამ იგი ამ პირობებიდან როდი გამომდინარეობს.

მეორე მხრივ, შეიძლებოდა გვეთქვა: ქმედება, კითხვის დასმა, შემეცნება, ამ ნიგნში გამოთქმულ მოსაზრებათა მიხედვით, ზეცნობიერიდან ელვისებურ გამოჩნატებას თუ ერთგვარ სესხებას ნააგავს. მაგრამ თუკი ყოველივე ეს ადამიანისათვის არაზეცნობიერი სფეროდან მომდინარეობს, როგორღა შეიძლება იმის თქმა, რომ მისი წამომწყები ადამიანია? ამაზე პასუხი, რომელიც თანამედროვე ადამიანს შეუძლია გასცეს, იმის საპირისპიროა, რაც ოდესღაც საკუ-

თარ თავთან დაკავშირებით ლუთერს უთქვამს, ზეცნობიერი რელიგიური სინდისითა თუ რწმენით ინსპირირებულს: „აქ ედგავარ და სხვაგვარად არ ძალმძის“. თანამედროვე ადამიანი კი იტყოდა: „აქ ედგავარ, მაგრამ სხვაგვარადაც ძალმძის.“ ზეცნობიერი როდი აიძულებს მას. პირიქით, მან, „გამინაურებულმა“ თავის წარსულისეულ ცნობიერებასთან, თავისი ზეცნობიერი ინსპირაციები უნდა აღიაროს, უნდა სცნოს ისინი და, საერთოდ, უნდა სწედე, მიაღწიოს მათ. და ეს უმეტესწილად უნდა მოიმოქმედოს ძლიერ სანინალმდგეო ნაკადში ქვეცნობიერისა, რომლის ხელშიცაა თითქმის მთელი მისი ცხოვრება. აღნიშნული განსხვავება თანამედროვე ადამიანსა და ლუთერის დროის ადამიანს შორის იმით აიხსნება, რომ ცნობიერება განვითარდა. ჩვენ დღეს იმ ეპოქაში ვცხოვრობთ, როცა გამოთავისუფლებულ ზეცნობიერ ძალებზე კოლექტიური თუ ინსტიტუციონალური, საზოგადოებრივი მზრუნველობის ჟამმა უკვე მათი ინდივიდუალური მოვლა-პატრონობის ჟამს დაუთმო ადგილი.

დღეს ადამიანის მდგომარეობისათვის ასეთი ფორმულირება შეგვეძლო მიგვეცა: იგი დღესდღეობით ზეცნობიერსა და ქვეცნობიერს შორისაა გამოკიდებული. ქვეცნობიერიდან მას დაჟინებითი, ძლიერი იმპულსები ეძლევა; ზეცნობიერიდან მოსული ინსპირაციები კი, რაც ხანი გადის, სულ უფრო და უფრო იშვიათი ხდება, თუკი მათთვის გზის გასაკაფად თავად ადამიანი რამეს არ მოიმოქმედებს. მიუხედავად ამისა, მას არჩევანის გაკეთება ძალუძს. მას ხომ შეუძლია თავის ცნობიერებას „უყუროს“ და, ყოველ შემთხვევაში, ამ სფეროში მაინც მას ვერაფერი აიძულებს.

იმ პოეტური თავისუფლების მიმართ, დღევანდელ ადამიანს რომელიც ბოძებული აქვს, თავად ადამიანშივე ჩნდება განრიდების დიდი ტენდენცია – განრიდებისა იმისაგან, რომ პასუხისმგებლობა მთლიანად თავის თავზე აილოს; ავტორიტეტის რწმენა, ძიება სულიერი წინამძღოლებისა, შეუცდომელი ბუნებისა, ხელდასხმულისა, რომელსაც ყოველთვის და ყველაფერში შეგიძლია ენდო; ანდა ძიება მსოფლმხედველობებისა, რომლებსაც, როგორც, მაგ., მატერიალიზმს, ყველაფრის ერთ პრინციპზე დაყვანა ძალუძთ; რწმენა იმისა, რომ ადამიანი მხოლოდ ბუნებითი არსებაა (და, მაშასადამე, მას არ შეუძლია, რაიმე წამოიწყოს); რწმენა თანდაყოლილი ეგოისტურობისა. მე-არსებამდე მისვლის შესაძლებლობა თუ გამორიცხულია, მაშინ ხომ კითხვები მიზეზთა შესახებ რაც უნდა უსასრულოდ დავსვათ, ისინი უკანასკნელ მიზეზამდე ვერასოდეს მიგვიყვანს. უკანასკნელი მიზეზი ჯაჭვში უკუსვლით პირველი – არისტოტელესეული პირველი „მამოძრავებელი“ – და ის არის პირველადი, ის არის დასაბამის შემქმნელი ნება მე-არსებისა. ამ დასაბამს იქით კითხვების დასმას აზრი აღარა აქვს: რატომ დანერა მოცარტმა ჰაფენერ-სიმფონია, რატომ დანერა შილერმა „ორლეანელი ქალწული“, რატომ შესწირა X.Y -მა საკუთარი სიცოცხლე ვილაცის გადასარჩენად. შეიძლება ვინმემ თქვას: „მას უნდოდა...“ რატომ უნდოდა? აქ კი კითხვების დასმა უნდა შეწყდეს, მაშასადამე, უკვე პირველი კითხვისთანავე უნდა შეწყდეს, ვინაიდან უკანასკნელი კითხვა პირველის მხოლოდ ვერბალური ვარიანტია.

როდესაც კაცობრიობა დასაბამთა, საწყისთა შესახებ სვამს კითხვას, უნდა იცოდეს, რომ არაპიროვნულის, არა-მე-სმიერის სფეროში არც რამეს წამოწყება შეიძლება და არც ასეთი წამოწყების წარმოდგენა. კითხვის დამსმელმა, თავის მხრივ, საკუთარ თავს ასეთი კითხვა უნდა დაუსვას: „რატომ ვსვამ მე კითხვას?“

6.3. თავისუფლების რეალობა

ფაქტია, რომ თავისუფლების შეგრძნება არსებობს. ჩვენ ისეთნაირად ვცხოვრობთ, ვმოქმედებთ, ვმეტყველებთ, რომ ამკარაა, თავისთავად ვგულისხმობთ, რომ ჩვენს არჩევანში, ჩვენს გადანაცვეტილებებში, ჩვენს მსხვერპლგაღებაში თავისუფალნი ვართ. ხშირად ვცდებით, როცა საკუთარ ფარულ, შესაძლოა, ქვეცნობიერ მოტივებს ვერ ვჭვრეტთ, ანდა, რამდენადაც განვჭვრეტთ, ვერ ვიგებთ, რატომ აღძრავენ ისინი ჩვენს მოქმედებას, იმიტომ, რომ მათი ფესვები ქვეცნობიერშია, მაგრამ წარსულისეული ცნობიერება ამ შემთხვევაშიც გადამწყვეტ როლს თამაშობს. თავისუფალი არჩევანი საფრთხეშია, როდესაც თავად აზროვნების ცხოვრებაში აზრისმაგვარი წარმოდგენები ასოციაციურად ამოტივტივდება ხოლმე. მაგრამ ვიდრე მე ჩემი ყურადღება – მოაზროვნე, წარმომდგენი, აღმქმელი ყურადღება – ძალმიძს, ვმართო, მანამდე უცხო, არა თავად ჩემგან მომდინარე მოტივები სადავეს ხელში ვერ ჩაიგდებს. ძალმიძს თუ არა მე ვიაზროვნო, დაეაკვირდე, წარმოვიდგინო, რაც მე მსურს? რა ზომით, რამდენ ხანს? ესაა ჩვენი თავისუფლების ხარისხი იმ წამს, როცა ჩვენი კონცენტრაციის უნარს ვცდით.

ცხოვრებისეული პრაქტიკა ისე მიედინება, თითქოს ადამიანი თავისუფალია – ჯარიმის გადახდის წესი იმთავითვე გულისხმობს ამას და შემამსუბუქებელ გარემოებებს, როგორიცაა ნასვამ მდგომარეობაში ყოფნა, ფსიქიკური დაავადებულობა და ა.შ., სცნობს. [ამ მხრივ ჩამოყალიბებული ადამიანისეული] გაგება კი თავისუფლების შეგრძნებას და ცხოვრებისეულ პრაქტიკას ეწინააღმდეგება. მშვენიერ ცხოვრებაში თავისუფლების შესაძლებლობის დანახვა ძნელია. სიძნელე იქიდან მომდინარეობს, რომ ჩვენთვის მე-პრინციპი უცნობია. მეცნიერება და საყოველთაოდ გავრცელებული აზროვნება არ იცნობს ამ რეალობის იდეას, რომელიც ადამიანის არსს წარმოადგენს, მიუხედავად იმისა, რომ ყოველგვარ მეცნიერებას, ყოველგვარ ეჭვს (სკეპსისს), ყოველ დებულებას სწორედ ის ხდის შესაძლებელს. თავისუფლების იდეის ფორმულირება მის გარეშე შეუძლებელია. ამ იდეამდე მისვლაში აზრთა შემდგომი მსვლელობა შეიძლება დაგვეხმაროს.

თუ ჩვენ თავისუფლებასა და არათავისუფლებაზე ვსაუბრობთ, თუ ჩვენ ამ საუბარს ვაფასებთ როგორც ჭეშმარიტს, ანდა მცდარს, თუკი ჩვენ მას საერთოდ რაიმე მნიშვნელობას ვანიჭებთ (თუკი ჩვენ „ვანიჭებთ“ საერთოდ რაიმეს რასმე), ეს მხოლოდ თავისუფლებიდან მომდინარეობს. სხვაგვარად ასეთი საუბარი ბუნების პროცესი იქნებოდა, ე.ი. წინასწარგანსაზღვრული, დეტერმინირებული რამ. ასეთ შემთხვევაში ჩვენი არათავისუფლების დადგენას ვერ შევძლებდით (ამის დადგენაც ხომ არათავისუფალი აქტი იქნებოდა); თავისუფლების შეგრძნება ილუზია იქნებოდა. მაგრამ მაშინ ის ინსტანცია, რომელიც ამ ილუზიას შეამჩნევდა, რომელიც მას ილუზიად შეიცნობდა, თავისუფალი უნდა ყოფილიყო. სხვაგვარად რაიმეს შემჩნევას თუ შენიშვნას ხომ აზრი არ ექნებოდა.

„ჩვენ ვერ შევძლებდით, დაგვედგინა“, „სხვაგვარად ამას აზრი არ ექნებოდა“ – ამ წინადადებებში შეიძლება აღმოვაჩინოთ რაღაც ისეთი, რაც სრულიად შეუძლებელია, გვეკონდე წინასწარგანსაზღვრული (დეტერმინირებული) სისტემის შემთხვევაში, როგორიცაა ბუნება, ანდა კომპიუტერი. აქ არის პირობითობა

(შესაძლებლობითი ფორმა), რომელიც ადამიანის სამშენველისეული ჟესტიანინასწარგანსაზღვრულ სისტემებს მხოლოდ „A უდრის B-ს“ სახის პირდაპირი „გამონათქვამების“ ჩამოყალიბება ძალუძს; „თუმიცალა“, „აგრეთვე“, „მაგრამ“ და ა.შ. ადამიანის სამშენველიდან მოდის ისევე, როგორც „სინყნარე“, „მშვიდობა“, „დასაწყისი“, „დასასრული“ და ა.შ. ისეთი კომპიუტერიც კი, რომელიც შემთხვევითობის ფაქტორითაა აღჭურვილი, ნინასწარ განსაზღვრულია, სწორედ ისეთნარად, როგორიცაა იგი. მოყვანილი ცნებები ისეთ ცნებებს განეკუთვნება, რომელთა წვდომაც მხოლოდ ინტუიტიურად თუ შეიძლება. მათზე მითითება ან მათი „ახსნა“ შეუძლებელია. მათი წყარო სხვაგანაა საძიებელი და არა ბუნებაში. ეს განსაკუთრებით ძლიერ იგრძნობა, როცა ბავშვი ისეთ სიტყვებს ხმარობს, როგორიცაა „მიუხედავად ამისა“, ანდა „ხუმრობის გარეშე“. ჩვენ ამაზე მაშინვე ყურებს დავცქვევით ხოლმე, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში არ ვაცნობიერებთ, რატომ: იმიტომ, რომ ეს სიტყვები საკუთრივ ცნობიერების ცხოვრებიდან მომდინარეობს, და ჩვენც გვაკვირვებს ის, რომ ბავშვმა უკვე „ამ დონეს მიაღწია“.

ხსენებულ ცნებათა სათავე ადამიანის თავისუფლებაშია. ჩვენი განცდა, თითქოს აღქმის ობიექტს სხვაგვარად აღვიქვამდეთ და არა ასევე ინტუიტიურად, ილუზორულია. სად მთავრდება საგანი, ამის წვდომა მხოლოდ იმ ინტუიციას ძალუძს, რომელიც ცნებას აყალიბებს. მთელი მეტყველება, მთელი ჩვენი მეტყველება და აზროვნება მხოლოდ თავისუფლების ზონის წყალობითაა შესაძლებელი. ამიტომაცაა, რომ შეიძლება იყოს ჭეშმარიტებაც და შეცდომაც – თავისთავად ცხადია, აღმოჩენილი ჭეშმარიტება და აღმოჩენილი შეცდომა – აზროვნებაში.

ნებელზის თავისუფლება თვალსაჩინოდ, მაგალითად, კონცენტრაციის სავარჯიშოს შესრულებისას ვლინდება. ერთი შეხედვით, კონცენტრირებულია თითქოსდა ყურადღების შევიწროება, რადგანაც ყურადღებას ამ დროს მხოლოდ რაღაც გარკვეულ თემაზე მივმართავთ და მას გაფანტვის საშუალებას არ ვაძლევთ, რაც საერთოდ ხშირად ხდება (შეგვიძლია საკუთარ თავს ეს კითხვაც დაუფსვათ: გაფანტული ყურადღება არის კი საერთოდ ყურადღება?). მაგრამ „შევიწროება“ მხოლოდ სხვა ობიექტთა უგულებელყოფას კი არ ნიშნავს, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ის, ჩვეულებრივ, გაბნეული ძალის კონცენტრაციაა. ამ ძალის წყალობით, რომელიც ახლა უკვე თემას უტრიალებს, კონცენტრირება არა მხოლოდ რაღაცის „გამოტოვებად“, არამედ სხვა თვისებრიობის, სხვა დონის ხდომილობად გვეცხადება, იმ დონისა, რომელსაც ცნობიერება, ჩვეულებრივ, ვერ აღწევს. როგორც ვთქვით, ეს თავისუფლებიდან გამომდინარე ხდება. ამ დროს გამოცდილებაში ის სიტუაცია გვეძლევა, რომელიც, როგორც წესი, სამშენველში გაბატონებული სიტუაციაა. სამშენველის თავისუფლება იმ გადახრათა გამოა შეზღუდული, ქვეცნობიერი სფეროდან რომ მომდინარეობს: „ვაკეთებ იმას, რაც არ მინდა.“

აქ ადამიანის საკუთარი თავისუფლებისათვის, მშენიერი ცხოვრების ავტონომიისათვის მიდის ბრძოლა. გარე მოვლენებთან თავისუფლებას ხომ არაფერი აქვს საერთო. გარე მოვლენებმა შეიძლება შეზღუდოს, შეაფერხოს, აიძულოს ადამიანი რაღაცაში თავისი ნების შესრულებისას, თავის ინტუიტიურად წვდომილ საქმეთა განხორციელებისას. ძირეული საკითხი ისაა, არის თუ არა ადამიანი თავის თავში, თავისი ცნობიერების ცხოვრებაში თავისუფალი. თუ არ არის, მაშინ გარეგან მოვლენათა პრობლემა მოიხსნება. ხოლო თუ იგი თავის შემეცნებაში და ზრახ-

ვებში თავისუფალია, მაშინ [მხოლოდ] ღიად განხორციელების საკითხი რჩება. როცა გარემოებებს ჩვენი თავისუფლების შემზღუდველ ან ხელისშემშლელ ფაქტორებს ვუწოდებთ, ვგულისხმობთ, რომ ჩვენი ცნობიერების ცხოვრება თავისუფალია. ყველა სხვა ვარიანტი კი წინააღმდეგობაში ჩაგვადებს.

მეტყველება, აზროვნება, გამართული სიარული მემკვიდრეობითი როდია. ყველა ბავშვს, მისი წარმოშობისაგან დამოუკიდებლად, ადვილად შეუძლია დედაენის სახით ნებისმიერი ენის ათვისება. ბგერათა ფორმირების უნარიც კი არ არის მემკვიდრეობითი, თორემ გამოთქმა ბავშვს გასცემდა, თუკი ის დედანად თავისი მშობლების ენისაგან განსხვავებულ ენას აითვისებდა. მემკვიდრეობითი მხოლოდ მზა, ფორმირებული რამ შეიძლება იყოს. ადამიანი კი ხსენებულ უნართა მხრივ თავისუფალია.

შინაგანი თავისუფლება, ცნობიერების თავისუფლება თანამედროვეობისათვის ნიშანდობლივ უნარში – კითხვების, სწორი კითხვების დასმის უნარში ვლინდება. თუ კითხვები ფორმალური არაა (როგორიცაა, მაგ., „რომელი საათია ახლა?“), არამედ უფრო არსებითს ეხება, მაშინ ისინი მხოლოდ თავისუფლებიდან შეიძლება წარმოდგებოდეს, თუ არადა – არათავისუფლების გამო – ისინი არც იარსებებს. დეტერმინირებული სისტემისათვის კითხვას, მხოლოდ როგორც ფორმალობას, ისე თუ აქვს აზრი. მცენარე, ცხოველი, ავტომატი კითხვას არ სვამს. ადამიანს კი, რომელსაც ძალუძს, დასვას კითხვა, ხშირად უჭირს სწორი კითხვის დასმა. მისი უდიდესი და უმნიშვნელოვანესი კითხვა მუდამ იყო და არის კითხვა ყოველივეს საზრისის შესახებ.

ადამიანს უამრავი კითხვა აქვს დასასმელი. ჩვენ ვნახეთ, რომ ის ბუნებასთან მიმართებაში სხვაგვარ მდგომარეობაშია, ვიდრე ადამიანის ხელით შექმნილ სამყაროსთან მიმართებაში, ვინაიდან მისთვის ბუნების საგნებისა და ფენომენების საზრისი, ფუნქციები უცნობია. მას არ ძალუძს, ისინი ისევე ძირფესვიანად გაიაზროს, როგორც – ეს კოვზის ან, ვთქვათ, ქულის შემთხვევაში შეუძლია (ეს კი ნიშნავს, რომ მისთვის უამრავი რამაა გაურკვეველი. და რომ არ ძალუძს, მის მიერ საკუთარ ადამიანობაზე უარის თქმაც, მისი „ვერგადმოდგომა“, მისი „უკანდახევა“ სწორედ აქედან იწყება. კითხვების დასასმელად ჯანსაღი ადამიანური გონებაა საჭირო, რაც, რალა თქმა უნდა, იშვიათობაა, მაგრამ წარმოუდგენელი მაინც არაა. კითხვებს რომ მისდიო, ამისათვის კი უფრო მეტი თავისუფლებაა საჭირო – მხოლოდ ნება და მუშაობა კი არა, არამედ ინტუიციები. თუმცაღა, თუკი ადამიანს ნება აქვს და ამ მიმართულებით მუშაობასაც გაშლის, საჭირო ინტუიციებსაც მიაგნებს.

მე-არსებას იუმორის უნარი აქვს, ვინაიდან ის თავისუფალია და არანინასწარგანსაზღვრული. იუმორი ხომ ყოველთვის მრავალმნიშვნელოვნებაა. იუმორი მხოლოდ იმას ესმის, ვინც მრავალმნიშვნელოვნებას აღიქვამს, ურთოდროულად ამა თუ იმ სიტუაციის ან ტექსტის რამდენიმე მნიშვნელობას ან მისი ინტერპრეტაციის რამდენიმე შესაძლებლობას იგებს. ამასთან, ამ მრავალმნიშვნელოვნების წინასწარ გათვალისწინება შეუძლებელია. კომპიუტერული მეცნიერების პრობლემატიკაში ხშირად დაისმის კითხვა: შესაძლებელია თუ არა (და თუ შესაძლებელია, როგორ) შევამჩნიოთ, ადამიანს ვესაუბრებით თუ რთულად მოწყობილ და დაპროგრამებულ კომპიუტერს. უმარტივესი რამ, რითაც შეგვიძლია ეს გავარჩიოთ, ისაა, რომ საუბარში რაიმე ახალი ხუმრობა უნდა გავუჩიოთ. თუ ტექსტი სერიოზულად მიიღეს და ხუმრობა ვერ შეამჩნიეს, გვეცოდინება, რომ

კომპიუტერს ველაპარაკებით – იმ შემთხვევაშიც, თუკი გარეგნულად მას ადამიანის შესახედობა აქვს. ბევრია ისეთი ადამიანიც, რომელსაც ხუმრობა არ ესმის, რაც იმას გვიჩვენებს, რომ ისინი ავტომატებად გახდომის გზას ადგანან.

ამრიგად, კითხვაზე – არის თუ არა ადამიანი თავისუფალი – ვერც დადებით პასუხს გავცემთ და ვერც უარყოფითს, რადგან მთელი ჩვევითი სფერო ქვეცნობიერთან ერთად და ამას კიდევ დამატებული მთელი ბიოლოგიური არსება ხომ განმსაზღვრავს ზეგავლენას ახდენენ ცნობიერებაზე, რომელიც თავის ავტონომიურად, თავის თავისუფლებას აზროვნებაში, ყურადღებაში ამჟღავნებს. ადამიანზეა დამოკიდებული, განახორციელებს თავისუფლების იმ შესაძლებლობას, რომელიც მას აქვს, თუ უარს იტყვის მასზე. რამდენად შორს წავა ადამიანი თავისუფლებისაკენ მიმავალ გზაზე, ნაწილობრივ მასზეა დამოკიდებული, ნაწილობრივ – გარემოებებზე, თუმცაღა ამ გარემოებებში იგი ნაწილობრივ მაინც საკუთარი არჩევანის წყალობითაა მოხვედრილი, ნაწილობრივ კი – გარეგან ვითარებათა, ხშირად კოლექტიური ხასიათის ხდომილობათა გამო (როგორცაა, მაგალითად, ომი), რომლებსაც მისთვის ახალი ბედისწერა მოაქვს. ერთი რამ კი დანამდვილებით შეიძლება ითქვას: იყოს თავისუფალი, ახორციელებდეს თავისუფლების შესაძლებლობას – ეს ადამიანს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია, თუკი იგი თავის ცხოვრებას შემოქმედებითად და აქტიურად უძღვება.

ყოველდღიური ცხოვრება ნივთების, ამოცანების, საჭიროებებისა და შემთხვევების მჭიდროდ შეკრული წრეა, რომლის მიღმა გახედვის საბაბიც ძალზე ნაკლებად გვეძლევა. მხოლოდ სიკვდილს, დაბადებას, შემეცნებას გავყავართ ამ წრიდან. დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ცხოვრება არავის აიძულებს, ამ გაღმა გამავალ კარიბჭეს სერიოზულად მიაპყროს ყურადღება. და სწორედ ეს ჟესტია ადამიანის თავისუფალ გადანყვებილებაში.

6.4. რა ძალუძს თავისუფალ ადამიანს?

დიდი განსხვავებაა, თავისუფლებას მხოლოდ შევიგრძნობთ, თუ, გარდა ამისა, მისი არსებობის დასაბუთებაც შეგვიძლია. კიდევ უფრო შორს მივყავართ შემდგომ ნაბიჯს, თავისუფლების განცდა როცა ძალგვიძს. ეს ხდება ჩვენ მიერ არაერთგზის (იხ. თავი 4.4) ნახსენები ამჟამინდებლობაში მე-განცდის წყალობით; ეს განცდა შეგვიძლია გავიგოთ როგორც დროსა და სივრცეში განვრცობილი სულიერი სიფხიზლე, სულის სუფევა. ის, რაც, ჩვეულებრივ, მხოლოდ მეყსეულად გამობრწყინდება ხოლმე, [ამ განცდის დროს] – „ხანიერია“.

როდესაც ადამიანი დარწმუნებულია იმაში, რომ მას თავისუფლების შესაძლებლობა აქვს, მარტოოდენ გამბედაობას კი არ იჩენს იმისათვის, რომ ცნობიერების სიჯანსაღისათვის რაღაც აკეთოს, და უბრალოდ გასაგები კი არ ხდება მისთვის, რომ ცნობიერების სიჯანსაღისათვის მას რაღაც შეუძლია (და კიდევაც საჭიროა) მოიმოქმედოს, არამედ მისთვის „ფაქტები“ – განსაკუთრებით, მშვიდვიერი ფაქტები – დიაგნოზების სახეს იძენს, და არა ბუნების გადაულახავი კანონებისა. სწორია, მაგალითად, ის დიაგნოზი, რომ დღევანდელი ადამიანი ძალზე განსაზღვრულია ეგოისტურობით. მაგრამ ამ დებულებიდან ის როდი გამომდინარეობს, რომ „ეს ასეა, მაშ, ასეც უნდა იყოს, ყველაფერი ასე უნდა დარჩეს“, არამედ: „ასეა, მაგრამ ასე არ უნდა იყოს“, ვინაიდან ამკარაა, რომ ასე დიდხანს

ვერ გაგრძელდება. სავსებით სწორია ის, რასაც მარქსისტული ისტორიული მატერიალიზმი ამბობს, ყოველ შემთხვევაში, უკანასკნელ საუკუნეებთან მიმართებაში მაინც, ისტორიაზე მაინც: რომ ისტორიაზე, პოლიტიკაზე ადამიანთა ჯგუფების სამეურნეო ინტერესები და მიზანდასახულობანი ახდენს გავლენას და წარმართავს მათ. მაგრამ აქედან ის როდი გამომდინარეობს, რომ პოლიტიკისა და ისტორიის ეს ფორმა ადამიანთა რომელიღაც ჯგუფის ინტერესებში სამუდამოდ უნდა იქნეს შენარჩუნებული (ან: ჩვენ ის უნდა შევინარჩუნოთ), არამედ ის, რომ ამ ახლა მოქმედი პრინციპის დაძლევას ვცდილობდეთ.

დღეს ადამიანი, მცირეოდენი გამონაკლისის გარდა, იმის გამო მუშაობს, რომ იძულებულია იმუშაოს და იგი ეკონისტური განწყობილებით მუშაობს – ისე, თითქოსდა თავისთვის მუშაობდეს. ეს კი მოჩვენებითია. ისეთ საზოგადოებაში, სადაც შრომის განაწილებაა გაბატონებული, სრულიად უმნიშვნელოა ის, რასაც ამა თუ იმ კლასის მშრომელი თავისი შრომის პროდუქტებიდან თავისთვის იღებს. ფაქტობრივად, იგი სხვა ადამიანთათვის შრომობს. მისი განწყობილება (ეგოისტური) შრომისას ამ ფაქტს ენინააღმდეგება; ამიტომაცაა მუშაობა მისთვის იძულება. მაგრამ ადამიანის მუშაობა ხომ ყოველთვის სულიერი მუშაობაა, იმ შემთხვევაშიც, როცა მას მანქანა ახორციელებს. ამ შემთხვევაში მანქანა არის სულიერი მუშაობის პროდუქტი (ამით მხოლოდ და მხოლოდ იმას არ ვგულისხმობთ, რომ მანქანა ადამიანის მიერ არის კონსტრუირებული). ვინაიდან ადამიანის მუშაობა სულიერი მუშაობაა (არცერთ ცხოველს არ ძალუძს ადამიანისებურად მუშაობა, ვინაიდან ხელები და სათანადო ინტელექტი არ გააჩნია), ამიტომ ის ყოველთვის დაკავშირებულია ნდობასთან – ნდობასთან, რომ ის კარგად სრულდება. იმ შემთხვევაშიც, როცა მისი კონტროლი მექანიკურად ხდება, ჩვენ კონსტრუქტორს და იმ შრომას ვენდობთ, რომლის წყალობითაც საკონტროლო მონყობილობა დამზადდა. საბოლოო ჯამში მაინც ადამიანი ხვდება ადამიანს – იმ შემთხვევაშიც, როცა მეურნეობა და საქმიანი ცხოვრება ძლიერ მექანიზებულია. როდესაც მე სალაროში ვიღაც კაცს რაღაცას ვუხედი, ხომ შეიძლება, რომ ჩემ მიერ მიცემული ფული ჯიბეში ჩაიდოს და მითხრას, არ ამიღიაო; ანდა, ხომ შეიძლება, რომ მე მას ხურდის დაბრუნება მოვთხოვო ასმარკიანიდან, რომელიც მისთვის სულაც არ მიმიცია და ა.შ.

ცხოვრება გაცილებით უფრო მარტივი იქნებოდა, თუ გვეცოდინებოდა, რომ ჩვენ სხვებისთვის ვმუშაობთ და სხვები – ჩვენთვის. მაშინ მუშაობასაც ბევრად უფრო ნაკლებად შევიგრძნობდით როგორც იძულებას და ბევრად უფრო მეტად – როგორც სიხარულს: მე სხვა ადამიანისათვის ვაკეთებ რაღაცას. შეგვიძლია თვალი გავადევნოთ საზოგადოებრივი შრომის განვითარების პროცესს და აღმოვაჩინოთ, რომ მისი წყარო კულტია: შრომა იმისათვის, რომ ადამიანმა ღვთაებისათვის მსხვერპლის შეწირვა შეძლოს*. რამდენადაც ეთნოლოგიური აღმოჩენები გვაძლევს წინასწარი ისტორიული ეპოქების თაობაზე დასკვნების გაკეთების საშუალებას, შეიძლება ითქვას, რომ ამგვარი შრომა სიხარულით სრულდებოდა და სრულდება კიდევ. დღეს ჩვენთვის ყველაზე ახლობელი ღვთაება „მოყვასშია“, გვერდით მყოფ ადამიანში, და ეს ღვთაება არის მეტყველი არსი მასში. და შესაძლებელია იმის წარმოდგენა, რომ ეგოისტურობის პრინციპის დაძლევა – რაც, ფაქტობრივად, მხოლოდ ნდობის

** ქართულ მითხველს ადვილად შეიძლება ეცნოს ეს, თუ ყურადღებით დაუკვირდება ძველქართულ სიტყვებს „დაშვრა“ და „დამაშვრალი“ და შეეცდება აპოვოს მათი გამოძახილი ახალ ქართულში: „შვრება“, „შრომა“]*

საკითხია და სხვა არაფერი – მუშაობა კვლავ გაიგონ და კვლავ სიხარულით სრულდებოდეს როგორც მსხვერპლშენიერის სამსახური აქვე, ჩვენ გვერდით მყოფი ღვთაებისათვის. ნდობის საკითხი იმიტომაც ეს გარდაქმნა, რომ ყველას შეუძლია თქვას: მე კი ვიმუშავებდი სხვებისათვის ისევე გამრჯედ და მუყაითად, როგორც ახლა – საკუთარი თავისთვის, მაგრამ ქვეყნად ხომ ათასობით არამზადაა, რომელიც ხელს არ გაანძრევს და სხვისი შრომით ისარგებლებს! კი, მჯერა, რომ ასეთებიც აღმოჩნდებიან, მაგრამ ასეთები ხომ ახლაც არსებობენ – ოღონდ ფარულად, შენილებული სახით. წინასწარ ვერ იტყვი, რას იზამენ ისინი, თუკი, პრინციპში, იძულებულნი კი არ იქნებიან აკეთონ რაიმე, არამედ – შეეძლებათ, ან აკეთონ, ან არა. გაიაზრეთ, რა მოხდებოდა ეს რომ წარმოების რაიმე დარგის რომელიმე განყოფილებაში გატარდეს, ანდა თქვენი ეს იდეა ადამიანთა პატარა ნრეში რომ განახორციელოთ. ეკონომიკური თვალსაზრისით ხომ აზროვნების სტილის შეცვლა ხარჯებთან არაა დაკავშირებული. და მე დარწმუნებული ვარ, რომ მაშინ ბევრი სხვა რამეც შეიცვლება. გაიხსენეთ ჯიჩი ბოთლში. სულისკვეთების ასეთი შეცვლა – აი, ეს კი მართლაც იმ შემთხვევაში აღწერილი მცდელობის საპირისპირო რამ იქნება.

ის, რაც ადამიანს, კაცობრიობას ზეიმის შესაძლებლობას აძლევს, ეს არის გამოცდილება, ზეადამიანიური რეალობების, ზეადამიანიური არსებების გამოცდილებაში შემოსვლა. ვერანაირ ზეიმს რაციონალურად ვერც „შემოვიღებთ“ და ვერც „მოვანყობთ“; სხვა თუ არაფერი, ამ დროს ქვეცნობიერ ინსტინქტებს მაინც ვერ დავეყრდნობით. თუკი გვინდა, რომ ზეიმი რეალური იყოს, რეალობის გაცნადა აუცილებელია ამ დროს – საზეიმო, და არა ყოველდღიური რეალობის გაცნადა. ძველ დროში ამ რეალობათა – ისევე, როგორც მთლიანად ცხოვრების – წარმმართავნი, გამაშუალებელნი ეკლესიები იყვნენ. ეკლესიებს ნამყვან როლზე ხშირად დღესაც აქვთ პრეტენზია, მაგრამ მათი ასეთი როლი სულ უფრო და უფრო მცირეოდენ ადამიანთათვის ინარჩუნებს აქტუალობას; ეს სულ უფრო და უფრო მეტად ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობაში გადადის. ეს ინდივიდუალური ხასიათია, ზეიმის გაცნადა რომ აძნელებს – ზეიმი ხომ ყოველთვის რალაც საერთო, საყოველთაოა. ამიტომ თანამედროვე ზეიმის წინაპირობა ისაა, რომ ისეთი ადამიანები შეკრიბოს, რომლებიც ზეადამიანურ რეალობას ინდივიდუალურად განიცდიან, ან, ყოველ შემთხვევაში, შეუძლიათ შეიგრძნონ ის, როგორც ცნობიერების ზღვრული გამოცდილება. სხვა სიტყვებით ეს იმას ნიშნავს, რომ ეს ადამიანები თავიანთი ზეცნობიერი უნარების მიმართულებით ინყებენ გამოცდილების შეძენას, და ამ უნართა მიღმა – ანუ ევიდენტობის [სიტყადის] შესაბამისად აზროვნების უნარის, გრამატიკისა და ბგერათნარმოქმნის ცნობიერი ცოდნის გარეშე მეტყველების უნარის – მიღმა შეიგრძნობენ ზეცნობიერ, ზეადამიანურ არსებებს, რომლებიც ამ უნარებში მოქმედებენ და მათში ჰპოვებენ გამოხატულებას. საქმე ხომ სიტყვისმიერ უნარებს ეხება, რომლებსაც, მაშასადამე, პიროვნული წყარო უნდა ჰქონდეს: იქაც კი, სადაც სრულიად ჩვეულებრივი, უბრალო სიტყვა ჟღერს, შეგვიძლია დარწმუნებულნი ვიყოთ, რომ ის, საბოლოო ჯამში, მე-არსებიდან მომდინარეობს. ამრიგად, ეს საყოველთაო თვისებებია: პირადული აზროვნება, პირადული მეტყველება არ არსებობს. ეს უნარ-შესაძლებლობები ადამიანურ არსებებს როდი „გამოუგონიათ“, ან ადამიანურ არსებებს როდი ჩაუნერგავთ ისინი ადამიანისათვის.

თუ რელიგიურ გამონათქვამს მოვიშველიებთ, მათ ლოგოსის უნარები შეიძლება ვუნოდოთ. მათი დანერგვისას, გრანდიოზული პედაგოგიური* მოღვაწეობის წყალობით, კულტი ზემოდან ქვემოთ იყო მიმართული – დასაწერის წყაროსათვის იმ ადგილისაკენ, სადაც ეს უნარები უნდა დანერგილიყო. დღეს, როცა ეს უნარები ადამიანის განკარგულებაშია, ადამიანებმა თავად უნდა პოვონ შემდგომი განვითარების გზა და კიდევაც უნდა გაუყენენ ამ გზას.

კაცობრიობის „სიჭაბუკის ხანაში“ პედაგოგია „თავსმოხვეული“ რამ იყო, იგი ადამიანს მისი მხრიდან რაიმეს ათვისებისაკენ ყოველგვარი სწრაფვის გარეშეც სწევდებოდა – ადამიანს არაფრის გაკეთება არ ევალებოდა (და არც არაფერი გაუკეთებია) იმისათვის, რომ ცნობიერი სამშინველი მოუპოვებინა, რომელიც მას (დღეს) შესაძლებლობას მისცემს, საკუთარ ცნობიერებას, ცნობიერების ფუნქციებს დააკვირდეს. სწორედ ამ შესაძლებლობის მოპოვებისთანავე ხსენებული „წინამძღოლობა“ თავის დასასრულს მიუახლოვდა. შემდგომი წინსვლის გზაზე ახლა ადამიანს ყოველივე მხოლოდ იმ ცნობიერების მეშვეობით შეიძლება მიეცეს, რომლის მესვეურიც თვითონვეა. შემდგომი წინსვლისათვის ადამიანმა ინტუიციები უნდა ჰქონდეს, მას ეს ინტუიციები სხვაგვარად აღარ მიეცემა. საკუთარი თავისთვის პედაგოგია ახლა მან თავად უნდა პოვოს, იმ ცნობიერების მეშვეობით, რომლის მოპოვებაშიც თავად ეგ ზომ მცირედი წვლილი მიუძღვის, თავისი ცნობიერების შუქის წყაროები უნდა პოვოს. ეს პედაგოგია ადამიანში ისევ ისე, უშუალოდ მისი ყოველდღიური ცხოვრების მიმდინარეობისას როდი ინერგება, როგორც ეს ადრე ხდებოდა. ნიშანი, ემბლემა ამ ზეცნობიერში მყოფი, ცნობიერების ზედა საზღვართან მოქმედი, არამაძიულებელი, მხოლოდ ნიშნის სახით არსებული „წინამძღოლობისა“, არის სახელი იმ სულიერი არსებისა, რომელიც მრავალ ხალხში იყო ცნობილი სხვადასხვა სახელით – ევროპაში მას მთავარანგელოზ მიქაელს უწოდებდნენ. გადმოცემის თანახმად ეს არსება ყოველთვის ზრუნავს კაცობრიობის ბედზე; მან ციდან დედამიწაზე ჩამოაგდო დრაკონი, ადამიანის მტერი. ეს ნიშნავს: ჩამოაგდო ადამიანის ცნობიერების ზონაში. შეიძლება ვიკითხოთ – ეს რა დახმარებაა, რით არის ადამიანისათვის სასიკეთო ის, რომ თავის ცნობიერების ცხოვრებაში მტრული ძალისაგან საფრთხე ეშუქრებოდეს? მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს იმასთან უნდა იყოს დაკავშირებული, რაც რომანტიზმის ხანაში ხდებოდა, როცა ქვეცნობიერის ჩამოყალიბების პროცესმა საყოველთაო ხასიათი შეიძინა.

მიქაელში ადამიანის დღევანდელი ამოცანების სული შეიძლება შევიცნოთ. ის შეიძლება გავიგოთ როგორც სიმბოლო ადამიანისეულ სულიერ უნართა ზეცნობიერი წყაროებისა, რომლებიც ადამიანის მხრიდან ცნობიერ და ნებისთ მიახლოებას ელის. დროის სულმა მიქაელმა სიტყვის მიმართ მტრული ძალები-საგან გაათავისუფლა ზეცნობიერი სამყარო, ცნობიერების სათავეები და ისინი – განწმენდილნი – ელიან ადამიანს, რომელსაც ყოველდღიურ ცხოვრებაში ქვეცნობიერიდან დრაკონის ძალა ეშუქრება. ეს ახალი პედაგოგია ზეცნობიერიდან [მზირალი] ელის ადამიანს, თავისი თავიდან გამომდინარე არ ჩამოდის მასთან და არ ახდენს მასზე ზემოქმედებას, თუკი ასეთი მცდელობა თავად ადამიანის მხრიდან არ არის. მიქაელის ძალა ისაა, რომ ის ელის. მისი ძალა იმ

** [აქ და ქვემოთ, მსგავს შემთხვევებში, არ იგულისხმება მეცნიერების დარგი – პედაგოგია]*

ადამიანთა ძალაშია, რომლებიც მას ეძიებენ და აგნებენ. იგი მათ ისეთნაირად უბოძებს თავის ძალას, რომ ეს ძალა მათი ძალა ხდება, რომლის მეოხებითაც მას ეძიებენ და ჰპოვებენ. ამიტომაც მისი ძალა ადამიანის ძალაა. თავისი ცნობიერების ზღვრულ გამოცდილებათა მეოხებით ადამიანს ძალუძს, იცოდეს ამ ძალის არსებობა. ამ წყაროს მოძებნა, მასთან მიახლოება, მისი პოვნა ადამიანის თავისუფლების ფარგლებშია. მიქაელი ადამიანს არ გამოიწვევს. ის უსიტყვოდ შემეცნების ზონაში სუფევს – როგორც მეუფე ენისა, რომელიც უსიტყვოდ ზედადგომია სიტყვიერ ენებს, როგორც მათი წარმომშობი ძალა. ეს ზონა მან დრაკონისაგან გაათავისუფლა, რათა ადამიანმა შეძლოს, უსიტყვოდ აზროვნების მეოხებით მიაღწიოს თავის ინსპირაციებს, რომელთა დახმარებითაც მას შეეძლება თავისი ყოველდღიური ცნობიერების განკურნება, მინიერ ცხოვრებაში ქვეცნობიერი მტრული ძალების დაძლევა.

ნელინადის ოთხი დრო ოთხი ზეიმითაა მორთულ-მოკაზმული და ნმინდად შერაცხილი. ეს წინარექრისტიანულ დროშიც ასე იყო. ზამთარს შობა მოაქვს, გაზაფხულს – აღდგომა, ზაფხულს – იოანეს დღე და შემოდგომას – მიქაელის დღე. მიქაელის ზეიმს ტრადიციიდან გამომდინარე შინაარსი არც კი მოეპოვება. ეს შინაარსი თავად ადამიანმა უნდა ჩამოაყალიბოს. ეს შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ თავისუფალ, არა გარედან ორგანიზებულ ერთობაში იმ ინდივიდებისა, რომელთაც თავიანთი მცდელობის მიზნად მიქაელის ინსპირაციები აურჩევიათ და რომელთაც წინ უძღვის ეს ინსპირაციები. დრაკონის დამმარცხებლის მაგალითი მათ ძალას ანიჭებს, დაამარცხონ დრაკონი საკუთარ თავში. მაშინ შინაგანი სივრცე გადაიქცევა ახალ წარმონაქმნად ადამიანთა ერთობისა – ახალ, ამჯერად ქვემოდან ზემოდ მიმართულ, თავისუფალ და ნმინდა კულტად. ამ პირველი ახლებური დღესასწაულიდან სხვა, ტრადიციული ზეიმების მეტა-მორფოზირებული შინაარსით გაცოცხლებისა და განცდის უნარი გაიღვივებს.

5.5 თავში ზოგი რამ ითქვა ბედისწერის თაობაზე. თავისთავად ისმის კითხვა: როგორ შეიძლება ერთ ადამიანში ბედისწერა და თავისუფლება ერთმანეთს შეუთავსდეს? ეს რომ გავიგოთ, ამისათვის ბედისწერის შესახებ სწორი წარმოდგენა უნდა შევიქმნათ.

ამ წიგნის მთელი შინაარსიდან გამომდინარეობს, რომ ადამიანი არასოდეს არ შეიძლება მზა იყოს. ადამიანის არსისათვის ნიშანდობლივია, რომ იგი მუდამ გზაშია. ინდივიდუალური შესაძლებლობების განხორციელებისთვის გზები, სხვადასხვა ადამიანისთვის, რა თქმა უნდა, ასევე ინდივიდუალურია. ყოველ მოცემულ სიტუაციას ინდივიდუალური ზეცნობიერის, ცნობიერისა და ქვეცნობიერის ურთიერთქმედების, მათი ჰარმონიისა თუ დისჰარმონიის კვალი ატყვია ამ გზებზე. ჭეშმარიტად ინდივიდუალური უნარები, რომელთა მეშვეობითაც დედამიწაზე მე სხეულში არტიკულაციას და თვითგამოხატვას ახორციელებს, ზეცნობიერიდან მომდინარეობს. მხოლოდ ინდივიდუალურად შეიძლება ვილაპარაკოთ, ვიაზროვნოთ, აღვიქვათ; თუმცაღა ენა, აზროვნება, აღქმა სამყაროს ზეინდივიდუალური ფენომენებია, მაგრამ ისინი ინდივიდუალური ადამიანის მეშვეობით ვლინდება, ადამიანს წილი უდევს მათში. თუ რამდენად „ისწავლის“ იგი ზეცნობიერად მეტყველებას და აზროვნებას და აზროვნების ზეცნობიერი გვარობა რამდენად გადაიქცევა უნარად მისთვის, თავისი ზეცნობიერი იმდენად წარმართავს მას იმ შესაძლებლობებისაკენ, რომლებიც მას თავის

გზაზე დასჭირდება. ეს შესაძლებლობები მას იძულებითი სახით არასოდეს ეძლევა, არამედ მას მუდამ შეუძლია იმის არჩევა, როგორ გამოიყენოს ეს შესაძლებლობები. ასეთი სიტუაციები ნაწილობრივ წარსულითაა შემზადებული, ადამიანის აქამომდელი გზითაა განსაზღვრული. მაგრამ ყველა ხდომილობა და შესაძლებლობა როდია ასეთი. ადამიანს ისეთი რამეც შეიძლება თავს გადახდეს, რაც მომავალში განსაზღვრავს მის ბედს (განსაზღვრავს – თავისუფალი, ფართო გაგებით, კიდევ უფრო ფართოდ, ვიდრე მცენარის სახეობა ან ცხოველების ქცევაა განსაზღვრული). ფაქტობრივად, აქ უფრო სტილთან გვაქვს საქმე, ვიდრე კონკრეტულ ხდომილობებთან. ასე რომ, ბედი – ეს არის მაღალი ინსპირაციები, რომლებიც ცხოვრებაში შესაძლებლობების სახით ვლინდება და რომლებსაც ადამიანი ისევე უდგება, როგორც სხვა ინსპირაციებს: ირჩევს, უკუაგდება, იღებს, სახეს უცვლის მათ. ისევე, როგორც დღევანდელ ადამიანს ესა თუ ის ენა კი არ ზღუდავს აზროვნებასა და ფანტაზიაში, არამედ სწორედ რომ საკუთარი თავის გამოხატვის წესის თვითმყოფად ფლობას (მაგალითად, სიტყვის წარმოქმნის ფლობას) ასწავლის მას, ასევე ბედისწერის ენაც შემზღუდველი კი არაა, არამედ ყურადღებით მყოფ ადამიანს იმას უჩვენებს, სად შეუძლია, რომ თავისუფლად მისწვდეს რამეს ან თავიდან აიცილოს რაღაც, რათა თავისი გზით სიარული განაგრძოს. ბედი, უმთავრესად, ჩვენი სელექციური ყურადღებაა. ამიტომაცაა, რომ რაღაც მოცემული სიტუაცია ერთისთვის ბევრს ნიშნავს, მეორისთვის – ნაკლებს, ან რაღაც სხვას, ერთი ადამიანი ვილაციისთვის – ყველაფერს, მაშინ, როცა მეორეს ვერ გაუგია, „რა ეტაკა ამ კაცს“ და როგორ შეიძლება ასეთი რამ ხდებოდეს.

ასე რომ, თავისუფლებასა და ბედს შორის წინააღმდეგობა (შეუთავსებლობა) არაა. პირიქით, ადამიანის ბედის შესახებ მხოლოდ იქ შეიძლება ლაპარაკი, სადაც არის თავისუფლების შესაძლებლობა. ადამიანური საქმენი ყოველთვის ადამიანის თავისუფალი, ხალისიანი ძალებითაა ნაგები, რომლებიც მისი ზეცნობიერიდან მომდინარეობს და კიდევ იმით, რაც მისი არათავისუფალი, ბუნებითი და ქვეცნობიერი ნაწილიდან მომდინარეობს. ამ ორი, როგორც წესი, არათანაბარი ნახევრის ურთიერთქმედება ქმნის ადამიანის განუმეორებელ იერსახეს: შეგვიძლია სიამაყით შევხედოთ, რა შორს წაიწია ადამიანმა თავის დიდ ინდივიდუალობებში – ბუდაში, სოკრატეში, დანტეში; შეიძლება სევდით შევხედოთ, როგორ დაქვეითდა ადამიანი თავისი გართობებით, ვნებებით, ცნობიერების დაავადებებით, მაგრამ ამ იერსახეში არის რაღაც სულისშემძვრელი, როდესაც ახლა, გამომშვიდობებისას თვალს ვავლებთ მას – ის ხომ გზაშია თავისი მიდრეკილებებითურთ სიკეთისა და ბოროტებისაკენ; თვითდაურწმუნებლად მიდის თავის გზაზე, ნაიფორხილებს, უკან იხევს, წინ მიიწევს, ხშირად კარგად ვერც ხედავს, სად მიდის და რა ხდება მის თავს. ეს კიდევაც აისახება ადამიანის ნამოქმედარში. ამიტომაც ამბობს რილკე თავის „ელეგიაში“:

*„უსასრულო სწრაფებიდან მოსჩქევს
სასრულნი საქმენი, როგორც სუსტი შადრევნები,
რომლებიც დროზე და ცახცახით იდრიკება.
მაგრამ, ჩვეულებრივ, ხმას რომ არ გვცემს –
ჩვენი ხალისიანი ძალები – გვეცხადება
ამ მოცეკვავე ცრემლებში.“*